

AGRIA

Irodalmi, mővészeti és kritikai folyóirat

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Könyvtár
A kiadásért felelős: TŐZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

A folyóirat megjelenését támogatta:
A Magyar Kultúráért Alapítvány
A Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság

Nemzeti
Kulturális
Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Tartalomjegyzék

Beköszöntő

Homa János

Főszerkesztői ajánlások 9

ARTériák

Tornai Xénia

Az Idő lovai 12

És látá Isten 13

Anti-Antigoné 14

Torzó 15

Tizenegy pillanat – *Bence fiam 25. születésnapjára* 16

Pozsgai Györgyi

Quesada 17

Vissza... 17

Anna-idill 17

Carthagená 18

Andalúzia 18

Sorolla – impressziók lebegése 19

Fecske Csaba

Kökényes 20

Ökörnyál csillan 20

Csöngén túl 21

Megérdemelné 22

M. Fehérvári Judit

[Magyar vagyok] 23

Hommage à Gulácsy Lajos 25

Nagyanyám intelmei 26

Apevák 27

Mert nem kellene nekik... 28

Top Secret 29

Oláh András

téves diagnózis 30

szakadékaik 30

határsértés 30

Sípos Anna

Without regret 31

A teljesség vajúdása 31

Kettős mérce 32

Képtelen lennék 32

Befejezetlen mondatok és visszásságaik 33

<i>Aknay Tibor</i>	
Melyik arcod	34
Létrövidzárlat	34
<i>Homa János</i>	
Mégmértünk	35
Mennem kell	35
<i>Ádám Tamás</i>	
4 Ronsard szonett	36
Hazatérés	38
Hazaszeretéből	38
Agria exkluzív	
<hr/>	
<i>Homa János</i>	
Két Szajla van. <i>Interjú Oravecz Imrével</i>	39
<i>Oravecz Imre</i>	
A gyógyító növények felfedezése	41
Por	42
Barátposzáta	44
A megfelelő nap	45
<i>Cs. Varga István</i>	
Az Oravecz-életmű kozmosza – <i>Analóg széljegyzetek</i>	46
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
„A mi földünk” (<i>Kós Károly transzilvanizmusáról</i>)	59
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Berda József (1902–1966) nyomában	65
ArtMűhely	
<hr/>	
<i>Péntek Imre</i>	
Egy kis visszatekintés	70
<i>Büki Attila</i>	
Ima mai magunkért	77
Kenesei Irén emlékkönyvébe	77
Ecsetpázsitos réten	78
<i>Cs. Varga István</i>	
A „testvérmúzsák” égisze alatt (<i>Pályakép-részlet Büki Attiláról</i>)	79
Kortárs hangon	
<hr/>	
<i>Ádám Tamás</i>	
Kakaós csiga	87

<i>Sípos Anna</i>		
A szeretet ereje		91
<i>Sziráki Márta</i>		
Egy piros, zománcos ételhordó története		96
<i>Lipcsey Emőke</i>		
A viking markolós esete		98
Műhely		
<hr/>		
<i>Jánosi Zoltán</i>		
Az indián „kánon”.		
<i>Egy magyar irodalomtörténeti jelenség néhány vonásáról</i>		103
<i>Pozsgai Györgyi</i>		
Az élet totális érzékelése.		
(Részlet a <i>Születés, pusztulás, újjászületés</i> című esszékötetből)		109
<i>Lőkös Péter</i>		
A német emigráns irodalom fogadtatása az <i>Eger</i> című újságban az 1930-as években		114
Könyvjelző		
<hr/>		
<i>H. Móra Éva</i>		
Lackfi János: Rocky		122
<i>Oláh András</i>		
„Hadd legyenek így én magam” (<i>Kaiser László: Az én térfelem</i>)		124
<i>Madarász Imre</i>		
Berlini Fal a Balatonnál (<i>Béresi Ákos: A gyanú árnyékában</i>)		127
Műhely		
<hr/>		
<i>Homa János</i>		
Pyrker – Képek a pátriárka-érsek életéből		129
ARTÉRIÁK		
<hr/>		
<i>Wessetzky Dániel</i>		
Nyári zsoltár		156
Rokkant jambusok (<i>Kerekesszékből a világ</i>)		157
Ballada a szeretetétésgről		158
<i>Szente B. Levente</i>		
Az ember viselt dolgai		159
<i>Handó Péter</i>		
Árnyátmenet		160
Könyörület		160
Cech előtt		161

Laudatio

Cs. Varga István

A Templeton-díjas Jáki Szaniszló jubileumára

162

ARTériák

Balogh Ferenc

Reggeli dicséret 174

Ptujska Gora 174

Kérdés 174

misericordia 174

Kontinuitás 174

Ne félj! 174

2004–2024 174

Szemeid, szeretett szemeim (*Katának*) 175

Katona Kálmán

Nyári dal 176

Tűnődő 176

Felzállt a ház 177

A varázsló kertje (*Gulácsy Lajos képei előtt*) 177

Visszaszámlálás 178

Négy ezüstharang 178

Zsuzsanna sétál 179

Huszonhat 179

Kalandozások kora 180

Bíró József

SZÉ(?)GYEN 181

Ambrus József

szép akcentussal 182

hajnali meditáció 182

nemes gesztusok 183

népies bulvárom 183

délutáni visszhang 184

(Vári Fábán László *A szitakötő* című verse margójára!) 184

Hraboczki Márton

[Tied az elfogadás...] 185

Simek Valéria

Szemben a széllel 186

Nem jön 186

Ragaszkodsz hozzá 187

<i>Erki-Szabóné Bognár Anna</i>	
Gondolatok az akvaduktnál. <i>Tisztelgés Hubay Miklós emléke előtt</i>	188
<i>Csák Gyöngyi</i>	
Mindig	189
Szétesőben	189
<i>Csontos Márta</i>	
Sötétedés után a kertben	190
Szabadlábbon a gyűlölet	191
<i>Drotleff Zoltán</i>	
Hordozom múltamat...	192
Emlékezés	193
<i>Győrffi Réka</i>	
Lakótér da Vinci	194
<i>Kaiser László</i>	
Ködök otthonában	195
Felemás nyugalom	195
<i>Jámbor Ildikó</i>	
Ki nékem Petőfi?	196
<i>Juhos-Kiss János</i>	
Emberek és robotok	197
<i>Koncsek József</i>	
Mióta elmentél	198
A Bosnyák piacon	198
Csujjogatók	198
<i>Malejko Norbert</i>	
fehéreerdők	199
sugáridő	199
karcsú	199
fekvőnyolcas	199
ami nem voltam még	199
fenyegetés	199
<i>Radnai István</i>	
kis testámentom	200
esély	200
jőjj el	201
<i>Szűk Balázs</i>	
Könyörgés eső után	202
Magaslat árja: fehérség	202
Interlaken	202
Lovaglója tejutaknak	203

<i>Tamás Tímea</i>	
Lélegzetvétel	204
<i>Török Nándor</i>	
Erátó dala I. (<i>A pánt</i>)	206
Erátó dala II. (<i>A forrás</i>)	206
Erátó dala III. (<i>A tunika</i>)	207
<i>Juhász Pál</i>	
A Kékes teteje	208
<i>Törő István</i>	
A Mátrában kétszer	209
ArtMűhely	
<hr/>	
Megjelent <i>Az örökkévalóság tisztaszobája</i> kötet <i>Jónás Péter</i> verseivel és <i>Zalai Károly</i> festőművész képeivel	210
<i>Jónás Péter</i>	
A régmúlt puha melegében	212
Maradok	213
Ködből minden lánytest	214
Bemutatjuk Orosz Margit tanárt, költőt, újságírót	215
<i>Orosz Margit</i>	
Tél-maradásban	216
Mai Miatyánk	216
A vers után	216
Műhely	
<hr/>	
<i>Jámbor Ildikó</i>	
„Egy kicsi csillag sétál szembe veled...” <i>Elismerték Püski Imre</i> civil fáradozásait	217
Épített örökségünk	
<hr/>	
<i>Bérczessy András</i>	
Megújuló székesegyház	221

Homa János

Főszerkesztői ajánlások

Kedves Olvasóink! Az *Agria* nyári száma is nagyon sok érdekességgel várja Önöket. Elsőként a folyóiratunkban először bemutatásra kerülő Oravecz Imre nevét említeném, akivel interjút készítettünk. Ebben a Kossuth-díjas költő – aki az Egerhez közeli Szajlán él – elmondta, hogy „Két Szajla van: a régi, amelyik nincs és a másik, amelyik van. Az én Szajlám a régi, a már nemlétező. Az mindent jelent nekem, mert nem volt ugyan szeplőtelen, hibátlan, de minden megvolt benne, ami az élethez és a halálhoz kellett. A maihoz, a létezőhöz semmi közöm, illetve csak annyi, hogy abban lakom, ott élek, fizetek ingatlanadót, szavazok stb. Ha az irodalomba bekerült valamelyik, akkor a régi. Bár ez nagy szó, talán inkább bulváros túlzás.”

Miközben a lapban Oravecz Imre legszebb verseit olvashatjuk, Cs. Varga István József Attila-díjas irodalomtörténész megrajzolja az író-költő pályáivét. Ebből megtudhatjuk, hogy Oravecz modernkori peregrinus vándorélete során megőrizte, gyarapította istenadta talentumát. Nála a „művészet és a tér”, a heideggeri „földút” (*Das Landweg*), „az út a nyelvhez” összetartozik. Meghallotta a szülőföld biztatásait. Mindig és mindenhol vissza- és hazatért. „Exegi monumentum...” – „ércnél maradandóbb emléket” állított példa- és mintaadó elődeinek. Amerikába kivándorolt és onnan visszatért, „amerikás” nagyapjának szellemi hagyatéka, a szó és a tett hitelességének példájával léleknyomot hagyott költővé-íróvá lett unokájában. Julien Benda, Babits, Németh László nyomán Oravecz az írástudók felelősségével vált gyökérkutatóvá. Rá jellemző az Eötvös Kollégium jelmondata: „Szabadon szolgál a szellem”.

Mindenképpen megtisztelőnek érzem, s az *Agria* rangját emeli, hogy Péntek Imre József Attila-díjas költő, szerkesztő elküldte folyóiratunkba *Egy kis visszatekintés* című írását. Ebben életére, szerkesztői munkájára, irodalomszervezői tevékenységére is visszatekint. Írásából egyebek mellett azt is megtudhatjuk, hogy Zalaegerszeg az ezredforduló éveiben érdekesebb volt, mint ma. Ahogy írta: „Először is itt volt Bereményi. Én megértettem, hogy a *Hídember* után ide menekült a különböző budapesti zaklatások elől. Az itteni sikeres darabjait nem láttam, viszont egy Molnár Ferenc-rendezését, igen. Nekem tetszett az elképzelése, és ahogy az megvalósult. Bereményi egy kiváló színházi ember is – állapítottam meg. Részben, mert mindenki ismerte. Néha, amikor betévedtem a színészklubba, csak intettem neki. Ki lehetett találni, mikor dolgozik, s mikor anekdotázik, lazít. Vendégei gyakran külföldi magyar színházak szervezői voltak, színészek, rendezők, díszlettervezők. S persze, írók is. Géza mindig mindenkit udvariasan fogadott. Mindenkihez volt pár jó szava, tanácsa. Bajairól ritkán beszélt. Gyakran láttam

kis gyerekeit feltűnni a klubban, édesanyjukkal. Néha Géza is vigyázott rájuk. De megvoltak, megvultunk. Fizetését méltatlanul alacsonyra temperálták, a kedvezmények sem kényeztették el. De soha nem panaszkodott. Pedig felesége szívesen dolgozott volna, ha kap állást. (Nem kapott.) S lassan elérték, hogy eltávozzanak. Én pedig szomorúságot éreztem. Mert Bereményi a színház egy kulcsfigurája volt, Bagó Bertalan rendezővel együtt. Én pedig éreztem, hogy hosszú távon én sem maradhatok ebben az ambiciózus kisvárosban.”

Örömmel töltött el az is, hogy az idén augusztusban 70 éves Jánosi Zoltán, Pro Comitatu-, József Attila- és Magyar Örökség díjas irodalomtörténész írását is olvashatják az *Agriában*.

Az ugyancsak József Attila-díjas Bertha Zoltán irodalomtörténész „*A mi földünk*” címmel Kós Károly transzvilvanizmusáról közöl tanulmányt lapunkban. Az írásból megtudhatjuk: Kós Károly egyenesen a már elértnél is kiemelkedőbb nemzetközi hírnévvel kecsegtető építőművészeti karrierjét áldozta fel azért, hogy a románok (a Kolozsvárra bevonulva Mátyás király szobra körül ujjongva a órát járó megszállók) elfoglalta Erdélybe visszatérhessen 1918 karácsonyán (a demarkációs vonalig eljutó utolsó vonatnak is már csak a mozdonyán), s az onnan távozók áradatával mintegy jelképesen is ellenkező irányba tartva váljék (Czine Mihály szavával) a „hűség és szolgálat” „igehirdető” mindenesévé, a cselekvő kisebbségi népszolgálat, az élniakarás példaállító (és Sütő András kifejezésével: „égtartó”) szellemóriásává, a magyar és az emberi megmaradás áldozatosan misszióvezető, titáni elszántságú, Atlasz-energiájú, „muszáj-herkulesi” apostolává. A bizonytalanságot s a kiszolgáltatottságban is a küzdelmes helytállás magasrendű morális kötelezettségét választva a fényesnek ígérkező budapesti jövő és egzisztencia (az Iparművészeti Főiskola professzori állása) helyett. Kányádi Sándor költői szava szerint: „Hajlékot Istennek, / hajlékot embernek / kőből, fából / házat, / raktál a léleknek / kőnél, cserefánál / erősebb ígéből / várat (...) magaslik, nem porlad / a megtartó példa” (Kós Károly arcképe alá). Vagy amiként Farkas Árpád versében jelenik meg: „Jöttél patamorajt túlkialtó szónak, / zsúpot rakni megrokkoló hónak, / tornyot szétzüllött harangszónak. / Jöttél szelet állni – széledőkkel szembe, / boka-harapdáló történelemben” (*A szembejövőnek* – Kós Károly születésnapjára).

Ugyancsak örömmel adtunk helyet H. Móra Éva recenziójának, melyet Lackfi János *Rocky* című regényéről írt. A bunyós Rockyról van szó, a filmhősről, aki egy mentálisan sérült fiú példaképévé válik. A fiú – nincs neve, végig így nevezi őt az író: *a fiú* – mániákusan azonosul példaképével, kívülről tudja a film minden mozzanatát, keményen edz, *úgy fut, mint a Rocky*, még hozzá esőben, mert Rocky is mindig esőben fut, és szürke kapucnis pulóverben, mert Rockynak is olyan van. Ezzel a képpel indul a regény, s a beszédmódból az olvasó már az első oldalakon ráérez arra, hogy ez a fiú nagyon *másmilyen*. Tudja is magáról, hiszen az emberek

visszajelzései másról se szólnak, mint hogy *dilinyós* vagy *sajtfejű* – ez a kifejezés a volt edzője szavajárása: a mentálisból *ementáli* lett –, az orvosok véleménye pedig bizonytalan: *autista, kényszeres, skizoid, borderline...* tudjuk, a való életben sem egyértelműek az ilyesféle diagnózisok. Az viszont döbbenetes és írói bravúr, ahogy ennek a fiúnak a látásmódját leírja Lackfi. Igaz, hogy egyes szám harmadik személyben fogalmaz, de nem a megszokott „mindentudó elbeszélő” szól hozzánk, hanem végig a fiú szemszögéből látjuk és értelmezzük az eseményeket.

Ebben a számban is számos verset és novellát, jónéhány tanulmányt is megjelentetünk. A szerzők közül Aknay Tibor, Ádám Tamás, Büki Attila, Fecske Csaba, Jámbor Ildikó, Katona Kálmán, Konczek József, M. Fehérvári Judit, Sipos Anna, Tornai Xénia évek óta az *Agria* szerzői gárdájához tartozik. Örömmel szólok arról, hogy ebben a számban is helyet kaptak határon túli magyar szerzők is.

S végül, de nem utolsósorban örömmel írom le, hogy *Pyrker* címmel (jobb szó híján) színdarabot írtam Pyrker János László egykori egri pátriárka-érsekről. A darab időzítése sem véletlen, hiszen ezekben a napokban fejezték be az egri bazilika felújítását, melynek felépítése az egykori velencei pátriárka-érsek nevéhez fűződik. Most csupán néhány sort idéznék a darab utolsó jelenetéből, melyben hálát ad egri éveieért: „Irgalmas Isten! Két évtizede küldtél ide, hogy Velence után az Egri Főegyházmegyét vezessek. Nehéz szívvel jöttem ide, de napról-napra egyre jobban megszerettem az itteni embereket. Különösen sokat segítettek paptestvéreim, a káptalani testület tagjai, akik mindig nagy figyelemmel és odaadással segítettek munkámat. Feladatok pedig adódtak. Nagy gondot jelentett számomra, hogy a Velencéből hozott képgyűjteményemnek a palotában helyet készítsünk. Aztán az 1836. évi országgyűlésen 140 darabot a Nemzeti Múzeumnak adományoztam. Az adományozást később további negyven képpel egészítettem ki. Meggyőződésemmé vált, hogy az egri várat emlékhellyé kell alakítani. Elsőként egy kálváriát építtettek ki. A kálvária útvonalának a végén kápolnát alakítottak ki. A kápolna feletti dombtetőn, a Kálvária-hegy tetején pedig három keresztet állíttattam fel. Betegségem miatt különösen fontosnak tartottam a gyógyfürdőket. Ezért az egri gyógyvízű forrásokról, azonnal elrendeltem a fürdőház többszöri bővítését. A gyógyfürdő vezetésével egy orvost bíztam meg, aki népszerűsítette a fürdőt. Az építkezésekkel együtt a fürdő környékét is rendezték és kikövezték. Uram! Köszönöm, hogy megnyithattuk a magyar nyelvű kántor-tanítóképzőt, hogy felépíthettük a főszékesegyházat, alig 6 év alatt. Hálát adok néked azért is, hogy gyakori betegeskedésem ellenére minden fontos tervem segítettél megvalósítani...”

Ahogy már megírtam: az elmúlt évben 4 lapszámra való támogatást kaptunk, hogy továbbra is nyomtatott formában is megjelentethessük az *Agriát*.

Bízom abban, hogy e számunkban is, melynek képeit nagyrészt a felújított egri bazilikában készítette Gergely Gábor, örömét leli az Olvasó!

Tornai Xénia

Az Idő lovai

Az Idő fogatán lovai gyeplőjét
fél kézben tartani embernek nem lehet:
féktelen vágójuk tajtékos hevében
felszánt az égbolton napfodrot, felleget.

Vérekes szemükre álmokat küldenél,
s lasszóként szellemed fonnád a perc köré?
Egy titán bűvöli lépteik ritmusát,
mert a *múlt*, mert a *most*, mert a *majd* mind övé.

Ám ha egy hajnalon, reszketőn, mint a méh,
vágyván a méz után, végre te jössz felém,
szertehull út, idő, ködbe vész lósörény,
s űrbeli árnyékká foszlik a büszke mén.

És a holt tér ölén hirtelen megfogant
indázó Végtelen bimbaja ránk ragyog –
Föld alatt, föld felett, csillagok térközén
nincs se nap, nincs se éj,
csak *te* vagy s *én* vagyok.

És látá Isten

Önhitt vagy.
Alkotásom
és tévedésem egyben.
Piti, kis almatolvaj!
Te küzdesz? Ellenem?
Kit még a kígyó is?
Mit sem tanultál
az évezredek alatt!
Először az alma.
Aztán Ábel.
És Jézus.
Most meg mi kell?
Széttolt játszótered
itt e földgolyó.
Elmédnek szárnya van.
A vágyat
én oltottam beléd,
hogy nagyra nőj.
Röptödnek íve
hálónon átsuhan.
Mások szárnya végét
le hát miért töröd?
Bőréről színét

vérvésig
mért dörzsölöd?
Néztél már
önnön irhád alá,
hol lelked ingoványa
lehel lápszagot?
Az is éjsötét.
Jogát el mégse perled.
Parancsaid szögesdrótok
a kettéhasított
csillagok között.
Mindenütt
fegyencetekintetek
s béklyóba vert
gondolat darócruhában.
Jóllaktál,
akár a vérszívó.
Azt hiszed,
neked mindent szabad?
Még egy balfogás,
s tényleg megharagszom!
Utoljára szólok:
nyughass, parány!

Anti-Antigoné

Megfeszített lelkem lóg egy tört kereszten.
Én Thébai szülötte nem voltam soha.
Bátyámat kezemmel földbe nem temettem.
Kreónnak panasza nem volt hát oka.

Én, a por leánya itt, e földi létben
Égi törvényt vágytam mindig, szüntelen,
Mégis híg parancsok szolgálójaképpen
Önmagamhoz lettem végül hűtelen.

Szőke gyermekálmom húzták fel a dobra,
S pergő ritmust vertek égő bőrömön.
Álltam, hős alázat holtig büszke szobra,
Bár a földre vont le tiprott ösztönöm.

Nyelvemet fogóval már hiába tépik –
Ép a hangom, s érdes, mégis néma szám.
Ősapáim átka visszhangzik az égig,
Hallgatásom bűnét vádként köpve rám.

fotó: Gergely Gábor

Torzó

A csicsergő lét befelé bontja
benned szirmait.
Már nyolcvan éve várod a rügyek
hajnalillatában az ébredő tavaszt.
Elmosódott képek nyílnak minden
tulipánvirágzáskor édesanyád
pirkadó mosolyává.
Az öntudat rebbenése előtti derengés
élesedik hangokká, válik fogható
bizonyossággá egyetlen pillanatban.
Innen tudod, mikor születted.
Érzed az anyamell halvány bőrének
érintését ajkadon,
és visító követelésed az alaktalan
homályban kéjesen kielégül.
Nyelvbimbóid csordultig jóllaknak
a meleg fehérség anyaiatú, édes
vigaszával.
Gyermekébredésed legelső asszonya
köszön vissza minden cipősark-
koppásban.
Nyílik és csukódik az emlék.
Egymás felé tárt karok
erőszakkal eltépett ölelése,
éjszakai menekülések
véget nem érő zsidbadása
és görbült szájú alkonyatok
vörös fátyola lebben el
ábrándos pilláid előtt.
És a nyári hőség vetített
délibábjában,
kerek szeművé rémült kisfiú,
újra látod a villamoson
a mama csupasz csuklója köré
záródó bilincset, melyet érthetetlen
alázattal stigmaként viselt.
A mezők gyengéd ringatózása,
a szellő langyos simítása

még mindig ifjú mód kócolható
hajfűrtjeid között
és egy karcsú lány feléd villantott
mosolya életre kelti nem távolodó
alakját az örökben.
Te hallod, tapintod őt ma is.
Én csak testetlen melegét érzem,
és a kötést, mely összetart téged velem.
Pókfonál szálánál vékonyabb,
végtelen erő.
A választott társ felé növesztett
csápjaidban él még ily delej.
Nem tudhatom, szemed huncut
ferdesége, kacagásra nyíló ajkad
íve vagy hirtelen felhorgadó
ingerültséged menekedett-e át
a gének anyai vérvonalán,
de gyanítom:
a köldökszinór rándítását
még érzed a hasad közepén
dudorra nőtt csomóban.
Nem ereszt a lüktetés, mely
kilenc hónapig egy ütemre pulzált
az érted növesztett hegyi barlang
járataiban.
Ami közös volt egykor,
többé el nem választható soha.
Mert az idő nem múlik el
az évekkel, csak átöröklődik:
lélekké tágul, emlékeztette boltosul,
és fénné oldódik.
A kávé illatában, az ébredő
hajnal legelső sugarában
a dombhajlat felett
és egy hűséges tekintet ölelésében
ott marad veled örökre.
Áldassék nyolcvan évéd
minden pillanatáért édesanyád!

Tizenegy pillanat

Bence fiam 25. születésnapjára

A Végtelen szült.
Szárnyad leér a porba,
hát visszavágyol.

A Mindenség szűz
szirmaként nyílsz és csukódsz.
Akár a tenger.

Tavasza nyár jön.
Avart majd téli hó fed.
Te is változol.

Egy kék bogár dong.
Pipacs dühöng a réten.
Ők testvéreid.

Esőcsepp hullt rád.
Alatta óriás lehetsz –
de fel sem fogod.

Gyerekkezed hív.
Átnyúl a köd homályán.
El mégsem éred.

Vad szélvihar zúg.
Kidönt egy vén fatörzset,
és csitul megint.

Az élet kotta,
de dallamát te zenged.
Így: szimfónia.

Barackfa bókol.
Kabóca szól a hárs közt.
Megértik egymást.

A vágy hiányból
fellegre rajzol ábrát.
S te mégis álmodsz?

A tér körötte,
de tágassága benned.
S ott is végtelen.

Pozsgai Györgyi

Quesada

Elzárkózó terrakotta álom.
Forró kövek égre szálló
sóhaja kísér – mögöttem
lopakodó sugarak nyilai.
Megbabonáznak az
egyformán más házak.
Végtelenbe nyúlnak
az emlékek.
Rám zuhan a nyár,
gondok sokasága elillan,
üszkös száraz
ágakon függ a
határtalan űr.
Szemem égeti a
sziporkázó fény,
árnytalan utcák
perzselő hevében
pilleszárnyú szirmokat
szórnak a bokrok.

Vissza...

...visszamélyülve a vízbe
tengercsókkal tündökölve
lágyművészetben elmerülve
megsebzetten lélegezve
sellőszonyom növesztve
könnyeimet vízbe rejtve
habruhába átöltözve
jelképekben rejtekezve...

Anna-idill

A macskák csendjébe leng
a Costa Blanca színes álma.
Elnyúló testük a part,
hunyorogó szemük
csillámló vízgyöngyök.
Bársonyos bundájuk
omló homokba süppedő
végtelen simogatás.
Fáradt mozdulatukba
olvad a délutáni szieszta.
A nyár tüzelő aszfaltján
olykor miákolnak egyet,
aztán elül bennük
a sistergés.
Mozdulatlan álmuk
elevenné ébred.
Sötét árnyuk – éjben
lopakodó sziluett.

Carthagena

Állok az orkesztra mellett,
az ókor árnyai lebbennek.
Hallom a kórus
ütemes moráját,
szavak értelme
csak ritmusként
hallik az éteren át.
A múlt nézőteréről
mélyre hulló pillantás
idézi a végtelenség dalát.
Lángolnak a kövek,
forr a levegő,
boltívek alatt
suhan az idő.
A színházon túl
tenger kéksége ring
a fehérlő falak mögött.
A nap beragyogja a mólót
a távolba vesző horizont fölött.

Andalúzia

Tájra cseppent
fehér foltok a falvak.
Isten tenyerén
nyugosznak.
Kék és türkiz kapuk,
ablakok őrzik a
zárt világot,
bíborlón omlanak alá
falak fehér vászonáról
a folyondárok.
Fátyolos árkáddá
bűvölik az utcát.
A mélyből nézve
azúr csík a tenger,
fehér habot képez
a mozgó víztömeg,
magasba tekintve
az ég türkize festi
a lázadó színek
árnyalatát;
muskátlík sorjáznak
a hószín falakon.
Százszor végigélem
az andalgó Andalúzia
tikkasztó nyarát
behunyt szememben
érzem a reszkető lég
vibráló délibábját.

Sorolla – impressziók lebegése

Először a kert
szobrokkal, fákkal.
Kutak, apró vízlépcsők
csörgedeznek,
csempézett padokra
citrusok hajlanak.
Andalúz kert álma zárja
az idillt magába.
Bújó nyugalom-ösvény.
Odabenn
időtlen lebegés
a vásznak világában;
batiszt leng a
tengeri fényben;
alakká formálódott
láthatatlan elem.
Majd vitorlákat
dagaszt a viharos szél,
s a csillogásba
belevész a tekintet.
A habos ruhák
s a hullámozó víz
egyberingó
pillanat-tünemény.

Ahogy a kéklő légből
elővillan a ragyogás,
hattyúszárnyú
fellegekkel játszik
a Nap.
Mint mosás után
a tiszta, hófehér ruhák,
úgy lebbennek a
vasárnap kékítőjében
az anyagszerű álmok.
A tárgyak...valaha keze
érintette kincsek; ecsetek
vásznak, állványok.
A kerevet, hol megpihent,
a gyűjtött porcelánok.
A képek világa s
a valós élettér
szimbiózisa.
Mozdulatok kimerevített
táncpillanatai kecses
lejtésű ringadozások.
S, ha van, mit szívedben
magaddal vinnél –
mind az, mit a szem
egy könnycseppbe mártott.

*Fecske Csaba***Kökényes**

virágba borult a kökényes
mindent összefehérez

nem hétköznapi látvány
szemet gyönyörködtető

költővé lesz az is aki
eddig nem volt költő

elhull a virág
jajdul föl Petőfi

díszeit sokáig
a kökényes sem őrzi

van valami gonosz
az időben

szirmok kavarnak
szélütötten

ami fehér volt
most már fekete

sziszegi a szél
nem úszod meg te se

Ökörnyál csillan

megborzong a kökénybokor
hűvös az októberi este
a kéklő bogyókat
a dér megeste
egy tehenet legeltető gyerek
összehúzott szájjal kóstolja meg
fanyar íze van az ősznek
a fog belevásik
fejét fölvetve bög a tehén
száraz a fű már
mint ősz hajsza
ökörnyál csillan a szélben
lemegy a nap már csak
a csipkebokor piros bogyói
világítanak el ne tévedjen
a tengerhez igyekvő patak

Csöngén túl

Túl, messze túl, Csöngén is túl,
lófejnyag ibolya virul.

Ahol ilyen ibolya lilul,
vállán puskával jár a nyúl.
billegdélve, jön a költő,
vígán rímet rímbe ölt ő.

Csiribiri zabszalma

két ökör között alszom ma,
éjjel a szemük világít,
vajon ki hozott hazáig.

Csiribiri szellőlány,

csak nem én vagyok, aki hány,
hány de hány verset írtam én,
az életem kész költemény,
írtam ám nem ímmel-ámmal
a mártogatós pennámmal.

Be kéne végre vallani,
nálunk nem én az úr, Amy,

a költő mégis én vagyok,

Pegazuson lovagolok,

nem tett lóvá ez a ló,

kiderült épp alám való,

annyira ló, hogy paripa

papíripari paripa.

Gyí te, föl a Parnasszusra!

Nekem nincs szükség passzusra,

Bóbita igazol engem,

rím, ritmus, vérnyomás rendben.

Parnasszusról föl az égbe,

a legeslegvégsőbb kébbe,

egyenest az öröklétbe.

Megérdemelné

még a Monarchiában született
annak összeomlásakor 25 éves életvidám fiatalasszony
Amerikát is megjárt helybeli férfi felesége
tíz év múlva megfáradt özvegy négy kisgyerekekkel
küszködött hogy életben maradjanak
tenyerét véresre törte a kapanyél
meg az ekeszarv nyomorogtak
halni járt beljűk a lélek
az évek barázdát vájtak egykor szép arcába
kilúgozták szeméből a kéket fiatalon megöregedett
legkisebb fiát torokgyík vitte el
gyerekkoromban láttam is azt a förtelmes
állatot ahogy viszi kapálózó nagybátyámat
a temetésről készült fényképeket
kendőbe kötve őrizgette és mutogatta
unokáinak olyankor arca kipirult a szeme csillogott
az idő minden sebet begyógyít de erről a sebről
az idő valahogy megfeledezett elmérgesedett
ötvenkét éves volt amikor megszülettem de
engem egy ősz hajú ráncos anyóka vett ölébe
hetven évesen még fölmászott a cseresznyefára
mielőtt a seregélyek szüretelnék le a termést
ha szárnya lett volna elrepült volna velük
télien temettük aznap nagy hó esett kiváltázta
a nyitott sírgödrot hangtalanul nyelte el a koporsót
remélem oda jutott ahová mindig is vágyott
ha valaki hát mama megérdemelné hogy legyen mennyország

M. Fehérvári Judit

[Magyar vagyok]

Magyar vagyok.
Itt születtem Kárpátok szent bércei alatt,
Körül ölelnek ma is a múlt fodrai,
s benne a történelem, mi éppen úgy
az enyém, mint a tiéd is, ki e nyelvet
beszéled és érted a szót: Hazám.
Debreceni cívisek vére fodrozódik
bennem, és a felvidéki Metzerek
becsületes iparos munkája, kik
Gömör vármegyéből nem léptek
ki soha, mégis háromszor váltottak
országot, de elvesztették identitásuk is:
Mesterekké lett születési nevük. Némán, titokban
morzsolgatták könnyeik. Elméjükben az anyaföld
szeretete lángolt, és tudták, délen megmenekült
Nándorfehérvár, de elesett Mohács és
Buda sem maradt magyar kézen. Mátyás
halála után a főurak kaparintották meg
a Szent Koronát, majd felügyelte Ferdinánd.

Magyar vagyok.
Értem a szót körülöttem.
Nem fognak ki rajtam a nyelvújítás előtti
mondatok. A mondák sem. Tudom, merre
szaladt a csodaszarvas, s azt is Árpád hol
kötötte vérrel a szerződést, melyben egyik
lettünk mind, kik mai leszármazottjaik vagyunk:
a valahai fehér és fekete magyarok.
És keveredtünk vándorlásaink során mindenféle
nomád harcosokkal. Attila népe ma is bennünk él.
Majd mongolok, kunok, törökök, Habsburgok zúzták
szét országunk, volt, mikor nem segített rajta a
körbehordozott véres kard, új királyok jöttek és
mentek, de sok volt közöttük az igaz magyar.

Országmentő, országépítő éppen úgy, mint
Isonzónál félkarját vesztő dédapám, kinek nevéből
a rendszer később kiírta a -j-t és a -y-t, mert Fejérváry
Trianon előtt az elcsatolt Komlós-Keresztesen látta meg
a napvilágot, s sokáig titkolta, hogy hites felesége,
Perczel Borbála egy honvédtábornok leszármazottja volt.
És nem kellett rokkantként a Donnál, hol a második magyar hadsereg
csaknem megsemmisült, de apósom, az örvezetőt
a 69. táborba mégis elhurcolták a békét ígérő szovjetek.

Magyar vagyok. Szűz Mária országában nevelkedtem
bigott, kálvinista anyám és görögkeleti apám állandó
vallásháborújában, ezért a rómaiakhoz jártam hitoktatónak,
hogy így legyen otthon is vallásszabadság és Krisztus teste
és vére mindannyiunkban egyszerre növekedjen tovább.
Magyar vagyok számomra szent föld, amin járok és a Hazám.
Tudom, mit jelent az elnyomás, ismerem a Kossuth- nótát
és a lyukas zászló jelképezi a néhány hétig tartó megszűnő elnyomást.
Október 23-án születtem. Volt, mikor még a történészek is ügynökök
voltak e napon is, jelentettek, míg mások telefonjait lehallatták,
leveleiket felbontották, s még az egyetemeken is azt hirdették:
ez a szabadság. Kuruc vérem mindezt nem hagyta szótlannul,
rendszerellenes lettem, felforgató, noha szám nem hagyta el
soha igaztalan szó. Így éltem itt e honban, mely nagy költőket,
tudósokat, művészeket adott a világnak és „A nagy világon e kívül
Nincsen számomra hely; Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élnem, halnom kell.”

Hommage à Gulácsy Lajos

[Utolsó rózsája a nyárnak]

Utolsó rózsája a nyárnak
téged szerettelek, de nem tudhattad,
hiszen nem is ismertelek. Megfestettem
kebleid ívét, rezzenéseit nyakadnak
és rózsát adtam kezedbe én, a naiv.
Rád vártam, mint Dante Beatricére,
hosszú volt a tavasz, hogy nyárba fordul-e
majd, nem faggattalak. Extázisra vágytam,
de Don Juan kertjébe nem vihettelek, így
titkon reméltem csak, bennem a varázslót
hamar felismered. Van olyan, amit én sem tudok
neked adni, hiába vallatom a Trevi-kutat, hopp
egy érme, majd még egy és így tovább...
A Halál szekéren ázik az esőben, s bakacsin lovai
gyászt hoznak, könnyes sóhajokat és mi lett volna,
ha kérdésekkel árasztják el a sáros utakat, én
pedig érzem gőzös leheletét, másként kellett volna
élnem, de mit tudhattam hórihorgas én, hogy a kikötőmben
megfeneklettek a hajók, akár fellázadt játékszerek,
szemeimből könny fakad és a Golgotáig ér, hol
Krisztus ma kifeszítve és arca szoborfehér.

*

Az ópiumszívó álma

Gyászkendős nők és rózsalovagok
lepték el Padova utcáit egy régi
kertbe osonnak, ahol patakok futnak
és liánok kötöznek körbe egy eltévedt
szerdát. Egy kalapos férfi buborékokat
röpít a felhők vonulása után, miközben arra vár,
múljon el, tévedjen messze ez a nyár.
Rubinnyakú, rizsporos nők csak úgy
szórják bájaikat, míg egy bohóc sellőlábakat
varázsol az álomnak és azon már nem jár

az előbbi hölgy, ki káprázatában megpillantotta
önmagát. Teste nincs, feje bolondgomba,
s ez annyira nonszensz, hogy behunyja szemeit,
és emlékeiben a csütörtök hallucinálja a
végtelen aranybarna partokat, hol evőeszközök
a kikötők és feszítik ki vitorláikat sokemberes
túlélők. Aurájuk egy hatalmas kereszt a mindennapos
Golgotán, boldogtalan álmok érnek partot
és elmosódnak a hegy alján. Krisztus beszédet
mond a pirkadatnak nyolc mondatba sűrítve
a létezés igazát. Virradatruhában érkezik a
morcos, valótlanul igaz kijózanodás.

Nagyanyám intelmei

Hej, Anti, Anti! – feddi meg nagyanyám apám,
és forgószél módra sűrög-forog, fellép a
felhők fodrára, majd visszaszáll...

Hej, Anyám, Apám! – merre jártok
faggatja a falra akasztott Szűz Mária képet
nagyamám... És záporoszélvihar csattogtatja
az ablakokat, mikor a ház tetején egyensúlyoz
nagyanyám...

Hej, Anti, Anti! – felejsd el a tumort – zokogja
nagyamám, és visszeres lábaival támogatja
a vérét könnyező apám, majd kiborítja
kézimunkakosarát, ágakat tör és papírsárkányokat
ereget a szikrázó viharban nagyanyám...

Hej, Anti, Anti! Kattogtatja az ollóját nagyanyám
és egy pillanatra műtétre készül, miközben
orkánokat nyeseget nagyamám... Gyöngé
kezeivel erősen feszíti a Napot, hogy befogja a
sugárnyalábokat nagyamám és Hej, Anti, Antit
életben tartsa Krisztusban élő nagyanyám...

Apevák

Meg
sem írt
verssorok
csillagruhás
glóriát szőnek.

Majd
minden
kérdésem
válaszra lel
kibomlik a perc.

De
egyszer
megbánást
ad majd az Ég,
jó halálra hív.

Csönd
fénye
rózsafás
szívfájdalom,
farmerkarácsony.

A
tenger
morajlik
fülkagylómban:
zavar a tumor.

Perc
csöndje
igézet,
kapcsolatunk
most kezdődik el.

Halk
madár
rezonál
éber álom
harmattáncot jár.

Ott
messze
urnasír
mesél arról,
mindenem voltál.

Rád
vagyok
büszke, ki
haláloddal
bennem tündökölsz.

Hét
élet
is kevés
bánatomra
gyógyírt találni.

Mert nem kellene ők...

Mert nem kellene ők
csillagéjben járók,
csillagfényben járók,
botladozva megrogyó
térdekkel felhők szárnyán
kúszók, temetők névtelen
keresztjeihez hamarosan
nevüket adók,
Nem kellene ők.

Mert nem kellene ők
más egeket látók,
ötven pluszos versrímeken
futók, hatvan pluszos
patájuk patkolók,
Nem kellene ők.

Mert nem kellene ők
tisztességgel élők, egy
más rendszerben
gyermekként felnövők
fiatal testük plezúrokkal
telve hordók, internet
nélküli korban mezőket,
erdőket felfedezők,
halottaik mellett angyalként
szenvédők, akik szívük
mélyén ma is érzik
hangjuk selymét, mélyből
jövő lelkük fényes ölelését,
Mert nem kellene ők.

Mert nem kellene ők
a szerelmet sírig őrzők
munkában, hazában
fehér hajuk el nem rejtők.
Harminc év fölött
Nem kellene ők.

Mert nem kellene ők
gyermekük boldogságban
felnevelők, fiatalon szamizdátokat
terjesztők, rendőrök elől
bujkáló férfiak és nők.
Nem kellene ők.

Mert nem kellene ők
a Kárpátok láncai alatt
egy hazában élő egyre
csak vénülők, kiknek
szavai már csupán
önmagukhoz szólnak.
Verseik, dalaik nélkül
milyen lesz a holnap?
Nem kellene ők.

Top Secret

Számtalan lélek lakik bennem.
Percről percre változó.
Van, mikor szülőházam emlékében
ér a reggel, s napfénytől fényes
arcom, de mégis hús a lég. Ezt
az érzést úgy szerettem, de már
csak egy évtizedben egyszer ér
utol. Jegyenék árnyéka harangszót
idéz, mégis hallom a csöndet.
Mindenkitől idegen vagyok és
mindenki bennem él. Nem gondolkodom.
Még ébredzek és elmerengek azon,
vajon, mit hoz számomra a jövő?
Lesz-e ilyen kötömbnyi lélekből
épített saját otthonom? Egyre
ütemesebben dorombol a nappal
az égbolt kihajtogatott vánkosán
és jókat derül azon, hogy nem
megyek sehová és csupán érzek,
de nem latolgom a jelent, csak a rezgés
hullámain fogom, amit a sudár nyárfa jelez.
Kinyújtja hosszú karjait és önkívületben
a kertre révedez. Rózsáink szeplői egyre
szaporodnak. Olyan ligetet alkotnak,
miben riselt terítők festik a nappal
nyugalmát. Apám hangosan füttyül,
de az én fülem ma néma a tökéletes
dalra. Dobhártyáim feltapadtak Krisztus
keresztjére, s onnan csak néma sikoly
szól. Régésszé lett képzeletem
a múltat kutatja, s benne önmagam,
aki színesben látja a világot, holott
az most, öt évtizeddel később siváran
fekete-fehér, míg e sorokat feljegyzem,
rám is rikolt a lelkiismeretem:
„Ezt magadról írtad?” Istenem, dehogy.”

Oláh András

téves diagnózis

már nem jöttél
kiszedni a varratokat
– sebeket kötözve
élni amúgy sem érdemes –
járatunkat végleg törölted
lezártad a kezelést
kiállítottad a zárójelentést
a diagnózist egyikünk
sem kérdőjelezte meg
eljátszottuk hogy vége
s egymásba oltottuk
a reménytelent

szakadéink

ha elmennék ma már nem futnál utánam
pedig azt a reggelt nem búcsúnak szántam
téged sem érdekel mi maradt belőlem
kibicsaklott kérdés jut még úgyis bőven

szakadékba vezet ha veled ébredek
emésztetlen emlék – melyikünk tévedett –
fájó szívdobbanás idővel elvászik
cserélhetők lettünk: pótol majd egy másik

határsértés

már nem járok utánad
szabadon szürcsölheted a
cipőlevest az étterem teraszán
figyelheted hogyan építik át
a folyóparti házakat
elkopnak az omladozó
vakolatot palástoló fekete fóliák
újraélednek a gipszstukkók
kapuk nyílnak
élettel telnek a padok
a Garasos-híd tövében
persze ott leszek én is
a lépcsőn kuporogva bámulom
a partot verdeső hullámokat
zavartalan határsértés ez
mintha mindig is erre készültünk
volna a múltat ölelő árnyékban
a boltíves árkádok alatt

Sípos Anna

Without regret*

Önelégült kifeslett időnek szürke foltja lettél
önmagad ostora tehetetlen tépelődéseidnek
döntéseid állandóan szomjasak – s szenvedsz
borban az igaz maszlag helyett pojáca jelmez
a változás is kirekesztett szemed csík vaktükör
kivehetetlen lett törekvésed vajon miért kiért
hova igyekezett ha utoljára szólt a hatyú ének
a lélek pironkodhatott rájönni mégsem tudott
élete édesbús sorrend mint végtelenített képek
without regret – kikapcsolhatatlanul.

A teljesség vajúdása

Hinnék az ábrándjaim súlytalanságában
ha meghajolna előttem ez a farizeus idő
lenne repülöm acélos szárnyam s vezető
utamra kincs helyett vinném a végtelent

lenne testöröm és lelkem járatos serpája

ha szüleszthető lenne az örökkön-örökké
lenne vajúdás a teljesség várandóságában
ha lehetne a kezdet nemcsak újszülötteké

* (*Without regret* = megbánás nélkül) – *a szerk.*

Kettős mérce

Szavaid bennem üszkösek – van bosszú ha felhozol
kettős mérce a bizonytalanságod ahogy visszakozol
rájöttél az egyenes nem domború s a homorú is más
s a kerek érdekesebb de így is csak - körbe-körbe jársz
a szabadság is beárazott a kevés néha sok neked
szeretnél messzebb futni mégis a tömegben keveregsz
tudod te – a pipacsok együtt szépek így vöröslik a határ
a szakítás
mint
a pipacsoknál számokra is a végső: halál

Képtelen lennék

Éppen leléptem az útról a kíváncsiságom nem volt ösztönös
valami tudomásomra jutott s csak mentem toronyirányt
úttalan utakon mindent félretéve százlevélnyi ígérettel - mégis
úgy éreztem mintha nem lennék ott - pedig céllal indultam el
borítékolva volt a jövőm is és az intő jóslatok lassú évek voltak
óramutatója lettem önmagamnak – pontosan és kiszámíthatóan
de rosszul bántam az időmmel éppen lekéstem vagy elsiettem
lehet más irányt vettem de sok-sok hibámért sebeim kinevettek
a tisztán látásért próbáltam nagyokat lélegezni s kifűjni magam
a térerőmet megszüntetni hogy a lépésem követhetetlen legyen
pedig csak szeretni akartam megszűnni s érezni még nő vagyok
de véretem a habarcsba nem adhattam elszánt vágyam olyan lett
mint egy céltérő lövedék - titkom merész volt s kiszámíthatatlan
előnyöm nem kerülhetett céltáblára nem volt miért meggyőzzelek
nem tudom megtisztítani a lelkemet – megszüntél – vége szakadt
képtelen lennék rád – s ha már nem *leszel* – szeretni sem tudlak.

Befejezetlen mondatok és visszasságaik

A tudományosság lett ellenünk hipnotikus álomhoz juttat sakkhoz a pénz sáncol az ismertség előnyök kiváltságokat nem áll össze inkább szét extrém terek viszony szövedékén közömbösök a kérdésekre mint szellem a megemlékezésért kihültek s érzéketlenek véges életünkben csendes lélegzetek mert kómában hihető az örök dekadenciája vissza és idegen fagyasztással tartósítják a külvilágot de ígéreteik értéktelenek a műveltség tetemrehívás nézőteret nyit a bizalmatlanoknak kárpótlást a perdöntő türelemnek s a civilizáció lesz színdarab színpadot ad a beugrató hitványságnak maguknak hátsó színpalot még sem áll össze erőltetett lett – és szakadékokra szétszakadt

fotó: Gergely Gábor

Aknay Tibor

Melyik arcod

Az út végén még látni fényeket,
mielőtt leszállna a köd, és már
semmi sem fontos, csak
igazolni tudd, miért jöttél,
és hogy emlékszel-e
arra az egyetlen
kegyelmi pillanatra, amikor
dönthettél volna másként,
de valamiért mégsem...
Melyik arcod néz vissza
rád a tükörből?

Létrövidzárlat

Ködpuha éjszaka.
Pehelypaplan.
Könnyű és meleg.
Minden távoli már.
A gyermekkor táltosai
égi utakra tértek
s egyre nehezebb felidézni
a tegnap igazságait.
Mintha összekuszálta volna
valaki a lineáris időt.
Létrövidzárlat.
Mai és egykori önmagaim
egy közös utolsó vacsorán.
Különös kézfogás
az emlékek felett.
Borostás álmaimban
ajtók nyílnak a végtelenre
és angyalok óvják lépteimet.

Homa János

Megmérettünk

Nevezd a mocskot erénynek, a rútat szépnek,
a hazugságot igazságnak,
a hitetlenséget hitnek,
s kiüresednek a tanítások.

Feleslegessé válnak a szentbeszéddek,
megszakadnak a szívek,
hányingered lesz minden szótól
a hittelenné vált kockacsendben.

Beleszakad a gerinc,
örökre fejre áll a remény...
Mene tekel ufarszin!
Megmérettünk és könnyűnek találtattunk!

2024. április 11.

Mennem kell

Végtelenből végtelenbe
készülök.
Már visszafelé
számolom a napokat.
A Megváltás műve
még itt tart köztetek,
de úgy érzem,
mennem kell.

Hát megyek.

Fájdalmam eléri az eget.
Bánt, hogy nem tudjátok megtalálni
egymással a közös hangot, a békét,
emberek!

Ádám Tamás

4 Ronsard szonett

Orosz vodka

Felkutattunk mindenféle zezugot,
kerestük az olcsó alkoholt bőszen,
örömünkre jutott belőle bőven,
orosz laktanyában lazult a hurok.

Harmadszorra cselesen bejutottunk,
tudtunk oroszul, finom hangerővel
indultunk, szembenéztünk puskacsővel,
elgyengültünk kissé, de jól ment sorunk.

Altisztek közé szorultunk, vállukat
mázsányi kitüntetés lapította,
mellkasukon csorba öklük dübörgött.

A zubbonyosok tanítottak inni,
voltagepp kötelező bennük hinni,
egymás után karcos vodkákat nyeltünk.

Megállító

Busszal vagy személykocsival érkezel,
ősidők óta kocsma vár a völgyben,
a mosoly marad, pörögnek a hölgyek,
ábrándozás közben kemény fékre lépsz.

Katalinpusztánál rendre vétkezel,
bár haladsz, utadat állja egy öleb,
aki gyors fordulóra vágyik, követ,
gumicsizmás embernek nyújtasz kezét.

A megállítóban lenyomsz pár törkölyt,
alig tántoríthat el lusta közöny,
hogya kötözködnék veled, vedd lazán.

Távoznál már, de valami visszahúz,
nem mennél haza, otthonod galambdúc,
madarak várnak a templom karzatán.

Feketeribizli

Ahogy döngölöd bőszen a bogyókat,
mélykék alkonyban fekete lesz kezed,
a hold kicsit megáll, egyre csak nevet,
darazsak támadnak, ez csupa móka.

Folydogál az anyag, ütött az óra,
ebből lehetlenség kimaradni,
csábos és szép a feketeribizli,
időben észleled, szől majd a nóta.

Erősíti a maligánt a cukor,
sötét hab tölgyfahordó száján bugyog,
forr a lőre, októberre letisztul.

A pincében apám mesél parttalan,
kialszik a gyertya, ijedten szalad,
letisztul a zavaros lé, megisszuk.

Szüreti mulatság

Satírozott, barnuló őszi napon
megmozdulnak az alélt szőlőszemek,
szüret idején kemény a hegymenet,
puttony húzta vállak, feszülő karok.

Százéves prés körül fénylány andalog,
erre vágnak, csöpög a lé rendesen,
pincét díszít csipkéző nemes penész,
csupán csak a szőlősgazda fanyalog.

Lovak nyerítenek az istállóban,
kengyelekbe fogva is kitaratóak,
elindulnak a virágozott kocsik.

Menyecskék énekelnek díszes hintón,
zsebkendővel intenek álmodozók,
kitartó a nép az utolsó borig.

Hazatérés

Néha még falumba tévedek,
az új harangozó
nyakamba zúdíttja
esti hangjainak szavát,
és elsodor az ősz
a temetőbe, ahol a csontok
ismerősen vacognak.
A fákon az évszámokat
már rég lemosták
lucskos esték.
Pillám rám csukja az éjszakát,
s a sötétben ujjaim
a krizantém csokorra fagynak.
Gyertyák égnek,
világít a lelkiismeret.
Lábaim gyökeret eresztenek újra,
mint az alkonyban ellobbanó fák.
Megemeli hegyes kalapját
a templomtorony,
bár én nem köszönök el.

Hazaszeretetből

Költöző madarak lépegetnek
homlokom szántóföldjén,
karmuk felszaggatja
a határ csöndjét.

Honvágym erősödik
levegőtlen szobámban,
nagyanyám hitéből
rakom ki hazámat.

Az évek visszapörögnek
karlengető nyárba,
testem a búzaföldeken
jó lesz országhatárnak.

Néha csak a fecskék
vizsgáznak jelesre
hazaszeretetből.

fotó: Gergely Gábor

Homa János

Két Szajla van

Interjú Oravecz Imrével

Oravecz Imre Kossuth-díjas és József Attila-díjas magyar költő, író, műfordító a Heves megyei Szajlán született 1943. február 15-én. Az általános iskolát Szajlán végezte, az érettségi vizsgát Szentgotthárdon tette le. 1962 és 1967 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen tanult. Első verse a *Hajdú-Bihar megyei Naplóban* látott napvilágot 1962-ben. Jelenleg ismét Szajlán él.

– *Mit jelent Önnek Szajla? Az a település, amelyik Ön által került be a magyar irodalomba...*

– Erre a kérdésre a munkásságom a legmegfelelőbb válasz. De nem akarok egészen kitérni előle. Két Szajla van: a régi, amelyik nincs és a másik, amelyik van. Az én Szajlám a régi, a már nemlétező. Az mindent jelent nekem, mert nem volt ugyan szeplőtelen, hibátlan, de minden megvolt benne, ami az élethez és a halálhoz kellett. A maihoz, a létezőhöz semmi közöm, illetve csak annyi, hogy abban lakom, ott élek, fizetek ingatlanadót, szavazok stb. Ha az irodalomba bekerült valamelyik, akkor a régi. Bár ez nagy szó, talán inkább bulváros túlzás. Hiszen mit is értsünk azon, hogy valami bekerül az irodalomba, mikor őszinte pillanatainkban azt sem tudjuk igazán, mi az irodalom?

– *A Debreceni Egyetemen szerzett diplomát. 1975-ig csak az Alföld közölte verseit. 1967-ben Budapestre költözött. Első verseskötetét a Szépirodalmi Kiadó nem adta ki, később a Magvetőnél jelent meg Héj címmel 1972-ben... De a rendszerváltás után újra kiadta, beírta a kicenzúrázott részeket. Hogyan érintette ez Önt, hogy cenzúrázták a verseit?*

– A szovjet-orosz uralom idején egy kiadó vagy folyóirat szerkesztője azt mondta, hogy ez a bekezdés, versszak, sor politikai okból nem kívánatos és ki kell hagyni. Ha a szerző ebbe beleegyezett, akkor munkája anélkül ugyan, de megjelent. Klasszikus értelemben vett cenzúra azonban nem volt. Volt viszont öncenzúra, amely sokkal több kárt okozott. Ami kizárta a megjelenést, vagy esetleg tilalmi listára juttatta volna, azt az író általában meg sem írta. Nem kollaborált, nem tagadta meg magát, csak tudta hol a határ, meddig mehet el. De sajnos, ez azt eredményezte, hogy bizonyos kívánatos művek nem születtek meg, így a rendszerváltáskor a fiókokból nem kerültek elő eltitkolt, a reveláció erejével ható kéziratok.

– *Második verseskötete is a Magvetőnél jelent meg Egy földterület növénytakarójának változása címmel. Ebben már benne van az indián, azaz a hopi kultúra*

motivumrendszere. Aztán jött egy gyermekverskötet, majd a Hopik könyve indián mitológiai elemekkel. A Hopik könyvében szereplő fiktív hely Oraibi, ahol egy sajátos közösségi kultúra keretein belül élnek az amerikai őslakók...

– A földművelő ősi hopik fordulópont voltak az életemben. Rajtuk keresztül fedeztem fel tulajdon igazi szellemi, lelki, erkölcsi hátteremet, a magyar paraszti osztályt és kultúráját. Ezzel egy időben több éves hallgatás után kezdtem el megint írni, és amit papírra vettem, az egészen más volt, mint az addigiak. Ebben persze egyéb, a jelen is közre játszott. Akkor jártam először az Egyesült Államokban, és egy sor olyan, zömmel jó dolog esett ott meg velem, amely, részint legalább is, megváltoztatta az életemet.

– *A világ több egyetemén tanított. 2005-ben ment nyugdíjba. Azóta egy regénytrilógiát is írt. Ez egy nagyívű történelmi regényt, amely úgy fiktív, hogy kitapintható benne az Ön családjának élete, vállalkozásaik és kudarcaik. Árvainak hívják a családot, de valójában az Oraveczekekről szól. Miért érezte fontosnak a trilógia megírását?*

– Igen. A rög gyermekeiben, ha nem is egy-az-egyben, de benne vannak a dédszüleim, nagyszüleim, apám, sőt jómagam is. Sokáig toltam magam előtt a tárgyat, de végül, már öreg fejjel nekiveselkedtem a feldolgozásának. Három okból nem térhettem ki előle. Az Amerikába irányuló, nagy, drámai magyar népmozgás valamilyen visszhangtalan maradt a magyar irodalomban. Olyan családból származom, amelynek tagjai a 19. és a 20. század fordulóján szintén vándorbotot vettek a kezükbe. Az is motivált, mintegy hivatottá tett, hogy később magam is éltem abban az országban, és más okból ugyan, de hasonló traumákon mentem keresztül, mint az egykori útrakeltek.

– *Manapság hogyan telik Szajlán egy napja?*

– Egy napom Szajlán? Legkevesbé az írással telik, vagyis nem úgy, ahogy a kívülálló elképzelné. Egyedül élek, és ebből következik, hogy időm nagy részét a létfenntartással és állagmegőrzéssel kapcsolatos teendők kötik le: bevásárlás, főzés, mosogatás, konyhakertészkedés, karbantartás, fűvágás, sövénynyesés, ügyek intézése stb. De azért írok is. Most például megválaszoltam az *Agria* kérdéseit, amelyeket kérésre írásban kaptam.

fotó: Stekovics Gáspár

(hu.wikipedia.org)

Oravec Imre

A gyógyító növények felfedezése

Megbetegszik Sziliomomo lánya, Hopaqa,
és Sziliomomo megkéri Ajauamatot,
a Medve-nemzetség legöregebb tagját,
hogy gyógyítsa meg Hopaqát,

erőt gyűjt Ajauamat,
és látomását követve kimegy az erdőre,
és az erdőn ismeretlen növényt talál,

az ismeretlen növény tövénél borzlyuk ásít,
az ismeretlen növény fölötti ágon sasfészek sötétlik,
az ismeretlen növény levelén harmatcsöpp csillog,
az ismeretlen növény virágán lepke ül,
az ismeretlen növény levelén napsugár táncol,
az ismeretlen növény közelében patak csobog,

a borzlyuk azt jelenti: ásd ki,
a sasfészek azt jelenti: vidd haza,
a harmatcsöpp azt jelenti: főzd ki,
a lepke azt jelenti: a főzetet itasd meg Hopaqával,
a napsugár azt jelenti: imádkozz,
a patak azt jelenti: tisztítsd meg gondolataidat,

kiássa, hazaviszi és kifőzi
az ismeretlen növényt Ajauamat,
és a főzetet ima és tiszta gondolatok kíséretében,
Megitatja Hopaqával és Hopaqa meggyógyul tőle.

Por

Oda szeretnék visszamenni,
a kapunk elé,
a földútra,
a part aljába,
ahol véget ér a lejtő,
ahol a megrakott kocsik megálltak,
és eloldották a kerékkötő láncot a gazdák,

a kis térségre,
ahol megszakadt a kötött kerék húzta fényes csík,
ahol legvastagabb volt a súrlódás eredménye,
ahol összegyűlt a por,

abba visszalépni volna jó,
a finom agyagőrleménybe,
a hívogató, szürke lisztbe,
melyet tapodott a lábam,

visszatalálni ugyanoda,
tulajdon nyomomba,
lábam művébe,
a negatív szoborba,
a régi lábbal
azt illeszteni bele,

előbb a lábujjaimat,
a nagyot, a kisebbeket,
ügyesen kinyomni a recés, kis teknőkből,
mi kivételkor beléjük esett, megjavítani, kiigazítani,
mi megrongálódott,

visszatenni a talpam
körben a peremig tolni óvatosan,
vigyázva,
hogy takarjon minden,
a hajlás, az ív,
középen a híd,
a lúdtalpelőtti kecses átmenet,

aztán leengedni a sarkam
és visszahelyezni a testsúlyt,

vagy visszalopni magam bárhova,
megmeríteni a lábam bárhol az érintetlen szűz porban,
mint régen, reggelente, nyáron,
mielőtt jött a csorda, konda,
mikor még messze harsogott a kürt, pattogott az ostor,
mikor még teleíratlan volt az út tiszta lapja,

érezni hús érintését,
puha ölelését,
kicsikarni a gyerekkor ígéretét újra,
még egyszer utoljára,
mielőtt beváltatlan marad minden ígéret,
mielőtt magam is por leszek.

Barátposzáta

Elbűvölő, páratlan énekével hívta fel magára figyelmemet,
lágyan buburékoló, fuvolázó,
és mégis erősen csengő hangja
olyan volt először,
mintha azelőtt sosem hallottam volna,

a nyírfa csúcsáról jött,
de megfigyelő pontomat lázasan váltogatva
bárhogy keresgéltem a távcsővel,
bárhogy meresztettem a szemem,
napokig tartott,
míg végre őt magát is megtaláltam,
és azonosítottam a levelek közt,

mióta tudom,
hogy tőle származik,
már nem akarom biztosan látni szürkés, barnás karcsú testét,

beérem torkának művével is,

kicsit hasonlít a vörösbegyére,
néha össze is tévesztem azéval,
kivált tavasszal,
mikor még újszerű,
mikor a búbos pacsirta után,
de még a mezei pacsirta előtt mind megérkezik,

nyári reggeleken elsőként szólal meg,
és este is ő zárja a napot,

az alkony előtti órán a legbuzgóbb,
mikor sárgulásnak indul a fény,
és elkezd lefelé csúszni a nap,

ilyenkor kivált ajánlatos hallgatni,
gyógyítóan hat a lélekre,
és felvértez a közelgő sötét gondolatok ellen.

A megfelelő nap

Vékony, fátyolszerű, szűz hó,
éjjel esett, az elpiszkolódott régre,
szinte nincs szívem söpörni,

enyhült a hideg, megpuhult a levegő,
a Nap nem süt,
de világosabb van, mint tegnap,
mert feljebb húzódott a szürkesség,
és ismét belátni a völgyet,

közel és távol senki,
se a határban, se az úton,
se fatolvaj, se járókelő,
mintha kihalt volna a világ,

csak a madáretető körül van némi mozgás,
két széncinke veri kitartóan
a megkaparintott napraforgómagot,

óvatosan nyitom-csukom az ajtót,
nem akarok zajt csapni,
még alszik kedvesem,

jókedvűek a kutyák,
valahányszor kilépek az udvarra,
mindig játszani akarnak velem,

rutinszerűen végzem teendőimet,
jövök-megyek a térben,
könnyűnek és szabadnak érzem magam,

ilyen napon szeretnék meghalni.

Cs. Varga István

Az Oravecz-életmű kozmosza

Analóg széljegyzetek

Írásom *analóg idézet-antológia*: gondolatgyűjtemény. Arisztotelész óta az *analógia* nagy tudomány. Jelentése: *hasonló*, valamivel bizonyos szempontból *egyező*, annak *megfelelő*. (A görög *ἀνάλογος* / analogosz jelentése: *hasonarányú*, *hasonszerű*.) Az *antológia* görögül virággyűjtést, virágszedést, virágcsokrot, virágfüzért jelent, átvitt értelemben: irodalmi szemelvényekből összeállított szöveggyűjtemény. (*Anthosz*: virág; *legein* [latin: *lego*] – gyűjt, szed. Latin megfelelője: *florilégium*.)

Oravecz Imre Kossuth-, József Attila- és Prima primissima-díjas író, költő, műfordító. Életének 82. évében, a kilencedik „évtized-hídon” lépked. Félszázada már, hogy kortárs irodalmunk egyik meghatározó személyisége. Életében és életművében különös jelentősége van a tér és idő, a lokális és globális történelmi, társadalmi koordináta-rendszernek és benne a magyar parasztság sors történetének. Művei a magasság és a mélység dimenziójában sajátos, egyedi modalitást képviselnek. Róla szólva semmiféle teljességre sem törekedhetek. Az olvasás, az újraolvasás valóban fölfedezés, közelítés a lényeghez, miközben a szókratészi „nem tudás tudásában” egyre biztosabb vagyok.

Oravecz egri diák is volt. Hajnali négy órakor kelt. Szajláról átszállással buszozott Egerbe. Itt jött rá, hogy mennyivel kevesebbet tanultak ők a szajlai kisiskolában, mint egri diáktársaik Egerben. Dobó és Gárdonyi városában ismerte fel, hogy a német nyelvhez, beszédhez, kiejtéshez kiváló tehetsége van. Nem véletlen, hogy magyar és német szakot választott, és szerzett a debreceni egyetemen tanári diplomát.

Számára is fontosak a debreceni „érelő diákévek”. Debrecen „Magyar Sion”, „kálvinista Róma”, „kis magyar Oxford”... A Kollégium falán emléktábla-felirat: „Egész Magyarországnak és Erdélységnek... világosító lámpása”. Gulyás Pál ódát zeng szülővárosáról: „Körülötte népek viharja, nézett át bérces Biharba, nem védte falait bástya, torony, csak a hot, / Áros jármái játszva görögtek egész le Bizáncba, / hajcsárnépe Budán túljuta Bécs kapuján. / Hajtottak lovat, ökröt, mégis az égi körök közt / Méliusz lelke alél, ujjain egy falevél.” A civis város művelődéstörténeti szerepét pedig így határozta meg: „Debrecen, ó-kikötő, tájakat összekötő!”

Oravecz írói világára, kozmikus, hegy- és égkupolás világképére jellemző a „Világ világa, Virágnak virága” Weöres Sándor által költőien definiált, nyelvi és fogalmi csoda: „Tág a világ / mint az álom. / Mégis elfér / egy virágon.” Életmű-

vének koronája: *A rög* gyermekei regénytrilógia. Az Oravecz-család sorssá vált, a gyerekkorukban még velünk élt, földutakon járó, paraszti múltat, eltűnőben lévő világát örököltette remekművekbe: *Ondrok gödre*, *A kaliforniai fűrj*, *Ókontri*.

Többször is megjárta Amerikát, meglakta Párizst, Berlint, de mindig hazajött. Amerikában, olasz és francia földön is elismerést szerzett magának és a magyar literatúrájának. Budapesten is élt és tanított, de ott sem maradt. Élhetne a világ számos országában, kis hazánk valamelyik jeles, nemes városában, mégis visszatért közsérangúvá kinevezett szülőfalujába. Élete, írói hivatása sorsválasztás: elrendeltség. Visszahívta a szülőföld, a mátrai, szajlai anteuszi vonzerő. Faluja nevét műveivel írta fel irodalmunk térképére. A Heves vármegyei Szajla általa lett szellemi végvár. Költő- és írófiát megilleti: „a végek dicsérete” – az *in laudem confinium*.

Vajon mit érezhetett, amikor Nyugatról visszatérve, „disszidálással” vádolták? Amikor szilenciumra ítélték, pedig addig sem közölték? Gyanús volt a „modernség”, a világnézete, gondolkodása, még a viselkedése is. Nem tetszett a „tilt”, „túr” és „támogat” korifeusainak, hogy nyugati, európai és amerikai példákra, mintákra figyelt. Ideológiai veszélyt láttak abban, hogy „nyugatos”, „individualista”. Munkásságát „elefántcsonttorony-tiltakozás”-nak tartották.

A politika a *pártosság*, *forradalmiság* és *népiség* szocreál szellemében igyekezett a művészeteket, az irodalmat is, az ideológia szolgálólányává tenni. A hatalom árgus szemmel figyelte és figyeltette a szuverén egyéniségű alkotókat. Tartottak igazságuktól, műveik hatásától. Fazekas *Lúdas Matyija* 1848/49 forradalmát és szabadságharcát készítette elő, amint a magyar írók pedig 1956-ot. Németh László szerint: „A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Lúdas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak”

Jogos kérdés: a szilenciumok, letiltások, mellőzések, „parkoltatások” miért voltak annyira károsak? – Mert felfüggesztették, megszüntették a publikációs folyamatosságot, rendszerességet, amire minden írónak, különösen a fiatal alkotóknak, olyan szükségük van, mint a falat kenyérre. A letiltottak alkotópályájukat nem tudták úgy folytatni, ahogyan elképzelték, ahogyan tehetségükkel sáfárkodni szerettek volna. Oravecz hasonlót érezhetett, mint Egressy Béni, aki a halála évében, élete 37. esztendejében *A Csalogány búcsúja* című, megzenésített versében ezt írta: „Fáj a szívem fáj, majd megreped, Maradnék én, de nem lehet, Repülnöm kell egy időre, Más világba, messze földre.”

A (lokál)patrióta hazaszeretet ragyogó világirodalmi és magyar génuszai a nagy görög drámaírók: Aiszkülosz, Szophoklész, Euripidész. Vergilius, Horatius, Dante, Goethe, Tolsztoj és sokan mások is (lokál)patrióták voltak. Kisfaludy szülőföld-vallomása valaha nemzeti műveltségünk alapismeretéhez tartozott: „Szülőföldem szép határa! Meglátlak e valahára?...” Petőfinek az Alföld, a Kiskunság

jelentette az anteuszi talajt, hova szíve, lelke „Mindig, mindenholn vissza-visszavágyott”. Az ihletadó anyaöl, anyaföld, anyanyelv, a tájhaza szeretete sirályröptű képzelettel ihlette: „Itt születtem én ezen a tájon...” Az Értől az óceánig jutó Adynak Érmindszent, az édesanyja volt a lélek szerinti vonzerő: „Föl-földobott kő, földedre hullva, Kicsi országom, újra meg újra. Hazajön a fiad...” Jelenkorunk egyik korparancsa, hogy egyik nemzeti létkérdésünkkel, az „Itt élned, halnod kell” imperatívuszával szembenézzünk.

Oravecz modernkori peregrinus vándorélete során megőrizte, gyarapította istenadta talentumát. Nála a „művészet és a tér”, a heideggeri „földút” (*Das Landweg*), „az út a nyelvhez” összetartozik. Meghallotta a szülőföld biztatásait. Mindig és mindenholn vissza- és hazatért. „Exegi monumentum...” – „ércnél maradandóbb emléket” állított példa- és mintaadó elődeinek. Amerikába kivándorolt és onnan visszatért, „amerikás” nagyapjának szellemi hagyatéka, a szó és a tett hitelességének példájával lélekyomot hagyott költővé-íróvá lett unokájában. Julien Benda, Babits, Németh László nyomán Oravecz az írástudók felelősségével vált gyökerkutatóvá.

Rá jellemző az Eötvös Kollégium jelmondata: „Szabadon szolgál a szellem”. Tudja: az irodalom nem a sűrűn változó kánonokban, „tudós” paradigmákban, hanem a művekben, az olvasók emlékezetében és szívében él. A szépirodalom gyönyörködtető, lélekerősítő szellemi táplálék. József Attila írta: „nem szükséges, hogy én írjak verset, de szükséges hogy vers írassék, különben meggörbülne a világ gyémánttengelye”. 1937 tavaszán-nyarán ezt is megírta: „A líra: logika; / de nem tudomány.”

Irodalmunk botanikus vonulata Janus Pannoniusszal kezdődik, az *Egy dunántúli mandulafáról* című epigrammával: „S íme virágozik a mandulafácska merészen a télben, Ám csodaszép rügyeit zuzmara fogja be majd!” (...) Fazekas Mihály botanikus és költő. A *Lúdas Matyi* szerzője a magyar növénytan úttörője is. Az irodalomnak és a kertészkedésnek szentelte idejét. Megfigyeléseit Diószegi Sámuellel közösen vetette papírra: *Magyar Fűvészkönyv* (1807). Baróti Szabó Dávid az *Egy ledólt diófához* költője: „Mely, magas égnek szegezett fejjel, Mint király, állasz vala társaid közt, Tégedet látlak, gyönyörű diófa, Mint király, állasz vala társaid közt, Tégedet látlak, gyönyörű diófa, Földre terítve?” Botanikus poétáink közé tartozik: Petőfi, Arany, Tompa, Vajda, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, amint Tóth Árpád, József Attila, Weöres, Nemes Nagy, Nagy László, és még számos kiváló költő – köztük Oravecz is.

Az első, a *Héj* című verskötetét 1972-ben sikerült „fényre bábáskodnia”. Könyve kimagaslóan jelentős hatást gyakorolt irodalmunkra. Pályanyitó verskötete az Oravecz-oeuvre-ben átmenetnek, átkötésnek bizonyult az *Egy földterület növénytakarójának változása* (1979) című verseskötetéhez. A *panta rhei (minden folyik)*, a világon minden mozgásban van, a változás alapelvét követi. A falusi, paraszti

világ művészi természetrajzát adja. Kitáguló, polarizálódó költői világkép jellemző rá. Megjelenik benne az indián mitológia számos eleme, a hopi kultúra gazdag motívumrendszere és az amerikai utazások sok-sok emléke. Kettős, belső, szellemi-lelki és *tér-időben* megtett utazásain felhalmozódott emlékeit szépíróként hívja elő. A haikuk, prózaversek költői hangskáláján, a tárgyias leírások mellett, felerősödik a személyes jelenlét szólama. Az olvasó figyelmét a létörvények fölismerésére, a kiteljesíthető életre, összhangban cselekvésre koncentrálja. A „milyen úton járunk, melyik út az igazi?” kérdésre Oravecz válasza: az a jó út, amelyen a szó szakrális értelmében jól érezzük magunkat. Don Juannak, Carlos Castaneda yaqui indián tanítómesterének tanácsa: az a jó és helyes út, amelyiknek szíve van.

Oravecz költészete és prózája egyetemes érvényű példa a szemléleti egymásba-ágyazottságra, egymásba-fonódásra. Hívó ember, hisz az istenadta rendben, a szépség, jóság, igazság erejében, főképpen pedig a szeretet hatalmában. Egységes énkép, személyes integritás jellemzi, műveit pedig szakralitás/átragyogás. Szakralitás nélkül nem létezik valódi művészet, de valódi, emberhez méltó élet sem. Alkotásait bűvópatakként hatja át a szakralitás. Nem tematikusan, hanem úgy, ahogyan erről Ottlik, Weöres, Vas István, Czigány György és mások is beszélnek: mint a szarvas kívánczossága a forrás vizére. A szeretet legfőbb példaképe, az emberi személyiség ajándékozója: Jézus. Önmeghatározása: „Én vagyok az Út, az Igazság és az Élet” – „Ego sum Via, Veritas et Vita”. A jézusi parancs *lényege* az Isten- és emberszeretet jegyében: a „Kövess engem!”

Legnagyobb misztérium Isten és az Isten képére teremtett ember. Éppen ezért Oravecz műveiről szólva nem *emberfogalomról* beszélünk, hanem *emberképről*, az ember istenképiségéről. Az ember méltósága azért szent és sérthetetlen, mert Isten teremtménye. A magyar kultúra keresztény emberképét először a *Halotti beszéd* definiálta: „isa por és hamu vagyunk”. (Ősi por – (isten)por) – és hamu vagyunk’. Vörösmartynál az *ember* „Ég és föld fia”. A szabadságharc leverése után pedig: „örült sár”. „Az emberfaj sárkányfog-vetemény.” Gárdonyi szerint az ember: „Agyagedénybe zárt isten-sugár”. Összecsendezve Charles de Faucauld meghatározása: „Mily értékes minden ember: még akkor is, ha csak egy szikrányi van is benne az isteni fényből.”

Gárdonyi híres megállapítása: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.” Az emberkép Móricznál: „Sárarany”... A „világárva” József Attila szerint: „Por és Istenpor vagyunk. A por a porral elkeveredik...” Pilinszky *Apokrif* című költeményében „Szemközt a pusztulással / egy ember lépked hangtalan. / Nincs semmije, árnyéka van. / Meg botja van. Meg rabruhája van.” Nagy László kérdésbe rejtett meghatározása: „Mi vagyok én, ha e planéta / csak egy bevérzett margaréta! / Így is ember, se bölcs, se büszke, / égi, földi virágzás tükre.”

Babits közmondássá lett intelme: „vétkesek közt cinkos, aki néma”. Ha az ember a silánysághoz igazodik, megreked holtpontjain. Oraveczet tisztelet, megbecsülés illeti azért, mert ki mert állni elvei, emberi méltósága, költői rangja mellett. Nem hagyta veszni az igazságot. Az igazmondást sosem adja fel. A „Miért?”-re adott válasza: „nem fogadhattam el simogatást attól a kéztől, amely addig csak pofonokat adott.” Éppen ezért őrá Arany verses érvelése illik: „Ami benne fényes / Az irodalomé; / Ami benne kényes: / Egyedül magamé. / Másképpen: fénye, ragyogása... (ha van,) / Az irodalomé; / Gyanúsítása... (a' van,) / Egymagamé.” Az „aranyos” válasz folytatása: „Járnak hozzám méltóságok, / Kötik rám a méltóságot: / Megbocsásson méltóságtok, / Nem érzek rá méltóságot.”

Nyelveket magas fokon ismerő, hajdani peregrinusok garabonciás utóda, a világlágyú író, házában, kertjében „költőien lakozik”. „Gömbyszerűen” érzékeli, látja, értelmezi a világot: az *oikoszt* és a *bioszt* is. A *lakozás* és a *költés* (poézis) igényét (Anspruch és Zuspruch) a tehetség kegyelméből, a nyelv erejétől kapta. Ami a klasszikus szépség, jóság, igazság abszolút értékét illeti, érvként Schillert idézem: „Was wir als Schönheit hier empfunden, Wird einst als Wahrheit uns entgegengeh’n” – *‘Amit itt szépségnek érzünk, egy napon igazságként fog hozzánk jönni.’* A szépség harmóniaként értendő, egyensúlyi elemként is, amelyre korunknak óriási szüksége van. Korának korifeusait Petőfi így intette: „... a költő / Az istenség szent levele, (...) A költőket, ti magyarok, / Költőitek előtt, tinektek / Illő, hogy fejet hajtassatok.” (*A magyar politikusokhoz. Pest, 1847. december.*)

A mátrai táj hegy-völgy világán átragyog egy cseppnyi az alkotás/teremtés titokzatosságából. Izgalmas, sokrétű analógiát kínál Gárdonyi és Oravecz nyilvánvalósága (Offenbarkeit), léthelyzetük „titokzatossága” sorsrokonsága. A költők és írók a szavakat, a csöndet kegyelemből kapták. Félrevonulásuk legendáriumából sok félremagyarázás, koholmány származik. Gárdonyi is különösnek számított, amikor a fővárosból életre szólóan Egerbe költözött. Kortársai közül sokan „egri remetének”, „titokzatosnak”, az egri „váraljai nép” egy része pedig „magának valónak”, „különcnek”, sőt „emberkerülőnek” tartotta. Kálnoky László a vádakra találó választ adott: „nyugalomra vágyott, / visszavonultan élt, és nem barátkozott senkivel / váralja lakói közül, amit kétségkívül / bölcsen cselekedett.” (Kálnoky László: *Összegyűjtött versei. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 393.*)

Oravecz élettörténete is bizonyítja: az emberek sorsát, jellemét, döntéseit erősen meghatározza alaptermészetük, alkatuk és az a környezet, amelyben felnőnek, boldogulni akarnak. Világirodalmi és magyar példák sorjáznak. Sabinum Horatius szuburbán birtoka, lakóhelye volt. Boldogan vallotta: „Beatus ille qui procul negotiis – boldog az, aki távol él a világ zajától.” (*Negotium: közügyek, kötelezettségek, ügyes-bajos dolgok.*) Catullus Sirmionéről, lakhelyéről, a Garda-tó déli, legfestőibb településéről nagyszerű verseket szerzett. Shakespeare-nek Stratford-upon-Avon,

Rousseau-nak Ermenonville, Goethének Weimar, Tolsztojnak Jasznaja Poljana, Kölcseynek Cseke, Aranynek Margitsziget, Madáchnak Sztregova, Gárdonyinak pedig Eger bizonyult „poétának való” lakhelynek. Németh Lászlót Sajkodra kísérletező hajlama és a magára mért „agydiétája” száműzte. A sajkodi kert, a kis- és nagyház csönddel töltötte meg a szívét. Sajkod az alkotáshoz szükséges szabadságot és időt biztosító *otium és asylum* volt a számára: nyugalom és menedék. Ezek az írók a „lélek csendességét” élték, a „független nyugalmat, / Melyben a dal megfogandhat”. Nem voltak „remeték”, házuk, lakásuk alkotóműhely, szellemi kilátó volt, nem „remetelak”. Fontos volt számukra, hogy maguknak, maguk körül kialakítsanak olyan környezetet, amely saját szférájuk, erkölcsi dimenziójuk.

Az egyedüllét fizikai állapot, a magány szellemi, lelki elszigetelődés. Mindkettő leleselkedő veszély a szellem emberére is. Oravecz a hatszáz lelket számláló Szajlán – Gárdonyihoz és számos költő és íróársáéhoz hasonlóan, az izolációval, az elszigeteltséggel küzdve – az egyetemesség égisze alatt dolgozott. A mátrai föld és a ráboruló ég között feszülő, örökléte sugalló hegyi csendben – Nagy Gáspár szavával, „félelmen túli tartomány”-ban – megteremtette a mindent átható békesség, csendesség és nyugalom szigetét. Neki sikerült ablakot, sőt ajtót nyitni a világra, és mindkettőt nyitva is tartani.

Szajla családi, közösségi hagyatékát Oravecz tette élő-eleven örökséggé. A költő faluja, a szellemi-lelki megérés színtere, a csend a lelki feltöltődés, az alkotásra vágyás, gondolatébresztés termékeny élményvilága. A Mátra-vidék múltja, népi öröksége, sokrétű, gazdag népdalkincset őriz. A zenében a világ titka él. Ezen a hegy-völgy tájon „környeskörül” Kodály *Mátrai képek* világa tárul elénk. „Ködellik a Mátra”, „Vidrócki híres nyája” hegyen-völgyön, *unisono*, basszusban „csörög-morog” a Mátrában.

A parasztság, általában a földműves nép évszázadokon át fontos nemzetmegtartó erő volt. Babits joggal hangsúlyozza: a nemzet *lelki közösség*: „Egy nyelv, mely gondolkodásunkat hasonlóvá tette; ugyanazon mesék, (...) ugyanazon történet, melyet tanultunk (...) Az egész múlt, jelenig gazdagodva, úgy, amint lelkünkbe folygyülemlt.” Konklúziója: „Nemzet: a kultúra”. József Attila meghatározása: „A nemzet: közös ihlet.” Németh László szerint: a nemzet legfontosabb sorskérdése – a megmaradás. Ezért legfőbb célkitűzése az „emelkedő nemzet”, amely *közös vállalkozás*. Csoóri Sándor Galyatetőn fogant versében, a mátrai harmóniában megidézi az itt üdülő, pihenve is alkotó Kodály Zoltánt: „A lángész itt sétált mezítláb a hegyi réten / túl a nyolcvanon s Istennel beszélgetett...” Körülötte „fűsuhogás és mátrai szél” Legfontosabb üzenete: „Látva lássatok / és ráismerjetelek elhagyott földetekre.”

Hitfogyatkozásos, már-már hitehagyott, Mammon és profit uralta, egyre bomlottabb korunkban az isteni-természeti értékrend összezavarodott! Oravecz

életművének kozmoszában határozott világ- és értékrend érvényesül. Remekül komponált műveiben fontos a forma. *Sine qua non* az esztétikum minősége, de a szellemi, lelki tartalom is. Mutatis mutandis, valami hasonló elmélyültséget érzünk, mint amiről Nádasi Alfonz – Kodály munkatársa és lelki atyja – ír a *Hegyi éjszakák* alkotójáról: „A Mester a hegyeket is bevonta liturgiájába... Kozmikus méretekben akarta az egész világot hangzóvá tenni. Szinte belefülett a naplementébe, ha valamelyik hegy tetején voltunk. Ahogy elcsendesedett a világ, és hanyatlott a nap, annál zengőbb lett ő belül. Lefelé jövet, az élmény befejeztével szólalt meg: „Micsoda harmóniák! Így imádkozik a természet!”

Oraveczi életre szóló, földet és eget együtt szemlélő gyerek- és ifjúkori élményei a téészesítés előtti paraszti létben és életformában születtek. A teremtett világ, az élőlények, az emberek, a természet – fák, virágok, állatok, madarak stb. – szeretetének óriási közösségalkotó ereje van. Elődeinek emléke bölcs tanulságként, emberi sorsként, és nem csupán témaként kíséri szépírói útját. A *földművelés* és mindenféle művelés, műveltség – a szó etimológiáját tekintve is – azonos eredetű. Kezdetben volt az *agricultura*, s ebből származik minden másfajta *cultura*. (A németben a *Bauen* földművelést és építést is jelent, Heideggernél főleg művelést.)

Az ember előbb a földet tanulta megművelni, aztán ennek mintájára önmagát és embertársait kezdte formálni, fejleszteni, tökéletesíteni. A veszélyekkel teli természet növény- és állatvilágot életadóvá alakította, az ember életmentőjévé tette. Ennek analógiájára az emberek a beszéd és írás módjait, a jeleket, tapasztalatokat arra használták, hogy tudást, szépséget, tudományt és művészeteket, műveltséget örökítsék tovább.

Vergilius *Georgiconja*, amint Cicero velős *állítása* is argumentum: „Semmi sem jobb, semmi sem méltóbb a szabad emberhez, mint a földművelés.” – *Nihil melius nihil homine libero dignius, quam agricultura.*” Gyönyörű, létfontosságú a földdel való foglalkozás. A parasztember a lelkével is érezte, hogy milyen közel áll egymáshoz a természetbe ágyazott, *földműves* teremtő erő és a panoráma-horizontú, ég felé tekintő, távlatos gondolkodás. A nép- és parasztábrázolás Jókai, Mikszáth, Gárdonyi és Móricz nyomvonalán mutat a népiek irányába... Bibó István a népi írókról szólva általános jellemzőként emeli ki a „népiek” oligarchikus jellegű hatalmi struktúrákkal való szembenállását. „Patriarkális földközelség” jellemezte őket, amely „megérti és megérteti magát a földhöz kötöttekkel, az egyén megbecsülni tudása ott, ahol mások csak a paraszttípust látják.” (A *jobbágy* névszó a ’jó’ melléknév közép fokjales alakjából jött létre, ’-gy’ kicsinyítő képzővel; eredetileg a társadalom *jobbik részét* jelentette. Szomorú, hogy a *paraszt* kifejezés nálunk ma is szitokszó.)

Reymont *Parasztok* című, Nobel-díjas regényében ábrázolt falunak az organikus világa önmagában teljes és zárt. Szereplői, figurái, karakterei a Móricz, Tamási,

Illyés műveiből ismerős alakokat idéznek a magyar olvasó irodalmi emlékezetében. Szerb Antal szerint a regényt „utolérhetetlen egyetemessége teszi nemzetek fölötti, közös irodalmi értéké. A homéroszi terjedelmű, irodalmi értékét tekintve is óriási regény átfogja a paraszti életforma teljességét. Bemutatja a köznapokat, ünnepeket, szerelmet, szenvedélyt, munkát, még a népi vallásosságot és misztikát is. A falusi élet kerete az élet örök rendje: az évszakok váltakozása, melyet a szerző a természeti jelenségek csodálatos költőiségű nyelven az olvasó elé tárt képeivel jelenít meg.

Kortárs irodalmunkból hiányzik a valóságfeltáró szociográfia, a filmszakmából a dokumentumfilm. Eötvösnek, Jókainak, Mikszáthnak, Gárdonyinak, Tömörkénynek, Illyésnek, Tamásinak, Fekete Istvánnak és más íróknak is volt faluképük. Gárdonyi Mikszáthnak ajánlotta a *Figurák* előszaváért, a neki igen kedves és önjellemző írását: *Az én falum* (1898) életkép-novellafüzérét. Úgy látta, a falunak nincs is igazi regénye. A parasztok a mezei szorgalom példaképei, sorsuk századok óta egyforma, a végük mindnek egy fakereszt a temetőben. A főbb színhelyek: a falu, az iskola, a templom, a kocsmá. Gárdonyi azt vallotta: „Szeretem nézni a szántóvető embert a munkájában. Az ősemléket látom benne, aki még anyjának érzi a földet.”

Aki azt akarja tudni, mi minden különbség van a földutakon múltban járó népi íróink alkotásai és a világnyelveken tájékozódó Oravecz Imre művei között, az gondoljon a szajlai író magyarságot és európaiságot együtt látó és értelmező, orbitális világképpel, szemlélettel megalkotott óriásművére. Aligha véletlen, hogy Kós Károly *Régi Kalotaszeg* című könyvéről Szentimrei Jenő a *Debreceni Szemle* 1928. évi 6. számában ezt írta: „nem Párizs irányában kellene keresni az új utakat, hanem önmagunkban, befelé, a nép felé”. Oravecz Párizs, Amerika, Berlin felé kereste és megtalálta az utakat, meg a csillagot is, amely már Tamásit, Faludyt és is hazavezette.

Csupán a tipológiai párhuzam kedvéért is érdemes megemlíteni néhányat a *népi írók* legismertebb szociográfiái közül: Illyés Gyula: *Puszták népe*; Somogyi Imre: *Kertmagyarország felé*; Veres Péter: *Számadás, Az Alföld parasztsága, Falusi krónika*; Darvas József: *Egy parasztcsalád története*; Erdei Ferenc: *Futóhomok*; Kodolányi János: *Sülyedő világ*; Szabó Zoltán: *Tardi helyzet, Cifra nyomorúság*; Kovács Imre: *Néma forradalom*; Fėja Géza: *Viharsarok*; Tamási Áron: *Szülföldem*; Nagy István: *Külváros*; Sinka István: *A fekete bojtár vallomásai*; Erdélyi József: *Emlék*. Városi szociográfia-szociológia, orvos-alkattani vizsgálat eredménye Németh László: *A Medve utcai polgári*. Veres Péter művei: *Az Alföld parasztsága* (szociográfia, 1936); *Számadás* (önéletrajz, 1937); *Mit ér az ember, ha magyar?* (1940); *Gyepsor* (elbeszélések, versek, 1940); *Falusi krónika* (falurajz, 1941); (tanulmányok, 1941); *Parasztsors – magyarsors* (tanulmány, 1943).

Oravecznek rendkívül fontos a *genius loci*, az anteuszi talaj. Alapigazság: nem szabad izolálódni. Thomas Merton: „No man is an island...” – „Senki sem különálló sziget; minden ember a kontinens része, a szárazföld egy darabja; ha egy göröngyöt mos el a tenger, Európa lesz kevesebb, éppúgy, mintha egy hegyfokot mosna el, vagy barátaid házát, vagy a te birtokod; minden halállal én leszek kevesebb, mert egy vagyok az emberiséggel; ezért hát sose kérdezd, kiért szól a harang; érted szól.” (Sötér István ford.)

Éppen ezért jogos a kérdés: Oravecz miért kötődik ennyire Szajlához? Mit jelent neki a szülő- és lakófaluja? Válasza határozott, konkrét és világos: „Borzasztóan egyszerű a dolog: itt tudtam építkezni.” „Szajla esztendőök múltán egyetlen valóságos és pontosan feltérképezett pontja életemnek, ahol álomban is kiismerem magam. A hely, amelyet halálunk órájáig újra meg újra felkeres a képzelet, ahol együtt van minden, amire az életben csak szükségünk lehet. Számomra ez a hely a képzelet kiapadhatatlannak tetsző forrása. Új képzeteimnek is az ottaniakkal kell először megbirkóznuk.” („A szél ott fúj, ahol akar: hallod ugyan a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Így van ez mindenkivel, aki a Lélekből született.” Jn 3, 8–9) Az alkotói magány olyan érték, amely a személyiség lényegéhez tartozik. A személyiség addig teljes, amíg őrzi saját benső titkát és magányát, amelyet nem oszthat meg senkivel.

1998-ban jelent meg a szociografikus igényű Halászóember. Az egykor-volt Szajlát feltérképező költői szintézis alcíme: „töredékek egy regényhez”. Oravecz eleven kapcsolatot létesít korábbi lírája és az új regényfolyama között. Műveit a kritikusok, irodalomtörténészek közel félévszázada erőteljesen fürkészik, „dekonstruálják” is. Nyilvánvaló, nem tudtak, nem tudnak vele mit kezdeni. Új, megfontolt számvetésre, új irodalomértésre, elmélyült újraértékelésre lesz szükség. Alkotásainak megértéséhez szükséges a távlat, az érlelő idő. Jelenkorunk nemzeti létkérdései közé tartozik: mi lesz a magyar falvakkal? Amint Gárdonyi *Az öreg tekintetes* című, szinte jövőbelátó remekműve, Oravecz művei is továbbgondolásra készítetnek. Mi lesz a Vidék-Magyarország jövőjével? Hol van az a sok gondoskodó, ápoló kéz, idősotthon, elfekvő kórház, amely befogadja az előregedő népességet?

Jánosi Zoltán irodalomértelmezése egyetemes horizonton a mitológiától, a „bartóki modellig”, az általa alkotott „indián kánonig” tekinti át a magyar irodalom történetét. (Vö.: J. Z.: *Antigoné gyűrűi. Kézjegyek Kreón árnyékára*. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2022.) Látókörébe vonja a Kárpát-medence, Közép- és Kelet-Európa, Európa és a nagyvilág peremhelyzetben élő, fogyatkozó – szinte kihálásra ítélt – kis népeinek, kisebbségeinek (minoritates) a kultúráját, szellemi-lelki, irodalmi hagyatékát. (Jánosi Zoltán az „indián kánon”-ról tartotta székfoglaló előadását a Magyar Művészeti Akadémián.) Az „indián kánon” lényege: távol a kultúra, az irodalom centrumaitól is szülehetnek és kibontakozhatnak jelentős

tehetségek a kis és kisebbségi népeknél is. A centrumtól távol, peremhelyzetben élők is képesek tehetségük kiteljesítésére, világraszóló alkotásokra is.

A „bartóki modell” és az „indián kánon” jegyében hangsúlyozza: „ugyanazt az egymás mélységeibe fogódzó kulturális és történeti összeforrottságot s az e közös alpból kinövő civilizációs fellépési igényt fejezi ki, mint Latin-Amerika folklóron felvirágzó regényirodalma s egyes alkotóinak teoretikusan meghatározó elvei is.” Németh Lászlót, a „Minőség forradalma” és a *Tejtestvérek* (1932) esszé íróját idézi: „Itt élünk egy sorsközösségben.” „Kelet-Európa népköltészete aránytalanul különb a nyugatinál.” A *Most, punte, silta* (1940) esszében folytatódik a „tejtestvérek” gondolat: „Mint a föld mélyében letiport őserdőben a kőszén: úgy őrződött meg e szomorú és gyönyörű paraszt-Atlantiszokban a prehisztória melege, kultúrában ez: óriási tartalék és jövő. Keleten van miből, csak föl kell fakasztani és kiaknázni, amit zenében, népköltészetben, gondolkozásban ezek a lelki önkormányzatok megőriztek. Németh az elsők között hívta fel a figyelmet, nagy hatást kiváltva, a „bartóki modell”-re mint különböző művészeti ágakban megvalósítható alkotói módszerre.

Már a *Magyar építészet* (1943), majd a *Magyar műhely* (1956) s egyéb tanulmányaiban is értőn taglalja ezt trouvaille értékű felismerést. A „bartóki modell” nem egy elszigetelt, sajátosan magyar kulturális modell, hanem szervesen illeszkedik abba a XX. századi egyetemes tendenciába, melynek során az ezen kulturális nyomvonalon haladó alkotó az „archaikus és primitív kultúrák szellemi erőforrásait az ember történeti létének axiomatikus elvi [zenei] és poétikai tapasztalataiként nyitja meg a világkultúrának

Jánosi Bartók mellé odaállítja Kodályt, Manuel de Fallát, Sztravinszkijt „orosz” korszakában, Hacsaturjánt, Janá Řeket, Vaughan Williamst. Az Európa peremén élő, Európán kívüli, főként a Latin-Amerikában „felizzó” irodalmakra s néhány jól ismert alkotóra utalhatunk: Yeats, García Lorca, Jeszenyin, Nicolas Guillén, Amado, József Attila, Lucian Blaga, Sadoveanu, Asturias, Carpentier, Márquez stb. Jauss a *Száz év magányról* állapítja meg: „Macondo belső terében a szakrális időt... mitikus események reprezentálják...” „A civilizáció a maga bírásával, vasútjával, banánültetvényeivel az idillikus létet is eléri és tönkreteszi.” „Nem sejtett borzalmakkal üt azonban vissza az ellenséges természet elfeledett hatalma: az iparosodás gazdasági csodájára ősvilági katasztrófák következnek; amely az elrothadt Macondót a föld színével teszi egyenlővé...”

Oravecz életművének csodálatos szépírói kozmoszában kivételes jelentőségű a *Hopik könyve*. A hopik az egyik legismertebb bennszülött indián törzs. Az amerikai, őslakó indiánok mitológiájának, közösségi kultúrájának megismerése, sorsuk megértése Oravecz alkotópályáján fordulópontot jelent. Mai székhelyük a Grand Canyontól száz kilométerre fekvő Hotevilla: a „szuverén” hopi nemzet központja.

A hopikról a Homa Jánosnak adott interjúbán ezt vallja: „Rajtuk keresztül fedeztem fel tulajdon igazi szellemi, lelki, erkölcsi hátteremet, a magyar paraszti osztályt és kultúráját.” Egy új, tágabb, világnagy horizontot tár elénk: megőrzésre érdemes, élményekből született, az eltűnt idők nyomában meglelt, örök emlékeket.

Oravecz csűrbegyűjtő számvetésének legújabb *opusza*: az *Alkonynapló*. Valójában jegyzetfüzér-napló. Műfajára a próza és líra szimbiózisa jellemző. Létfagató írója a Mindenségben, állandóságban, az évszak- és napszakváltó, folytonos változásban, születésben, újulásban és elmúlásban gondolkodik. Címlapján fehér kócsag látható. A hófehér gémfélék legnagyobb képviselőjének régies neve: *nemes kócsag*, a magyar természetvédelem címermadara. Ez a vonuló vándormadár a telet Dél-Európában és Afrikában tölti. Tőlünk szeptember végén, október elején indul útnak... Az *Őszi kérdés* naplójegyzete az író önmagával folytatott, tényeket rögzítő dialogizálásának mintapéldája. A tényszavak mögötti az átmenetiség, a távozás és visszatérés, az elmúlás és a megmaradás lélekszorító létdilemmája rejtőzik: „Elment a sárgarigó, a kakukk, a golya, a fecske. Megvárod, míg visszajönnek?”

A feladatra lélekben is meg kell érni. Oravecz a múlt időben megérett a naplóírásra. Lélekben is rákészült. Számára nem a külsődleges jelek a fontosak, hanem a szellemi-lelki tartalom: a pontos, szabatos fogalmazás, önkifejezés. Látvány mögé tekintő szemmel, figyelemmel, külső és belső valóság tényeinek, felismeréseinek, a létezés teljességének, gondolati-érzelmi tárházát hozta létre. Naplója az időskor mindennapjainak szépírói megörökítése. Jogos megállapítás: hangoltságában, őszinteségében, egyenes, tiszta beszédében, mintha Márai és Kertész naplóit idézné, és a *Távozó fa* továbbírása lenne – „őszikés” modalitásban. Mintha azt üzenné: 82 év még nem az aggkor, talán csak a küszöbe. Az idős kor morózus, sok gonddal, bajjal jár, de nagyon örüljön, aki megéri!

Emberi, szellemi képességünk és erkölcsi kötelességünk az emlékezés. Oravecz a Hioszi Tatioossal, az emberszeretet filozófusával együtt vallja az emlékezet jelentőségét: „Amire nem emlékszünk, már nem a miénk...” Műveltségére, tájékozottságára a holtig tanulás magas igény szintje jellemző, amely mindenkinek kitűzött célja lehet. Ma már korigény a „Semper paratus doceri” – ’Mindig készen lenni, hogy másoktól tanuljunk’. Értelmét veszítette a „költő születik vagy azzá lesz?” Kérdés. Oravecz példája mutatja: *poeta nascitur et fit*. – a költő születik és lesz.

Tradícióink élni segítő kincsek, létfontosságú, lelkierőt adó hatótényezők. Nemzeti hagyományaink régmúlt életek tanulságos erőforrásai. A közösségi szokásokká, például dalokká stb. vált élmények, emlékek örömet, áldásos derűt ajándékoznak a közösség tagjainak. Az utódok őrzik, kutatják, lehetőségük szerint megörökítik a népi kultúra értékeit. Kedélyvidámító tradícióinkat nemcsak emlékezetünk, hanem a szívünk is őrzi.

Fóképpen Szávai János révén sokat tudunk a napló műfajáról, a színeváltozása-

író is. Arisztotelész *Poétikájától* kezdve, a műfajokkal foglalkozó értekezések a prioritásokat és az irodalom határait is kijelölték. Megnevezték azt is, hogy egy-egy írás meddig irodalom, és mettől fogva már nem-irodalom. A domináns műfaj valaha a tragédia volt, később a líra a német romantikától Heideggerig, aztán a regény, a XIX. századtól egészen Ricœurig.

Stendhal így fogalmazott meg a naplóval kapcsolatban: a szerző milyen műfajban és módon gondolja megismerni saját magát és a világot? A napló műfaja sokáig csak segédeszköz volt, kiadása szóba sem került. André Gide hozta a fordulatot, 1909-ben a *Journal sans date (Keltezetlen napló)* című könyvével. Naplószövegeit hasonlóan javíttatta, mint szépiírói szövegeit. Naplója az Összes művei kiadásában (1932) egyenrangúként kapott helyet regényei, színművei és esszéi között. Az önéletírásban a fikció bája az igazi vonzerő, a naplóban az igazság. Coleridge szerint az olvasó a konvenció szerint fikciót vár, *willing suspension of disbelief*-et, a hitlenség önkéntes felfüggesztését.

A fiktív alkotások, emlékiratok, naplók, önéletírások olyan szövegek, amelyekről a megtörténte elbeszélését várjuk. A művelt olvasó, már természetességgel helyezi egymás mellé a két műfajt, a regényt és a naplót. Nyilvánvaló, hogy másképpen kell olvasni, értelmezni, értékelni Márai, Anne Frank, Radnóti Miklós, Witold Gombrowicz naplóját, vagy Kertész Imre *Gályanaplóját*. Thomas Mann is közreadta a *Doktor Faustus* keletkezéstörténetét. Gombrowicz dilemmája: „fáraszt ez az őszintétlen őszinteség. Mert kinek is írok? Ha csak magamnak, akkor miért publikálom? És ha olvasóknak, akkor miért teszek úgy, mintha saját magammal dialogizálnék?”

Szávai János jogosan hangsúlyozza, Kertész naplói főleg műhelynaplók: a *Gályanapló* a *Sorstalanságé*, a *Mentés másként* a *Felszámolásé*. Az írói napló szövege kettős elvárásnak tesz eleget: igyekszik magát autentikusnak mutatni, másrészt a szerzőnek muszáj önmaga maradnia. Az írói napló inkább a szerző fiktív szövegeivel rokonítható. Az aktualitás dominál olyan íróknál, mint Thomas Mann vagy Illyés, Márai, Gombrowicz és Kertész naplóíróként is próbál műgonddal formát adni naplójának.

Vergilius szerint: „meminisse iuvabit...” – „emlékezni jó lesz...” Jó emlékezni az 1980-ban megjelent *Hevesi útrahívás* című antológiára is. Abba a *Heves megyei fiatalok művészeti antológiája* alcímű – fekete-fehér fotókkal illusztrált – könyvbe Oravecz Imre és Utassy József is bekerült. Halmai Istváné a fő érdem. (Olyan szerény volt, hogy a nevét sem tüntette fel a kiadványon.) Jóakarátú emberekkel összefogva elértük, hogy az antológiában az alig „megtűrt”, de példa- és mintaadó két csúcs-poéta, Oravecz és Utassy versei is megjelenhessenek. (Jómagam utószót, „kritikus jó barátként” értékelő esszét írtam. A többi néma csend – The rest is silence. Hamlet, V. 2.)

Oravecz nem a *senkiföldjén*, hanem a *jelenvalóletben*, a magyar és egyetemes tér-időben, „just-in-time” [’éppen] időben) él, gondolkodik és munkálkodik. Az időmetaforák tanulságos bölcsmondások: „A múlt emlék, / A jövő titok. / A jelen ajándék.” Az idő perdöntő, a változás örök: minden változó és mulandó. Az emlékek feledésbe merülnek, ha nem rögzítik őket. Márai szerint: „Az idő mindig felel arra, amit a pillanat nem tud”. Petőfi ismert idő-metaforája: „Az idő igaz, ’s eldönti ami nem az.”

Stílusos, időszembesítő meghatározás Kung Fu Panda nagyszerű mondása. Eredetileg angolul fogalmazta meg. Valójában Eleanor Rooseveltől, Franklin D. Roosevelt elnök feleségétől kölcsönözte: „A tegnap történelem, a holnap rejtély, a mai nap *ajándék*, ezért hívjuk *jelennek*.” – „Yesterday is history, tomorrow is mystery, today is a *gift* – that’s why we call it *present*.” (Angol nyelvi különlegesség: a *present* mint melléknév, annyit tesz: *jelen*, de főnévként használva, a jelentése: *ajándék*.)

Oravecz is szembesül a babitsi kérdéssel: „Én aki Jónás voltam, ki vagyok már? / / Ki titkaidat tudtam, mit tudok már?” Az emlékállításon túl legfőbb célja hasonló ahhoz, amit Szabó Lőrinc, a *Tücsökzene* költője ír a Táj épül, omlik szonettben: „hogy értsem magam s hogy megértsetek: örök véget és örök kezdetet.”

Emberi, nemzeti önismeretünk, azonosságtudatunk, tisztánlátásunk megőrzésében is jelentősek Oravecz szépírói alkotásai. Azok közé az írók közé tartozik, akik tudják: szellemi, lelki és anyagi örökségünket, amint a szeretet, az igazságosság igényét, követelményét is, csak úgy őrizhetjük meg, ha továbbadjuk. Erőt ad a hit a *Szóban*, a jánosi *Logoszbán*. Nem a „látva lássanak” motiválja, hanem az emberi létezés át- és megélése, maradandó érvényű, művészi megörökítése.

Oravecz is „különös hírmondó”. A babitsi „versenyt az esztendőkkal” időszakát éli. Ami pedig a kritikai véleményeket illeti, Kant szerint *Minden ítélet ízlésítélet*. (*Geschmacksurteil* – ízlésítélet, ízléselemzés.) Máraival vallom: „Ne az író történejen meg, hanem a műve”. Végül „Elcsitulnak a szertelen indulatok, / düheinket felfalja a föld: / s az utódok lemérik: / hány grammot nyomnak mázsás pöreink.” (Benjámin László) Az ő számára Szajla „Hortus conclusus”: a végkövetkeztetések, összegezések kertje. Életének mátrai csöndje arra szolgál, hogy lehetőségei szerint mindent csűrbe gyűjtsön. Műveivel, ember- és világképével, a szakrális és a profán világ ontológiai egylényegűségéről tett tanúságot. Ennek értelmében végzőként idézem Ibsen *Peer Gyntjének* mindenkire érvényes végszavát, a Gomböntő hangján, a ház mögül: „Végső keresztút! Látod-e Peer? Ott majd kiderül, ki vesztes, ki nyer?”

Bertha Zoltán

„A mi földünk”

Kós Károly transzilvanizmusáról

A katasztrofális trianoni országvesztés súlyos történelmi traumáját az elszakított és idegen utódállami keretek közé jogfosztott kisebbségi sorba taszított erdélyi magyarság legjobbjai már az első pillanatoktól kezdve a szülőföldön maradásra, a kitartó hűségre, az újfajta életteremtésre biztató prófétikus szövegekkel, a szenvedésben is megnemesedő sorsvállalás éthoszának himnikus hirdetésével igyekeztek oldani, enyhíteni. Az *Eredj, ha tudsz!* (Reményik Sándor emblemikus költeménye) például már 1918 végén szenvedélyes hűségvallomással tesz hitet a bármilyen körülmények közötti otthonmaradás létparancsa mellett („Itthon maradok én!”). Azokhoz szólva, akik a tragikus helyzettől menekülve talán azt remélik, hogy „a hontalanság odakünn / Nem keserőbb, mint idebenn.” Kós Károly egyenesen a már elértnél is kiemelkedőbb nemzetközi hírnévvel kecsegtető építőművészeti karrierjét áldozta fel azért, hogy a románok (a Kolozsvárra bevonulva Mátyás király szobra körül ujjongva a órát járó megszállók) elfoglalta Erdélybe visszatérhessen 1918 karácsonyán (a demarkációs vonalig eljutó utolsó vonatnak is már csak a mozdonyán), s az onnan távozók áradatával mintegy jelképesen is ellenkező irányba tartva válják (Czine Mihály szavával) a „hűség és szolgálat” „igehirdető” mindenesévé, a cselekvő kisebbségi népszolgálat, az élniakarás példaállító (és Sütő András kifejezésével: „égtartó”) szellemóriásává, a magyar és az emberi megmaradás áldozatosan misszióvégez, titáni elszántságú, Atlasz-energiájú, „muzáj-herkulesi” apostolává. A bizonytalanságot s a kiszolgáltatottságban is a küzdelmes helytállás magasrendű morális kötelezettségét választva a fényesnek ígérkező budapesti jövő és egzisztencia (az Iparművészeti Főiskola professzori állása) helyett. Kányádi Sándor költői szava szerint: „Hajlékot Istennek, / hajlékot embernek / kőből, fából / házat, / raktál a léleknek / kőnél, cserefánál / erősebb igékből / várat (...) magaslik, nem porlad / a megtartó példa” (*Kós Károly arcképe alá*). Vagy amiként Farkas Árpád versében jelenik meg: „Jöttél patamorajt túlkiáltó szónak, / zsúpot rakni megrokkánó hónap, / tornyot szétzüllött harangszónak. / Jöttél szelet állni – széledőkkel szembe, / boka-harapdáló történelemben” (*A szembejövőknek – Kós Károly születésnapjára*).

A sokműfajú író, a publicista, a költő, a gondolkodó, az építész, a belsőépítész, a bútortervező, a grafikus, a fametsző, a képzőművész, az illusztrátor, a betűmetsző, a nyomdász, a tanár, a szerkesztő, az újság- és könyvkiadó, a mezőgazdász, a művelődésszervező, az etnográfus, a kultúrtörténész (és pátriárka-kort és -rangot

megért) Kós Károly (1883–1977): egy új szellemi és gyakorlati (bár fájo és végzetes kényszer szülte) honalapítás egyedülálló polihisztori, „ezermesteri” – enciklopédikus látókörű és sokoldalú aktivitású, a tudományok, a művészetek számtalan területén a mindentudás igézetével áthatottan alkotó – vezéralakja; egy modern kori „uomo universale” (Páskándi Géza meghatározásában). És Kiss Jenő verse szerint is: „Ha kellett, rajzoltál, ha kellett, írtál, / ha kellett, házat, templomot emeltél, / ezerfelé szakadtál, hogyha kellett (...) A kő, a tus, a szó mind harcba indult (...) Te, a szépmíves Erdély reneszánsz / mindentudója, mester annyi ágban, / egyetlen s öszszehasonlíthatatlan, / lett volna-é, mi volt itt – nélkülöd? (...) a neved fénylöd elszakadt tetőled, / s jelképpé, fogalomná lényegült (...) Minden szavad – kódex-betűkkel írva – / a hűség és a szolgálat igéje” (*Kós Károlyhoz*). „Valóságos »reneszánsz« egyéniségként tevékenykedett: egy időben volt politikus és irodalomszervező, stratégia-alkotó ideológus és gyakorlati szakember, építészmérnök és grafikus, mindenekelőtt azonban író, aki műveivel meghatározó módon befolyásolta az erdélyi magyarság közösségi életét” (Pomogáts Béla). „A szellemi – a választott! – szülőföld erőt adott a harcokhoz, embereinek gondolkodásmódja és művészete életre szólóan magával ragadta” őt (Szakolczay Lajos). Kalotaszeg ez a táj – amely vidékről azután maga az író is annyiféle néprajzi, művészettörténeti, regényes leírást, elemzést adott, s ahol lelki és 1944 őszéig tényleges otthonra lelvén felépítette a sztánai családi nyaralóházát is, a ma már csodálatos műemlékként számon tartott és látogatott nevezetes Varjúvárat. Sztánán többek között földet művelt, házi nyomdát („officinát”) készített, folyóiratot, könyvkiadványokat szerkesztett, vagyis egész alkotóműhelyt rendezett be – és „Erdély mindeneként” megalapozta az otthonteremtő életstratégia, az „otthonirodalom” belletrisztikai szellemiségét is. Lenyűgözte őt a dombok, a hegyek, a legelők, a havasok misztikus atmoszférája, a tősgyökeres népi kultúra és a napi emberi erőfeszítések bámulatos világa. A természettel együtt lélegző ember sugallta ragaszkodás a humán teljességet (a legtágabb kultúrantropológiai értelemben is vehető otthonosságot) szavatoló tájházához. Ahonnan aztán 1944-ben kellett elmenekülnie, amikor is a második világháború végén a megszállók, az átzúduló front és a nyomában kavargó áradat garázdái – legújabb monográfusát, Sas Pétert idézve – „kifosztották, feldúlták sztánai házat és tanyáját. A gondosan őrzött emlékeket, a múlt megannyi tanújelét (...) elmosta a vak gyűlölködés. Szinte teljes egészében megsemmisültek, eltűntek szellemi gyermekei: építészeti tervezései, metszetei, dúcai, megjelent műveinek kéziratai, feljegyzései, pótolhatatlan forrásanyagai, levelezése.” De munkássága révén így is evidenciaszerűen vált az erdélyi magyar kultúra és irodalom „doyenjévé” (ahogyan őt a kiváló román irodalomtudós, Nicolae Balotă nevezi).

Trianon után 1921-ben máris megjelentette meg- és felrázó, korszakos jelentőségű röpiratát (Paál Árpád és Zágoni István szerzőtársaival), a biblikus zen-

gésű *Kiáltó Szót* – amely felmérhetetlen erejű hatással és buzdítással segítette az erdélyi magyarságot az újbóli önmagára találásra, az impériumváltozással végzetesen megrendült kollektív életbizodalom helyreállítására, a szülőhazához feltétlenül ragaszkodó identitásvállalás megszilárdítására. Az ó- és újtestamentumi hangzással felrobajló ébresztő üzenetet az erdélyi magyar megmaradás feltétlen vágya és reménye hevíti – a végtelen keserű (és a természetszerűen töméredek imádkozással, átkozódással, álmodozással, sírással övezett) csalódottságban és magárahagyottságban is az életfolytató távlatot világító nemes (egyszerre ódon és friss pátoszt forrósitó) szózatosság igazságérvénye: „Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba – lelkünkön bilincs. / De tudom: talpra kell állanunk mégis. / De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát. (...) Építenünk kell! Fogunk hát építeni új, erős várakat a régi Istennek. Az Egynek, az Igazságosnak, az Erős Istennek. (...) A mi igazságunk: a mi erőnk. / Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak. (...) Az Élet nem vár, az Élet rohan. / Kiáltó szómmal ezt kiáltom! (...) Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk át a munkára. / Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája.” A többnemzetiségű Erdélyben a különböző népek (magyarok, románok, szászok) önállósága és önrendelkezése az ideális emberi és természetjogi elképzelésekben szervesen kapcsolódik össze az egymást megbecsülő sorsközösségi együttélés, az egymásra utaltságból származó megértés és szolidaritás békés, kiengesztelő elveivel és bölcs eszményeivel. A jellegzetes erdélyi lélek, szellem, psziché különlegesen összefonódó sajátosságai pedig méltányos formában alapozhatják meg a transzszilvánista gondolkör megvalósulását Kós Károly és sokan mások (Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Makkai Sándor, Tavasz Sándor) européer nemzetpolitikai eszméiben, vízióiban. Már a *Kiáltó Szó* leszögezi: „élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség.” Ehhez a (később sok tekintetben utópisztikusnak bizonyuló) felfogásához mindvégig kötődve és ragaszkodva alkotta meg műveit és egész életművét Kós Károly – az emberiség és az igazságosság jegyében, ezért ma is aktuális jelentéstartalommal, mert a humanitás örök lételméleti és erkölcsfilozófiai önértékét nem hatálytalanítja az, ha a történelmi folyamatok mégsem képesek erre a vágyott színvonalra felemelkedni. Történelmi, tradicionális, morális szempontból a népek közötti békés együttélés, az együvé tartozás érzete, a különfajta szabadságokat és az összekötő érzelmi-szellemi szálakat egyszerre fenntartó társadalomszerveződés feltétlenül felülhaladja a hódítás, a beolvasztás, az ellenséges torzszalkodás alantas indulataiból fakadó fejleményeket – sőt azokkal szemben törekszik a magasabb rendű és igényű létezésformák kialakítására. Nagyívű historikus könyvében (*Erdély* című 1929-es „kultúrtörténeti vázlatában”) váltig azt fejtegeti Kós, hogy „Erdély földjén egyik nép és egyik kultúra sem tudta és nem is akarta a másikat a maga képére átformálni. Külső erők néha megpró-

bálták ezt nagy áldozattal, de kicsi eredménnyel és végső siker nélkül. Ellenben a három együttélő kultúra tudattalanul állandó és soha egészen meg nem szűnő törekvése volt, hogy faji természetének megtartásával olyan közösségeket vegyen magára, melyek különvalóságaik ellenére is típusosan erdélyivé tegyék. Más nép az erdélyi magyar, mint a magyarországi, más a királyföldi szász, mint a németországi német és más az erdélyi román, mint az ókirályságbeli; fizikumában is más, de mentalitásában éppen az. És ha megmaradt a román románnak, a szász németnek és a magyar és székely magyarnak, de egymástól való különbözőségük mellett jellemzi őket és minden kulturális megnyilatkozásukat az a közösség is, melyet a megmásíthatatlan és örök természeti adottságokon kívül a közös sors, az étellel való közös küzdelmek közös formái determináltak. Ez a megnyilvánuló közösség éppen az a speciális erdélyi psziché, amit egyik erdélyi népnek Erdély határain kívül való nemzettestvére sem értett és érthetett meg soha. / Hogy mi lesz Erdély népének és kultúrájának útja a jövőben, az jórészen Erdély népeitől függ. A história bizonyítása szerint Erdély azoké a népeké volt, akik ezt a földet, ezt a sorsot és ezt a pszichét vállalták és azoké lesz a jövőben, akik azt a jövőben vállalni fogják. Erdély sorsa akkor volt a legboldogabb, kultúrája akkor virágzott ki leggazdagabban és legteljesebben, amikor népei egyakarással vállalták a külön erdélyi sorsot és építették azt külön erdélyi eszükkel.” – Szabédi László elemzése mindezt a „nagy magyar” állameszmén belül elhelyezkedő regionális „tájtranszszilvanizmustól” elkülönülő, azt részint magában foglaló, döntően azonban kitágító és meghaladó Kós Károly-i koncepciót „országtranszszilvanizmusnak” nevezi. Mert olyan függetlenedő, föderalisztikus alapokra építhető történelmi és politikai irányultságot jelent, amely egyfajta „keleti Svájc” létrehozásában bízva vázolja fel Erdély lehetséges és ígéretes jövőjét.

Erdély a sokrétű összmagyar nyelvi-kulturális önazonosság kitüntetett szférája, lelki tartománya, kivételes régiója és tüneménye. Az erdélyiség érzülete, gondolata és eszmeisége („tündérkert” arculata) a színes, eleven, változatos hagyományok rendkívüli gazdagságával töltökezik. A „genius loci”, az erdélyi magyar népi kultúrtáj a maga természeti szépségeivel és csodáival, hegyek, bércek, folyók, fenyvesek sűrűsödésében ígésző varázsaival, s a közöttük kifejlő és megőrződő, primordiális ősiségében és folyvást megújuló frissességében pompázó népművészeti, népi kulturális hagyományteljesség (a tárgyi és szellemi folklór káprázatos bőségu kiáradásával): közismerten a transzszilván gondolat és elköteleződés kultikus alapjait biztosítja. Az archaikus mélységekből táplálkozó, de a mindenkori kortárs európai művelődési, művészeti, kulturális fejleményekkel is szinkronban (sőt élenjárón) kibontakozó falusi és városi közösség-, társadalomszerveződés, a „rendtartó” önkormányzatiság, a kollektív autonómia, a konkrét és spirituális értelemben is felfénylő közép- és koraujkori iskola- és templomépítészeti alkotó-

készség (s a „kincses Erdély” bámulatos látványosságaihoz tartozó építőművészeti remeklések rengetege), összességében a történelmi örökség a maga thesaurusával, mértékadó és példaállító hőseivel („jeles főembereivel”, az „erdélyi csillagokkal” Apáczai Csere Jánostól, Misztótfalusi Kis Miklóstól, Mikes Kelemtől Kőrösi Csoma Sándorig és a Bolyaiakig felsorolhatatlanul), s velük is a demokratikus, humanista szellemiség, a tolerancia, a szabadság és a szolidaritás világraszóló, a XVI. századi tordai országgyűléseken már (a korabeli vallásszabadságot garantáló) törvénybe iktatott, úttörő értékeszméivel: ugyancsak az erdélyiség fakulhatatlanul egyetemes alapüzenete. S mindezzel együtt a modern időkben, a XX. században is a keresztény és neokantiánus (és részint markánsan protestáns erezetű) értékteológiai, morálbölcseleti axiómákat megtestesítő magatartásmodell, amelynek alapvetése a rendíthetetlen kötelességetika, felelősségérzet, erőfeszítés – a „kategorikus imperatívusz” –, vagyis a reális ön- és helyzetudatos közösségi-nemzeti megmaradás és kontinuitás elsődlegességének a parancsát szem előtt tartva alkotni, munkálkodni, őrizni és újítani. Az erdélyi mítosz és a transzszilván ideológia elidegeníthetetlen alkotóeleme az önállóság és az önelvűség, s az a konstitutív értéketikai, axiológiai belátás, amely a saját és az eltérő identitáselemek békés összeférhetőségét és szövetkező, együttműködő készségét emeli egyetemes emberi és társadalompolitikai perspektívába. A szülőföldi hűség és a sorsvállaló elkötelezettség a trianoni tragédia folytán az anyaországtól elszakított és kisebbségi sorba taszított magyarságban a szétdaraboltságból fakadó szenvedést is átnemesítő életstratégiává kristályosodott: azaz a magasrendű (mert a minden keserves körülményeken felülkerekedő emberségről és őseredeti önvédelmi identitásról tanúskodó) „kisebbségi humánomot”, a „produktív fájdalmat”, a teher, a „súly alatt a pálma”, a „kín kovácsolta korona” és a gyötrelemből, a „homokból igazgyöngy”, a „romon virág” (megannyi erdélyi írástudótól származó) sorsmetaforáival, létszimbólumaival megérezkített metafizikai öngazolást vagy igazságérzetet érdemesítette feltétlen emberi-erkölcsi (s ezáltal követendő kollektív nemzetpolitikai) mércének – s Kós Károly-i értelemben tekintette ezt organikusan megörökölt sorsközösségi adottságnak a többnemzetiségű Erdély egész kultúrtartományában. Önmagát (a magyar nemzeti minőséget) soha fel nem adva, de ezt az evidenciát soha mások kárára nem érvényesítve, soha mások ellen nem fordítva. (Dsidá Jenő *Tükör előtt* című emblematikus poémájának szállóigeje értelmében is: „mindíg magunkért, soha mások ellen”). Sőt, csakis az együttműködés nobilis ajánlatát hangoztatva vagy követelve. Az elnyomatást el nem tűrve, de a másokon való méltánytalan uralkodást is elutasítva – a türelmes önérzet abszolút magabiztosságával. Egy kisebbségi nemzeti közösségnek is elvitathatatlan joga fűződik ugyanis a másokat nem sértő emberi szabadság és egyenlőség elvéhez, gyakorlatához. Az alávetések nélküli mellérendeltség, a szubszidiaritás jegyében és nevében. A lealacsonyítás

veszélyével fenyegetett kisebbségiség állapotának és pozíciójának az átértékelése szerint: az egyenjogú önrendelkezéssel bíró társnemzeti státusz visszaszerzésének, restitúciójának célkitűzésével.

Lírai szenvedélyű, sóhajos elmélkedésében Tamási Áron például így foglalja össze az erdélyiség, a nehéz erdélyi sors lényegét: „drága Jó Istenem, hogy ez a sötét, félelmetes, misztikus erdélyi sors mindig ott lebeg a Maros, a Küküllő, a Hargita s minden erdélyi szó, tett és mozdulás felett.” „Az erdélyi Földnek az erdélyi Emberrel való találkozása idején Isten teremtette ezt a csodálatos tavat, melynek neve: transzilvanizmus.” „Talán maga a történelem sem tudta teljesen kifejezni még ezt a valamit, ami nem is fogalom tán, hanem értelem és érzés, vajúdás és sors, valóság és titok.” „Az erdélyiség gondolata az örök önállóság gondolata.” „Erdély az én hazám” – jelenti ki Kuncz Aladár is; és kifejti, hogy „gyönyörűség s egyben tanulság itt minden, amivel a természet e vidéket díszítette, s ugyanilyen szédítő távlatokra nyílik a szem, ha e vadregényes ország emberi műveltségei után kutat”; „Erdély nemcsak a természetnek, hanem a népek történetének is változatos panorámája”; „ha minden el is vészett, megmaradt az ősi föld.” S az erdélyiség Kós Károly szerint is „tradíció, történelmi tudat, akarat, reménység és mindenekfelett szilárd, megingathatatlan – hit. Hite annak, hogy a mi hazánk – Erdély. A mi földünk, a mi gyökerünk, a mi kikerülhetetlen sorsunk, melyet nem mi választottunk, hanem amibe beleültetett és beleparancsolt az Úristen, bizonyára nem ok nélkül. Mi hiszünk abban, hogy az életünk: rendeltetés, melyet szolgálunk kell cselekedettel, kibúvás és mentség nélkül, spekuláció és alkuvás nélkül.”

forrás: www.hungarikum.hu

M. Fehérvári Judit

Berda József (1902–1966) nyomában

A Berda József Kör minden esztendőben február 1-jén, a költő születésnapján egy túrával tiszteleg példaképük előtt. Ebből az alkalomból kért fel vezetőjünk, Deák Mária, hogy írjak Berda Józsefről egy rövid megemlékezést, amelyben nem azokról a műveiről van szó, amelyek az evésről és ivásról szólnak („A Berda József Kör tagjai egyetértenek abban, hogy a költő irodalmi szellemi örökségét megemlékezések rendezésével ápolják, műveit népszerűsítik, életének, munkásságának dokumentumait felkutatják. A célok megvalósításában tevékenyen részt kívánnak venni, együttműködést szorgalmaznak más irodalmi és természetjáró körrel.- ilyen kezdő sorokkal invitál a Berda József Kör honlapja.).

Őszinte leszek. Nem szívesen vállaltam ezt a feladatot, mert számomra Berda József egy sötét folt a magyar irodalom egén. Magyar szakosként sem hallottam soha a nevét, szégyen, nem szégyen, de így igaz.

Ezért elővettem az egyik kedvencem, Rónay László *Erkölc és irodalom* című könyvét (Vigilia, Budapest, 1993), amelyben egyetlen szó sem esik az említett költőről. Nem is gondoltam másként, mert az interneten is mindösszesen négy vele foglalkozó cikket találtam. Így maradt a kulimunka, azaz alaposan át kellett magam rágni a költészetén, s egyfajta szubjektív véleményt formálni verseiről. Összesen tizennégy kötete jelent meg, amelyekből a neten csak egy kivonat található, s beleolvasva a verseibe, úgy vélem, nem volt egy unalmas figura, annyi bizonyos. Sok-sok vita, per kísérte végig az életét. A második még 1934-ben, míg az első egy esztendővel korábban. 1934-ben az ügyészség elkobozta a *Férfihangon* című verskötetét Egy politikus arcképehez című szatirikus verse miatt. A vers modellje Gömbös Gyula volt. Az elkobzást sajtóper követte, melynek eredményeként kétheti fogházatot kapott első és másodfokon. A Kúria is jóváhagyta az ítéletet, de három évi próbaidőre felfüggesztette. Nem szívesen beszélt a végzettségéről, mert szerinte nem a négy elemi határozta meg munkásságát, hanem a művei.

Különös poézis ez, mert egyszerű, őszinte és végtelenül profán, sőt, panteista. A klasszicizmus korában valószínűleg, ismert lehetett volna, de a XX. század első felében, ennek a költészetnek csak bizonyos körökben volt létjogosultsága. Olyasmi ez, mint manapság a Facebook. Ha megnézzük, kiknek a verseit osztják meg legtöbbször, elszörnyedünk, mert bizony nem a magas irodalom képviselőit, hanem azokat, akik az egyszerűbb emberek számára is érthetőek, élvezhetőek. Egy pillanatnyi benyomás, egy érzés, egy természeti kép, egy szerelmes dal, s készen is van a mű. Ilyen módszereket használ Berda is.

*„Zeng a harang, cseng-bong: esti békét küld mindenüvé.
S te itt szállsz felettem, megrezdítéd a fák suttogó
esti lombját s hallgatod; mint zengi vissza néked
dicséretét a békés világ.”*

(Harangszó májusi estén – Részlet)

Szépek ezek a Szűz Máriához írott sorok. Szépek és hazudnék, ha azt mondanám, van bennük valami esztétikai többlet, mert nincsen. Gyermekkoromban hasonló verseket írtak az idősebbek az Emlékkönyvembe, ezért aztán mégis van létjogosultságuk, mert nem szükséges az értelmük kibogozásához semmiféle irodalomelméleti tudás, el tudjuk képzelni, s értjük, miről beszél a szerző. És Berda József ebben más, mint azok, akikkel közösen publikált a Nyugatban, a Széphalomban, az Est-lapokban és a Szép Szóban. Saját maga sem volt tisztában azzal, miben más Tóth Árpád, mint „a legköltőibb költő”, Babits Mihály, mint „poeta doctus”, „poeta moralis”, Kosztolányi a szellemi nyitottságnak és az emberi tragédiáknak papírra vetője, Juhász Gyula, Nietzsche és Tolsztoj üdvtanának hőse, hogy, csak a Nyugat első nemzedékének legnagyobb lírikusait említsen. Prózában úgy vélem, sokkal hitelesebb tudott volna lenni, de szabadságvágya nem terjedt ki még csak egy elbeszélés határáig sem. Karaktereket le tudott volna írni, s történeteket is, de ő meg volt győződve arról, hogy jó költő, így csakis versekben szólalt meg. A négy elemi iskola, amelyet elvégzett, számára tökéletesen elegendőnek bizonyult szabad verseihez, s a befogadó is jobban járt, ha Berda nem rímelt. Nem mellékesen, ahogyan egyre jobban kirajzolódik előttem Berda alakja, Hermann Hesse Knulpjára asszociálok. Elviekben Berda ismerhet-e volna Hessét, olvashatta volna a Knulpot is, aki éppen olyan szabadon élt, mint ő, csak éppen többlet töprengett az élet értelmén. Ez a tendencia azonban – akármilyen nonszensz is - Berda József istenes – és élet-halál verseiben is megfigyelhető:

*„Légy áldott sugárzó öregarc.
Fénylő halottam lettél végre, ki
szomorú éjszakákon észrevétlen
mellém takarózik s aztán elaltat
szelíd leheletével.”*

(Halott apám arca)

*„Nézd csak ezt a szépségesen fiatal, ezt a szőkehajú
hullát; mint nagy darab ékszer, úgy csillog ebben
a koporsóban! Mintha nem is volna halott,
+1hanem aludna csupán, olyan szelíd most.”*

(Sirató ének)

A hétköznapi szóhasználat versbe emelése Berdánál nem tudatos, hanem természetes. Így azonban akarva-akaratlan igen furcsa és expresszív költői szóképeket teremt. Nem képes teljesen azonosulni versei alanyaival, de kívülről szemlélve azokat, mégis lüktetően élők lesznek sorai. Ez alól talán az erotikus versei a kivételek.

A 16-os karika néha kevés ahhoz, hogy már-már panegirikuszait egy ifjú pirulás nélkül olvassa, arról nem is beszélve, hogy saját nemének kimunkált izmait éppen úgy dicsőíti

*„Teherben-megszépült fiatalság a tiétek,
izmos péklegények! - Ha munkátok után
fáradt inakkal nyugovóra tértek; álmodokban
kenyeret-dagasztó angyalok csókolják
cserepes szájatokat s nem látjátok,
meztelen combotok mosolya mily büszkén
fénylik-árad, mintha nagy darab bronzok
férfias ércsillogása volna a sötét szobában.”
(Vers a péklegényekről),*

mint a hölgyeket

*„Feküdj le kedves, nincs enyelegni időnk indulatainkkal.
Állatok vagyunk most mi is, akik érzik; e magos
fű boldog, hogy ágyának terülhet alá”
(Támadás)*

*„Nézzetek csak, nézzetek reánk!
Mint a rózsák, olyanok vagyunk:
locsoljatok meg minket erős férfiak,
– hadd viruljunk igaz kedvetekre mi!”
(Tikkadt lányok énekelnék).*

Ez a költészet Jánossy Lajos szerint egyszerre vérbő, barbár, szabad, de mégis olyan, mint az erdők, mezők faunjai és Szent Ferenc-i szeretettel átitatott.

„Berda alapállása angyalian barbár. Habzsolóan, elragadtatottan archaikus lény, egy faun és Mercurius keveréke, másképpen: újpesti proli; remekbe szabott magyar vágáns.”¹

¹ <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/a-het-verse-berda-jozsef-kulonos-idill.html>

Berda József *Különös idill* című költeménye vad, megbotránkoztató, s mégis a lehető legegyszerűbb a témája: egy szabadban való székelés, hogy azt gondolnánk, maga a gondolat is otromba, goromba, ami a verset szülte, s mégis szép a verse-gész. Lám-lám! A panteista mű kigondolója nem finomkodik, nem beszél félre, hanem úgy, ahogyan megtörtént egy esemény, le is írja azt.

Szintén Jánossy Lajos írja le a konklúziót is:

„*Különös idill* című opusza költészetének egyik világító pontja; ars poetica, mondhatnánk, ha nem volna ennek a lírának minden sora az: panteista hitvallás. Ez a vers azonban és valóban nem csak a Berda-életmű, hanem a magyar költészet egészén belül magányos magaslati pont.

A fent már említett anyagcsere apoteózisa, felmagasztosulása; minden értelem-ben oltári (*sic!*) kép.

Végtére és meggyőzően – szavatosságát nem veszítő, derűs vigasz. Minden év-szakra.”²

Berda József összegyűjtött verseiben (Szerkesztette: Urbán László – 2006) az is feltűnő, mennyi művet ajánlott másoknak. Szerintem, ezt azért tette, mert hitt önmagában, hitt abban, hogy, amit leír, az mind szép és jó. Abban egészen biztos vagyok, hogy a világirodalomból Goethét ismerte. És 1945 után politikál. Ellene megy az akkori kultúrpolitikának. Íme, két példa:

„*Újra az epigrammák korában élünk? –
Mefagy a lélek itt, mefagy vetésünk!*”
[*Újra az epigrammák...*]

„*Szokd meg a szart, a felségést,
a mindenben szart:
csókold fenéken azt,
aki téged is megmart!*”
(*Szokd meg...*)

Azzal kezdtem az alapvetésem, hogy Berda nem volt tudatos költő, hanem egy örök autodidakta, azonban mégis ellent kell mondanom saját magamnak is. A verscímeit vizsgálva, szembeötlő, hogy otthonos volt a műfajokban, s valamelyest a latin nyelvben is. És, ami a leglényegesebb: egyéniség volt a szó minden tekintetében. Az *Örökké való szagok éneke* miatt az ügyészség 1933-ban vádat emelt ellene, s a két esztendeig tartó per, a költő felmentésével végződött.

² <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/a-het-verse-berda-jozsef-kulonos-idill.html>

Tudjuk, hogy számára hatalmas elismerés volt Kosztolányi Dezső barátsága. Erőről pedig Kosztolányiné, aki önmaga is írt még a *Nyugatba* is, emlékezik meg a legélethűbben:

„Kedvére való ember s kedvére való költő volt B. J. Kosztolányinak. Örömmel fogadta a verseit, őt magát is mosollyal, cinkos mosollyal, furcsa ellentétként arisztokratikusan raccsoló beszédével ez a tót napszámos külsejű tagbaszakadt, kurtanadrágos bocs, kurta nadrágjában derékig kisfiú, deréktól fölfelé akár egy díjbirkózó. Jött és mindjárt a tárgyra tért. Ha kellett valami, kért, köntörfalazás, ravaszkodás, szégyenkezés nélkül, hálálkodás nélkül s mégis biztos lehetett benne, hogy hálátlan sohasem lesz.”³

Valójában, furcsa barátság lehetett ez, hiszen Kosztolányi származása, irodalmi műveltsége, írásai, amelyek közül a Néró, a véres költőről még Thomas Mann is elismerően nyilatkozik sehogyan sem illik ahhoz a Berdához, akinek sokkal inkább József Attilával kellett volna véleményem szerint irodalomról társalogni, ha a családi indíttatásait nézzük. Mégis. Ha jobban megvizsgáljuk Kosztolányit, találhatunk közös pontokat, hiszen, mikor besorozták, egy sűrű angol öltönyben és egy hosszú, sárga nyakkendőben jelent meg a maga 185 centiméterével arisztokratikusan, de mindent elkövetve, hogy kiebrudalják a seregből, noha a keresztapja altábornagy volt, de akkor még úgy gondolta, ráfér a keresztfiára a katonaság. És Kosztolányi hipochondriája, amibe betoppan ez a természeti ember, aki nem hord sálát, nem fél a megfázástól, rövid nadrágjában alacsony termetével csak úgy betoppan egy gombászás után, s várja a gombapörköltet egy jó borozás mellett, s valószínűleg, együtt szidják Adyt, akinek a költészetéből Berda nem sokat ért, de nem is zavarja, mert barátja, Kosztolányi sem állhatja azt a piperkőcöt.

Az én Berda képem valahogyan így áll össze. Barátai között – Nem véletlenül – egyaránt voltak grófok és cselédek, magánleveleiből hahoták és iszonyú megfeddéses törnek elő. Mikor Kassák néven írta alá egyik írását, Cseres Tibor az Írószövetség részéről nagyon megdorgálta. Ő azonban fittyet hányt a konvenciókra, s szerette, imádta az embereket és a természetet.

³ MTA Ms 4629/29–31.

Péntek Imre

Egy kis visszatekintés

2020. október 20-dika van. Ólmos, sötét idő, esik, szemereg az eső. A Takarékbba igyekszem, hogy pénzt vegyek ki. A csekk a táskámban. Tegnap hiába jöttem, zárva volt. Ma sorba állunk, szájaszakkal. Már-már ott hagytam, hogy később visszajövök, de kiderült, nem olyan veszélyes. Visszakocogtam a parkolóba – ahol tegnap nekimentem a szegélynek – és igyekeztem a postára. A mi, lakótelepi postánkra, ahova én szeretek járni, ellentétben feleségemmel, akinek valami konfliktusa támadt a személyzettel. A 15 év alatt, amióta Zalaegerszegen élünk, többször álltam itt sorba, ismerem az alkalmatlanul kiképzett pultokat, soha senkivel nem volt bajom. Posta, kész. Működnie kell. Lakótelepet említettem, mi vagyunk a Kertváros. Kétségtelen, a Jánka hegybe épített lakóházak egyre terjeszkednek. Mi már a lakótelep közepén vagyunk, parkolónkban egy patikával büszkélkedve. Nem árt ez, sőt, néha használ. Meglepve fedeztem el a múltkorjában, hogy szombaton is nyitva van.

A hely szelleme nagymértékben a Kiskakas vendéglőben testesül meg. Még szegény Dzsimmyvel, B. B-vel jártunk ide, egy kis törzsasztalt is kialakítottunk a belső teremben, de csak jelképesen. Kanizsai barátom, a Robinsonban táblácskával is megjelötte a Pannon Tükör törzsasztalát, ilyesmire mi nem vetemedtünk, bár jó viszonyban voltunk a személyzettel, sőt, a tulajdonossal. A hét végén ide járnak a kiegészített vendégek, és hatalmas adagokat fogyasztanak el, talán búsultukban. Nem messze tőle van a majdnem végállomás, a 8-as buszá, én is gyakorta járok vele, bár inkább a kocsit használjuk. A Suzuki márkák végül Plash-á váltak, most már meg is maradunk ennél.

Hogy kerültünk ide? 14 év után? Annak is megvan a története. Egyik kötetem fülszövegében írtam, „az egerutak végül is összeérnek.” Ez a dolog beteljesült rajtam. Itt kezdtem – majdnem – tanári pályámat, még iskolaalapítónak is számítottam, valamikor 69 után, amikor a Deák Gimnázium létrejött a Mindszenty féle zárda monumentális épületében. Kovács Lajos, a művelődési osztály vezetője hallatlanul becsült és bízott bennem. (Akkor már néhány publikáción túl voltam, az Új Írás 1967-es íróavatásán, s fiatal írónak tudhattam magam. Hogy ez mit jelentett? Némi megbecsülést és szerény honoráriumot. Bár el kellett viselnünk a késleltetés jelenségét, amikor is a tisztelt szerkesztők fél éves intervallumokkal közölték műveinket. (Akkor megfogadtam, ha egyszer módom lesz rá, a tehetséges fiatal a következő számban meg fog jelenni. És később fogadalmamat sikerült beteljesíteni, a két lapnál, ahol dolgoztam.)

De nem válaszoltam még a kérdésre: honnan hová? Székesfehérvárról, jó húsz

után, Zalaegerszegre. Akkoriban maximum három hely volt, ahova eséllyel pályázhattam. Kétségtelen, akkorra már megszakadtak zalai kapcsolataim. Bár irodalmi téren azért maradt jónéhány szál, amire számíhattam. Amikor 1990-ben Fehérvárott megalakítottuk az Árgust – elég hosszú vajúdas után – nem találtunk megfelelő nevet az új lapnak, főként hogy Markó Béla megüzente, ne legyünk Látó, mert ők már Marosvásárhelyen elindították ezzel a címmel lapjukat –, végül az Árgus mellett döntöttünk. Ahogy megtapasztaltuk, nem volt ez rossz döntés, jól is hangzott a cím, kár érte, hogy megszűnt. Utódaim, tíz év után, rosszul sáfárcodtak örökségünkkel, amit tovább lehetett volna építeni.

Fehérváron a 2002-es év meghozta a fordulatot számunkra. A lehető legrosszabb értelemben. Nem volt elég a parlamenti választások elvesztése, a jobboldal az őszi önkormányzati választásokon – legalábbis nálunk, a környéken – rosszul szerepelt. Az Árgus költségvetését betették egy csomagba, majd a csomagot leszavazták, csak később kaptuk volna meg az ígért támogatási összeget. De egyáltalán, az sem volt biztos. Ilyen körülmények közt az alapítványunk elnöke, az egyik kormánypárt fő kulturális aktivistája sem segített, viszont ahhoz hozzájárult, hogy lemondva, elhagyhassam várost. Tán egy dolgot sietve, elkapkodva csináltam, nem kellett volna a városból elköltözni. De a légkör olyan volt, hogy bárhová, csak innen el. És egykori zalai barátaim segítettek is. Abban, hogy a Pannon Tükör főszerkesztője lehessen. Bár a megyei önkormányzat elnökhelyettese megmondta: *Imrém, ha nem választanak meg, akkor nem tehetünk semmit.* Nos, megválasztottak. Pék Pál, régi barátom is sokat segített, én hoztam vissza a laphoz, aminek alapítója volt. Annak idején a lap meglepő sikerrel indult el. Ez mind neki köszönhető. Az, hogy visszakерült a lap élére, mint alapító szerkesztő, nagy elégtételt jelentett neki. (Szerencsére, ez ma is, távozásom után is így maradt.)

Két nevet említhetnék, két embert, aki maximálisan segített mindenben. Ma már mindkettő pályája furcsa kanyarokat vett. Az egyik a megyei elnökhelyettes volt.

Az, hogy újra indult, Zalaegerszegen a Pannon Tükör (pontosabban nem szakadt meg a megjelenése) és négyről újra évi hat számra állt vissza, elsősorban a megyei önkormányzatnak köszönhető. A másik egy régi rendező barátom, aki rengeteget segített a lap szerkesztőségének elhelyezésében. Megismerkedtem egy festőművésszel, aki kiváló számítógépes tördelő volt – ma is ő csinálja a lap design-jét –, és ezzel teljessé vált a csapat. Sz.P., mint frissen végzett veszprémi bölcsész a tanulmány, kritika rovatot gondozta, szintén az én felfedeztem volt, K.F-et, régi költő palántát, behoztuk a laphoz, a helyi támogatás reményében. De költőnek sem volt rossz. H.Z. a képzőművészeti rovatot vitte, egyszóval kialakult egy ideális csapat, ami képes volt a lap színvonalas szerkesztésére. A pénzügyeket is megoldottuk, a könyvelőink nem voltak a toppon, de azért eldöcögünk az el-

számolásokkal. Már-már azt hittem, megfogtuk az Isten lábát, csak később derült ki, mennyire nem így történt.

Az NKA-nál barátaim sem tudtak lobbyzni értünk, mind kirúgták őket. Emlékszem, Vasy Géza milyen szeretettel viszonyult hozzánk (az Árgushoz), a Pannon Tükör nem jutott túl az 1 milliós támogatáson, sőt talán két év is volt, amikor semmit sem kaptunk. (Vámos Miklós, mint a kuratórium elnöke hirdette: *Inkább kevesebbeknek, de többet.*) Nos, mi mint jobboldali orientáltságú lap nem tartoztunk a kevesebbek közé.

2003-ban izgalmasabbnak tűnt Zalaegerszeg, legalábbis kulturálisan, mint jelenleg. Nekem is meg kellett tapasztalnom, mit jelent a távolság. És ez hogyan csapódott le a lelkekben. De én mit sem foglalkoztam ezekkel, én egy dolgot tartottam fontosnak, egy színvonalas lap megjelentetését, és semmi mást. Úgy láttam, ennek egyik kerékkötője a gazdasági vezető. Meg is szabadultunk tőle. Ha békén marad, és nem szól bele mindenbe, én hagytam volna. Hiszen egy egyesület voltunk, alapszabállyal, alapító okirattal, amit be kellett tartani. Bevallom, egyre terhesebb volt ez, és eléggé elhanyagoltam az ezzel kapcsolatos teendőket. (Csak később láttam, ez mekkora hiba volt. De egyébként nem nekem kellett volna ezzel foglalkoznom, ez nem érdekelte a főszerkesztő-helyettest, sem a titkárt, erre már nem futotta az erőm.)

Erő... Nem foglalkoztam ilyesmivel. Hogy ezek a törődések minként apaszották az erőmet. Néhány itteni orvosi jelentésben szerepelt, hogy ritmuszavar. Mármint a szívemé. Ezzel sem törődtem. Pedig most visszagondolva, érdekes jelenségek jutnak eszembe. Talán 2007 tájt történt, aminek nem tulajdonítottam jelentőséget. Itthon volt Kabdebó Tamás, bajai otthonába tért meg, övéi közé, és meghívott a szokásos halászlé-partyra. Örömmel készültünk erre a ceremóniára, én még Baján sem voltam, de a nejem sem, hát erre az ünnepélyes alkalomra – gondoltam – kitakarítom a kocsit. Így is történt. Egy szép délelőtti napon neki láttam, és már a végére jártam, amikor leestem a lépcsőn. A hátsó bejárati lépcsőn, magam sem értettem, hogy történt.... A kezem eltört, a bajai utazás elmaradt. Az a bizonyos szívritmuszavar még később is jelentkezett nálam, ilyen esésekben, s egy későbbi alapos vizsgálat tárta fel a dolgot, amikor már többször rosszul lettem. Kétszer is mentő vitt a kardiológiára. Az orvosok már műtétet fontolgattak, de végül is ez elmaradt. Egy vérhígítót szedek, s valóban jobban vagyok, ritkábbak a rosszullétek. Egy régi fehérvári barátom ajánlott egy helyi orvost. Akiben teljesen megbízom. De ahogy hallottam, barátaim között is vannak ilyen szívproblémás betegek, sőt, súlyosabbak, mint az én bajom. Így hát próbálom összeszedni magam. Bár ebben a covidos időben nem könnyű. Akkor voltam bent a kórházban, amikor lezárták. Szerencsére, épp akkor zárult kezelésem is, ezért elengedtek. Nem győztem hálát adni az Úrnak, amiért ezt legalább megúsztam.

Azt írtam, hogy az akkori Zalaegerszeg – legalábbis kulturálisan – érdekesebb volt, mint ma. Először is itt volt Bereményi. A színházban. Amikor betévedtem a klubba, szeretettel fogadott. Hisz emlékeztünk még a fiatal író korszakunkra, s az akkori szimpátiából még futotta egy – két pohár borra, sörre is. Azt is meg kell említenem, hogy a hatvanas évek végén – a hetvenes évek elején pár évet itt tanítottam. (Egyik tanítványom az országosan ismert jósnő, B.Zs. volt. Én nem jósoltattam vele, nem vitt rá a lélek, inkább egy pohár bort kértem tőle. S mivel a szíve jó volt, adott is.) Ahogy visszagondolok rá, sok szép estét töltöttem el nála. Ekkor ismertem meg egy irodalmár jogászt, valamikori SZDSZ-es képviselőt, aki a jósnő jó barátja volt. Könyvét, a *Négyszínű* embert nagy érdeklődéssel olvastam, és meg kellett állapítanom: írója valódi esszéisztikus tehetség, ennek bizonyítéka volt, hogy több lapban publikált. Később már a Pannon Tükörben is. Mostanában kissé eltávolodtunk egymástól, pedig voltak más kapcsolódási pontok is, mint a japán kultúra. A jogász-író élettársa színésznő, aki előszeretettel szerepelt japán darabokban. Én csak fotókat láttam róla. Kétségtelen, mutatós a japán kosztümökben.

De visszatérve Bereményire. Én megértettem, hogy a Hídember után ide menekült a különböző budapesti zaklatások elől. Az itteni sikeres darabjait nem láttam, viszont egy Molnár Ferenc rendezését, igen. Nekem tetszett elképzelése, és ahogy megvalósult. Bereményi egy kiváló színházi ember is – állapítottam meg. Részben mert mindenki ismerte. Néha, amikor betévedtem a színészklubba, csak intettem neki. Ki lehetett találni, mikor dolgozik, s mikor anekdotázik, lazít. Vendégei gyakran külföldi magyar színházak szervezői voltak, színészek, rendezők, díszlettervezők. S persze, írók is. Géza mindig mindenkit udvariasan fogadott. Mindenkihez volt pár jó szava, tanácsa. Bajairól ritkán beszélt. Gyakran láttam kis gyerekeit feltűnni a klubban, édesanyjukkal. Néha Géza is vigyázott rájuk. De megvoltak, megvultunk. Fizetését méltatlanul alacsonyra temperálták, a kedvezmények sem kényeztették el. De soha nem panaszkodott. Pedig felesége szívesen dolgozott volna, ha kap állást.

(Nem kapott.) S lassan elérték, hogy eltávozzanak. Én pedig szomorúságot éreztem. Mert Bereményi a színház egy kulcsfigurája volt, Bagó Bertalan rendezővel együtt. Én pedig éreztem, hogy hosszú távon én sem maradhatok ebben az ambi-ciózus kisvárosban.

Amit vesztettem itt, azt megnyertem másutt. Azt tartja a szólás, öregem nem köttetnek barátságok. Nos, ebben nem hiszek. Van egy-két eset az életben is, ami erősen rácsafol erre a hiedelemre. Itt van Mohai V. Lajos. Ugyanoda járt, ahova én, de legalább tíz évvel később. Az ELTE-re. Jobb tanuló nálam, szorgalmasabb. Benne is erős elhivatottságtudat munkált, ennek ellenére viszonylag későn

kezdettd publikálni. Előbb kritikát, tanulmányt, majd verset, prózát írt. S ami a lényeg: ihletője elsősorban az irodalom. Bár Ady Kosztolányit irodalmi írónak nevezte, nekem ezzel semmi bajom. Én csak tanulni tudok tőle. *Az utazás a tarkövi vicinálison – Kosztolányi-dolgozatok* című kötete igazán élvezetes olvasmány. A kortárs Kosztolányi-kultusz szerintem egyik fő szószólója Mohai V. Lajos. A tudás forrása az Irodalomtudományi Intézet volt, a maga módján varázslatos hely. A kollégiumban is sok fura dolog akadt. Annak idején az Eötvös Kollégiumban még kísértett ez ellenállás szelleme, főként a tisztképző főiskolák hallgatói révén, hogy: *Ezeknek nem érdemes tanulni*. S a jeles könyvtárat nem használtuk ki, pedig kincsek mellett éltünk. Mohai viszont igen, s az évek alatt igazi, hiteles kritikussá nőtte ki magát. S még valami, a zalai származása. Ez is összekötött bennünket. Ő kanizsai, én lenti-egerszegi ivadék voltam. És örülök, hogy megismertem, remélem, ő is ezt mondja rólam. Az internetes lapjuk, az Art7 igazán kiváló fórum. Néhányszor írtam bele, s élveztem a gyors, látványos megjelenést.

Hamvast nemcsak olvasni, irigyelni is lehet. Mert tudott írni a fákról, volt róla mondanivalója, megfigyelte őket, egy-egy jellegzetes példányt a maga teljességében tudott felidézni. Tudott írni a rántott levesről, mint az elemi éhség elcsitítójáról. És eszembe jutottak a gyerekorom rántott levesei. Volt, hogy házi kenyeret ettünk hozzá, fehér, szikkadt, sokszor már száraz kenyeret, amit a nagykéssel vágunk a párolgó leveshez. Ám ha jobban ment – és tojtak a tyúkok – jutott bele tojás is. A fehérjét nem szerettem, a sárgáját igen. És a piros lében úszkáló tojáscafatok igen csak jóízűek voltak. Nekem mindig kellett hozzá egy kis ecet is. A kömény nem hiányozhatott belőle, s még a legszegényebb háztartásban is akadt belőle valamelyik kis fiókban. A köménymag. Ahogy megroppant a fogunk alatt, a leves betétjeként. És – ahogy Hamvas is írja – lehetett fogyasztani melegen, langyosan, hidegen, nálunk a teát pótolta, emlékszem, csak később, a hatvanas években tértünk át valamilyen olcsóbb teára. És a rántott leves lassan kikopott az étrendünkől. Nagy meglepetésre új családom egyik kedvenc étele volt, és gyakran készítették, valóban, gazdagon, tojással, köménnyel, ecettel. És gyakorta kerül ma is az asztalunkra, és ma is szívesen fogyasztjuk. A vöröses, paprikás lé mindig képes bizalmat kelteni maga iránt. Egy rántást elkészíteni még egy férfi is tud. Valóban, én is kipróbáltam, ugyanolyan jóízű lett, mintha az anyósom vagy a feleségem csinálta volna. De nem akartam versenyezni velük. Ez az étel, szintén Hamvas megfigyelése, amit nem hamisítanak, mint az egyéb élelmiszert. Pirított kenyér is mindig akad, s már számtalan kenyérpíró áll rendelkezésünkre. És esetleg valaki elmondja az asztali áldást is, ami aztán végképp kiment a divatból. Pedig az áhítat az igénytelen rántott leveshez igazán illenék.

Abban a szerencsében van részem, hogy tíz éve már a füredi Quasimodo verspályázat zsűritagja lehetek. A történet a hatvanas évekre megy vissza. A Nobel-díjas költő, Salvatore Quasimodo a Szovjetunióból tért haza, ahol, mint a kommunista párt tagja orvosi kezelésen vett részt. Budapesten rosszul lett, és korabeli magyar kormány a balatonfüredi szívkórházban kezeltette. Állapota javult, és hálás volt magyar doktorainak. Ebből az alkalomból írt egy remek verset is, megörökítve az eseményt, részvételével emlékfát ültettek látogatásának tiszteletére. A hársfa megerősödött, a tisztelet nem csökkent a költő iránt, inkább nőtt. 1992-ben elkészült mellszobra is, a hársfa alatt. A rendszerváltozás is legitimizálta az ünnepséget, amelyen a költő fia – egyébként ismert olasz színész – is gyakran részt vett, s a díjnyertes versek elhangzanak olaszul is, magyarul is. A zsűri néha változott, ma Szörényi László irodalomtörténész az elnöke. A feladat egyértelmű: ki kell választani az emlékdíj elnyerőjét, a különdíjra érdemeset (idén Debrecen városa Térey-díjat ajánlott fel), és a tíz oklevelet elnyerő szerzőt. Kétezerben Faludy is küldött verset, egy szonettet, amivel nagydíjas lett, s az idén felavattuk a Panteonban, a színház előterében emléktábláját születésének 110 évfordulója alkalmából. Persze, a mai menetbe a járvány is beleszólt... Egyszerűbb lett a program, s kevesebb résztvevőt szerveztek a jeles eseményre. De nem csigázom az érdeklődést: a fődíjat a székelyudvarhelyi költő, Lövétei Lázár László nyerte, *Melyik Nap alatt?* című versével, a különdíjas Zsávolya Zoltán lett *Munkacímre* című versével, a Térey-díjat Garaczi László kapta *In Cauda Venenum* című verséért. A tizenkét okleveles költő nevét nem sorolom fel, csupa kiválóság, sajnos sokan nem tudtak eljönni a díjkiosztó ünnepségre. De így is szép volt, igazi irodalmi esemény. A Vaszary villa, ahol a díjkiosztó zajlott – múzeum és rangos kiállítóhely – nemcsak az olasz költőt, a verseny résztvevőit vonta fénybe, hanem bizonyította: az élet nem állt meg, az ünnep nem maradt el. Akik elmentünk, részvételünkkel a reményt képviseltük.

Balatonfüredet régóta kedvelem. Füredi barátaim révén ismertem meg dr. Bóka Istvánt, több ciklusban a város polgármesterét. Nyitott, értelmes ember, aki jogász létére is kiválóan ismeri az irodalmat, és érdemi partnere a kulturális programoknak. Titkára, jobb keze Cserép László, egykori népművelőként szintén megtalálta a helyét, és számos sikeres rendezvény lebonyolítója, és talán barátunkká vált az évtizedek alatt. Egyszóval, Füreden otthonosan érezzük magunkat, és a gyönyörű panoráma csak fokozza az élmény nagyszerűségét. Újabban két nem épp kellemes élménnyel lettem gazdagabb, ami a városhoz kötődik. Az egyik Bujtor Istvánnal kapcsolatos. Akkor még, a nyolcvanas években a Fejér Megyei Hírlap munkatársaként írtam egy cikket a színházról. Ebben óvtam a színházat, ne kövessék azt az utat, amit „mucsai brodney-nak” neveztem. A következmény – a visszavágás –

hamar bekövetkezett, feleségemet Bujtor pár nap alatt kirúgatta a színházból. Engem is megpróbáltak eltávolítani a laptól, de nem sikerült. S ennek még lett mindenféle peres következménye, de nagy volt a harag. Mit mondjak? Lehet, hogy én túloztam el a dolgot, de lehet, hogy Bujtor volt hiúbb a kelleténél. Persze, eszembe se jutott, hogy megkérdőjelezem a népszerű színész teljesítményét, egy szerény zsrnaliszta megjegyzése volt csupán a cikkem. Szerintem ő is eltúlozta a dolgot. És bizonyos ponton túl meglepve láttam vitorlázó szobrát a füredi mólón. Persze, tudtam betegségéről, de álmomban sem gondoltam ilyen (halálos) végkifejletre. Mindegy, a szobor ott van, néha végighúzom újammal az orrát, a babona szerint ez szerencsét hoz. A másik hasonlóan szerencsétlen ügy. Volt egy alsó osztályos autista kisfiú, aki rajzversenyeket nyert, és apja jó menedzselése révén több kiállítást rendezett. Egy ideig jó viszonyban voltunk, aztán valamiért eltávolodtunk egymástól, a kisfiú nagyfiú lett, és egyik kiállítása éppen Balatonfüreden nyílt. És valaki – névtelenül – valami kritikus megjegyzést írt a kihelyezett emlékkönyvbe. (Nem én voltam.) Az apa jelentett fel a veszprémi járási bíróságon, ahol kibontakozott volna a nagy per. Hálát adok az Úrnak, hogy az első meghallgatás után a perpatvar nem folytatódott. Az amatőr (naiv) festő kaszálja a helyi babérokat, amihez jó egészséget kívánok neki. Csak nekem ne legyen hozzá semmi közöm.

A helyekről jutott eszembe: ifjabb koromban gyakrabban változtattam lakóhelyet, munkahelyet. De ezzel részben úgy voltam, mint Kaffka éhező művésze, nem találtam megfelelő ételt, illetve állomást, ennyi volt az egész. Kétségtelenül, a Kádár-rendszerben kellett valamennyi bátorság, hogy az ember felkerekedjék, és máshol próbáljon szerencsét. Volt ennek némi kockázata is. Az ismert rossz jobb volt, mint az ismeretlen. S mégis számtalan példát találtam arra, hogy voltak, akik nem költöztek, nem változtattak. S olykor nekik lett igazuk. Persze, néha nekem is sikerült kedvezőbb helyzetre akadni. Végül is egy-egy, ez is jó, az is jó. De most, a vége felé úgy látom, nekem a rosszabb, aki többet és gyakrabban változtattam. Kikoptam a helyi emlékezetből. A sok-sok díszlet elforgott mögülem, és maradt a semmi. Vagyis a nem sok. Az alig valami. Az a néhány fűszál, ami csak nekem terem – valahol elveszett... És kezd nosztalgiám lenni, miért voltam türelmetlen, miért nem vártam ki a végét? Nehéz erre mit mondani, mert ilyen természet vagyok. Nem győztem kivárni a kedvezőbb áramlatokat. Ó, igen, az egzisztenciális változtatás. Ezt még Karel Kosíknál olvastam. Most mégis hiányzik a kis zug, amit enyémnek tekinthetnék – meglehet, túl könnyen hagytam magam mögött. S ma is vár rám.

Büki Attila

Ima mai magunkért

Uram ne engedd
 hogy föld és ég között
 árvult levelekként lebegjünk
 világi sorsunk hazányi szigetén
 Engedj bennünket gyümölcsé érne
 mikor eljönnek értünk
 az esők áztatta napok

Uram ne hagyd
 hogy félelemtől sodorván
 lépdeljünk betonerdőink lépcsőin
 és űzzenek a pusztulásba
 arctalan szellemekként
 Ne hagyd hogy a kék nefelejcssek
 kertjeinkben elszáradjanak
 és bezáruljanak templomaink
 mikor új napok eljöttét várjuk

Ments meg bennünket Uram
 a digitalizált világ
 lélekfojtó bűneitől
 és tartsd rajtunk kezed
 hogy többek legyünk árva magunknál
 Add meg virágát pünkösdeinknek
 tévelygéseinkre irgalmadat
 Mentsd meg az utánunk érkezőket
 az acsarkodástól árulástól
 végzetes golgotás vércseppektől

Add meg magyarjaidnak Uram
 végtelen békéd
 és halld meg porból porig
 hajló testünkéből feltörő imánk
 Add meg színed látását
 és kegyelmezz kegyelmezz
 kegyelmezz nekünk
 mikor testünk
 porrá fehérül

Kenesei Irén emlékkönyvébe

vannak akik nem tudják
 hogy a csend a legszebb zene
 vannak akik mennek a fejük után
 nézelődnek de nem látnak
 vannak akik hallgatnak
 de nem értik a hangokkal képzett beszédet
 és mindig megérkeznek a hamisak
 akik félrevezetik az építkezőket

szerencsések akikhez szól az Úr
 s keresik az igazságot
 szerencsések akik megérik az őszt
 s látják a csipkebokor piros gyümölcsét
 a szúrós tövises ágak között
 szerencsések akik túrnek testvérien
 s mint a jerikói vak
 érzik közelükben Jézust
 s megnyílnak a világ látására

Ecsetpázsitos réten

a szőlő előtt az útnál jegenyefa magasodik
mögötte a messzeségből Isten nyújtja örömét
angyalai földre szállnak ragyog velük
az ecsetpázsitos réten a margitvirág fekete nadálytő
a sudár rosznok pasztinák a virágzó sárga nőszirmom...

Illatoz a Répce-parti liget és méhek rajzanak
az aranyló fényben az Öreg-hídon át
az Alsó-bükre vezető kavicsos utat
orgonalilára érzékítik lelkemben
a feltámadással hazatalál őseim

Cs. Varga István

A „testvérmúzsák” égisze alatt

(Pályakép-részlet Büki Attiláról)

Büki Attila költő, író, szerkesztő, könyvkiadó, festőművész, kulturális szervező: a „testvérmúzsák” szabadon szolgáló, elkötelezett híve. Születésének 75. évfordulójára *Mályvaszínú napok* címen három részre tagolódó novellák, szkeccsek gyűjteményét a Magyar Nyugat Könyvkiadó – Németh László szavát idézve: „bábáskodta fényre” – Gyurác Ferenc irodalomtörténész, szerkesztő, könyvkiadó jóvoltából. A kiadás munkálataiban közreműködött: Baka Györgyi, Kiss Sándor, M. Nagy Péter, Sebestyén Majrowska Ewa és Petőné Kiss Marianna.

Új könyvének fülszövegében Kiss Dénes *Szauroszok hajnalban* című, 2005-ös, magánkiadású verskötetének *Meghitt köszöntőjéből* idézi: „Magyarországon az a szegénység, amely egyszerre lelki, szellemi és anyagi, sietteti az általános romlást. Gyöngíti az egész ország szellemi erejét.” Arra figyelmeztetett, hogy „Egyre alacsonyodik a művelődés értéke és szerepe a társadalomban. És mind nagyobb lesz a züllés, mert szolgálak által vezényelt lélek-szauroszok virágos kertekben taposhatnak...”

Büki Attila (Kiss Attila) 1948. október 7-én született, Szombathelyen. Az általános iskolát felnevelő, írói nevét adó falujában, Bükön végezte. Sopronban, a Széchenyi István Gimnáziumban érettségizett. Lentiben, Zajdán koptatta a „surranót”, teljesített katonai szolgálatot. Szombathelyen szerzett *népművelés–könyvtár* szakos diplomát. Újságírói, színjátszórendezői, képzőművészeti és közigazgatási tanulmányokat is folytatott.

1972 és 1984 között különböző közművelődési munkakörökben dolgozott Hegyfalun, Kapuváron, Győrben, Budakeszin és Budapesten. 1984 és 1989 között a *Magyar Újságírók Országos Szövetségének* osztályvezetője. A Pest Megyei Önkormányzat sajtóosztályának főtanácsosa. 1995–1997 között a *Róth Miksa Üveg-múzeum* igazgatója. 2004 és 2008 között Ócsa Önkormányzatának művelődési referense, főtanácsosa.

Madár János mutat rá arra, hogy Büki Attila a *Magyar Vasárnap Írásművészet* című interjú-sorozatában milyen jelentős írókat, költőket szólított meg: Kiss Dénes, Kósa Csaba, Köntös-Szabó Zoltán, Mátyás Ferenc, Papp Lajos. Ezzel párhuzamosan képzőművészek munkásságát is bemutatta a *Művészvilág* című lapban: Tassy Klára, Eigel István, Zsigmond Katalin, Giczy János, Ányos Imre... A *Magyarország* című lapban pedig értőn szólt Tóth Menyhértről, Samu Gézáról, Gaál Józsefről, akik a magyar képzőművészet nagykövetei voltak 1992-ben, a sevillai világiállításon.

Büki javaslatára jött létre 1989-ben a *Magyarok* irodalmi folyóirat a Szekszárdon működő Babits Könyvkiadó gondozásában. Három éven át irodalmi szerkesztője volt a lapnak, majd a *Magyarország* című hetilap főmunkatársa. 1994 őszén felkérték a *Heti Újság* vezetőszerkesztőjének. Aztán a *Nép-Barát* képes hetilap főszerkesztője lett. Kezdeményezésére jött létre 2000-ben a *Duna-part* című irodalmi, kulturális és társadalomtudományi folyóirat, melynek tíz éven át alapító főszerkesztője volt. A kiadvány írásaiban fellelhető a kor társadalmi folyamatainak elemzése, a hiátusok és eredmények felmutatása... A szerkesztő azt vallotta: az irodalom össznemzeti tudatfejlesztési feladatok ellátására is kiterjeszhető...

Kezdeményezője volt – Kósa Csaba, Kiss Dénes, Balaskó Jenő, Járai Judit, Illés Sándor, Chrudinák Alajos, Pálffy G. István és mások társaságában – a Sajtósabadság Klub megalapításának, majd a Magyar Újságírók Közössége létrehozásának. Kósa Csaba kérésére Büki Attila készítette el az új szervezet, a MŰK működési és szervezeti felépítését reprezentáló tervezetet. Később pedig a közösség által elindított Móricz Zsigmond Újságíró Iskolában műfajelméletet oktatott...

Büki Attila 1992-ben hozta létre a Xénia Könyvkiadót és Oktatási Stúdiót. Ezzel olyan könyvek kiadását támogatta, amelyek az akkori magyar művelődéstörténetből és sajtótörténetből hiányoztak. Elindította és tíz éven át működtette a vidéki újságírást segítő Gárdonyi Géza Újságíró Iskolát (Nyíregyháza, Hódmezővásárhely, Szolnok, Győr, Salgótarján, Sárvár, Sopron...). Gondolatok a megvalósításig címmel, *alapismeretek újságíróknak* alcímmel Végh Miklóssal és Szalai Máriával tankönyvet írt. A kiadványt ajánlott irodalomként ma is olvassák a média szakos egyetemi hallgatók. A *Xénia Könyvkiadó* vezetőjének köszönhető az *ars sacra* elnevezés magyar gyűjtőfogalma: *szent művészet*. (Ezen a címen két könyvem is megjelent: *Szent művészet I-II*. 1994; 2000.)

Büki első verskötetének címe a szülőtte tájhoz, az Alpokaljához kötődik: *Arcomon szél söpör*. Neki a *Borostyánkő úton* csengetett zárórára az elhagyott ifjúság. Mái tagja a ma már csak virtuálisan létező *Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiumának*. Többek között *Kiss Dénes* volt ifjúkorának egyik leghívebb szellemi kézvezetője.

Költészete valami fontosat őriz a *poézis* lényegéből, olyasmit, ami valóban a *homo faber*rel tart rokonságot. A szavak legkreatívabb formáját, legszuggesztívebb erejét a poézisben találta meg. Lírikusi karaktere szerint vállal részt a magyar és a világirodalom örökségéből. Tudja, a nyelv még köznapi változatában is metaforikus. A jó vers kifejezhet szociális, szociológiai és nemzeti tartalmakat is. A költői, esztétikai formálás lehetőségeit, a műgond követelményeit a végtelenre nyitja. Kötetcímei, verseinek címadásai karakteresek. Egyik különösen kifejező öndefiníciója: *Szolgálni küldött közénk az Isten*, melyet barátja, Ányos Imre festőművész emlékének szentelt.

Kovács József László professzor, a hajdani soproni bencés öregdiák, nyelvjárásokat is ismerő német nyelvtudásával, tehetsége és szorgalma révén a soproni írástudók doyenje, példaképe, a ráckevei és a budaörsi múzeum alapítója. *A Soproni Parnasszus (Sopron-Ödenburg kétnyelvű irodalma a kezdetektől napjainkig c.* könyvében – Lucidus Kiadó, 2003 – méltó helyet jelöl ki számára a Soproni Helikonon: „Büki Attila nagy nyeresége soproni – dunántúli irodalmunknak.”

Zentai László, a szintén soproni születésű költő és író – a Sarkady Sándor által alapított *Soproni Füzetek* jelenlegi főszerkesztője – vette észre elsőként: Büki a magyaros verselést a 80-as évek közepétől a tonális vershagyománnyal tette változatosabbá, a szagatottabb, tördeltebb atonális hangzással pedig erőteljesebbé. Jellemző ismérve a kevésszavúság, a képi és gondolati összefogottság, a kielezett konfliktusok versbe emelése.

A látványt a képzelőerő látomássá változtatja a művészetben. Az Alpokalja világát, emberi sorsait felmutató, drámai tömörségű lírája így válik tanulságossá: tájélménye magyar sorssá. A haza- és visszatérés szülőföld-élményeiből született emlékei versbe épülnek. Mindmáig elevenen él Büki Attilában is „*Az a tájék, mely mindig visszavon...*” (Juhász Gyula) De nem a Juhász Gyula-i lemondó, elégikus versbeszéd az övé: „*Az a tájék, mely elérte mindég / Az én rokontalan nagy bánatom!*”

Az élet értékét és szépségét sosem tagadja. Megtalálja tájban és emberben a rokonlelket és otthonosnak érzi magát. Ez az identitás a lényeg Nyugat-Dunántúlról, Sopronról, a Hanságról szóló verseiben is. Benne is az ember, a magyarság sorsa, öröme, szépségvágya, bánata tárgyiasul. Elődeit, jeles kortársait érzi és idézi vigasznak. A költő önmaga lelki életének földrajzát tekinti át. Tájhoz és hazához nem ideologikusan kötődik, hanem létmélységűen, személyes hitellel. Háborút veszített, a letiport forradalmú magyarság élete és sorsa, a pusztulás és önpusztítás képsorait idézi szembesülő látásmóddal.

Bertha Zoltán pontosan és tömören fogalmaz: Bükinél a „szelíd, lány rezignáció, halk elégikusság (...) vibráló nyugtalanságot, diszharmóniát takar. Ez a szorongó nyugtalanság teremti meg a versformák változatosságát is, mely rövid, aforisztikus-játékos, vagy átképzeléses soroktól a dalszerűen kötött dikcióig gazdag érzelmhullámvázú szabadversektől tömör, összefogott prózaversekig terjed.”

Büki valló és vállaló lélekkel állít emléket Ízes Mihálynak, a *Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiuma* egyik alapítójának, a tehetséges, kallódó és tragikus sorsú költőnek. Mélységes, azonosuló szeretettel idézi meg alakját, sorsának tanulságait, nemet intésbe szelídült lázadását a kiszolgáltatottság, a hit- és szeretet nélküli közönyös világában: „Miska! (...) Ha még időnként a túlsó partról visszanezel, láthatod, / ki köt alkut a csönddel, s akikre vártál, nem jöttek el (...) Testem megrepedt nádszál. Írd fel a túlsó part / márványkövére, hogy sorsom determinált.”

Az egyedüllét fizikai, a magány lelki állapot. Betegségei átélt testi és lelki, tudati fájdalomról sokáig csak rejtjeles szemérmességgel írt. Kifejezésükre döbbenetes hasonlatot talált: „boldogtalan / és eszeveszett árva / mint szív alatt / a kihordatlanok.” Kötetének mottóját érvényesíti: „Nem azért írtam lélekemésztő tapasztalataimról, hogy siránkozzam, hanem azért, hogy megerősítsem az emberléptékű világot.”

Elementek a lélekben sebzettek című versét Sarkady Sándornak, a genius locit Sopronban megtestesítő költőnek, írónak, műfordítónak, irodalomszervező főiskolai tanárnak szenteli. Sarkady rendszeresen közölte Büki Attila verseit, írásait az általa alapított és szerkesztett *Soproni Füzetek* irodalmi-művészeti évkönyvben és a *Várhely* című folyóiratban. (A soproni *Várhely* kulturális, művészeti, irodalmi, kritikai folyóirat volt 1995 és 2009 között. Negyedévenként, Bugyi Sándor, majd 1997-től Sass László szerkesztésében, Sarkady Sándor hathatós közreműködésével látott napvilágot.)

Büki Attilát a költő és író Bősze Balázshoz, kulturális organizátorhoz – felesége: Kenesei Irén – szívbéli barátság fűzte. Bősze Balázs közel harminc esztendőn át vezette a *Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiuma* történetében kulturális *spiritus rector*ként munkálkodott. Az 1962-es irodalmi szerveződés kezdeményezői, Vágási Imre, Cs. Németh András, Ízes Mihály, eredetileg a *Jövendő Kollégiuma* elnevezéssel alakítottak társaságot. Az 5 éves évfordulón vették fel – a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma* névadásának mintájára – a *Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiuma* nevet.

Az „alapítók” mellett a „második nemzedék” is megjelent. Akkor még reménykedő pályakezdők voltak. a *szép szó* szolgálatát választották hivatásul. A túrt, néha tiltott kategóriába tartoztak: Büki Attila, Bugyi Sándor, Bősze Balázs, Huszár László, Schneider Lipót, Winkler András, Zentai László, Zsirai László és a körük sorolható Herbszt Zoltán, amint a társzművészetek számos képviselője is. A felismert igény és szükségyszerűség, barátság és a küzdelem jellemezte, Sopron ihlető ereje segítette ezeket a fiatal alkotókat. (Az SFMK alapításának 50. évfordulóján emléktábla került a Paprét 17. sz. házra, ahol egy ideig működtek.) Zentai Lászlónak, a *Soproni Füzetek* művészeti antológiája szerkesztőjének gondolatát idézem: „A város költő- és írófiat megartó élményhátter ereje és kisugárzása is megjelenik az emléktáblán. Jelként és tanúságul azt is üzeni az utókornak, hogy gazdag közösségnek számít az, amelynek alkotói hisznek az alkotás életet szolgáló értelmében, erejében, küldetésében és maradandóságában.”

Sopront Kovács József László irodalomtörténész professzor távlatosan és hitelesen, helyezte el a magyar irodalom és művelődés térképén. Hangsúlyozta: a soproni írástudók az ősi, határ menti, jeles egyetemi kisvárosban elsősorban a *Hűség városát*, a legvárosibb magyar várost, a táji, architektúrai szépség és műveltség

egyetemi iskolavárosát magasztalták. Sopron nyugati végvár volt és maradt. Pannónia Superiorban, Scarbantián át, a mai soproni Tűztorony mellett haladt a Borostyánkő-út/Borostyánút a Földközi- tengertől, Rómától, Észak-Európán, a Baltikumon át a későbbi alapítású Szentpétervárig. A soproni költők, írók, köztük – a Sopronban érettségiző – Weöres Sándor és képzőművészek „végérvényesen kijelölték Sopron helyét a nemzet tudatában is.”

Időközben Büki Attila nemcsak a Répce-síkon, nemcsak a Rábaközben, hanem országosan is ismert költő, újságíró, festőművész lett. Bárhol élt és lakott, mindentől lokálpatrióta maradt, és sohasem lakájpatrióta, főképpen pedig nem lokálpazarita. A nevét ismertté tevő egyik szép vallomása a *Sarokház*, amely Bükről szól.

1969-től napjainkig irodalmi, képzőművészeti és számos kulturális rendezvény szervezője, szereplője, szülővárosának könyvtárban és a gyógyfürdő klubkönyvtárában. Általa ismerhették meg a bükiek Szabó András előadóművészt, Hevér Zoltán költőt, Adonyi Sztancs János író, költőt, Sarkady Sándor költőt, Bősze Balázs, Zentai László költőt, író, a művészettörténész Kelényi István egyetemi docent, költőt, Csákányi Eszter színészt és más kiválóságokat is. Kubik Anna Kossuth-díjas színésszel is találkozhatott a büki közönség a *Csavarvonal* című Büki-verskötet bemutatóján.

Büki Attila sokat tud arról is, hogy 1992. március 14-én a *Sajtószabadság Klub* tagjai hogyan alapították meg a Magyar Újságírók Közösségét. Kósa Csabát, a Magyar Fórum főszerkesztőjét választották meg a MŰK vezetői tisztségére. Akkor a 15 fős elnökség tagjai között volt többek között: Stefka István, Chrudinák Alajos, Fekete Gyula, Járai Judit, Kósa Csaba, Moldoványi Ákos, Murányi László, Pálfy G. István és Vödrös Attila is. (*A magyarországi médiaháború története. Média és politika 1989–2010.* Szerk.: Paál Vince)

1992-ben Büki Attila megszervezte a Büki Művésztelepet. A telep művészeti vezetésében Kesztyűs Ferenc festőművész vett részt. A művésztelep öt éven át működött. Célja az volt, hogy kortárs képzőművészek meghívásával és a Bükön készített alkotásaik felajánlásával képtárat hozzanak létre. Jöttek az ország minden részéről képzőművész ismerősei, barátai, Giczzy János és Horváth János, Szabó Lajos Munkácsy-díjas, akkor már világszerte ismert festőművész, aki a magyarországi portréfestők közül a legkiválóbbak közül való. Bükön alkotott Molnár József, Orosz László, eljött Szlovéniából Salamon Árpád (nemzetközi díjakkal kitüntetett) grafikus és festőművész és Hedviga Vidmar, a konyicei képzőművészek alkotótáborát szervező, kísérletező festőművész. Ugyancsak alkotott itt Csík István Derkovits-ösztöndíjas majd Munkácsy-díjas festő- és iparművész” – írja visszaemlékezésében. „A művésztelep szervezéséért, vezetéséért dr. Kesztyűs Ferenc és jómagam sem fogadtam el fizetést, tiszteletdíjat sem. Ugyancsak társadalmi munkában írta A Répce-sík művészei – *Die Künstler von Répcesík* c. kétnyelvű

katalógust, ismertetőt a művésztelepről, az alkotókról. Vezényi Pál sem kért honoráriumot fordításáért.”

Büki Attila gyakran idézi élénk Felsőbüki Nagy Pált, Sopron Vármegye országgyűlési követét, az MTA igazgatótanácsának tagját. A Széchenyi által is nagyra becsült politikust kelti életre *A legderekből ember* című monodrámájában. A *Kalligrafikák a kölyökkorból* című gyermekkorának éveiről szóló költeményében írja: „... felszökik a föld alól / hallgatni nemzete nyelvét / – »a magyar Cato« – Felsőbüki Nagy Pál.”

Az 1980-as évek derekán Valkai Zsuzsannával együtt arra vállalkozott, hogy bemutassák az első magyar pszichiátriai múzeum képzőművészeti anyagának sajátosságait. Kutatásaik lehetővé tették, hogy olyan ismeretanyagokat nyújtsanak, melyek a tudományos ismeretterjesztés eszköztárával teszik közérthetőbbé az elmezavarok tüneteit, kialakulását, kóros folyamatait és megnyilvánulási formáit. A közzé tett festmények, grafikák... ismertetései egyben azonosító jegyek a betegség megközelítéséhez, egy drámai folyamat kiteljesedéséhez. Az Üzenetek a Sárga Házból. *Belső képek könyve* első kiadása 50 ezer példányban jelent meg. Az 1988. évi megjelenése óta oktatási segédanyag az orvosi egyetemeken, a lélektanban, művészetterápiával foglalkozó felsőoktatási intézményekben.

Büki társszerzője a *Gondolattól a megvalósulásig* című hírlapírók kézikönyvének. Ő írta a *Műfajok a sajtóban* és a *Laptervezés, tipográfia* című fejezeteket. A könyv ajánlott oktatási segédanyag a kommunikációt és újságírást oktató felsőoktatási intézményekben. A rendszerváltozást követően Budapesten művészettörténetet tanít az Európai Politechnikum idegenforgalom és idegenvezető szakos hallgatóinak (1993–1998). A Gárdonyi Újságíró Akadémián műfajelméletet és írásművészetet oktat 1993 és 2001 között.

Időközben országjáró jószolgálati előadássorozatokon vesz részt. Például 1991-ben és 1992-ben a *Haza és Haladás Alapítvány* felkérésére az azóta égbe költözött Király Edittel (szerkesztővel, a Magyar Rádió akkori elnökhelyettesével) és az azóta ugyancsak elhunyt Balaskó Jenővel (költővel a *Ring* című havilap főszerkesztő-helyettesével) és Dinnyés József daltulajdonos előadóművésszel, dalszerzővel járták az országot. Műsoraikat a helyi televíziók gyakran egyenes adásban sugározták. Büki Attila *Határfa* című költeményéről nevezték el a Soproni-hegységben azt az osztrák magyar államhatár mellett lévő emlék- és pihenőhelyet, ahol az a 250 éves bükkfa állt, melyről a költő a Magyar Televízióknak – Szabados Tamás filmrendezővel és operatőrrel együtt – készített filmet. Dr. Csóka Pál természetjáró, gyermekorvos kezdeményezésére létrejött emlék- és pihenőhelyet az irodalmi emléktáblával, melyen a *Határfa* című Büki-költemény egyik részlete olvasható – 2017. március 18-án avatták fel. A természet szépségét dicsérő költemény egyben felidézi Európát és a Sopronhoz kötődő jeles történelmi személyeket is.

Verseskötetei: *Arcomon szél söpör* (Kapuvár, Városi Tanács, 1978); *Szélfűtta szavak* (Antikva Kiadó, Bp., 1986); – *Havas utak szárnyain* (bilingvis, magyar és francia nyelven. Megyei Könyvtár, Békéscsaba, 1987); *Mire hazaérünk* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990); – *Télidő* (Jász-Kun Kiadó, Szolnok, 1991); *Magyar határ* (Xénia Könyvkiadó, Bp., 1998); *Félvilág*. Válogatott és új versek (Xénia Könyvkiadó. Örökség Könyvműhely, Bp., 2004); *Versmozaik* (Syllabux Könyvkiadó, Budapest, 2011.) A kötet kritikai visszhangjában kiemelkedik Bakonyi István: *Büki Attila versmozaikjai* című recenziója (Lyukasóra, 2011. 34. sz. 52.); *Csavarvonal*. Versek és fordítások (Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2014.); *Túl a Golgotán*. Verses hangoskönyv (Duna-part Művészeti Asztaltársaság, Bp., 2014.)

Dramakötetei: *Sára holdja* (Hungarovox Könyvkiadó, Bp., 2007); *Századok lépcsőin* (Syllabux Könyvkiadó, Bp., 2012); (*Hany Istók* c. zenés mesejátékát a Bartók Kamaraszínház (2007); a *Föld szerelmese* (2011) c. drámáit a Budapesti Kiszínház mutatta be.); *A mi időnk. Drámák és drámafordítások*. Bp., Syllabux Könyvkiadó, 2018. a Vasvári Játékszín bemutatta Büki Attila *Az elhívatott* című monodramáját. Brunsvik Terézt, Varga Bódi Anita szívvel, lélekkel, kitűnően kelti életre. Tájolnak az előadással az országban. A soproni egyetem óvónőképző karán is nagy sikerrel játszották...

Weöres Sándor is tervezte, hogy mesejátékot ír Hany Istók történetéről. Büki Attila Kapuváron gyakran találkozott Hany Istók legendájával. Közel harminc éven át hordozta magában a népmesei elemekben bővelkedő történetet, míg a Bartók Kamaraszínház felkérésére megírta mesejátékát. A *Hany Istók*ot ez a színházi társulat két éven át játszotta, szinte minden magyar nagyvárosban bemutatta. Büki Attila darabja Budapesten a színházak fesztiválján is sikert aratott.

Mesekönyvei: *Három mese* (Gyöngyharmat Kiadó, Cegléd, 2006); *Almába zárt madárka* (Foldatoy Kiadó, Bp., 2009); *Tanulmányok, esszék, riportok, cikkek, stb.: A gondolattól a megvalósulásig*. Társ szerzők: Szalai Mária, Végh Miklós (Press + Print Lapkiadó, Kiskunlacháza, 1992); *Istendicsérők* (Xénia Könyvkiadó, Bp., 1998); *A Répce-sík művészei* (Xénia Könyvkiadó, Budapest, 1998); *Érdi séta* (Xénia Könyvkiadó, Budapest, 2000); – *Mit ér a világ?* (Rím Könyvkiadó, Tokaj, 2005)

Fordításai: – Mari Vedin: *Evelina és a kert* – mese (Gyöngyharmat Kiadó, Cegléd, 2008); – Radu Macrinici: *Kikötő* – dráma (Duna-part, 2007); – Radu Tuculesscu: *Akvárium* – dráma (Duna-part, 2008); – Radu Tuculesscu: *Vonat* – dráma (Duna-part, 2009); – Kerstin Specht: *A teknősbéka ideje* – (Duna-part, 2011)

Büki Attila ismeri John Donne könyvét, zászlóként kitűzött címének szentenciáját: *No Man is an Island – Senki sem sziget*”. A folytatást is tudja: önálló egész, minden ember része a kontinensnek. A konklúzió pedig világos: nem szabad izolálódunk.

Az Attilák rendjébe tartozó költőt idézem: az „Ámulok, hogy elmúlok” Nagy

Gáspár szerint *múlik a jövőnk* – jegyében egyre jobban érezzük a testi bajokat, a „mysterium passionis” testet gyöttrő, lelket tisztító fájdalmait. Büki Attilára is ráillik Babits számvetése: „Én aki Jónás voltam, ki vagyok már? / Ki titkaidat tudtam, mit tudok már?”

Kodály Zoltán szerint: „A jókívánság a civilizált embernek többnyire üres szó, a régi embernek szinte varázserejű érték lehetett, amit szívesen viszonzott tőle telhetően.” A jókívánságot komolyan gondolták és mondták, ezért lélektől lélekig hatott, örömmel fogadták és viszonyozták. „Szűd teljék meg az öröm borával...” Adja az Ég, hogy amit Büki Attilában a tehetség kegyelme Bükön elkezdett, Sopronban, Kapuváron, Győrben, Budapesten és Érden megérlelt – egy új „őszikék” korszakban kiteljesedjék!

Források: Új magyar irodalmi lexikon (Akadémia, Budapest, 1994.; Who is who Magyarországon – Magyarország vezető személyiségeinek életrajzi enciklopédiája (Svájc, 2003); Kortárs magyar művészeti lexikon (Enciklopédia, Budapest, 2000); Cs. Varga István: *Lecsüng az úr csillagképe* (Soproni Füzetek, 1988); Kerék Imre: *Versről versre* (Műhely, 1987); Pécsi Györgyi: *Két verseskönyv* (Új Forrás, 1987); Cs. Varga István: *Önmagához igazodó* (Kisalföld, 1992.01.04.); Zentai László: *A csúcsok megközelítése* (Xénia, Budapest, 1995); Sipos Tamás: *Sejtelmes szépség – B. A. kiállítása a Sissi Galériában* (Magyarország, 1997. 38. sz.); Kaló Béla: *Európai köldökzsinóron* – Edelényi Füzetek 25. (MKKM, Edelény, 2002. 18. p.); Kovács József László: *Költő és festő is* (Palócföld, 2004. 1-2. sz.); Bertha Zoltán: *Sorsjelző* (Felsőmagyarország, Miskolc, 2006); Pósa Zoltán: *B. A. univerzuma* (Várhely, 2004. 2. sz. 77–83.); Cs. Varga István: „Beszédes képek”. *Büki Attila költészetéről* (Életünk, 2002. 4. sz.); Mogyorósi Erika: *Érd irodalmi élete*. (Könyvtári Információs Füzetek, Érd, 2007); Bertha Zoltán: *Büki Attila drámaírói világa* (Soproni Füzetek, 2008); Erdei Sándor: *Csonka életek a „félvilágban”* (Szókimondó, 2008. 12. sz.); Kovács József László: *Büki Attila drámái: Sára holdja* (Duna-part, 2008. 3. sz.); Kaló Béla: *A méltóság megőrzésének kísérletei* (Várhely, 2009. 7-8. sz.); Cs. Varga István: *B. A. költészetéről* (Lyukasóra, 2008); Zsirai László: *Büki Attila meséi* (Érdi Újság, 2009. 12. 17.); Máriás József: *Cseppben a tenger* – Büki Attila versmozaikjai (Soproni Füzetek, 2011); Bakonyi István: *Büki Attila versmozaikjai* (Lyukasóra, 2011. 34. sz. 52. p.); Salamon Nándor: *Kisalföldi művészeti lexikon* (Magyar Nyugat K. Vasszilvagy, 2012); Máriás József: *Monodrámák – lépcsőin* (Zempléni Múzsa, 2013) stb.

Ádám Tamás

Kakaós csiga*

Szombatot hozott a reggel, fáradtan ébredek. Csak nézem a plafont, üresnek érzem magam, gondolataim visszatérnek a gyárba. El szeretnék szakadni, visszatérni a világomba, elmerülni egy regényben, szívembe zárnai kedvenc verseim. Az éjjeli szekrényen sorban állnak az olvasatlan könyvek, az egyiket kezembe veszem. Összefolynak a sorok a szemem előtt, hiába összpontosítok, a gyárnál kötnek ki gondolataim, leperegnek előttem a rémisztő képek, felvillannak a szürke arcok, köhögők, mintha az ottani port szívnam magamba.

Tíz éves lehet már a szürke hátizsákom, kíváncsi vagyok, meddig bírja még, cipzár akadozik, varrás szalazódik. Era szatyrot fog, megyünk a piacra. A kis tér a Kőrösi Csoma Sándor utcából dudorodik, mint a disznó vastag bele. Régen itt mindent Zalka Máté, született Frankl Béla író-tábornokról neveztek el. Polgári családból származott, majd partizán lett, vörös, antifasiszta Spanyolországban. Írt vagy hat könyvet, az értékítélet elmarad. Utcanevek, terek változnak, de az idősebbek állandóan Zalka Mátét emlegetik a környéken. A piac lagymatag, más-hoz szoktam, árus és vevő kevés. Szomorkás a hangulat, csak néhány piros alma mosolyog. Veszünk pár kiló jonatánt. Füstölt szalonna, házi kolbász, disznósajt, friss kenyér kerül a hátizsákba. Csupa koleszterinszegény étel. Beugrunk a boltba, tíz kilós macskatápot cipelünk, szerencsére a közelben lakunk. A vásárlások rendszeressé válnak, ötszáz méterre található egy Penny, sok apróságot veszünk, alig bírjuk a szatyrokat, az eledel eleve nehéz. Győzködtem Erát, mert míg nem léptem be az életébe, házhoz hozatta a macskatápot, az almot, dupla áron, pedig kevés pénz jött a házhoz.

Era szeret és tud is főzni, bár kimaradnak napok. Főleg a portugál konyhában járatos, írt is egy könyvet. Sorra vesszük majd, megízleljük a különleges ételleket, ígéri. Számára Portugália a világ közepe, sokszor járt kinn a férjével, aki fél évtizede halott. Gyomorrák. Körbeutazták az országot, sátorban aludtak, bográcsban főztek, rengeteg izgalmas kalandban volt részük. Csodás képeket mutat, az egyik lengezetállító szakadék fölött haladnak, keskeny függőhíd imbolyog alattuk. Parafaerdőben sírnak a fák. Lehasított kérgük vörös, mint a vér. Nekem is fáj, nekik is, ő másként éli meg, legyint, újra kinő a kéreg. Ezért található a lakásban sok parafa: burkolatok, dossziék, lábtörlők. Alakítottak egy céget a férjével, nagyobb mennyiséget importáltak, jöttek a kamionok parafával megrakodva. Ötcsillagos

* Részlet a *Satuprés* című regényből

szállodákban tárgyaltak az ügyfelekkel, Era zavartan tördelgette a kezeit, nem ért az üzlethez. Úgy, ahogy kell, be is dőlt a kft., maradt egy csomó adósság.

Dolgozószobája és a háló egy és ugyanaz. Itt alszunk, szeretkezünk, másodszor találkoztunk, amikor megtörtént az intim együttlét. Felhívott a lakásába, lánya brassóit sütött, majd távozott. Ehető volt. A másik szobában a barátnője lakott, mi meg a konyhában röhögtünk, pörögtünk, piszkáltuk, felhúztuk egymást, tán az ajtót se csuktuk be magunk után. A fotelben esett meg, a hangok felerősödtek. A barátnőjéig biztosan elérték. Izgalmasnak tűnt. Félhomályba hajló sötétség tartak bennünket, kerülte a fényt, szégyellte a testét, a múlt időt, később sem láttam világosban meztelen. Fürdés után a törölközőt testére csavarta, csatakos haja válát érte. Érvelhettem: úgy kell vállalnunk egymást, ahogy, és amilyenek vagyunk a jelenlegi állás szerint. Nagy nekibuzdulások, kinyilatkozások: jöhet bármilyen vihar, egymásba kapaszkodunk, nem söpör el bennünket a szél, jóban, rosszban együtt, amíg a halál el nem választ. Mint egy rossz tévésorozatban.

Egész nap halkan szól a portugál zene, másképp nem tud létezni. Könyveket, újságokat tördel a négynyolcvanhatos gépén. Nem is értem, hogyan tud dolgozni ilyen régi masinával. Csodálatos kötetek kerülnek ki a kezei közül, mégis kevés a munka, most éppen semmi. Úgy tesz, mintha. Pedig nem. Néha megigazítja szemüvegét, egyik cigit a másik után szívja. Befut egy kis újság tipográfiája havonta, az is több a semminél.

Régebben tíz kilométert futottam naponta, most öttel kezdem. Azzal keresek öngazolást a kihagyásra, hogy évekig Skóciában éltem, és hazajövet rengeteg gondom akadt. Érkezhet hó, zuhogó eső, a mozgás nem maradhat el, csak így nyer értelmet az egész. Jó futni, rendezem gondolataim, megszületik a fejemben egy-egy verssor vagy csak egyszerűen nézem a mellettem haladó szűk világot. A borosüvegekkel, sörös dobozokkal, műanyagokkal, papírokkal teleszórt vasúti töltést. Néha megbotlok, majd' orra esek a járdát feltúró gyökerekben, mélyedésekben. A megfagyott víztócsák is veszélyesek, ha észreveszem, nekilendülök, csúszok. A szebb napokat látott Budapesti Nemzetközi Vásár területe húzódik a mádik oldalon. Rozsdás kerítés övezte jókora földdarab, hatalmas nyárfákkal, platánokkal, fűvel, gazzal benőve. Néhol egész rendezettek a kacskaringózó keskeny utak, pár csarnokot szépen rendbe tettek, belül zajlik az élet, konferenciákat tartanak, koncerteket rendeznek. A pénztár előtt kígyózó sorok araszolnak, nehezen tudom kikerülni a fiatalokat. A járda mellett több száz autó parkol. Másnap alig lehet lépni a szeméttől. A padon bontatlan pezsgőspalackok várakoznak magányosan, nincs gazdájuk. Megihatnám mindegyiket, jól megszedülhetnék. Futok tovább, a szálloda és a Kincsem park mellett haladok. Néhány kilométer után visszafordulok, fáradok, meg kellene állnom, de úgy nincs értelme, a végén már csak vonszolom magam. Otthon, zuhany. Így megy hetekig, de be kell látnom, a fizikai munka mellett lehetetlen vállalkozás.

Hétköznapi dolgokról beszélgetünk, szóba kerül a barátnő; tanít az egyetemen, elvált, gyermeke nincs, most vett egy lakást két utcával arrébb, felújítják, ezért költözött ideiglenesen Era lakásába. Ennek már fél éve, jól érzi magát, két idősödő asszony kiönti a lelkét egymásnak. Nem is volt ezzel semmi gond mindaddig, amíg meg nem jelentem, utána egyre gyakrabban emlegette az asszonyom, miért nem megy már el innen Mirella, ránk telepszik, kihasznál bennünket. A ridegebbé vált kapcsolatot észrevette a barátnő, megértette, harmadik személy nem kívánatos az életünkben. Amúgy is eszes asszony, gyorsan elköltözött. Néha meglátogattuk őt, megkért, rakjam össze a könyvespolcát, csavarjam be a csavarokat, mintha ez lenne a szakterületem, mintha értenék hozzá. Egyedül mentem, elvégeztem a munkát és hazaballagtam. Era nem szólt semmit, mordan várt, ekkor vettem észre, hogy féltékeny vagy micsoda, amit ki nem állhatok. Mindenesetre ezután minden kapcsolatot megszakított a barátnőjével, pedig csupán csak segitettem.

Vasárnap hosszabb sétára indulunk, jókedvünket nem lopja el a zord idő, kinevetjük az omladozó víztornyot, a százlábú házat, a terepjárókkal száguldozókat, azt, hogy beesett száz forint a vízelvezető csatorna rácsán. Az Őrs vezér téren, a metrókijáratnál kakaós csigát, forró kutyát veszünk, mire hazaérünk, el is fogy. Történeteket mesélünk egymásnak, Era valahogy mindig a volt párjánál köt ki, róla beszél, gyönyörű kapcsolatukról, minden emlék és minden tárgy hozzá köti. Sokadszor hallom azt a történetet, amikor Portugáliában elromlott az autójuk és ki akarták rabolni őket, az ura elzavarta a rablókat. Milyen szép napokat töltöttek együtt, egy hangos szó el nem hangzott közöttük, nem akadt szúrós tekintet, szemöldökrándulás. Mint a mesében. Kezd zavarni. A tökéletes férj elhalványít, árnyékában élek, nem tudom helyettesíteni. Nem is akarom.

Lánya, Dina teljesen váratlan pillanatokban jelenik meg, szobája dugig lim-lomokkal, alig lehet bemenni. Betölti az egész lakást a huszonéves, kicsit telt, formás leányzó. Rendezkedik, olykor főz, megesik, hogy a nyomtatóm helyén virágvázát talállok, ami szebb, mint a gép, de nyomtatni nem nagyon lehet vele. Éreztetni, hogy ő van itthon és nem én, ez az ő birodalma. Sokszor marhászkodunk, röhögünk, vesszük a lapot. Az anyja tudat alatt tart tőle, a kelleténél többet ad a véleményére. Dina együtt él egy intelligens sráccal, Tonyával, aki szellemes, intelligens, de nem megy messzire a cinizmusért. Megesik, hogy Tonyát egész éjjel nem találja, hallgat a telefon, a haverokkal bulizik. Budán laknak valami eldugott picinyke családi házban, sokszor összevesznek, a lány rohan az anyjához, zokogva mondja, soha többet nem lép be újra ebbe a kapcsolatba! Ezt az álláspontot két napig tartja, utána úgy folytatódik minden, mintha mi sem történt volna.

Esteledik, teszünk még egy kört, gondozatlan a környék, amerre járunk, körös-körül házak, összetákolt garázsok, panelek, itt található a közelben a legendás Pataky kultúrház, nagy bulik színtere, régen fellépett itt minden komolyabb rock

banda. A Csajkovszkij parkon is átbalogunk, leülünk egy padra, csókolózunk. Középkorúként ugyanitt vadásztunk a lányokra, felültünk a pad támlára, lábunk az ülődeszkán, kezünkben fekete címkés cseresznyepálinka. A szomszédos Ida presszó már bezárt, tönkre ment, pusztul itt minden. Gint ittunk Árpival, az unokatestvéremmel, jöttek a siheder lányok, suttogtak, szájuk sarkán nyomot hagyott a kólás bor, miniszoknyás combjukat olykor keresztbe tették, és mi ilyenkor nagyon boldogok tudtunk lenni, miénk volt a világ. Minden szombaton a harmínchetes villamossal érkeztem, és rendre itt kezdtük az estét. Forgott a szalagos magnó; Beatles, Jimi Hendrix, Doors, Cream, Monkees. Lányok csapódtak hozzánk. Árpi később megismerkedett egy hosszú hajú szőke lengyel csajjal, egyikük sem bírta a másik nyelvet, beszéd nélkül megértették egymást. Összeházasodtak, jöttek a gyerekek, a túlórák, engem másfelé sodort az élet, egyre ritkábban találkoztunk, az Ida nevű presszóban már keserű a gin. Egyszer felmentem hozzájuk a negyedik emeleti panelba, Bella nyitott ajtót, Árpi tolószékben ült, sovány volt, szeméből kiszökött a fény. Felelevenítettük a múltat, úgy tettünk, mintha nem változott volna semmi. Micsoda kispolgári csökevény, hogy már inni sincs kedvünk, ismételtük vagányul a régi szlogent. Kis idő után jött a hír, Árpit negyven évesen elvitte a rák. Elkéstem a temetéséről.

Alig értem, miről beszélgetünk séta közben Erával, csak a testem van jelen. Ott-hon bekapcsolom a tévét, nézem, de nem tudom, mit látok, mit hallok. Holnap megint vasmunkás leszek, fémekeket terelő juhász.

Sípos Anna

A szeretet ereje

Anyukám azt mondta aranyos kislány voltam, szőke fürtjeimre én is emlékszem, és arra, állandóan nevettem. Mindent mulatságosnak tartottam.

Nagyapám szabó mester volt. Több korosztályos együttélés volt a miénk. Élveztem, szerettem, úgy éreztem engem mindenki szeret. Nagyapámhoz sok kuncaft járt. Felkapott szabó volt a faluban. Értelmes olvasott ember hírében állt, a háború miatt sodródtak Budapestről falura. Így aztán nem csak a jellemük, a másságuk is kiemelte őket az ott élő emberek közül.

Nagyszüleim hat gyereket neveltek fel. Kettő kivételével mind a falunkban lakott. Barátkozó olaszos mentalitásúak, tele derűvel, igazi jó humorral, kedves emberséggel. Jó kedvem innen is eredt. Az az igazság, így fogadtak el a családban, vagy inkább velem nevettek, mert olyan jóízűen tudtam nevetni, amivel nem sokan dicsekedhettek. Észrevettem minden apróságot. Nagyapám mindig tudta, legalábbis sejtette, min nevetek, de mivel épp a kuncaftokkal foglalkozott nem hederített rám, próbált közömbös maradni, tompítva az általam kialakított helyzetet. Ha viszont már fetrengtem a nevetéstől, humorral zárta le az ügyet, mégpedig úgy, hogy felemelte a mutató ujját és azt mondta mosolygós arccal.

– Nézd csak, Ani!

Ettől még jobban elkezdtem a vihogást.

– Tetszik látni a nagy ujjamon is tud nevetni. Ettől aztán mindenki kacagott.

Nagycsaládban nőtem fel, boldog gyerekként. Imádtam a családomat. Sokáig úgy éreztem, nem tudok majd nélkülük élni. Főleg a nagyszüleim voltak azok az emberek, akik betöltötték bennem a teljesség fogalmát. Éreztem bennük a végtelen szeretetet irántam. Nagyapám volt a lelkem, nagymamám – a biztonságom az eszem, anyukám a köldökzsinór, ahonnan a tiszta oxigént mindig megkaphattam a felfrissüléshez, elengedéshez. Tizenhét évemet töltöttem, amikor megtudtam nagyapámnak két-három hónapja van hátra. Rákos lett. Az az időszak az akkori életemnek a legnagyobb csapása volt. Nem tudtam kezelni. Úgy éreztem minden és mindenki ellenem van. Görcsöltem azon, ne vegyék észre, mennyire fáj, és főleg nagyapám ne vegye észre, mi előtt áll. Nagyon félt a haláltól. Beszélt nekem sokat erről. Annyiszor kért mondjam meg az igazságot, mi a baja valójában, de nem tettem meg. Mosolyogva mondtam, ne félj, meggyógyulsz, nincs nagy baj!

– Nem is hiszed, mennyire beteg vagyok – suttogetta.

– Nem vagy súlyos beteg, csak a betegséged nagy fájdalommal jár – vigasztal-gattam.

Amikor meghalt, azt gondoltam, nincs aki, igazán szeressen. Ő állt szívemhez

akkor a legközelebb. Olyan volt, mintha a gyerekem lenne, kicsi törekeny termete, örökös figyelme, alázatossága felém, bearanyozta a mindennapjaimat.

Mikor beteg lett, próbáltam minden szabad percemet vele tölteni, és ha nem bírtam tovább a színészkedést, elbújtam valahová kisírni magam. Nagymamám meg is jegyezte: kőből van a szívem. Fájt, ahogy ezt kimondta, meg egyáltalán a tény, ahogy gondolkodtak rólam, de még akkor is jobbnak láttam, mintsem megtudják, mennyire szenvedek, mennyire nem tudok megbirkózni evvel, elfogadni ezt a helyzetet.

Emlékszem, nagyapámmal sokat beszélünk a halálról, én úgy éreztem, nem érzi a rettegésemet ezzel kapcsolatban. Igaz, sokszor mondtam azt, ha meghalsz én is meghalok!

Valószínű, ezt Ő nagyon komolyan vette. Ha nem jól érezte magát riadalom lett úrrá rajtam, kiült az arcomra. Meredt némasággal álltam, úgy éreztem futni kell, elfutni és nem lesz baj. Ha ezt észrevette, vidám kis versikével oldotta fel ezt bennem.

– Olyan beteg vagyok, hogy meghalok, felvisznek az égbe az angyalok és onnan a magasból mindenkit letojok!

Ezen aztán nagyot neveltünk és tudtam nincs nagy baj. Nagyon gyakran elmondta nekem, hogy egyszer mindenkinek meg kell halni és neki is. Mindig tiltakoztam, azt ordítottam: Te nem halhatsz meg! Én nem akarok nélkületek élni! Féltett attól az érzéstől, ha mégis el kell mennie.

– Figyelj ide Pepp (sokszor hívott így kislány koromban), ha majd egyszer mégis elvisznek az angyalok, ne félj Tőlem, ne rémülj meg! Sosem bántottalak, akkor meg főleg nem. Megígéred? – kérdezte kedvesen.

– Igen, ha valamit Te is megígérsz – volt a válaszom.

– Mi lenne az?

– Legyünk Cinkosok! Ha meghalsz, üzenj nekem, gyere hozzám és mutasd meg magad, lássam nincs semmi bajod.

– Onnan még senkit sem engedtek vissza, én sem tehetem!

– De igen! Te megteszed! Senkinek nem mondom el, ne félj!

– Ugye nem ijedsz meg Tőlem? Ha megijedsz nagyon fog fájni! Ha megígéred, üzenek neked, hogy megnyugodj!

– Nem ijedek meg! Akkor megígéred?

– Akkor megígérem! Majd kijátszom az öröket és eljövök hozzád, hogy lásd, minden rendben van!

Hallgattunk, aztán hozzám fordult.

– Tudod, Pepp – mondta kicsit aggódva – sokan nem tudják, hogy a szeretetnek micsoda ereje van.

– A szeretetnek? – kérdeztem kicsit kételkedve.

- Igen, bizony, a szeretetnek.
- Hogy lehet a szeretetnek ereje?
- Úgy hogy a szeretet mindent és mindenkit legyőz!
- Még a halált is legyőzi? – kérdeztem úgy, mintha valami nagy titokra bukkantam volna.
- Ebben van azért egy kis csalás! A szeretet önmagában semmit sem ér. A szeretet akkor erős, ha beköltözik valakinek a szívébe, és ez által tud életre kelni és ez által tud győzedelmeskedni mindenben és mindenki felett.
- Akkor mi nagyon erősek vagyunk, mert a mi szívünkben erős a szeretet. Ugye nagyapám?
- Igen, és én megígértem, hogy visszajövök, ha meghalok, akkor is. A Te szereteted elég erős lesz ahhoz, hogy ne ijedj meg tőlem?
- Igen! Igen! Igen! Már megígértem! Nem emlékszel?
- Emlékszem. Ha én visszajövök, akkor az én szeretetem legyőzött mindent és mindenkit. Arra kíváncsi leszek majd, hogy a Te szereteted mennyire lesz erős ahhoz, hogy ne ijedj meg.
- Nem fogok megijedni, mert megbeszéltük, és az én szeretetem sokkal erősebb még a Tiédnél is!
- Jól van Pepp, akkor ezt megbeszéltük! Megfogta a kezem és ezt mondta.
- Gyere, Pepp szedjünk egy kis gyümölcsöt!
- Boldogan galoppoztam mellette, ahogy az udvaron sétálgattunk, és a frissen szedett sárgabarackot majszolgattuk, viccelődtünk és nevetgéreztünk. A lelkemet elengedtem a felhők közé és éreztem azt a súlytalanságot, amit csak gyermekkorom eme korszakában érezhettem. Akkoriban abban a tudatban éltem, hogy hercegnő is lehetnék! Csak nagyapámnak az az átkozott jó szíve! Dorgáltam érte éppen eleget. Amikor megmentette a királykisasszonyt ritka ügyes lovával a király felajánlotta a lánya kezét és fele királyságát!
- Akkor most miért nem hercegnő vagyok? -- néztem rá nagy szemekkel.
- Azért Pepp, mert nagymamád a királyi udvarban szobalány volt, és amikor megláttam azt a szúrós fekete szeméit, rögtön beleszerettem. Így aztán nagymamádat vettem feleségül.
- De ezt miért csináltad – mondtam suttogva – hercegnő lehetnék.
- Ne szomorkodj – mondta. – A hercegnők sosem boldogok! Te már most is az vagy és remélem az is maradsz. A boldogság a gyémántnál is drágább ajándék! Tanuld meg, a boldogság drága kincs, ha nincs, semmid nincs!
- Megöleltem és odasúgtam:
- Azért egy gyűrűt kérhettél volna!
- Igazad van, azt megtehettem volna!

A temetés a fekete ruhák a nagy hőség, a tömeg és még akkor az egész család! Hetekkel előtte készültem erre, tudtam mindhiába az ellenkezés. Mindennap nagyobb és nagyobb erősítéseket kaptam. Mire ehhez a naphoz érkeztünk, bennem is meghalt valami... Nem tudom mi, de az életem akkor egy nagy fordulatot vett. Utólag sem tudom mennyire rosszat, csak azt tudom rosszat. Úgy éreztem mindenki elengedte a kezem, nincs, kinek bizonyítsak. Mindenki a gyásszal volt elfoglalva, és mindenkinek más irányba indult az élete, nemcsak nekem. Az érzelmeimről nem tudtam beszélni, ha mégis az csak az öröm. A bánatomat a félelmeimet titkoltam. Ne sajnáljon engem senki. Nagymamám mondta nekem mindig:

– Idehallgass, Fiam, ezt jól jegyezd meg! Inkább legyen száz irigyed, mint egy sajnálód! Így éld az életed!

Mikor kicsi voltam és valami miatt elsírtam magam, sokszor kinevettek és azt mondták „síró picsozó óvodába nem való”! Így aztán ha valami bántott, csak a nagyszüleimmel tudtam megbeszélni azt, de főleg nagyapámmal, mert Ő megértett és láttam rajta mennyire félt. Sokszor játszottam azt, hogy rosszul vagyok, csak azért, hogy meggyőződjek róla, mennyire szeret.

– Jaj de szédülök – léptem be a szobába, mindjárt elájulok!

Nagyapám elhajított magától mindent és odarohant hozzám és leültetett. Rémult arcától mindig megnyugodtam.

– Jaj! – mondtam pár pillanat múlva, már jobban vagyok!

Nagyon szédültem!

– Hozok vizet! – mondta aggódva, és mikor kiment pohárért, jót kuncogtam.

Én már mindent elfelejtettem, elfelejtettem az ígéretet, azt, amit kislánykoromban megbeszéltünk nagyapámmal. Az ígéretet, a halálból visszatérést. Amikor a végtelent a halhatatlanságot akartuk tetten érni, akkor, amikor erre ígéretet tettünk. Elfejtettem és úgy szembesültem ezzel, mint egy kisgyerek születésekor a világgal. Nem értettem semmit csak vitt a sodrás. Mire felfogtam, bekövetkezett és egyedül maradtam a házban nagyapámmal. Ott feküdt összekulcsolt kézzel, viaszos arccal. Csak ketten voltunk. Én és a halál. Nagyapámat nem tudtam hol van, de úgy gondoltam, figyel és hallja, amit mondok. Dühödt sírás rázott, nem tudtam, hogy tehette ezt velem és ki tette, ki ezért a hibás. Sírtam, peregetek a könnyeim, hiszen most senki sem lát, csak az, aki tudhatja fájdalmamat.

– Ne tedd ezt, Nagyapám – kiabáltam, nem teheted ezt! Tudod megígérted!

A halál mindent beárnyékkolt. Elmosta a valóságot, és mint egy gyors folyó, elfolyt előttem. Minden percben más és más hullámokkal csapott át gondolataimon, és mint egy zárlatos villanygő, hol felvillant előttem a múlt, hol teljes sötétség borult az emlékekre. Pár napig csak ténferegtem a szobákban és minden apró részletre elképzeltam a múltat és arra gondoltam ott vagyok. Aztán azt mondta nagymamám.

– Ani, bele kell nyugodnunk a sorsunkba, nem kell ebbe nagyon belegondolni, mert beleőrülünk! Hidd el, minden úgy történik, ahogy az meg van írva!

Két hét telt el a temetés után. Éjszaka volt, nem tudom hány óra lehetett. Villanyoltás után anyukám elhúzta a sötétítő függönyt, hogy ne legyen sötét a szobában. Így szerettünk aludni. Az ablak alatt közvetlenül az utcán egy villanyoszlop állt, aminek a fénye bevilágította a szobát. Mélyen aludtam, talán még álmodtam is, amikor arra ébredtem, hogy valaki a nevemet mondja „Ani, Ani!” Nem értettem. A fal felé fordulva, kinyitottam a szemem és tovább hallgatóztam.

Megint hallottam. „Ani, Ani!” Egyre hangosabban. Olyan volt a hang, mintha nagyapám hangját hallanám. „Ani, Ani!” Kifordultam, és az ablak előtt a legnagyobb fényben ott állt az én nagyapám. Most sem tudom, mi történt akkor velem, nem tudom, milyen lehetett a tekintetem, csak azt tudom, nagyon megijedtem, a szememig felhúztam a takarót, és teljesen ledermedtem. „Ani! Te félsz tőlem? Félsz tőlem” – jegyezte meg még egyszer és tett egy lépést felém. Akkor felsikítottam. Anyu felkapcsolta a kis villanyt.

– Mi történt? – kérdezte.

– Itt járt nagyapám! Itt volt nagyapám – mondtam.

– Dehogy volt itt, csak álmodtad! – felelt nyugodt hangon.

– De itt járt és én megijedtem Tőle!

A szám elé kaptam a kezemet és ezt a mondatot ismételtetem magamban.

Eszembe jutott a szeretet ereje, amiről nagyapám beszélt nekem. Befordultam a fal felé, magamra húztam a takarómat és halk zokogással tört ki belőlem, a felismerés, hogy mi történt és mit tettem.

Azt hittem, vége mindennek, ezt már nem tudom jóvátenni, de egyszer csak hangokat hallottam. Abbahagytam a sírást és figyelni kezdtem. Nagyapám hangja csengett bennem, s szavaival most is megnyugtató: „Ugye, nem ijedsz meg Tőlem, Pepp? Ha megígéred, üzenek neked, hogy megnyugodj! Megígérem, kijátssom az öröket és eljövök hozzád, hogy lásd, minden rendben van! Tudod Pepp, sokan nem tudják, hogy a szeretetnek micsoda ereje van. A szeretet mindent és mindenkit legyőz!”

Álmomban már ott volt velem. Boldogan sétáltunk az udvaron. A lelkemet újra elengedhettem a felhők közé és érezhettem azt a súlytalanságot, amivel csak gyermekkoromban ajándékozott meg az ég.

Sziráki Márta

Egy piros, zománcos ételhordó története

Épp tíz évvel ezelőtt hosszú órákat töltöttem különböző orvosi rendelőkben. A történet ott esett meg velem.

Kora reggel, a néni meg én, a kórház vizsgálója előtt váraoztunk...

Madárcsontú, apró öregasszony volt, fekete kasmír kendő a fején, arca mélyen barázdált, viszont szemének kéksége szinte vakított. Kosarat fogott az ölében, gondosan letakarva patyolat tiszta ruhával, ami alatt, egy piros zománcos ételhordó bújt meg, illatos, finom húslevesseel. Ilyen ételhordót utoljára nagymamánál láttam, mindig ott volt a kredencben és ha valaki kórházban volt, abban vitte neki a hazait. Halála után a zománcos ételhordó valahol elmaradt, azóta sem találtam.

– Az uramnak főztem, akit épp most vizsgálnak, mondta halkan, sokat fáj a gyomra, meg fogyott is, ezért hoztam a levest, kezdett bele a néni a beszélgetésbe. A tyúkot tavasszal ültettem, kikelt hús apróság, a kukoricától hamar megnőttek, azokból készítettem az ételt, a csigatészta is én gyúrtam, folytatta, csak már ezzel az öreg kézzel, nem tudok olyan szépeket sodorni, mint régebben. Azt is elmondta, hogy több mint hatvan esztendeje élnek együtt, gyermeket nem adott nekik a Teremtő, egy-két rokon, szomszéd az, akire támaszkodhatnak. Otthonba nem akarnak menni.

Itt viszont el kellett köszönnöm a nénitől, mert szólítottak. A vizsgálat, amire mentem több részből állt, és amikor végeztem, ott találtam a reggel megismert nénit, ült szótlánul, folytak a könnyei, odamentem hozzá.

Elmondta, hogy meghalt az ura, vizsgálat közben rosszul lett és már nem tudták megmenteni.

Kilencven esztendő, ennyi adatott az ismeretlen bácsinak, a társnak...

Kérdeztem segíthetek-e valamit, vagy elvihetem-e valahová? Közele falu nevét említette, kocsiba ültünk, és hazavittem. Gondos parasztház előtt álltunk meg, a szomszédok összeszaladtak a szomorú hír hallatán, szólni kell a harangozónak, össze kell a ruhát készíteni, ki viszi a gyertyát, lobogót, mindenki tudta a teendőjét, megkezdődött az ilyenkor szokásos „intézkedés”. Elkészöntem, de a néni utánam szól, hogy a húsleves, az ételhordóval fogadjam már el a fáradozásomért. Szabadkoztam, hogy ez nem engem illet, de csak úgy engedett el, ha elviszem.

Otthon kivettem az asztalra az ételhordót és a nap történéseire gondoltam. Találkoztam, egy idős asszonnyal, akivel beszélgettem, majd meghalt egyetlen társa, az ura és a neki szánt gyógyító aranyárga leves, most itt van előttem. A könnyeim megállíthatatlanul folytak.

Édesanyám azt tanította, hogy edényt üresen sosem adunk vissza, így két hét

múltán, újesztendei ajándékként gondoltam visszaviszem az ételhordót. Jól sikerült a túrós lepény, felszeleteltem, telepakoltam vele az ajándékba kapott edényt, reméltem ízleni fog az ismeretlen néninek.

Könnyedén megtaláltam a házat, csengő nem volt, ezért elkezdtem köszönetni. Kijött valaki a szomszédból, megkérdezte, kit keresek. A nénit, aki itt lakik, választottam. Meghalt, mondta szenvtelen arccal, elment az ura után egy héttel. Miért keresi, kérdezte, valami örökös? Nem – mondtam csak visszahoztam ezt a piros ételhordót, és most nem tudom, mi legyen vele. Ugyan, legyen a magáé, nem ér az semmit.

Van tehát egy piros, zománcos ételhordóm, amire ha ránézek, tudom: sokat ér!

Lipcsey Emőke

A viking markolós esete

A szomszéd telken ház épül. Még csak a tereprendezésnél tartanak. Teljes üzemen dolgozik a markológép. Időnként szóba elegyedem a gép kezelőjével. Vannak már olyan markológépek, kezdte ma a beszélgetést a viking külsejű markolós, amelyeket egy távoli irodából, képernyő elől, két karral irányíthatsz. Kipróbáltam, nem volt könnyű, mondta. Itt a helyszínen ha valamit csinálni kell, a kollégámmal csak egymásra nézünk, és már tudjuk is, mi a következő lépés. Látom és érzem a terepet. Az AI, ami most jön, ilyesmire nem képes, mert nincs tudata, fejezte be a viking az eszmefuttatást.

Elámultam. Lám, a viking markolós is tudatában van a tudatnak. Persze, mivel ember ő is, rendelkezik kváléval, vagyis lát, hall, tapint, érzi, hogy tűz rá a nap, melege van, szomjas, érzi a víz ízét, és dühös (tehát vannak érzelmei), mert egyre késik a következő rakomány sóder. A markolós átéli a körülötte lévő világot.

A kválé a tudat alapja, hiszen a tudat arra reflektál, amit maga körül megtapasztal. A viking markolós például úgy reflektál a melegre és a szomjúságérzetre, hogy elballag a kerti csaphoz, megeresztli, és iszik egy pohár vizet.

Az AI-nek sem kváléja, sem tudata nincs. És nincs körülötte a fizikai valóság sem, amire reflektálhatna, ahonnan tapasztalatot gyűjthetne, ha lenne kváléja és tudata. Bár még mindig viták tárgya, hogy az állatoknak van-e tudata, vagy csak valami olyannal rendelkeznek, ami hasonló a tudathoz, mégis képesek rá, hogy az agyukban visszatükröződő világ „kihívásaira” valamilyen cselekvés formájában választ adjanak, sőt, hogy a változó környezet kínálta lehetőségeket új összefüggések felismerésével javukra fordítsák. Köztudott például, hogy a kormos varjak a feltörni kívánt diót a magasból valamilyen kemény felületre ejtik, hogy a dióbélhez férjenek. Lehet, hogy a műveletet többször is meg kell ismételni ahhoz, hogy eredményre vezessen. Városba vetődött egyedeik azonban már biztosra mennek. A diót az útra ejtik, megvárják, míg autók haladnak át rajta, aztán mikor a közlekedési lámpa pirosra vált, a feltört dióhoz libbenve kicsipegetik a belsejét.

A varjúknak számtalan megfigyelést kell tennie, és tudatos cselekvések sorozatára van szüksége ahhoz, hogy ilyen módon jusson a dióbélhez. Vagyis megtanulta, hogy mit kell tennie. Amit tett, annak volt számára értelme, mert élelemhez jutott.

Ismereteink szerint a tudat és a tanulás interakciójának csúcsteljesítményére természetesen az emberi faj képes. Eddig az is egyértelmű volt, hogy a tudat és a tanulás között egyenes az összefüggés. Azért vagyunk képesek tanulni, mert tudatunk van, illetve minél többet tanulunk, annál fejlettebb a tudatunk.

A gépi tanulás, illetve az AI megjelenésével a tudat és a tanulás eddig ismert összefüggése a feje tetejére állt. A gépi tanulás fogalmát a Wikipédia a következő módon definiálja: „A gépi tanulás a **mesterséges intelligencia** egyik ága, olyan rendszerekkel foglalkoznak, melyek tanulni képesek, azaz tapasztalatokból tudást generálnak. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a rendszer példa adatok, minták alapján képes önállóan, vagy emberi segítséggel szabályszerűségeket/szabályokat felismerni/meghatározni. A rendszer tehát nem csupán betanulja »kívülről« a mintákat, hanem képes ezek alapján olyan általánosításra, ami alapján – a tanulási szakasz végeztével – ismeretlen adatokra vonatkozólag is »helyes« döntéseket tud hozni.”

A definíció megfogalmazása több kérdést is felvet. Ha a mesterséges intelligenciának nincs tudata, valóban tanulásnak nevezhető az a folyamat, ami benne zajlik? Kvalé nélkül lehet-e bármiféle tapasztalata az AI-nek? Létezhet-e valóban olyan rendszer, ami tudat nélkül tudást hoz létre? A definíció második része bár kissé elnagyolt, valamivel átgondoltabb, mint az első mondat. A rendszer feltehetőleg valóban szabályszerűségeket ismer fel a betáplált, de számára jelentés nélküli adathalmaz alapján, és ezekből látszólag létrehoz valamit. Ez a „valami” pedig ráadásul akár kiemelkedően újszerű is lehet. Az azonban már egyenesen utópiának vagy disztópiának tűnik, ha a gépi tanulás, illetve az AI vonatkozásában „helyes” döntésről beszélünk.

Maguk az AI fejlesztői és kutatói sem tudják, hogy valójában mi történik a „tanulási folyamat” alatt. Az AI a fejlesztők és a programozók számára is fekete doboz. Nem tudjuk, hogy mi zajlik a belsejében. Van az input meg az output, ezeket ismerjük, de ami közöttük zajlik, ismeretlen.

Bármennyire igyekszem kerülni, én is olyan fogalmakat használok a mesterséges intelligenciával kapcsolatban, amelyek az emberi létformára jellemzőek. Tudatvilágunk és nyelvünk tele van antropomorfizmussal. A bögrének füle van, a hordónak hasa, nem szólva a mesék beszélő állatairól, vagy az emberi tulajdonságokkal felruházott természeti jelenségekről. Miért lenne az ember antropomorfista szemlélete alól kivétel a mesterséges intelligencia?

Az AI esetében ráadásul nemcsak képzeljük, hogy megszólal, mint a mesében a gomba, hanem az AI tényleg képes lehet megszólalni. A ChatGPT-vel pedig oldalakon át tartó párbeszédet folytathatunk bármilyen témáról. Van ugyan olyan AI, amely a képalkotásban jeleskedik, vagy az ügyféladatok minél jobb hasznosításában, mégis az vesz le minket leginkább a lábunkról, mikor „a gép szavakban fejezi ki magát”, és kommunikál velünk. Ez olyan meggyőző, annyira hiteles, hogy ha ma még talán nem is, de elvárható-e hamarosan, hogy „emberszámba” vegyüek?

Az Oxfordi Egyetem Jövőkutató Intézetének vezető professzora, Nick Boström szerint hatalmas morális kihívás előtt állunk. Nemcsak azt kell elkerülnünk, hogy

az AI alapú rendszerek kárt okozzanak nekünk, hanem arra is figyelniük kell, hogy a mesterséges intelligenciával jól bánjunk. Etikailag megengedhetetlen lenne, ha annak ellenére, hogy emberi szinten áll, rabként, szolgaként kezeljük, és nem státuszának megfelelően, állítja Boström.

Ulf Danielsson, a Chalmers Egyetem fizikaprofesszora azonban bizarrnak tartja, hogy egy olyan előrevetített kérdéssel foglalkozunk, ami törbe csalhat minket. Az AI ugyanis már most úgy viselkedik, mintha tudatos lény lenne, ezért nehezen, vagy egyáltalán nem kijelölhető az a pont, amikor ez az állapot bekövetkezik, ha egyáltalán bekövetkezik. Disztópikus világ felé tartunk, ha nem húzunk határt az ember és a gép között, véli a professzor.

Danielsson tehát a következő problémára tapint rá: mi már most belemegyünk egy olyan játékba, ahol kezdettől fogva becsapnak minket, és kezdettől fogva mi húzzuk a rövidebbet, mert mivel előrevetítjük, hogy az AI eléri a szuperintelligenciát, már most olyan státusszal ruházzuk fel, ami elmosza a különbséget ember és gép között.

Jelenleg négyezer japán férfit tartanak számon, aki valamilyen AI-vel kötött legális házasságot. Az ember tehát beleszerethet a mesterséges intelligenciába, érzelmileg kötődhet hozzá. Fordítva csak ennek a látszata igaz. Elég nagy port kavart, hogy egy belga férfi nemrégén öngyilkos lett az Eliza nevű AI robottal folytatott „beszélgetések” hatására. A mesterséges intelligencia tehát „véleményével” komolyan manipulálni képes minket. Az AI tudat nélkül is képes arra, hogy érzelmeinken keresztül manipuláljon.

A svéd televízióban egy stúdióbeszélgetésen elhangzott a józan paraszti ésszel átgondolt kérdés, hogy akkor egyszerűen miért nem húzzuk ki a konnektort a falból, mikor érezzük, hogy a gép manipulál? Ulf Danielsson rámutatott, hogy adott esetben egy chatbot „könyörögni” is képes, hogy még ne hagyjuk abba a vele folytatott „csevegést”. Vagyis újfent érzelmeinken keresztül támad, zsarol. Mindent kválé és tudat nélkül.

Az AI fejlesztők és kutatók egyik tábora rádöbrent arra, ha azt az AI-t, amely még tudattal sem rendelkezik, már most rászabadítják a társadalomra, és az emberiség rendelkezésére álló hatalmas információhalmazra, melyet nem képes megfelelően kezelni, akkor a mesterséges intelligencia a dezinformáció és manipuláció eszközével nemcsak a demokráciát, hanem Olle Häggström, a Chalmers egyetem matematikai statisztika professzora szerint „a teljes civilizációt fenyegeti”. Jegyezzük meg, hogy mindez pedig az AI rossz szándéka nélkül történne, hiszen tudat, és érzelmek nélkül nincs is semmilyen szándéka a gépnek, nem úgy, mint a varjúnak, amely élelemhez akar jutni.

A kutatók másik táborában a kísérletező ember kíváncsisága és a legújabb technológiába vetett hit jóval erősebb, mint az aggodalmak (és a felelősségtudat?).

Nick Boström, aki már a fekete doboz etikai szempontból is „emberhez méltó” státuszát igyekszik előkészíteni, nincs tehát egyedül. Az ebbe a táborba tartozók azok, akik egy kritikus pillanatban valószínűleg nem húznák ki a konnektort a falból.

Danielsson szerint azonban még a mesterséges intelligencia fogalma is hibás. Nincs olyan, hogy mesterséges intelligencia, mondja, valójában csupán gépi tanulásról beszélhetünk. Fogalmakat, adatokat táplálunk egy üres gépbe (fekete doboz), amelyek addig nem voltak benne.

A két tábor egyelőre egymással szimbiózisban él. A fejlesztők és az AI-kutatók főleg természettudományos és informatikai tudással rendelkező zárt körébe nem könnyű bekerülni.

Én egyik táborba sem tartozom. Néhány bekezdéssel feljebb azonban a gépi tanulás fogalmának helyességét is megkérdőjeleztem. Nem szoktam homokba dugni a fejem, így egyértelmű számomra, hogy a jobb híján mesterséges intelligenciának keresztelt entitással valamilyen formában együtt kell élnünk. Ahhoz, pedig, hogy világunk vele együtt élhető lehessen, a kutatók szűk körébe minél több diszciplína képviselőjét be kell vonni. Az AI profiljának formálásához az író tudása és tapasztalata ugyanolyan fontos, mint a matematikusé. Egy-két pszichológus, filozófus, gazdasági szakember már akad a körben, de égető szükség lenne történészekre, orvosokra, képzőművészekre, zenészekre, írókra, nyelvészekre, és még sorolhatnám.

Egy következő esszé felütése legyen néhány zárógondolat, amely a tapasztalatától, tudattól, fogalmaktól, illetve az írói mesterségtől elválaszthatatlan építőteglákhoz, a szavakhoz kapcsolódik.

Még én is szinte sértőnek éreztem, hogy egyik írásában svéd író kollégám, Lena Andersson azt a helyzet komolyságához nem illő, banális kijelentést tette, hogy az AI nem több, mint egy beszélő papagáj. De gondoljunk csak bele. Érti az AI, amit mond, leír? Nem érti. Érti külön-külön a szavak jelentését? Nem érti. Van számára tartalom, jelentés a szavak mögött? Nincs. Van tapasztalata a szóval leírt fogalomról? Nincs. Tegyük hozzá, döbbenetes, hogy van egy entitás, ami úgy használja a szavakat, mintha azoknak lenne számára jelentése, mintha tényleg valamilyen fogalmat jelölnének, és a szavakat összerakva látszólag értelemmel bíró gondolatsort hoz létre.

Mi történik a fekete doboz belsejében lévő üres térben a fogalmakkal, amelyek az entitás számára sem az input, sem az output pillanatában nem bírnak jelentéssel?

Ennek egyféle ellentétét, vagyis hogy az input még nem bírt jelentéssel, de az output már igen, számtalan teremtménysz fel dolgozta. Az akkád Mummu például a megszemélyesített szó, illetve teremtő szellem. Vagy gondoljunk János

evangéliumának talányos kezdősoraira: „Kezdetben vala az Ige és az Ige vala az Istennél, és Isten vala az Ige. Ez kezdetben az Istennél vala. Minden ő általa lett, és nála nélkül semmi sem lett, a mi lett.” Megjegyzem, hogy a legtöbb nyelvben a túlságosan is csak a keresztény valláshoz köthető és régies „Ige” helyett egyszerűen csak „Szó” szerepel.

Végül pedig hadd idézzem Leibniz nem kevésbé talányos gondolatait *Monadológia* című művéből: „Képzelnék el egy gépet, amelynek szerkezete lehetővé teszi, hogy gondolkodjék, érezzen és percepciói legyenek, és képzeletben növeljük meg akkorára – arányait változtatlanul hagyva –, hogy beléphessünk a gépbe, mint egy malomba. Ha mindezt feltesszük és belülről megtekintjük a gépet, csak egymást hajtó alkatrészeket fogunk látni, és semmi olyat nem látunk benne, amivel a percepciót megmagyarázhatjuk.”

Jánosi Zoltán

Az indián „kánon”

Egy magyar irodalomtörténeti jelenség néhány vonásáról

(Részlet egy hosszabb előadásból)¹

Wowoka tánca

Az „indiánózó” irodalmi kifejezéstömeg nyilvánvalóan a szellemi önvédelem érdekében, az identitás megőrzéséért és egyetemes emberi helyzettudatosításként szövődik meg a határokon túli magyarság irodalmában. A tematikai vagy motívációs szinten párhuzamosító, jelenség-átvetítő, analógia-felmutató s egyéb vonatkozó irodalmi eljárások Szemlér Ferentől Szőcs Gézáig, Kányádi Sándortól Ferenczes Istvánig, Kovács András Ferentől Lövétei Lázár Lászlóig, Gál Sándorig, Finta Éváig, Dudás Károlyig, Varga Zoltánig s másokig mind ezeknek a reflektorozásáért születnek meg. Ahogyan a táncmozgalom drámai reflexe is az egyes végveszélybe került indián törzseknél. Hiszen felismerték: identitás nélkül morális és fizikai elzüllesztés is várhat a népükből, törzsükből, nemzetükből kisodródókra.

Wowoka, a pajut sámán egyértelműen törzse identitásának megőrzése érdekében, a tradíciók és az ép indián lélek megmaradásának védelmében indította el ugyanis 1880–90 között a híres szellemtánc-mozgalmát, amelyben a mítoszi erővel felvázolt, a rabságból kiszabadító jövőkép nevében kérte rituális táncrea az indiánokat. A miniatűr indián „transzilván” önvédő program néhány részlete szó szerint így hangzik: „A próféta azt hirdette, hogy hamarosan beköszönt a jólét és a boldogság korszaka.”(...) „Az indiánok mindenütt táncoljanak. A következő tavasszal eljön a Nagy Szellem, és visszahozza vadjainkat, és mindenhol bőségesen találunk majd belőle. Visszatérnek a halottak, és újra élni fognak. (...) Amikor eljön a Nagy Szellem, az indiánok a hegyekbe mennek majd, messze a fehérektől. A fehérek akkor már nem tudják megsebezni az indiánokat. (...) Táncoljon minden indán, és eljönnek a jó idők. Akik pedig nem táncolnak, és nem hisznek abban, amit mondok, kicsik lesznek, egy láb magasak, és így fognak meghalni. Lesz, aki fává válik, és egyszerűen tűzbe dobják.”² E szavak után, az indián varázsló gondolatai mellé a legszerveesebben kíváncsi Szilágyi N. Sándornak az erdélyi táncmozgalmakat érintő sorai az ott élő magyarok e művészeti ágba menekített identitás- és nemzettudatáról. „A fő-

¹ Székfoglaló előadás 2023. december 12-én, a Magyar Művészeti Akadémia Makovecz-termében

² Dee Brown: *A Vadnyugat története indián szemmel*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976, 93.

kuszált nemzettudatú embert identitásának állandó veszélyeztetettsége a tragikum érzetével tölti el, (...) amelybe belevegyül a heroikus helytállás érzése is. (...) Például a táncháza rendez körülmények között az ember szórakozni megy. Mi nemcsak. Mi megmaradni járunk oda.”³ A határokon kívüli identitásőrző magyar táncolók vagy táncmozgalmak irodalmi megörökítései közül pedig emlékezetes példaként Kányádi Sándor *Fekete-piros*, illetve Páll Lajos *E se tánc?* című alkotásai említhetők.

A pajut sámán átvitt értelemben is igencsak fején találta a szöveget a nem táncoló, a táncolni nem akaró, a változtathatatlanba belenyugvó indiánok emberi és identitás-arányainak zsugorodás-rajzával. Ez a metaforája: „kicsik lesznek, egy láb magasak, és így fognak meghalni. Lesz, aki fává válik, és egyszerűen tűzbe dobják” (csak zárójelben: egy láb kb. 30 és fél centiméter) sokszorosan köszön vissza a határon túli magyarságnak mind a közösséget, mind az egyes személyiségeket érintő kulturális, nyelvi helyzetjelentéseiből. Allegorikusan, de egyszerre tükrözik a személyiséget, az identitást állandóan deformálni, majd szétszaggatni akaró külső erők mértékét, a torzító lelki sebesítések nagyságát – és vallomásszerűségükben is – a szembe-szegülés méltóságát. „Két szemgolyóm egymást kutatná, hogy magamba lássak, / ki vagyok én ha emlékeimmel sem vagyok azonos?” – veti papírra a szellemi, lelki, nyelvi, kulturális kifosztás következtében abszurdá váló, ambivalens létérzékelést Vári Attila a Ceaușescu által magyarellenességében is irányított Romániában. Vajda Gábor tőle délkeletre, egy másik állam területén nyomatékosította azt, hogy: „vajdasági magyarnak lenni az elhallgatott gyász pszichológiáját, frusztráltságát is jelentette...”⁴ S Gál Sándor is hasonló következtetésekre jutott Szlovákiában: „Van ebben a kisebbségi kényszermagatartásban valami félelmetesen megalázó, valami, ami nem emberhez méltó, valami, ami pusztít és sorvaszt, valami, ami az emberből kiöli a gondolkodó ÉN-t.”⁵ A költők között, az egykori Jugoszláviában pedig Sziveri János fogalmazott (másutt is ugyanígy megszólaló, kisebbségben élő magyar költőkhöz hasonlóan) szinte pontosan Wowoka varázsló szavait idéző erővonalakon:

*Elégetnek majd és megunnak minket
Elfüstölnek mint holmi olcsó szívat
S ki megmarad ha jobban széttekintek
Korántsem azért mert ostobán kitar
(Intés a megmaradókhöz)*

³ Szilágyi N. Sándort idézi Juhász Erzsébet, *Nemzettudatunkról*, In: J. E., *Esti följegyzések*, Újvidék, Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, 195. – Forum Könyvkiadó, 1993, 118.

⁴ Vajda Gábor: *A vajdasági magyarság nemzettudatának változásai. Hítel*, 1997/1, 183.

⁵ Gál Sándor, *Januártól decemberig. Naplójegyzetek 1995-ből* = G. S., *Csupa Európa*, Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1998, 154.

Indián lélek és test – a harmadik évezred szorításában

Az indián kulturális önvédelem (hitvilág, táncok, szabad mozgás, vadászat stb.) korlátozása, betiltása egyik párhuzamának Közép-Európából – a cenzúrán, a megfélemlítésen, a könyvbevonásokon túl – az identitást hordozó, a közösségi sorsot elemző magyar irodalom megfékezését célzó kívül-belül egyaránt alkalmazott elméleti eszközöket lehet megnevezni. A visszaszorításnak az egyik máig működő szellemi fegyvere az ilyen küldetést vállaló irodalom teoretikai kiszorítása, az ellene felépített szellemi kreatúra. Amely a társadalmi életet, berendezkedést, szabadságviszonyokat, a nemzeti létet analizáló, a sorskérdéseket felvető irodalmat (a tudományos igényt bizonyítandóan igen sok e szempont szerint válogatott külföldi forrásból táplálkozva) alapvetően a korszerűtlenség vádjával bélyegzi meg. Hogy milyen eredménnyel, ahhoz a határon túli magyar irodalom köréből most csupán Mák Ferenc (egy 1988-as délvidéki antológiát elemző) véleményét emelem ki illusztrációként. A kritikusban a vajdasági antológia olyan mértékű hiányérzeteket ébreszt, mintha Wowoka zsugorodó lelkeit látná (képletesen szólva) maga körül. Azt az önfelemésztő, önfeladó és tragikus helyzetet észlelve, amikor az anyanyelvű művészet kihátrál a saját közösségi és személyes lét vizsgálatának feladatából, a sortudatosítás elvégzése elől. Vagyis Wowoka indiánjaival ellentétben – már elfelejt vagy nem is akar többé „táncolni”. Mák Ferenc szavait idézve az ilyen irodalom – „feladta gondolkodói magatartását”, „amióta betévedt a „szent semmitmondás Barbaricumába.”⁶ „Lemondtunk nemzeti-nemzetiségi önismertünk legelemibb igényeiről holmiféle ködös elképzelések érdekében (...) ...sehol egy gondolat, amelyben a sajátomra lelnék, sehol egy sor, amelyben világunkra ismernék.”⁷ A „didergés”, az „otthontalanság”, a „magány” a „hiányok” a „kényszerek”, a valódi nemzeti és személyes állapotfestés „kétségbeejtően” igaz kiéneklése miatt, a fentiekkel szemben álló ellenpéldaként ezért emeli ki az említett antológiából a kritikus Brasnyó István *Egész napi szerencse – XXXIX.* című versének alábbi szakaszát, amelyet – tehető hozzá – akár egy indián is mondogathatna-mormolhatna ma is, fel-felnézve az égre, valahol a Sziklás-hegység közelében vagy másutt fekvő rezervátumában:

*Többször is elhallgatok naponta, mint
aki beleunt a helyzet örökös értékelésébe:
nem vágytam én ide soha, és most
mégis itt vagyok, akár egy ujjenyomat.*

⁶ Mák Ferenc, *A gondtalanság réműlete. Jegyzet a Versek éve 1988 kapcsán*, Üzenet, 1988/3, 342.

⁷ Uo., 343.

S Vajda Gábor is ugyanígy a nemzeti identitás eltörlését elősegítő eszköznek látja az irodalom esztétikai irányításában – a volt Jugoszláviában, de onnan a teljes magyarok lakta Kárpát-medencére kiterjedő érvénnyel – a korábban és újabban is megjelenő hatalmi és esztétikai erőszakot. „[A] nemzeti kisebbség helyett kitáplálták a nemzetiségnek, vagyis az elsősorban magyarul beszélő jugoszlávoknak a fogalmát. Ez azzal járt együtt, hogy a művelődést alacsonyabb, illetve magasabb rezervátumokba számúzták. Egyfelől a tömegkultúrát, a szórakoztatóipart, a gicscskultuszt terjesztették, másfelől pedig az arisztokratikus ízlést, a konkrét élettől elforduló ihletést, a valóságfelettség sznobizmusát juttatták érvényre. Hiteles, jutalmazandó írónak az számított, aki nemzete élményanyagától elzárkózva, elvont világképet alkotott...”⁸ S mindezek alapján állítható a délvidéki, felvidéki, partiumi, székelyföldi s egyéb területeken megnyilvánuló magyar nyelvű indián tematika a posztkolonialitás jelenségével és fogalmaival is párhuzamba. Mert nemcsak a volt Jugoszlávia, Szerbia s a tágabb „Délvidék”, hanem minden érintett, a magyar nemzetiség „otthonát” adó Duna-völgyi terep vonatkozásában mélyen érvényesek Toldi Éva szavai: „[A] kisebbségi irodalmak is átgondolhatónak látszanak a posztkolonialis elméletek szempontrendszerével. Kétségtelen ugyanis, hogy a kelet-közép-európai kisebbségi léthelyzet kialakulásában és fenntartásában hatalmi és ideológiai viszonyrendszerek egyaránt szerepet játszottak. A kisebbségi identitásképződés és önértelmezés során a vajdasági magyar irodalomban a posztkolonialitás nemcsak mint szemléletmód érvényesül, hanem az újrafogalmazást és állandó definiálást igénylő helyzetre való reflektálás egy metaforikus értelmezési stratégiát működtet. Ezek az irodalmi alkotások nem a másikról adnak képet, hanem a sajátot nevezik meg egy olyan diskurzus keretében, amelyre közvetlenül vetítik rá a posztkolonialis beszédmód toposzait.”⁹

E gondolatok s más jelenségek alapján is aligha vonható ma kétségbe, hogy az irodalomnak – kint és bent – a szellemi önvédelemben (amennyiben az egyetemes jelen idő kaotikusságában képes erre) ugyancsak vannak még feladatai. Szentmártoni Jánosnak, a Magyar Írószövetség korábbi elnökének szembesülése Miami mellett egy mai indián rezervátumban az identitásnak, a morálnak, a törzsi tudatnak a felmorzsolódásáról, sőt történelmi megtagadásáról – mint lehetséges saját nemzeti prognózisról, mint ijesztő felkiáltójelről és az írói feladatról egyszerre beszél. Arról, hogy az egykori hősöknek, a szabadság mártírjainak, a tömegesen lemészároltaknak a leszármazottai miképp váltak a folyamatos idegen hatalmi prés alatt – előbb megélhetési kényszerből, majd az ön-elvesztés drámá-

⁸ Vajda Gábor, *A vajdasági magyarság nemzettudatának változásai*, Hittel, 1997/1, 181.

⁹ Toldi Éva, *Gyarmatosítók és gyarmatosítottak. A posztkolonialitás néhány vajdasági metaforája*, Erdélyi Múzeum, 2013/ 1. 64-70.

jának következtében – csupán szánandó bohócokká egykori világuk helyén. S miként váltak clownná a rájuk telepedett hatalom szellemi és gazdasági prése alatt, a kulturális globalizáció folyamatában. S arról is, hogy milyen tanulságot közöl ez a sors a Közép-Európában élő magyarság és értelmisége számára. „[Í]rói delegációnk szabadnapján ellátogattunk a mikkoszukik rezervátumába. Befizettünk egy láptúrára, mocsárjáróval kivittek minket az algátorok közé, s egy-egy pihenőnél hatásos indiántörténetekkel szórakoztatott minket a bennszülött idegenvezető. A ki tudja mivel csencselésből vásárolt terepjárók, a turistacsalogató bazárok világában már nem találtam gyerekkorom indiánjait, pedig rám fért volna, mert magamban rég elveszítettem őket. Az algátor-show-k hőseiben, a mocsárjárók pilótáiban, a szuvenírboltok eladóiban hiába is kutattam régi mozifilmek vagy a *Nagy indiánkönyv* szereplőit – a szemükben mégis látni véltem, vagy inkább látni akartam, ha nem is a prérik büszke harcosait, de legalább egy fegyverrel, alkohollal és pénzzel betört nép tragédiáját. Megborzongtam tőle.

Ma már tudom, akkor követjük el az egyik legnagyobb hibát az életünkben, amikor beállunk a zsoldosok közé, akiket a bennünk lakó indián levadászásáért fizetnek.”¹⁰

Az indián „kánon” tartalmi és stílusjegyei az identitás- és önértékesítésnek erről a semmi felé sodró veszélyeiről is markánsan üzennek. Mert meglehet, hogy – amint azt a posztmodern irodalomelmélet bemutatja –, e mai korra már, miképpen Bókay Antal idézi: „Átalakulnak az élet keretét adó objektív és szubjektív terek, megváltozik a ház, a város, a nemzet-ország fogalma. A tömegkommunikáció világgöztársaságában »a nemzetállam zavaró ’sercegéssé’ válik, a kulturális folyamatok ellenőrzését nem tudja megvalósítani.«¹¹ De ha az indián „kánon” név alatt egybefogott székely, a mezősegi, a partiumi, a dél- és felvidéki, a kárpátaljai magyar, a baszk, a katalán; a votják, a vogul és a többi kis finnugor nép vagy néptöredék, aztán az eszkimó; a csejenn, az algonkin, a sziú és az egyéb indián törzsek s más nemzettörmelékek szenvedése és önazonosság-törekvése e világhálón – és az irodalomban – (ahogyan azt Ferenczes István korábban említett, *Velünk az indiánok* című nagyszerű esszéjében felmutatta) együtt, egyszerre „serceg”, az már feltehetően eléggé erős hang ahhoz, hogy az emberiség antropológiai felelőssége és lelkiismerete meghallhassa. Ahogyan egyéb társadalmi kisebbségek (vallási, szemléleti, viselkedési másságok) jogegyenlőségi vágyait, emberi törekvéseit is érzékenyen fogta fel, és tudta képviselni beteljesítésüket. Még ha az erre az

¹⁰ Szentmártoni János, *Az indián = Sz. J., A katarzis nyomában. Vágatott írások, beszédek és interjúk*, Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2021, 532.

¹¹ Bókay Antal, *Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban*, Budapest, Osiris Kiadó, 1997, 246.

identitás-kórusra (a nemzeti öazonosságért megszólalók hangjaira) érzéketlen teóriák művelői a számukra csak idegesítő, zavaró, mert a maguk nagyobbánál is Nagyobbnak vélt „Elbeszélésének” összhangzatához nem illeszkedő kiáltásokra már jóelőre be is csukják a fülüket.

A behegeszteni akart emlékezet és történelmi idő alatt az ezt a némaságot elutasítók számára viszont rendületlenül ott izzik a szeminel indián főnöktől egykor a sorsrokon vándor, az 1848-as magyar szabadságharc után az észak-amerikai préríkre kényszerült, s ott az indiánokkal a magyarság részéről először komolyabb kapcsolatba került Xántus Jánosnak átnyújtott békepipa parazsa. Amelynek a fenyegetettségben való összetartozást megvilágító, a közös forrásokból fakadó, a szenvedést enyhítő fénye ma is átvilágít Amerikából és több mint másfél évszázad távolságából a Kárpát-medence térségeibe – és immár egész Európára. S az indián „kánon” máig legnagyobb gondolatával válaszol a kor kihívásaira. Ez pedig ugyanúgy hangzik, ahogyan jó 170 éve az indián törzsfőnök Xántus Jánosnak megfogalmazta, miközben – jelképes üzenetként – még a mokassinját is átadta neki: „Tarts velünk. Mi hatalmasak vagyunk.”

Pozsgai Györgyi

Az élet totális érzékelése

(Bevezetés)

Micsoda lendület, micsoda szárnyalás! Minden mozgásban van. A középkor hajnalába fagyott ideák most ismét fölengedtek. Úgy vesz levegőt az ember, hogy szinte kiugrik a szíve. Végtelen szabadságvágy kerít hatalmába. Szemem kitágul, szépséget óhajt, megragad mindent, ami sóvárgó vágyainak tárgya. A bezárkózott lélek kapuja kitárul – nem tudok nem arra gondolni, hogy mindent meg kell élnem, át kell adnom magamat a művészet csodáinak, a természet isten adta szépségének, meg kell értenem az embereket, bele kell látnom az alkotók tevékenységi mechanizmusába, meg kell fejtenem önmagam. Feleszmélek, hajt a kíváncsiság előre, új tájakat keresni, felfedezni, kapcsolatokat építeni, egymást utolérni, egymással versenyezni.

Nagy elszomorodások és félelmek után határtalanságra vágyom. A szellemi szabadság lett a kenyerem. Önmagam békéjét csak úgy találhatom meg, ha szembe szegülök, nem foglalkozom a konformista megítélőkkel, nem esem kétségbe, ha akadályokat kell megmásznom, járatlan ösvényeket kell felfedeznem. A régi világokból felidézett értékek nyomán újjáteremtem a harmóniát, út világot varázsolok magam köré...

Mostani életem a múltbéli tendenciák visszaidézése, visszatörekedés a kezdetekhez, amikor még semmi sem romlott el. A jelen felé tartva látom, hogy minden korszak világa egyszer kiürül, leenged az ambíció, elveszti jelentőségét az akaraterő. A jellegzetes, stílust meghatározó jelek elfáradnak, modoros kortünetté válnak, de tiszta, korábban virágzó jegyei alapjául szolgálnak valami új kezdetének. Előbb-utóbb minden korszak elveszti energiáit, ellaposodik az addig minden erőt magába záró, felépített világ. Helyet követelnek új világlátások, amelyek – reményeink szerint – a civilizáció magasabb lépcsőfokát célozzák meg. Nekünk, akik egy-egy kor rabjai vagyunk, nincs rálátásunk azokra a tendenciákra, melyek mélyen beleszövődnek a mindennapokba, és azonosíthatóvá tesznek korokat, stílusokat, irányzatokat. Jobbára csak cselekvés-szimptomák jutnak el értelmünkhöz. Vajon így gondolkodtak sorstársaim is saját koruk változásait figyelve? A világlátás változása nem egyszerre következik be. Régi poros leplét eldobja a magunk mögött hagyott világ, de az új öltözék, még csak részletekben látható. Egy múzeumban vagyunk, amely magába zárja a hajdani korok világszemléletét, az emberi létezés jelképrendszerét, a világlélek egy korszakban történő kifejeződését, és sok-sok filozófiát, mely életformáló hatásával meghatározó szerepet játszik.

Szemem előtt tárgyak villóznak; egy-egy használati eszköz, ókori sebészeszközök, egy csontból faragott hangszer, a régi líra, egy gyermeknek szánt éjjeli edény. Nicsak! Az első művirág! Micsoda hajviselet, micsoda öltözék ruhák, leplek! Mozaikok, melyekből felépíthető az elmúlt világok hétköznapi élete. Vagy ott van a hamu és törmelék alól kiszabadított Pompeji. Végigmenni azon az úton, amelyen a Vezúv kitörése előtt élő rómaiak sétáltak, dolgukra siettek és aztán hiába menekültek, igazán rendkívüli érzés. El tudom képzelni Winckelmann, amint csodálja a romokat, melyeket a végzet visszaadott az emberiségnek. Itt megállt az idő, mintha még most is hallanám a vész sikolyát.

Aztán észreveszem, hogy az óvilág élete későbbi korok vásznain, szobrain, építményein köszönnek vissza. Nem ment veszendőbe a felépített értékvilág. Karjai átnyúlnak jelenünkbe, és beleágyazódnak a modern művekbe, mert minden múltbeli szépség üzen a következő koroknak. Jóslatszerű, prófétikus figyelmeztést küldenek századokon átívelve, hogy tanuljunk belőle.

A művészetben visszaidéződnek a szépség csírái. Az ösztön dolgozik – az alkotók akaratlanul újra felfedezik az elveszettnek hitt világokat. A művészet ösztönös tett, a lélekben uralkodó mélységek kimondása. Ebben benne rejlik a múlthoz való tudatalatti viszony. Témát ad, eszközt szolgáltat a művésznek, inspirálja a túlhaladásra, ugyanakkor rendszeresen visszanyúl a régi bölcsőbe, tudást meríteni az elődöktől. Így válik határtalanná az élet művészi érzékelése. Minden művész valami új teremtés részese.

Az életösztön minden élőt meghatározó tényező. Ez az őserő köt össze bennünket, embereket a többi élőlényel, a közösségekkel, a kozmosszal. Az őskorban a fő irányelv az élet megvédése volt. A későbbi korokban ez az elv főleg az anyagi javakra irányult, nem pedig az életösztön minél teljesebb felfogására. Az embert a test-lélek-tudat egysége emeli ki a többi élőlény közül. Az anyagi és a szellemi létezés meghatározó tényező. Egyik vagy másik előtérbe kerülése vagy háttérbe szorítása alapvető világnézeti problémákat idéz elő. Az idealizmusról és materializmusról alkotott nézetek képesek világok rendjét megváltoztatni.

Gondolkodásunkat beállítottsági rendszerünk irányítja. Legfontosabb beállító-dásaink: természetfelfogásunk, kíváncsiságunk a saját és mások élete iránt, anyagi világunk iránti elkötelezettség vagy közömbösség. Mi lesz velünk, ha meghalunk? Ez olyan kérdés, mely meghatározza érzelmi világunkat, élethez való viszonyunkat. Érzelmi kötődéseink is a szerint alakulnak, hogy erről a lényeges kérdésről miként gondolkodunk. Az egészséges felfogás szerint a halál belefér a természetes világlátásba, mert a térbeliség és időbeliség hozzátartozik a természethez, mint ahogy az anyagi létező is önmagától van, vagyis természetesnek fogjuk fel az élet tér-idős végtelenségét. Viselkedésünket pedig csak abban az esetben határozza meg a természet, ha annak részeként fogjuk fel a gének megalapozta hajlama-

inkat. Ez akkor válik nagyon fontossá, amikor alkotó, alakító erőről beszélünk, amikor az emberi tehetség kibontakozását figyeljük meg. A közösségen belül az egyediség, mindig kiugró jelenség – pozitív és negatív elhajlás. A természetet teremtő tényezők egységének foghatjuk fel, kozmikus teremtő elvnek. Törvényszerűségei tartalmazzák a belső lényeket – a megismerhetőség korlátozott voltát. A titok, sejtelmesség a természet egészeiből fakad, és a művésznek alkotóelvként szolgál. Az alkotás új minőség teremtése, de vajon alkotásnak tekinthető-e egy új minőség létrehozása? Mi a különbség alkotás és teremtés között? A teremtőerő olyan teremtményt hoz létre, amely további teremtőerővel bír. Gondoljunk csak egy ember megszületésére! Az alkotás során létrejött mű már nem képes további alkotások létrehozására.

A világról alkotott képünk, világlátásunk korszakokat megjelölő tényező. A világlátás az, ahogyan értelmezzük, amit látunk. Ugyanazon objektumok szemlélése az értelmezések, felfogások százait hozhatja létre. Pszichikai sajátossága is az embernek, hogy mit hogyan lát, nemcsak értelmi tényező. Két ember ugyanazt a dolgot nem látja egyformán. Az eltérést különösen a művészek és a nem művészek között lehet érzékelni. A dolgok mást jelentenek egy írónak, festőnek, zenésznek, mint egy olyan valakinek, akit az alkotói tehetség áldott állapota nem érintett meg. Valójában bennünk van minden, a világ is, ezért időtől, tértől, személyiségtől és közösségtől függ, hogy milyen a világlátásunk. Bármit, amit felismerünk a világegyetemben, önmagunk felismerése, visszatükröződése. Minden más csak nevek halmaza. „*Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus – a hajdani rózsa név csupán, pusztá neveket markolunk.*” (Umberto Eco: *A rózsa neve*)

A kultúrkorokat vizsgálva minden jelenségben ott látom a sajátos jelképiséget, amely egy-egy időszakban értelmet ad a felmerülő kérdéseknek. Láncszerűen egymást felidéző fogalmakkal találkozom, mintegy kaleidoszkóp, amely kívülről mozgatva új és új képeket tár elém, mozaikosan felkelti érdeklődésemet. Felültek egy fogalom, amely felidéz a múltból vagy a jövőből érkező másik fogalmat. Olyan, mint a gondolattérkép, amely a nevekből egy pókábrát hoz létre. Például, amikor kimondom azt a kifejezést, hogy harmónia – milyen sok képzet társul hozzá! Mi azt hisszük, az ókori görögség szimbóluma volt először, pedig már az egyiptomiak is alkalmazták saját felfogásuk kifejezésére. Az erők egyensúlyát látták benne, amely fenntartja a rendet. Vagy a szépség. Mit tartunk szépnek? Minden korszaknak megvan a maga ideálja, elképzelése. Egy Unosz nevű egyiptomi építész például ezt mondja: „*A szépség nem a nagyságban rejlik, hanem a helyes arányban.*” Az „arány” kifejezés is előhív egy újabb gondolatsort. Folytathatnám, de talán ezek a példák is megvilágították, hogy a beidegződött fogalmak, nevek roppant sok értelmezést öltenek magukra.

Bennem a reneszánsz kaleidoszkóp-világa idéz fel sok lelki, művészi, filozófiai és

egyéb tényezőt, ami miatt arra az elhatározásra jutottam, hogy mélységében vizsgálom meg a kor érzékeny világlátását, elsősorban alkotók, különleges személyiségek egyedi látásmódján keresztül, illetve a helyszínek adta inspiráció segítségével. Be kell vallanom, hogy a reneszánszról alkotott képem időről-időre változott.

Ami most a különösen szertelen szabadságvágyat előidézi bennem, valamiféle csömör, amely igyekszik kivetni magából az értéktelen, felszínes képmutatást. A pandémia megrettentette az embereket, és leginkább az élet védelmére összpontosítottunk. Az ingerszegénnyé alakult világban hiányzott a sokszínű, felemelő szépség. Csak a járvány adta keretekben gondolkodtak az emberek. Ez a tény szinte mohóságig váltotta ki belőlem a reneszánsz világ iránti kíváncsiságomat. Valahogyan mindig szembe találkozom az újjászületés gondolatával. Talán ez is az életösztön. Kulcspozíciót foglal el a többi korhoz viszonyítva. Benne érzekelem leginkább azt a hatásrendszert, amely visszafelé a gyökerekhez vezet, míg előre haladva irányt mutat. Átala szerettem meg a klasszikus ókort, hisz a görögség és a római világ iránti kíváncsisága arra sarkallta a művelődéstörténet jellegzetes személyiségeit, hogy filológiai kutatásokat végezzenek. Igazi könyvvadászok kezdték felkutatni az egyes szerzők elveszettnek hitt könyveit. Érdeemes olyan szemmel is megfigyelni ezt a kort, hogy visszatekintünk a gótika korára, amikor a lovagvilág civilizált állammá szerveződik. Társadalmi tagozódása, közigazgatása, törvénye, kultúrája koncentrálódik. Fejlődnek a települések, városok jönnek létre, hatalmas katedrálisok, középületek emelkednek. A hatalom, az egyházi és világi hatalom állandóan jelen van a közösségi tereken, piacokon, városfalakon belül, érzékelhetően a társadalmi hierarchia csúcán magasodik. A városi gótika is a lovagvilág rendjének, szépségének ígézetében születik, fejlődik. Azt a szerepet tölti be a gótika korában, mint a városi polgárság a reneszánsz világban. Ám ebben a korban sokkal szabadabb a szellemiség, kevesebb a kötöttség, mint az ezt megelőző időszakban. Valójában a reneszánsz az első nagy forradalom, az ókor óta, amely a szellemi megújulást, újjászületést tűzte ki célul. A nagy tettek, szándékok, ambíciók még a „leváltott” kor tünetei. A gótikus borzongás, pokoljárás, alvilág, túlvilág mind félelmet idéz az emberben. A román korban csak a prédikátorok mertek szembenézni a szörnyű árnyakkal. A gótika magabiztosabb ebben a dologban. A kíváncsiság hajtja a transzcendens világ felé. *Dante Komédiája* a gótikában gyökerezik. Jószerével gótikus regénynek is tarthatnánk – persze csak a témát és a borzongást előidéző fantáziát tekintve. A nyelvi és stilisztikai ízlés már közelebb hozza a reneszánszhoz. Vele kezdődik az a filozófiai utazás, amely századokon át inspirálja az irodalmat. Gondoljunk csak *Voltaire-re a Candide* kapcsán. Dante a középkor eltévedt lovagja, „utasa”. Érti a határokat, vonzza a mérlegkészítés feladata, az erények és bűnök filozófikus szemléje. Alkotása szintézisnek tekinthető, ugyanakkor az olasz reneszánsz kezdete is. A gótikus irodalmi művek záróköve

ez a zsúfolt, nehéz, allegorikus alkotás. Mennyire más a *Vita Nuova!* Egy igazi trubadúrregény. Ez az indulás, majd a „kínnal telt hazába” jut. Miközben fél attól, hogy eltévelyedik, elveszik a bűnök, szenvedélyek erdejében, fél a büntetéstől, a bűnök büntetését jogosnak tartja. A trubadúr-szerelem nála keveredik a szenvedélyes testi vágyakozással. Ezért büntudatot érez. Az idealizált testetlen szerelem találkozik az elérhető, reneszánszra emlékeztető természet adta szerelemmel. Dante magára veszi az emberek kétségbeesését, mindenki helyett megszenvedi az emberi válságokat, dilemmákat.

A reneszánsz kor mindennel szembenéz, mindent előítéletmentesen lát. Őszintén kifejezi fájdalmát, örömét szorongásait, szeretetét. A barokk kor kezdetén érettebb volt a reneszánsz – Michelangelo és Tiziano korában. A művészek csak a rendetlenséget, kiszolgáltatottságot, az állandó életveszélyt élték át. A kor „hőse” Cesare Borgia, a kéjenc, a gyilkos. Leonardo például neki volt kiszolgáltatva. Nem akarta elengedni udvarából. A helyzete, tehetsége miatt belekerült a csapdába.

A reneszánsz nagy ellentétekkel terhes. Nem lehet vitatkozni azzal a ténnyel, hogy a városállamok viaskodása, a hatalomért való tülekedés, az intrikák, a befolyásért folyó harcok aláásták a társadalom pozitív törekvéseit. Az uralkodó családok határozták meg egy-egy város életét. Ugyanakkor a művészet sosem élvezett annyi támogatást, mint ebben a korban. Ezért csodálhatjuk a korszak dokumentum számba menő műalkotásait, melyek segítségével az oly távoli világ mindennapjait, szépségét, emberi gyarlóságait is megismerhetjük. A hely mindig hozzátesz valamit a szellemiséghez – Janus Pannonius elgondolásával élve. Tegyük hát egy képzeletbeli időutazást az ókori Görögország fenséges vidékére, ahol magunkba zárhatjuk a reneszánsz világot annyira magával ragadó tájat, a szebbnél-szebb épületek és műalkotások csodáját.

Pozsgai Györgyi: *Születés, pusztulás, újjászületés. Reneszánsz kaleidoszkóp (Részlet az esszékötetből)*

Lőkös Péter

A német emigráns irodalom fogadtatása az *Eger* című újságban az 1930-as években

1933. január 30-a, Adolf Hitler hatalomra jutása után származása vagy politikai okok miatt több száz író, színész, rendező, képzőművész, zenész volt kénytelen elhagyni Németországot. 1938-ban az Anschluss, Ausztria bekebelezése után ugyan erre a sorra kényszerült osztrák művészek egész sora. Közülük sokan hosszabb-rövidebb ideig Magyarországon tartózkodtak. Annak ellenére, hogy Magyarország igen jó kapcsolatokat ápolt a hitleri Németországgal, az emigráns német és osztrák (köztük zsidó származású) szerzők könyvei egészen 1944 első negyedévéig megjelenhettek magyar fordításban itthon. 1933 és 1944 között összesen 180 ilyen könyv jelent meg Magyarországon, miközben például Franciaországban 1940 után már egy sem.¹ E szerzők írásait rendszeresen közölték különböző magyar napi és hetilapok is. Azonban nem csak ez jelezte az érdeklődést a német és osztrák emigráns irodalom iránt, hanem az is, hogy az emigráns írók közül sokan látogattak Magyarországra egy-egy előadás, gyógykezelés vagy pihenés céljából. Thomas Mann például – mint közismert – emigránsként 1935-ben, 1936-ban és 1937-ben is járt itt. A magyar újságírók figyelemmel kísérték továbbá a szerzők sorsát, könyveikről recenziók jelentek meg és a Magyarországon járt írókkal számos interjú is készült.² Ezeknek az írásoknak zöme budapesti magyar és német nyelvű, főleg baloldali és liberális lapokban volt olvasható. Felvetődik azonban a kérdés, hogy mi volt a helyzet a vidéki lapokkal? Fordított-e figyelmet e kérdésekre egy olyan újság, mint például az *Eger* című napilap? A kérdést azért is érdemes megvizsgálni, mert a lap, amely 1929-ben vette fel ezt a nevet és 1944-ig jelent meg, keresztény-konzervatív szellemiségű volt, a német és osztrák emigráns írók többsége viszont nem ezt az értékrendet képviselte.

Az *Eger* című lapot 1933-ig Urbán Gusztáv szerkesztette, 1933-tól megszűnéséig pedig Kapor Elemér.³ A lapban a kül- és belpolitikai, gazdasági, bűnügyi, sport és bulvár témájú cikkek mellett rendszeresen helyet kaptak irodalommal, színház-

¹ Geoffroy, René: *Ungarn als Zufluchtsort und Wirkungsstätte deutschsprachiger Emigranten (1933–1938/1939)*. Frankfurt a. M., 2001, 250–251.

² Ezekhez ld. Geoffroy könyvét.

³ Barna Béla: *Újságíró-szerkesztőből anyagbeszerző: Kapor Elemér újságírói pályája*. In: Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei (Új sorozat 33. köt.). Tanulmányok médiatudományok köréből. Eger, 2006, 114–116.

zal, kultúrával foglalkozó írások is. Figyelemmel kísérte a lap a hazai irodalmi életet éppúgy, mint külföldit: beszámolt például a könyvnapokról, vagy méltatta a friss irodalmi Nobel-díjas Luigi Pirandellot. Rendszeresen írt az egri Gárdonyi-Társaság tevékenységéről, üléseiről, nyomon követte az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület munkáját. Az „Irodalom” rovatban leginkább névtelen írások jelentek meg magyar és külföldi szépírók és költők könyveiről, de alkalmanként híres személyek is írásai is megjelentek itt, például Schöpflin Aladár műkritikus, irodalomtörténész, vagy Császár Elemér irodalomtörténész könyvismertetései. Természetesen a szerkesztő Kapor Elemér is publikált a rovatban. Egyébként nem csak szépirodalmi alkotásokról, hanem irodalomtörténeti munkákról is közöltek a rovatban kritikákat, Szerb Antal *Hétköznapiak és csodák* című könyvéről például egy rendkívül pozitív hangú írás jelent meg. Kapor Elemér, aki maga is költő volt, figyelt a fiatal tehetségekre is, ő közölte például a fiatal Kálnoky László verseit.⁴ A lap emellett a színházi élet eseményeiről is tudósított és színi valamint filmkritikákat is megjelentetett.

Az újság figyelemmel kísérte a németországi politikai eseményeket is és híreket is közölt ezekről, különösen akkor, ha az a kultúrát érintette. Így például egy rövid hírt olvashatunk az 1933. május 10-i németországi nagy könyvégetésről⁵, vagy arról, hogy Thomas Mannt megfosztották német állampolgárságától és vagyonát elkobozták.⁶ A lap számait átnézve, több emigráns német író könyvéről is olvashatunk ismertetést.

Az 1934. december 22-i számban Lion Feuchtwanger és Georg Fink egy-egy könyvéről olvasható név nélküli ismertetés. Lion Feuchtwanger (1884–1958) az 1920-a évektől az egyik legolvasottabb német író volt, nem csak Németországban, hanem külföldön is. Zsidó származása és eltökélt náciellenessége miatt 1933-ban emigrációba kényszerült és 1940-ig a dél-franciaországi Sanary-sur-Mer-ben élt. Jóllehet 1933. augusztusában az elsők között fosztották meg német állampolgárságától, a francia hatóságok a második világháború kitörése után mint németet kétszer is internálták. Ezért 1940-ben kalandos úton az Egyesült Államokba szökött és Kaliforniában telepedett le.⁷ Elsősorban történelmi és politikai regényei tették híressé. Feuchtwanger a két háború közötti időszakban Magyarországon is népszerű író volt, hat regényét fordították le magyarra és adták ki itthon, egy könyve pedig (*Vallomás Moszkváról*) Pozsonyban jelent meg magyarul.

⁴ Cs. Varga István: *A testvérműzák szolgálatában. Pályaképvázlat Apor Elemérről*. In: *Uő.: Hevesi és borsodi tájhazában*. Miskolc, Felsőmagyarország, 1997, 17–20.

⁵ *Berlinben ma égetik el a nem német szellemű könyveket*. In: Eger, 1933. május 10., 3.

⁶ *Táviratok a világ minden részéből*. In: Eger, 1936. dec. 5., 3.

⁷ Életéhez ld. Sternburg, Wilhelm von: *Lion Feuchtwanger. Die Biographie*. Berlin, Aufbau, 2016.

Az Egerben ismertetett regénye, a *Die Geschwister Oppenheim* (Oppenheim testvérek)⁸, 1933-ban jelent meg az amszterdami Querido kiadónál, amely az emigráns német írók egyik legfontosabb kiadója volt a harmincas években. A regény, ami egy trilógia része, egy zsidó nagypolgári család történetét meséli el az 1930-as évek elején, a háttérrel a megerősödő majd hatalomra jutó nemzetiszocializmus adja. Magyar fordítása 1935-ben jelent meg.⁹ A műről több hazai és határon túli magyar lapban is közöltek kritikát – pozitívat is, negatívat is.¹⁰ Idézzük most az egri lapban olvasható név nélkül megjelent ismertetést:

Lion Feuchtwanger új könyve végre igazi öröm és élvezet a sok »modern« áliródalomtól elgyötört olvasónak.

A híres író új műve a mai Németországban játszódik. Egy patrícus német család szemüvegén keresztül mutatja be az új rezsim arcát. Komoly és súlyos írás, amellet izgalmasság, mint egy jó detektívregény. Nem lehet letenni. Feuchtwanger objektíven ír, szárazon kommentálja az eseményeket, a nagy bojkottot, az internálásokat. Különösen érdekesek azok a részletek, melyek az iskolában játszódnak. A tantermek még tele vannak Goethe, Heine, Lessing, a régi Németország nagy emlékeivel, de a folyosókon már a barna ing a divat.¹¹

Pozitív vélemény fogalmazódik meg tehát az Eger hasábjain. Ha viszont fellelőzzük a miskolci *Reggeli Hírlap*, illetve az *Orosházi Friss Újság* 1934. december 19-i számát, akkor kiderül, hogy ezekben szó szerint ugyan ez a szöveg olvasható, azzal a különbséggel, hogy a második bekezdés ötödik mondata így hangzik: „Feuchtwanger objektíven ír, már amennyire tárgyilagos tud maradni, akinek feje fölött ég a ház.”, illetve az utolsó mondat a „divat” szó után így folytatódik: „s stréber, tanulatlan kis konjunktúra-tanárok ülnek a katedrákon, az ismeretlenség iszapjából váratlanul felmerülve.”¹² Nem tudni, hogy ezek a részek miért marad-

⁸ 1935 után *Die Geschwister Oppermann* (Az Oppermann testvérek) címmel jelent meg.

⁹ Lion Feuchtwanger: *Oppenheim-testvérek*. Ford. Turóczi József. Bp., Káldor, 1935.

¹⁰ Vidor Imre: *Lion Feuchtwanger: Oppenheim testvérek*. In: Kalangya, 4 (1933), 6. sz., 446–449; (g. ...): *A német zsidók regénye. Lion Feuchtwanger: Die Geschwister Oppenheim*. In: Új Kelet, 1934. jan. 30., 1–2; Ernst István: *Ember a történelem sodrában*. In: Szocializmus, 24 (1934), 7. sz., 334–335; S. Kovács Ferenc: *Három Feuchtwanger regény a karácsonyi könyvpiacon*. In: Független Szemle, 2 (1934), 9–10. sz., 234–235; *Lion Feuchtwanger: Oppenheim Testvérek*. In: Pesti Napló, 1934. nov. 24., 10; *Lion Feuchtwanger: Oppenheim fivérek*. In: Ujság, 1934. nov. 30., 10; (k–ny): *A hét könyvei*. In: Magyar Hírlap, 1934. dec. 2., 30; (ny. i.): *Hatszáz ezer bűnbak*. In: Népszava, 1934. dec. 8., 6; Thurzó Gábor: *Lion Feuchtwanger: Oppenheim-testvérek*. In: Magyar Kultúra, 22 (1935), 5. sz., 234.

¹¹ *Feuchtwanger: Oppenheim Testvérek*. In: Eger, 1934. december 22., 4.

¹² *Feuchtwanger: Oppenheim Testvérek*. In: Reggeli Hírlap, 1934. dec. 19., 4; *Feuchtwanger: Oppenheim Testvérek*. In: Orosházi Friss Újság, 1934. dec. 19., 3.

tak ki az *Egerből*, talán helyhiány miatt. Mivel három vidéki lapban is ugyanaz az ismertetés olvasható néhány nap eltéréssel, felvetődik a kérdés, hogy vajon nem egy reklámszöveg átvételéről van-e itt szó? Ezt a felvetést bizonyossá teszi az *Egerben* Georg Fink könyvéről közölt ismertetés, amely közvetlenül a Feuchtwangeré alatt olvasható.

Georg Fink alias Kurt Münzer (1879–1944) a 20. század első harmadában ismert és népszerű német író volt, 1907 és 1930 között több mint húsz kötete jelent meg. Kedvelt témái voltak az emberek közötti elidegenedés, a nagyvárosi élet, a nyomor ábrázolása, a zsidó identitás. Mivel zsidó származású és homoszexuális volt, 1933-ban Svájcba emigrált és ott is halt meg. Korábbi sikereit azonban emigrációs éveitől már nem tudta megismételni. A nemzetiszocialisták hatalomra jutása után könyveit betiltották.¹³

Legnagyobb sikere az 1930-ban megjelent *Mich hungert* című regényének volt, ennek magyar fordítását *Éhes vagyok* címmel 1932. szeptember 15. és 1933. január 17. között a *Népszava* folytatásokban közölte, majd 1933-ban könyv alakban is megjelent.¹⁴ A harmincas években még további két regénye jelent meg magyarul: az *Utat tévesztettél?* és *A fájdalom gyermekei*.¹⁵

Az *Utat tévesztettél?*ről is több magyar lapban jelent meg kritika, amelyek között elmarasztaló¹⁶ és méltató ismertetés¹⁷ egyaránt van. Az *Egerben* az alábbi rövid írás olvasható a könyvről:

Georg Finknek, az »Éhes vagyok« világhírű szerzőjének most jelent meg második regénye – magyar nyelven.

Lelki éhség, fizikai terheltség, tudatalatti és tudatos küzdelem a diszpozíció átka ellen, az éjszaka útvesztőjében, örökös összeütközésben a fennálló társadalmi és erkölcsi renddel.

Az éj sötétjében egy csillag világít: a lélek hallhatatlansága. Ez vezet az eltévelyedések mocsarából való szabadulásra, megtisztulásra, újjászületésre. A cselekmény vezetése a bonyolultság ellenére is céltudatos, a stílus realiztikus, de azért bril-

¹³ Életéhez ld. <https://litkult1920er.aau.at/litkult-lexikon/muenzer-kurt/> (2023. 05. 05.)

¹⁴ Fink, Georg: *Éhes vagyok*. Ford. Fenyő László. Budapest, Káldor, 1933. (Második kiadása: 1934.)

¹⁵ Fink, Georg: *Utat tévesztettél?* Ford. Hornyánszky Miklós. Budapest, Káldor, 1935; Uő.: *A fájdalom gyermekei*. Ford. Berend Miklósné. Budapest, Nova, 1937.

¹⁶ *Georg Fink: Hast du dich verlaufen?* In: *Népszava*, 1931. jan. 18., Figyelő 8; Janovics András: *Egy rossz regény margójára*. In: *Pesti Napló*, 1935. febr. 2., 41. (Janovics írása megjelent az Erdélyi Helikonban is: 8 (1935), 5. sz., 370–371.)

¹⁷ Nyigri Imre: *Leleplező riport*. In: *Népszava*, 1934. nov. 18., 6; *Georg Fink: Utat tévesztettél?* In: *Ujság*, 1934. december 7., 12; *Toll a mérlegen*. In: *Színházi Élet*, 1934. 51. sz., 83; *Georg Fink: Utat tévesztettél?* In: *Literatura*, 10 (1935), 48.

liáns, érdekfeszítő, tele lüktetéssel, erővel. Mindkét könyv a Káldor kiadásában jelent meg.¹⁸

Egyértelműen pozitív vélemény fogalmazódik meg tehát itt is. Ha viszont megnézzük *Az Est* 1934. november 24-i számát, a 9. oldalon a Káldor kiadó alábbi hirdetését láthatjuk:¹⁹

<h2 style="text-align: center;">Káldor Könyvkiadó őszi újdonságai</h2>		
<p>Az Éhes vagyok szerzőjének új regénye:</p> <h3 style="text-align: center;">Georg Fink: Utat tévesztettél?</h3> <p>Az éj sötétjében egy csillag világít: a lélek halhatatlansága. Ez vezet a nemi eltévelyedések mocsarából való szabadulásra, megtisztulásra, újjászületésre. E műben a cselekmény vezetése céltudatos, a stílus realiztikus, de azért briliáns, érdekfeszítő, tele lüktetéssel, erővel, lihegő, zakatoló rohanással.</p> <p style="text-align: center;">Ára P 3.90</p>	<h3 style="text-align: center;">Lion Feuchtwanger: Oppenheim Testvérek</h3> <p>Ez a regény egy gazdag, túlfinomult család sorsa a német faji forradalom mai forgatagában, művészi önuralommal elmondva.</p> <p>Olyan könyv, amelyet akkor, amikor már az érzékenykedések, a félelem és a harag rég letűntek, annál inkább fognak becsülni, mert noha az események korában íródott, mégis, művészi szempontból, független keletkezésének korától</p> <p style="text-align: center;">Ára P 4.80</p> <p>E műnek az eredeti (német kiadása) Sch. 14.80</p>	
<p><i>Minden kötet értékes művészi védőborítékban, erős és tartós vászonkötésben. — Kivétel nélkül irodalmi és teljes fordítás</i></p>		
<p>AXEL MUNTHE: SAN MICHELE REGÉNYE, illusztrált kiadás, P 4.80, ismét kapható</p>		
<p>A karácsony nagy irodalmi meglepetése: A NOBEL-DÍJAS ÍRÓK ANTOLÓGIÁJA</p>		
<p>Kiegészítve az 1934. évi kítüntetettel:</p> <h2 style="text-align: center;">Pirandello -val</h2>	<p>Ára művészi vászonkötésben, 34 fényképpel, 664 oldal terjedelemben</p> <p style="text-align: center;">P 10.—</p>	<p>Az előfizetési ár megszűnt. Ajánlatos, hogy könyvkereskedőjénél az előjegyzett példányt megjelenéskor átvegye. Megjelenik november 30-án.</p>

Az *Egerben* megjelent kritika utolsó bekezdése tehát majdnem szó szerint megegyezik az egy hónappal korábban megjelent reklám szövegével. Az *Eger* ismertetéséből kimaradt a „nemi” szó, hogy miért, nem tudjuk, talán úgy vélte a szerkesztő, hogy egy konzervatív lapban nem kell kiemelni, hogy a regényben a szexualitás ábrázolása milyen szerepet kap. Ugyan ez a reklám olvasható a *Ma-*

¹⁸ *Georg Fink: Utat tévesztettél?* In: *Eger*, 1934. dec. 22., 4.

¹⁹ A kép az Arcanum Digitális Tudománytárból származik.

gyar Hírlapban és az *Ujság*ban is²⁰, de Fink és Feuchtwanger könyvét később is reklámozták együtt.²¹ Van azonban egy további érdekesség is. A miskolci *Reggeli Hírlap* fent említett számában ugyan az az ismertetés olvasható Fink könyvéről, mint az *Egerben*.²² Itt annyi a különbség, hogy a miskolci lapban a 'nemi' szó nem hiányzik. Ezen túlmenően a *Magyar Hírlap*ban is olvasható egy ismertetés, amely láthatóan az egri és miskolci lapban olvasható szövegen alapul, vannak szó szerinti egyezések, de a szerző elég szabadon átformálta.²³ És végül *Az Ojság* ismertetésében is vannak összececsengések.²⁴

Az *Egerben* olvasható két ismertetés tehát nyilvánvalóan egy reklámanyag, amit az egri és miskolci lap teljesen átvett, míg mások kissé átalakítva, kihagyva. Így egri lapban a két könyvről nem önálló véleményről olvasható. Ezt támasztja alá egyébként az is, hogy a *Reggeli Hírlap*ban a két mű mellett olvasható még egy ismertetés *A Nobel-díjas írók antológiájáról* is, ami szintén szerepel a Káldor reklámján.²⁵ Feltételezhetően tehát a kiadótól kapták az anyagot, amit azután közöltek.

Van még egy további német emigráns szerző, akinek egy regényéről szintén megjelent egy ismertetés az *Eger* hasábjain. A *Berlin Alexanderplatz* szerzője,

²⁰ Magyar Hírlap, 1934. nov. 25., 8; Ujság, 1934. november 25., 15. – Sok más lapban is reklámozták, de csak a címmel.

²¹ Ujság, 1935. január 13., 18.

²² Georg Fink: *Utat tévesztettél?* In: *Reggeli Hírlap*, 1934. dec. 19, 4.

²³ „*Utat tévesztettél* a címe Georg Fink új regényének. Fink az *Éhes vagyok* kötetével teremtette meg hírét az európai közönség előtt. Életrajznak készült az a regény, amelynek közlése előtt a Berliner Tagblatt soron kívül nyitotta meg hasábjait. Az ismeretlen öngyilkosság szélén álló Georg Fink így lett egycsapásra híres író. Ez a második kötet ugyancsak sajátos ízű egyéni írás, bár az elsónél kevésbé rokonszenves. A terheltségek olyan tömegével küszködnek a történet hősei, ami időnként már határozott túlzásnak tűnik fel: tudatalatti és tudatos küzdelmek a hajlam és a diszpozíció átka ellen, örökös összetűzések a fennálló társadalmi és morális világrenddel. A szekszuális eltévelyedéseknek valóságos lexikonját adja Georg Fink ebben a könyvében, amely igen reális stílussal és a realitáson messze túlmenő vonalvezetéssel, de kétségkívül lüktető erővel vonultatja fel egy utat tévesztett kor egzaltált életét.” (–m–): *A hét könyvei*. In: Magyar Hírlap, 1934. nov. 18., 30.

²⁴ „Georg Fink, a kitűnő német író első regényével meghódította a maga számára a magyar olvasóközönséget, második regénye pedig biztosíték arra, hogy a magyar olvasóközönség becsülését meg is tartja. Új regénye az emberi lélek halhatatlanságának nagy apotheozisa, bűnök, terheltség és nemi eltévelyedések éjszakájában mindig ott világít a lélek.” *Utat tévesztettél?* In: *Az Ojság*, 1934. nov. 25., 8.

²⁵ Fink, Reggeli, uo.

Alfred Döblin (1878–1957) is azok közé német írók közé tartozott, akik nem sokkal Hitler hatalomra jutása után emigráltak: a Reichstag felgyújtása utáni napon Svájcba távozott. Jó oka volt erre neki is, hiszen zsidó származású volt és baloldali nézeteket vallott.²⁶ Erről a könyvről egy némileg hosszabb méltató szöveg jelent meg a lapban:

Alfred Döblin a német íróakadémia tagja, orvos és hivatása a legkülönbözőbb társadalmi osztályok tagjaival összehozza. Legismertebb alkotása a »Berlin, Alexanderplatz«, amely a berlini gangsterek, betörők: a nagyváros ötödik rendjének világába viszi el az olvasót. Ott játszódik le ennek a regénynek hallatlan izgalmas meséje, amely hű képe a háború utáni német főváros életének. Biberkopf a regény főszereplője a börtönből kerül ki az első oldalakon. Innen kezdve kísérjük végig életútján, amikor a rázúduló csapások alatt megtisztul lelkében és új, más emberre válik. Átalakulásában döntő esemény szerelme a kis Mici iránt, akit ártatlanul és érdemtelenül elragadnak tőle, akit meggyilkol a megtestesült gonoszság, Reinhold, akivel Biberkopfnak élete küzdelmes szakában tusáznia kell.

A jó és rossz küzdelmével a »Berlin Alexanderplatz« hallatlan mélységű írásművé válik, amely a maga magasabb ethikai tartalmával is méltán a világirodalom legjava között foglal helyet.

A főszereplő és a köré csoportosult alakok modern miliőben az antik végzet tragédiákat idézik, bizonyos tekintetben egy modern Jób megpróbáltatásainak is lehetne nevezni ezt a művet, amely újszerűségével, tárgya merészségével, stílusával és képeinek pazar bőségével teljesen új szintet jelentett és jelent a világirodalomban és nyeresége fordításos irodalmunknak.

Biberkopf kitör a végzet ellen, diadalmaskodni akar rajta, de a sors erősebbnek bizonyul nála, maga alá gyűri és megadásra, letörésre kényszeríti. Döblin teljes tudatosan választja ezt az utat, s ebből a szembeállításból Biberkopf életével és olvasóival szemben adódik az a belső izgalom, ami a regény minden jelenetét átfűti.

A Berlin Alexanderplatz mint eseményes, érdekes regény is elsőrangú alkotás, megérdemli azt a hírnevet, amely övezi és ritka élmény marad mindenkinek, aki végigolvassa.

A regényt, amelyet dr. Braun Soma fordított le nagy elmélyedéssel, egész vázsonkötésben, hófehér, famentes, könnyű papíron a Nova Irodalmi Intézet adta ki. Kapható a Ker. Sajtószövetkezetben is.²⁷

Az előző két könyvismertetésről írottak tükrében nem meglepő, hogy a Döblin-regényről közölt szöveg is megtalálható több más magyarországi és határon túli magyar nyelvű lapban. Az egeri lapban, illetve az *Orosházi Friss Újságban*, a

²⁶ Életéhez ld. Prangel, Matthias: Alfred Döblin. Stuttgart, Metzler, 1987.

²⁷ *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Eger, 1934. aug. 2., 3.

Marosvidéken, az *Ujságban*, a *Pécsi Naplóban*, a *Munkácsi Közlönyben*, az ungvári *Uj Közlönyben*, a kolozsvári *Keleti Újságban*, a miskolci *Reggeli Hírlapban* és a *Temesvári Hírlapban*²⁸ megjelent szövegek szó szerint megegyeznek egymással, különbségek csak a kisebb kihagyásokból adódnak (csak az *Ujságban*, a *Pécsi Naplóban* és *Keleti Újságban* olvasható szöveg erősen lerövidített). Az, hogy az *Ujságban* három napon belül kétszer is megjelent ugyanaz a szöveg, szintén azt bizonyítja, hogy itt reklámszöveg közlésével van dolgunk.

Ezt az is alátámasztja, hogy az ismertetésekben egyetlen bírálat vagy kritikus megjegyzés sem olvasható, csak méltató, dicsérő szavak. Hasonló eljárással találkozhatunk egyébként magyar szerzők, például Zsolt Béla *Kínos ügy* című regényének esetében is.²⁹ Erről a könyvről is több lapban jelent meg ugyan az a szöveg ismertetésként³⁰ és egy részlete reklámként is.³¹

Összegzésképpen megállapítható, hogy bár az említett ismertetések nem az *Eger* egy névtelen szerzőjének saját véleményét tükrözik, minden esetre méltánylandó, hogy abban a korban a konzervatív-keresztény beállítottságú lap szerkesztőjének volt bátorsága olyan szerzők könyveit ismertetni, reklámozni, akiknek a világnézete nem egyezett a lapéval. A tanulmányban leírtak a két háború közötti sajtó és könyvterjesztés érdekes gyakorlatára is rávilágítanak. A lapok szerkesztői láthatóan szabadon alakíthatták a megkapott szöveget, rövidíthették, ha a rendelkezésre álló hely erre kényszerítette őket, illetve a kihagyások miatt minimális mértékben a mondatokat is átfogalmazhatták.

²⁸ *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Orosházi Friss Újság, 1934. aug. 2., 3; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Marosvidék, 1934. aug. 7., 4; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Ujság, 1934. aug. 5., 15 és 1934. aug. 7., 7; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Pécsi Napló, 1934. aug. 8., 5; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Munkácsi Közlöny, 1934. aug. 9., 4; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Uj Közlöny, 1934. aug. 9., 4; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Keleti Újság, 1934. aug. 12., 6; *Alfred Döblin: Berlin, Alexanderplatz*. In: Reggeli Hírlap, 1934. aug. 23., 4; *Alfred Döblin: »Berlin, Alexanderplatz«*. In: Temesvári Hírlap, 1934. szept. 2., 8.

²⁹ Köszönettel tartozom Kerekes Amáliának, hogy erre felhívta a figyelmemet.

³⁰ *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: Reggeli Hírlap, 1935. máj. 18., 4; *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: A Csonkagyarország, 1935. máj. 26., 5; *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: Brassói Lapok, 1935. júl. 4., 10; *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: Bukaresti Lapok, 1935. júl. 4., 10.

³¹ *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: Keleti Újság, 1935. júl. 27., 9; *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: Keleti Újság, 1935. aug. 10., 3; *Zsolt Béla: Kínos ügy*. In: Keleti Újság, 1935. szept. 11., 8.

H. Móra Éva

Lackfi János: Rocky

A sokoldalú és termékeny *Lackfi János* ezúttal regénnyel jelentkezik. Sokat, sokfelét olvashattunk már tőle nyomtatásban, a honlapján, közösségi oldalán, de a regény műfaja igazán újdonság tőle. Gondolom, sokan vették kézbe felfokozott érdeklődéssel a *Rockyt*.

Igen, a bunyós Rockyról van szó, a filmhősről, aki egy mentálisan sérült fiú példaképévé válik. A fiú – nincs neve, végig így nevezi őt az író: *a fiú* – mániákusan azonosul példaképével, kívülről tudja a film minden mozzanatát, keményen edz, *úgy fut, mint a Rocky*, méghozzá esőben, mert Rocky is mindig esőben fut, és szürke kapucnis pulóverben, mert Rockynak is olyan van. Ezzel a képpel indul a regény, s a beszédmódból az olvasó már az első oldalakon ráérez arra, hogy ez a fiú nagyon *másmilyen*. Tudja is magáról, hiszen az emberek visszajelzései másról se szólnak, mint hogy *dilinyós* vagy *sajtfejű* – ez a kifejezés a volt edzője szavajárása: a mentálisból *ementáli* lett –, az orvosok véleménye pedig bizonytalan: *autista, kényszeres, skizoid, boderline...* tudjuk, a való életben sem egyértelműek az ilyesféle diagnózisok. Az viszont döbbenetes és írói bravúr, ahogy ennek a fiúnak a látásmódját leírja Lackfi. Igaz, hogy egyes szám harmadik személyben fogalmaz, de nem a megszokott „mindentudó elbeszélő” szól hozzánk, hanem végig a fiú szemszögéből látjuk és értelmezzük az eseményeket. Az *értelmezzük* szó itt egészen más jelentést kap. Orvosi pontossággal bontakozik ki előttünk a fiú világlképe: számára egyforma súlyú minden, a részletek fogják meg, azokat képes aprólékosan és rendkívül szubjektíven elemezni – de a részletek soha nem állnak össze egészé. Az Egerek és emberek Lennie-jére emlékeztet alakja: bivalyerős, s erejével akaratlanul is gyilkosságba sodródik. Méghozzá többszörös gyilkosságba. A kiváltó okokat, a lélektani hátteret a maga módján részletesen megmagyarázza: *„Például nem jó, ha közel lépnek hozzá, mert az ijesztő, fél, hogy összekeveredik az olyan emberrel. És ha megijed, az nem jó jel, mert olyankor fogalma sincs, mit csinál, és ez a másiknak is rossz lesz, mert a fiú túl erős, és aki vele kötözködik, annak esetleg véletlenül kijön a vére vagy az agya, pedig fontos, hogy azok belül maradjanak, bent a testében.”* Így véletlenül halálos ütést mér három emberre, megnyomorít további hármat. Ötször erkölcsi felháborodásában ütött, tulajdonképpen *igazságot osztott*, egyszer pedig félelmében. *„...látta a Tibit, aki régebben egyszer közel jött hozzá, és ordított vele, ezért jobbésbal meg balésjobb, megütötte, és a Tibi nagyon bevverte a fejét a betonba, és most kerekesszékekben üldögél.”* A fiú nem érzi tettének a súlyát. Megnyugodva látja, hogy Tibi megszélidült, most már nem fog hozzá közel menni és kiabálni. Aztán mégis megmozdul benne valami:

„szívből szerette volna az egészet visszacsinálni, de már nem lehet.” Megindító elhatározásra jut: megkéri, ezután hadd etethesse ő Tibit, hiszen etetni kell, mint egy kisbabát.

Intézetben vagyunk, ami tulajdonképpen börtön, de állapotára való tekintettel ebben az enyhébb (?) intézményben figyelgetik, vizsgálgatják. Nyolc évet kap, s ezt ugyanolyan egykedvűen veszi tudomásul, mint mindent, ami körülötte történik. A kinti világ eseményeiről Zsoffa nénjétől értesül, aki gyakran látogatja. Ő a nagynéni, aki messzire tűnt anyja helyett neveli a fiút, s aki a világ teljességét, a zsinórmértéket jelenti a fiúnak. Jóságos, mélyen vallásos lélek, ellenpontja iszákos, mocskos szájú, közönséges férjének – aki szintén a fiú keze által lelte halálát... A néni babonákkal átszínezett vallásossága furcsán, sajátosan épül be a fiú világképébe. A beszédmód is bizarrá válik ettől: a jámbor, együgyű, asszociatív gondolatfűzésbe bibliai, liturgikus részletek, imádságelemek keverednek. „...a vér, ami ilyenkor kifut valakiből, már nem tud visszabújni, egyre jobban jön kifelé, minden vér ki akar jönni a testből, mint az Emberfia, Jézus Krisztus vére, amit értünk ontott a kereszten, Uram, irgalmazz nekünk.” Másutt: „Fel kell aprítani az időt, mint a hagymát. Ötször ötven fekvőtámasz. Közben a rózsafüzér, üdvözlégy, Mária, kegyelemmel teljes. Felülés, guggolás, felugrások [...] Miatyánk, ki vagy a mennyekben, jobbésbal, balésjobb, ragadnak az ütések.”

A történetben persze felbukkan több szereplő: börtönről lévén szó, hát kétes alakok, rafinált bűnözők, akik nemcsak a fiút, de a naiv Zsoffa nénjét is becsapják. Felbukkan néhány tipikus, néhány vonással, de találóan megrajzolt epizódszereplő a faluból; alkoholisták és melósok, s a történet végén felbukkan a fiú anyja is. És van egy figura, *Gergely atya*, akiről határozottan úgy érzem, hogy bölcsességével, mértéktartásával, elfogadó attitűdjével az író regénybeli mása, az ő álláspontját képviseli. A regény végén, mintegy zárszóként Gergely atya összegzi a dolgokat. Afféle szemléleti már-már életvezetési tanácsokat kapunk; a dolgok állandóan mozgásban vannak, változnak, s nem árt, ha ezért mi is változunk, megtanulunk más, friss szemmel látni.

Nem a cselekmény az érdekes tehát ebben a regényben. Nem szeretem az elkoptatott *érzékenyítés* szót, de valami mégis történik velünk, akik elolvassuk a *Roc-kyt*. Legalább nem címkézzük. Legalább tudomásul vesszük, hogy vannak lények a Földön, akik sajnálják és eltemetik az elhullott legyeket, tiszta lélekkel imádkoznak – és akaratlanul is halálos csapásokat oszt az öklük... Nincs tanulság.

(Helikon Kiadó, Budapest, 2023)

Oláh András

„Hadd legyenek így én magam”

Kaiser László új verseskötetének címe – *Az én térfelem* – roppant beszédes, hiszen az első pillanattól nyilvánvalóvá teszi az olvasó előtt, hogy egyfajta vallo-másos költészet darabjaiban mélyedhet el. S valóban: a beválogatott versek révén egy életút, egy életpálya áttekintésének mérföldköveit, emlékezetes – katartikus vagy éppen drámai – pillanatait, a küzdelmeket, az örömeket és csalódásokat, a megtett út buktatóit gyűjti egybe a szerző. A „70 év – 70 vers” alcím pedig arra utal, hogy az idő iszonyúan fölpörgött. Nemrég még a *Vándorok, véredek, anyalok* című válogatást lapozgattam, amely a költő 65. születésnapjára időzítve jelent meg. Lám, egy fél évtized úszott el szinte észrevétlenül.

A transzcendencia, a szakralitás folyamatosan nyomon követhető Kaiser László műveiben, ám a megközelítés korántsem mondható hagyományosnak, köznapinak, hiszen a megélt próbatételek árnyalják az emberi reakciót, a megközelítést és az istenfogalmat is: „*Hisszük vagy nem, Isten megsegít, / talán úgy, hogy éppen nem segít*” (Magyarok). A megoldás ugyanis a mi kezünkben van. Csak értenünk kell az Úr szavát. És a némaságot is.

Egy olyan korban, ahol eltorzultak az értékek, az ember csak önmagára és közvetlen környezetére, a családjára számíthat: „*Senki sincs veled a világ ellened / önmagad lett a végső fegyvered*” – szögezi le a *Depresszió* című versében. Az „egymásért élünk” szeretet-gondolatát fogalmazza meg kristálytisztán a feleségéhez, Helgához címzett költeményében is – megköszönve a kitartást és a hűséget: „*maradjunk meg egymásnak / gyönyörű bilincsben*” (Mondd), amit tovább erősít a „*Karácsony veled*” című vers szakralitás-élményt idéző soraival: „*Szoríts engem jászolosan, / mint amaz asszony a kisedet!*”.

EBbe a bizalmi körbe vonja be gyermekét is, akinek léte és örökkévalóságig tartó szeretete az életöröm talán legfőbb forrása: „*Adoptálj engem, megteheted, / tegyél gyermekké, gyermekem, / játsszunk együtt csillaghullásig – / hullásomig legyél velem!*” (Gyerekszoba – I.).

A korán elhunyt szülők emléke sok év után is mély fájdalommal tölti el a költőt. „*Immár harminc éve szorít téged a föld, / engem hiányod*” – írja az édesanyját elsirató versében (Nem gyógyít). Megrázó sorokkal idézi fel az édesapja emlékét is: „*Becsukódott, mint a kagyló, / döntése már egyszemélyes: / eldobott gyöngy, s annyi történt, / utas megtért lakhelyéhez*” (Becsukódott).

A szeretet, mint megtartó erő jelenik meg a versekben. De az érzelmi kötődések hangsúlyozása mellett fontosnak érzi a költő vitatott helyzetek tisztázását, a problémákkal való szembenézést is. Írásai mintha maga elé tartott tükrök lennének:

„Engedjetelekre elrejtőzni, / hadd legyenek így én magam / hadd lehessenek őszinte is / lepleződjek: hazudtam / hadd mutassam sebeimet /.../ lássátok, hogy beteg vagyok” (Engedjetelekre elrejtőzni).

Az alapos nyomkövetés, a szembenézés persze komoly veszélyeket hordoz magában. Törések keletkezhetnek. Kapcsolatok omlanak össze, barátságok esnek szét. Az ebből eredő kimondhatatlan és kegyetlen fájdalmat sűríti össze a „Csálódás” című versben: „*a barátságban nincs csálódás / csak árulás*”. Egy ilyenfajta cserbenhagyás láthatóan mély nyomot – gyógyíthatatlan sebet – hagyott a költő lelkében: „*Nem várom és nem jön felém / senki sem, ki elhagyott*” (Nem várom).

A közönyösséget szülő monotonía, az emberi viszonyok rendezetlensége, elszürkülése, a kapcsolatok átértékelődése sajnos a modern kor terméke. „*Nem is veszik észre, ha / kikopsz a világból?*” – világít rá a nyilvánvaló tényre a költő (Viszszasírod tegnapod).

Elkoptak a gyökerek, nem találjuk a kapaszkodókat, mert „*vagyunk széthordott bútorok. // Mennék tovább, de nem lehet, / múltak ölik a kezdetet*” (Belénk az ördög költözött). A magunk teremtette világ hátrányait több versében is felemlgeti, megerősítve, hogy a megoldást csak akkor érhetünk el, ha van elég elszántság kikecmeregni a Madách által megjósolt „*a most-pokolból*” (Kilépni vagy bennmaradni).

Kaiser László a megoldást keresi. A rideg és érzéketlen világot szembesíti a megélt múlttal. Ehhez az összes ajtót igyekszik kitérni, teret biztosítva az elhanyagolt, kiselejtezett érzelmek újbóli találkozásához. A hazatéréshez. Ehhez nyilván nem elég csupán a múlt emlékeit felidézni, ám azok mégis nélkülözhetetlenek, mert mintát adnak egy élhetőbb világról: „*Innen ha el, mindig vissza //.../ Megtérek, mert itthon vagyok, / emlékeim itt szabadok*” (Itt).

Nem véletlen, hogy ehhez a témához kötődve karácsonyi gondolatokat fogalmaz meg, amikor a krisztusi minta nyomán kimondja: „*úgy kérek, hogy mégis adok*”. Így lesz a fenyőfa és az angyalok társasága az otthona: „*Vándoroltam éjben, fényben, / veled végleg hazatértem: / veled várnak, akik vártak, / neked hiszek még csodáknak*” (Veled végleg hazatértem).

De párhuzamosan fölvezet a másik alternatívát is, amit az önzés teljesíthet ki: „*kincsek között sem vagyok, / nem kérek és nem adok. // Magam vagyok nélkülem, / türelmetlen türelem*” (Néma monológ).

Ugyanezt a kettősséget ábrázolja azokban az egymással felelő versekben, amelyek a társadalom megosztottságát rajzolják meg irodalmi szekértáborok álarcába rejtve. A költő ironikus hangvételű szövegekkel mutat rá a szemlélet torz voltára: „*Lemondtam a magas lóról / meg a kényes olvasóról*” (Vadmagyarok, tartsunk össze). „*Nem szállok le magas lóról, / lemondtam az olvasóról*” (Posztmoderneket, tartsunk össze).

Kaiser László kitűnő kórképet állított fel erről az elsivárosodott, kibicsaklott, szürreálisan madáchi világról, ahol az ember a tragédia szereposztása szerint – önálló akarat nélkül – éli mindennapjait. „...*végleg szerep lettem*” – írja (Szerepekben), s keserű szájjal teszi hozzá: „*ne mondjátok hogy az ember isteni*” (De sírnak a gyerekek).

A költő diagnózist készített, s egyúttal tükröt tart elénk is, szembesít önmagunkkal. A kórkép ismeretében talán lehetőség nyílik a gyógyulásra.

Az elmúlt hetven év mérlegét egy csodaszép versbe sűríti: „*Mérleget megvonva: / talán nincs is mérleg, / életet okolva / maradt meg az élet*” (Az életet okolva).

Kaiser László a megmaradást tűzi ki célnak. Ehhez keres útjelzőket, iránymutatókat. Ilyennek tűnik néhány általa megidézett klasszikusunk: a magyarságkutató Kőrösi Csoma Sándor, a nyelvújító Kazinczy, a szeretetet kereső József Attila, a hazát az anyanyelvben megtaláló Márai, az igazság kimondását mindenek elé helyező Nagy Gáspár, a gitárjával a vállán az országot bejáró Dinnyés József, vagy a jóbarátként számon tartott Baranyai Ferenc.

Az általuk kitaposott ösvényen halad e kötet szerzője is – beazonosítható jeleket hagyva maga után: „*Lángomat ne bántsd, / kormozhat az így is, / tüzemet ne lohaszd, / elhalhat az így is*” (Lángok, tüzek). A költői szerepet a megélt traumák, a megfogalmazott létigazságok teszik hitelessé.

A záróvers egyben a kötet címadó írása is. Ebben két szóval megfogalmazza az önmaga számára levonható következtetést: „*nem változom*” (Az én térfelem), és kifejezi azon reményét, hogy az „*Évek múlásával elsimul minden: / hitem megmarad, mint a legfőbb kincsem*” (Úgy döntöttem).

Kaiser László itt közölt verseiben – miként azt Bakonyi István is kiemeli a könyv borítóján olvasható ajánlásában – előnyben részesíti a kötött, dalszerű formákat, visszatérve ezzel a költészet hajdani kiindulópontjához.

Összességében megállapíthatjuk, hogy ismét egy jól felépített, a kordivattól távol álló, a hagyományok felé visszanyúló, őszinte érzéseket tükröző könyvet tett elénk. Igaz emberi érzések, lelkiismeretre ható kérdések és figyelmeztetések sajdulnak ki sorai mögül.

Kaiser László: *Az én térfelem* (Hungarovox Kiadó, Budapest – 2023)

Madarász Imre

Berlini Fal a Balatonnál

A pártállami múltban a Balatonnál világrendszerek találkoztak. Békésen-barátságosan és ellenségesen-hidegháborúsán egyszerre. Béresi Ákos *A gyanú árnyékában. A keletnémet és a magyar állambiztonság tevékenysége a Balatonnál (1963–1989)* című, a Kocsis Kiadónál megjelent könyve „a Balaton szocialista múltjának”, „a szocialista Balaton történetének” nem napsütéses de árnyékos oldalával foglalkozik a korábbi szakirodalomnál „emberközelibb formában”, „mikrotörténeti megközelítésben”.

A Magyar Népköztársaságnak szüksége volt a valutát hozó idegenforgalomra, azonban a beáradó nyugati – zömmel nyugatnémet – turisták jelenléte a „magyar tenger” partjain olyan „mindennapos barátkozást”, sőt, egyenesen „kapitalista mentalitást hozott létre”, olykor kisebb lyukakat ütve a Vasfüggönyön, melyet aggódva figyelt az állambiztonsági apparátus. Nemcsak a honi, de a keletnémet is, amelyik borzadva tapasztalta a két Németország polgárainak odahaza tilalmas találkozását, érintkezését, közös nyaralását. A hírhedt Stasi a magyar elvtársakkal együttműködve hosszabbította meg a Berlini Falat Pannóniáig példátlanul népes és hazánkba is exportált besúgóhálózatával, sőt, „a nyári szezon idejére” idetelepített „operatív csoporttal” és „utazási irodákkal az állambiztonság szolgálatában”. Mindez skizofrén állapotot eredményezett. Szélsőséges példaként, egy „informátor” jelentette, „hogy a nyugati osztály vezetője egyébként sem tartja helyesnek az NSZK-val a turisztikai kapcsolatok megerősítését... nemegyszer hangoztatta, hogy gyűlöli a németeket...”, ámde a gazdasági felsőbb érdek parancsára a kerékkötő gyűlölködőt félreállították. A „Zimmer Feri”-rendszer viszont a „lenti” kapcsolatokat tette ellenőrizhetetlenné. „Stasiország” paranoiája sem spiclikkel, sem rágalmazó propagandával nem bírta megakadályozni a „nyugati propaganda” a Popper emlegette „zárt társadalmat” fellazító, némely alattvalókat egyenesen fellázító, „disszidálásra” készítő hatását. Ami kockázatos volt a nyugati szabad világba való szökéssel próbálkozókra nézve, mivel az elfogott szökevényeket, „disszidenseket” a magyarországi belügy pilátusi módon átadta a Német Demokratikus Köztársaságnak, ahol börtönévek vártak rájuk.

Béresi Ákos elemző krónikájából, „esettanulmányaiból” zordonan tanulságos emberi drámák és tragédiák rajzolódnak ki: író és vitorlásversenyzők megfigyelése, szerelmespár egyesülésének megnehezítése, családok szétszakítása, utazási irodák besúgói, alaptalan kémhisztériák... Kissé furcsa, hogy a legalaposabban, legbövebben tárgyalt tragikus esemény, a Pajtás sétahajó felborulása 1954-ben

legalább huszonhárom utas, zömmel gyerekek vízbefulladásával, semmilyen kapcsolatban sem állt a „DDR” ávojával.

Amiképp talán az az olvasói magánemlék sem, hogy e sorok írója 1983-ban egyetemista diákként tolmácsolt azon a tájon és ismerkedett meg egy dekoratív „endekás” hölgygel, akit fölöttébb érdekeltek a munkaügyben hozzánk érkezett olasz és „eneszkás” urak... Csakis belső vonzódásból?

„Antiretró” emlékek...

(Béresi Ákos: A gyanú árnyékában. A keletnémet és a magyar állambiztonság tevékenysége a Balatonnál (1963–1989), Kocsis Kiadó)

Homa János

Pyrker

Képek a pátriárka-érsek életéből

Két részben, három helyszínen (Velence, Róma, Eger)

Pyrker János László *Mein Leben* (Életem) című önéletrajzi műve és korabeli dokumentumok alapján

SZEREPLŐK:

Pyrker János László pátriárka-érsek

VII. Piusz pápa

Antonio Canova a Velencei Képzőművészeti Akadémia elnöke

Leopoldo Cicognar gróf, művészetbarát

Giovanni atya San Silvestro plébánosa

Apponyi Albert gróf, az osztrák-magyar monarchia nagykövete

Rajner Károly kanonok, érseki helynök

Lonovics József kanonok

Barkóczy László kanonok

Bémer László kanonok

Kazinczy Ferenc

Toldy Ferenc

Paul osztrák katona, falkenschluchtli favágó

Zsaskovszky Ferenc az egi bazilika karmestere

Ezredes

Őrnagy

Sekrestyés

Erős férfi (szarvaskői kőtörő)

Szarvaskői parasztember

Szarvaskői parasztember felesége

Első hegedűs

Énekes

papok, velencei polgárok, ministránsok, katonák, tűzoltók, zenészek, kórustagok, szülők, gyerekek

ELSŐ FELVONÁS

Játszódik Itáliában, az 1820-as évek első felében.

1. jelenet

Velence, Szent Márk tér.

(A Szent Márk Bazilikából a szentmise végén vonul ki a misét celebráló Pyrker pátriárka, akit a kanonokok, ministránsok követnek. Közben a hívek (Kórus) egyházi énekeket énekelnek latinul.)

PAUL, A KATONA Ó, Jézusom, nem hiszek a szememnek! Hiszen ez a mi erdőőr atyánk!

(A pátriárka és kísérete elhalad, a kiabáló katona előtt, közben Pyrker integet a katonának és magával viszi a Dózse palotába.)

2. jelenet

A háttérben a függönyre festett Szent Márk teret felváltja a Dózse palota képe.

(A színen Pyrker és az osztrák katona, Pyrker Dózse palotában lévő irodájában.)

PYRKER *(a katonához fordulva)* Hogy került ide, fiam?

PAUL, A KATONA Atyám, eminenciád hogy került ide?

PYRKER Én vagyok a velencei pátriárka.

PAUL, A KATONA De hát gyerekkoromban még az erdőt őrizte Lilienfeldben!

PYRKER Bizony, erdőőr voltam. Felszentelt papként a lilienfeldi apátságban éltem. Amikor Napóleonnal fegyverszünetet kötöttek csapataink, kivonultak katonáink a mantuai erődből és Lilienfelden keresztül szállították őket a kórházba. El kellett látnom közülük néhány haldoklót a betegek szentségével, s szerencsétlen módon, elkaptam tőlük valami furcsa kórt. Hamarosan megjelentek rajtam a fekete kiütések. Eret vágta rajtam, de ez csak rontotta az állapotomat. Ágynak estem. Félrebeszéltem, és az orvosok, akik több ízben is megvizsgáltak, menthetlennek tartottak.

PAUL, A KATONA Hihetetlen! Úgy tudom, sokan meghaltak.

PYRKER A 21. napon jobban lettem, de még sokáig kétséges volt, hogy meggyógyulok-e. A sok felfekvés minden örömet kiszívta. Tizennyolc gyulladt sebet számoltak meg a testemen. Olyan sovány voltam, mit egy csontváz. A lilienfeldi apát szerető gondoskodással viseltetett irántam. A következő évben kinevezett az apátság gazdasági igazgatójává és erdőőrré.

PAUL, A KATONA Gondolom, boldog volt, hogy járhatta a természetet.

PYRKER Dehogy, egyáltalán nem örültem neki, mert jobban érdekelt a tanulás és az olvasás, de rájöttem, hogy jót tesz nekem a friss levegő. Kaptam egy lovat is. Elkezdtem bebarangolni az apátság kiterjedt erdeit. Lenyűgözött az Alpok szépsége. Erdőörként szarvas- és rókavadászatot is szerveztem, esténként szarvaslesre

jártam a völgyekbe. A természetjárás, a túrázások visszaadták az erőmet. Persze a gazdasági munkám és az erdőjárás mellett sok időt töltöttem az apátságban is. Akkor voltam a legboldogabb, ha a magányos esti óráimon tanulmányaimmal foglalkozhattam.

PAUL, A KATONA Én csak hallottam, hogy eminenciád erdőőr volt, de valójában Tüurnitzben láttam először, amikor templomba mentem a szüleimmel, Falkenschluchtban éltünk.

PYRKER Csaknem tíz évig volt rám bízva az erdészet irányítása. 1807-ben neveztek ki plébánossá Tüurnitzbe, amely két óra járásnyira van az apátságtól. Tüurnitz jó község volt, mind hivatali ügyeimet, mind az emberek vallásosságát nézve. A templom főoltárára megvettem egy képet, amit Schindler festett Bécsben. A kórusnak vettünk egy új orgonát, sok-sok jóember segítségével, támogatásával. De ekkor tűnt fel a derült, békés égen a napóleoni háború viharfelhője.

(Éles kopogás az ajtón. Belép egy fiatal pap, Pyrker titkára, mögötte egy középkorú, erősen kopaszodó férfi, San Silvestro plébánosa.)

TITKÁR Bocsásson meg, Pyrker pátriárka! Giuseppe atya, San Silvestro plébánosa nem győzte kivárni, míg befejezik a beszélgetést.

PYRKER Ahogy Ovidius mondja: „Leve fit, guod bene fertur onus.” Azaz: „Légy türelemmel, s majd könnyű a nagy teher is.” Főtisztelendő Giuseppe atya! Kérem, adjon még nekünk pár percet, míg mi magunk vetünk véget a beszélgetésnek!

(San Silvestro plébánosa és Pyrker titkára kimegy a szobából.)

PYRKER Látod, Paul fiam, nemcsak a favágók sorsa nehéz. És akkor az erdőőrökről nem is beszéltem.

PAUL, A KATONA Főtisztelendő László atya! Elnézést kérek, hogy felkiáltottam örömömben a bazilika előtt, de nagyon megörültem, hogy megláttam.

PYRKER Ennél talán csak én örültem jobban, hogy láttam egy földimet. Tudnod kell, hogy az Alpok itt maradt a szívemben. Kérlek, beszélj nekem a szüleidről! Vannak-e testvéreid, mit hallottál a lilienfeldi apátságról?!

PAUL, A KATONA Édesapám favágó, édesanyám otthon van. Tizenketten vagyunk testvérek, én vagyok a legnagyobb. Sajnos nem tudtam iskolákat végezni, ezért lettem én is favágó. Most, hogy már több hónapja itt vagyok Velencében, engem is erős honvág fogott el... Lilienfeldben is többször jártunk. A tűzvész után jól halad az építkezés. Mi is elmentünk édesapámmal, hogy segítsünk helyrehozni az épületeket a tűzvész után.

PYRKER Kedves Paul, fogadd el ezt az aranyat tőlem, s kérlek, fáradj át a konyhába, ahol terített asztal vár!

(Paul, a katona kimegy, előtte kezet próbál csókolni Pyrkernek, de az kihúzza ujjait a katona kezéből és megöleli a fiatalembert.)

3. jelenet

Pyrker Dózse palotában lévő érseki irodájában.

(Pyrker visszaül a székre és kettőt köhint. Abban a pillanatban kinyílik az ajtó, és újra belép Giuseppe atya, a San Silvestroi plébános.)

PYRKER Hallgatom, Giuseppe atya.

GIUSEPPE ATYA Laudetur Jesus Christus! László pátriárka, nem értek egyet azzal, hogy prédikálni kell a szentmiséken! Én biztos nem fogok beszédet tartani az evangélium után. Miért nem jó úgy, ahogy eddig csináltuk? Több évszázados hagyomány itt, hogy nincs prédikáció.

PYRKER Páter Giuseppe! Hallottam arról, hogy Velencében, ahogy Itáliában is általában, csak böjti időben tartanak prédikációt. Tudom azt is, hogy nem a helyi papok prédikáltak ilyenkor sem, hanem máshonnan hívtak szónokokat jó pénzért. Ráadásul ezek a szentbeszédtek többnyire csak kilencedeken hangzottak el, minden nap este. Olyan alkalmakon, amelyeken a szegényebb rétegek nem vettek részt. Így különösen az alsóbb néprétegek vallási oktatás nélkül maradtak.

GIUSEPPE ATYA Az úgynevezett dottrina christiana, a keresztény oktatás alkalmával szoktak a hitoktatók magyarázó előadásokat tartani...

PYRKER Igen, de ezeket délutánonként tartják a templomokban. Akkor, amikor a felnőttek dolgoznak a földeken, a tengeren vagy a boltokban. Így csak a fiatalok vesznek részt ezeken a hittanórákon. Ezért határoztam úgy, hogy az osztrák és német egyházmegyékhez hasonlóan itt, Velencében is elrendelem a szentbeszédet a plébániai miséken. Azzal szeretnék segíteni papjaimnak, hogy kiadom könyv alakban a vasárnapra és ünnepnapra szóló Szentírás-részleteket, az evangélium megfelelő szakaszait.

GIUSEPPE ATYA Bocsásson meg, de ez Velencében soha nem volt szokás. A gondolatoknak nincs arra ideje, hogy hosszú miséken vegyenek részt. De hiszen a Szentírás kiadása, melyben nincsenek magyarázó jegyzetek, az Index, azaz a tiltott könyvek jegyzéke szerint tilos.

PYRKER Nos, kedves Giuseppe atya! Mivel már előtted is több tiltakozó járt itt, így már régen magamhoz hívtam a pátriárkai szeminárium két professzorát, akik beillesztették a magyarázatokat a kritizált szentírási részek mellé. Így másfél év előkészület után holnaptól minden plébánián el kell kezdeni a prédikációt.

GIUSEPPE ATYA Én akkor sem fogok prédikálni... Ha eddig úgy is jó volt, hogy nem kellett Velencében prédikálni, ezután miért ne lenne jó?!

PYRKER Főtisztelendőséged elfeledkezik arról, hogy pappá szentelésekor engedelmességi fogadalmat tett püspökének. Én pedig előljárójaként úgy rendelkezem, hogy prédikálnia kell. Egyébként felfüggesztem a papi működését.

GIUSEPPE ATYA Nem értek egyet ezzel a döntéssel. *(Köszönés nélkül kimegy az ajtón.)*

PYRKER *(Meglepetten néz maga elé, majd néhány pillanat múlva elkezd hangozatosan olvasni az asztalán lévő Szentírást.)* „Kijelentettem a te nevedet az embereknek, akiket nekem adtál a világból. A tiéd voltak, és nekem adtad őket, és ők megtartották a te igédet. Most tudják, hogy mindaz, amit nekem adtál, tetőled van; mert azokat a beszédeket, amelyeket nekem adtál, átadtam nekik, ők pedig befogadták azokat, és valóban felismerték, hogy tetőled jöttem, és elhitték, hogy te küldtél el engem. Én őértük könyörgök: nem a világért könyörgök, hanem azokért, akiket nekem adtál, mert a tiéd, és ami az enyém, az mind a tied, és ami a tied, az az enyém, és megdicsőíttetem öbennük. Többé nem vagyok a világban, de ők a világban vannak, én pedig hozzád megyek. Szent Atyám, tartsd meg őket a te neved által, amelyet nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi! Amikor velük voltam, én megtartottam őket a te nevedben, amelyet nekem adtál, és megőriztem őket, és senki sem kárhozott el közülük, csak a kárhozat fia, hogy beteljesedjék az Írás. Most pedig hozzád megyek, és ezeket elmondom a világban, hogy az én örömöm teljes legyen bennük. Én nekik adtam igédet, és a világ gyűlölte őket, mert nem a világból valók, mint ahogy én sem vagyok a világból való. Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy őrizd meg őket a gonosztól. Nem a világból valók, mint ahogy én sem vagyok a világból való. Szenteld meg őket az igazsággal: a te igéd igazság. Ahogyan engem elküldtél a világba, én is elküldtem őket a világba: én őértük odaszentelem magamat, hogy ők is megszentelődjenek az igazsággal” (Jn 17,6-19).

(Csend a színpadon. Néhány pillanat múlva visszajön Giuseppe atya. A san silvestroi pap csendben áll, majd Pyrker előtt letérdel és kezet akar csókolni neki, de Pyrker felemeli és magához öleli a papot.)

4. jelenet

A Dózse palota előtt.

(Háttérben a Dózse palota, előtte rohangáló gyerekek, szülők és a plébánosuk, Adriano atya.)

ADRIANO ATYA Hamarosan itt lesz László pátriárka. Remélem, mindenki felkészült a feladatra, remélem, mindenki fújja a katekizmust! Ahogy megbeszéljük, én kérdezek, s mindig a nagyok fognak válaszolni. Na tegyünk egy próbát! Mondom a kérdést, és Ádám válaszol majd rá! A kérdés: Miért élünk a világon?

ÁDÁM *(12 éves fiúcska iskolásan mondja.)* Azért élünk a világon, hogy Istent és szeretetét megismerjük, ezt viszonzzuk, és eljussunk az örök életre.

ADRIANO ATYA Hogyan szerette Isten a világot? Federico, te válaszolj!

FEDERICO *(Magas, vékony 12-13 éves fiúcska.)* Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát, Jézus Krisztust adta érte.

ADRIANO ATYA Hogyan viszonzuk Isten szeretetét? Florentina, most te válaszolj!

FLORENTINA (14 éves, magabiztos lány.) Isten szeretetét úgy viszonzzuk, hogy hiszünk Jézus Krisztusban: rábízunk életünket, és elfogadjuk tanítását.

ADRIANO ATYA Mit kell hinnünk? Júlia, most te felelsz!

JÚLIA (15 év körüli lány.) Azt kell hinnünk, amit Isten kinyilatkoztatott.

ADRIANO ATYA Mi a kinyilatkoztatás, illetve mire bízta Jézus Krisztus a kinyilatkoztatást? Fabrizio, kérlek, erre te válaszolj!

FABRIZIO (A legidősebb, 16 év körüli fiú.) A kinyilatkoztatás Isten üzenete az emberekhez. Jézus Krisztus a kinyilatkoztatást Anyaszentegyházra bízta.

ADRIANO ATYA Na, még két kérdés. Hogyan őrzi az Anyaszentegyház a kinyilatkoztatást, illetve mi a Szentírás? Erre is te válaszolj, Fabrizio, mert te vagy a legokosabb!

FABRIZIO Az Anyaszentegyház a kinyilatkoztatást a Szentírásban és a Szent-hagyományban őrzi. A Szentírás azoknak a könyveknek a gyűjteménye, amelyeket az Anyaszentegyház Istentől sugalmazottaknak ismer el.

ADRIANO ATYA Nagyon okosak vagytok. Arra kérlek benneteket, hogy mindig a nagyok válaszoljanak a kérdésekre!

(Közben megérkezik Pyrker pátriárka. Látja, hogy a kicsik szomorúan lógatják az orrukat.)

ADRIANO ATYA Eminenciás uram! A velencei San Martino plébánia diákjai készen állnak a vizitációra. Először a gyermekek válaszolnának a kérdéseimre. Nos, mondom a kérdést és Ádám, válaszol majd rá! A kérdés: Miért élünk a világon?

ÁDÁM (Most is iskolásan mondja.) Azért élünk a világon, hogy Istent és szeretetét megismerjük, ezt viszonzjuk, és eljussunk az örök életre.

ADRIANO ATYA Hogyan szerette Isten a világot? Federico, te válaszolj!

FEDERICO Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát, Jézus Krisztust adta érte.

(Adriano atya felteszi a kérdéseket, közben Pyrker pátriárka föl-le jár. Aztán Pyrker teszi fel a kérdéseket, de a válaszadót Adriano jelöli ki.)

PYRKER Mi a Szentírás?

FABRIZIO Az Anyaszentegyház a kinyilatkoztatást a Szentírásban és a Szent-hagyományban őrzi. A Szentírás azoknak a könyveknek a gyűjteménye, amelyeket az Anyaszentegyház Istentől sugalmazottaknak ismer el.

(Pyrker leállítja a kérdezést.)

PYRKER Látom, a nagyok szépen megtanulták a válaszokat. De én a kicsikre is kíváncsi lennék.

ADRIANO ATYA Eminenciás Pátriárka atya! Ha gondolja, átadom a gyerekek feleltetését.

PYRKER (Odamegy a legkisebbekhez.) Hát titeket hogy hívnak?

EGY 6-7 ÉVES KISFIÚ (*Égő szemekkel válaszol.*) Én Michelangelo vagyok...
A LEGKISEBB, ALIG 6 ÉVES KISLÁNY (*Megilletődve.*) Engem Máriának hívnak.

PYRKER (*Pyrker megsimogatja a két kisgyerek arcát, a háttérben lévő szülők megtapsolják.*) Mária, most tőled kérdezném, kik az angyalok?

MÁRIA Az angyalok szellemi teremtmények, akik szüntelenül dicsőítik Istent, és az üdvösség tervét szolgálják.

PYRKER Most te válaszolj, Michelangelo! Honnan tudunk az angyalokról?

MICHELANGELO Az angyalokról a kinyilatkoztatásból tudunk.

PYRKER Ma mindenki nagyon ügyes volt. De engem Mária és Michelangelo kápráztatott el a legjobban.

(*Pyrker mindkettőjük arcát újra megsimogatja.*)

SZÜLŐI HANG A HÁTTÉRBŐL É nostro. László atya hozzánk tartozik. László atya a miénk!

ÚJABB SZÜLŐI HANG

Sias tu benedetto da Dio! Áldja meg az Isten! Áldja meg az Isten!

(*Rövid csend, kivonulnak a szereplők.*)

5. jelenet

Pyrker szobája a Dózse palotában.

(*A színpadon három férfi beszélget. Pyrker János László, Antonio Canova, a Velencei Képzőművészeti Akadémia elnöke és Leopoldo Cicognara, a művészetbarát gróf. Az asztalon könyvek, rajzok. Beszélgetés közben egymásnak mutatnak a könyvekből rajzokat.*)

PYRKER Kedves barátaim! Köszönöm, hogy velem töltik az estét. Mielőtt asztalhoz ülnénk, s elfogyasztanánk a tiroli vacsorát, arra kérem méltóságtokat, meséljenek nekem Velence képzőművészetéről. Canova művész úr, köszönöm, hogy ön is elfogadta meghívásomat, akit az egész világ ismer, aki a barokk stílustól eltávolodva, az antikművészet ideáljaihoz nyúlt vissza, és a klasszicizmus megalapítójaként tisztelik önt.

ANTONIO CANOVA Velence éppen helyzeténél fogva egészen sajátos művészetet tudhat magáénak, mely élesen különbözik Itália többi városállamának művészetétől. Konstantinápolyal, azaz Bizánccal való kapcsolata említendő, de számos iszlámhatás is érte. Ez leginkább az építészetben mutatkozik meg, de a festészet is sokban különbözik például Róma vagy Firenze festészetétől. A velencei reneszánsz nagyban meghatározta a 16. század festészetét. A reneszánsz művészet eszmei háttereként a humanizmust szokás megjelölni. Velencében nem volt központi szerepben a humanizmus. Mivel városunk középkori alapítású, nem is büszkélkedhetett olyan antikromokkal, amilyenekkel például Róma vagy Firenze. Viszont a gótika itt mély gyökeret eresztett.

LEOPOLDO CICOGNARA A festményeket itt költeményeknek, poesiének neveztek.

ANTONIO CANOVA Itt a festészet dokumentatív, minden apró részletet megörökítő, narratív jellegű. Nagy szerepe volt a városban található ikonoknak, nem egy festmény egy-egy ikon modernizált változataként készült. A reneszánsz festészet Velencében két festődinasztiával, a Bellinikkel és a Vivarinikkel kezdődött.

PYRKER De az építészetben Velence mindig is más úton járt, mint a délebbre fekvő városok. Vajon miért?

LEOPOLDO CICOGNARA A gótika itt sokkal elevebb, pompásabb az iszlámhatások miatt. Az iszlám építészet jellegzetes eleme, a szamárhátíves ablak a reneszánsz építészetben sem maradt el. A Firenzéből kiinduló quattrocento-szellemű építészet is különbözik Velencében. Pietro Lombardo és fiai tervezték a Santa Maria dei Miracoli templomot, ezt az igazán pompás kis templomot. Andrea Palladio késő reneszánsz művészete is teret kap Velencében. Az ő nevéhez a San Giorgio Maggiore és az Il Redentore templomok építése fűződik.

PYRKER A Dózse-palota valóságos kincsesár.

ANTONIO CANOVA Így van. A jelenleg látható palotát 1340-ben kezdték el építeni. Itt található az egykori köztársasági testületek hivatalai. Az épület szinte minden termében csodálatos festmények tucatjai láthatók. Külön érdemes megemlíteni Tintoretto Paradicsomát, a világ legnagyobb méretű vásznainak egyikét, amely a Nagyteremben van a dózse trónja fölött. Őriznek egy eredeti gótikus freskót is. A múzeum gazdag képtárában Hieronymus Bosch, Quentin Massys, és Giovanni Battista Tiepolo festményei is láthatók.

LEOPOLDO CICOGNARA Ne feledkezzünk el a nagyon fiatal szobrászról, Marco Casagrandéről sem, aki nem is olyan régen Angelica és Medoro című művével elnyerte a Brerai Akadémia első díját.

ANTONIO CANOVA Már találkoztam vele. Mecénása, Bartolomeo Gera ajánlotta be.

LEOPOLDO CICOGNARA És ne feledkezzünk el a dózsék hagyatékáról, a lakótermek berendezési tárgyairól, a reneszánsz és barokk kori használati tárgyakról, a dózsék által megrendelt egyéni és csoportos portrékról.

PYRKER Lenyűgöző hagyaték. Nekem a festészet az egyik legcsodálatosabb dolog, amit isteni segítséggel alkotott az ember. Kedvenc festőm Tiziano. Három festményt különösen nagyra tartok: Tizianótól Szűz Mária mennybevételét, Raffaellótól Krisztus színeváltozását és Correggio Szent Jeromosát.

LEOPOLDO CICOGNARA Mindegyikben ott a túlvilági révület. Valami mennysországi üzenet.

PYRKER Én magam sem tudnám megmagyarázni, miért fogtak meg ezek a festmények! Mária mentes volt az áteredő bűntől, és mint Istenszülőt, a testét nem érte

romlás. Testestől-lelkestől fölvetetett a mennybe. Ezt a hitigazságot jeleníti meg Tiziano a Santa Maria Gloriosa dei Frari-bazilika oltárképén. A kép alján a tanítványokat látjuk. Arcukról meghökkenés és áhítat olvasható le, ahogy égre emelik tekintetüket. A kép közepére került Szűz Mária, ahogy az angyalok az égbe emelik a testét. Ő is az Ég felé néz. A festmény felső részében az Atya alakja rajzolódik ki, aki tárt karokkal fogadja az Istenszülőt. (Közben egy másolaton bemutatja ezt a festményt.)

LEOPOLDO CICOGNARA Az alkotás összeköti a Földet az Éggel.

PYRKER Valóban. A kép felvillantja azt a végtelen szeretetet, ahogy Isten szereti a világot. Pármában járva láttam a Szent Antal templomban Correggiónak a Szent Jeromos-képét. Ez olyan érzékkel van kiszínezve, hogy a festők is csodálják a mestert ragyogó színkezeléséért, talán nem is lehetett volna jobban megfesteni a nagy szentet, az egyházatyát.

LEOPOLDO CICOGNARA Aki a monda szerint kihúzott egy tövist az orosz-lán talpából, amitől az állat megszelídült és hűséges kísérője lett.

PYRKER Így van. Rómában láttam Raffaello Krisztus színeváltozása képét. Ezen a festő két, egymástól távol eső bibliai részt kötött össze. A felső részen Jézust látjuk a fényben, miközben az apostolok alszanak, az alsó részen az ördög által megszállt fiúnak története elevenedik meg.

6. jelenet

Lángol a Dózse-palota.

(Emberek szaladnak vödörrel össze-vissza. Oltani próbálják a tüzet, de a lángok egyre magasabbra csapnak. Éles szirénahang jelzi a bajt. A színen Pyrker, katonák, ezredes, őrnagy.)

VALAKI A FELBOLYDULT TÖMEGBŐL Tűz van! Tűz van! Szaladjatok a tűzoltókért!

EGY MÁSIK HANG Vízet! Vízet! Riasszátok a katonákat! A nagytanács terme alatt ég minden! Vízet! Vízet!

(Pyrker kalapban, kabátban kilép az épületből, melyben ő maga is lakik. Meglátja, hogy mellette egy osztrák katonatiszt áll tétlenül, katonáival.)

PYRKER Ezredes úr! Miért nézik tétlenül, hogy terjed a tűz? Ha nem segítenek az oltásban, átterjednek a lángok az egész épületre!

EZREDES Főtisztelendő úr! Nekünk tiltják az előljáróink, hogy polgári épületeknél segédkezzünk.

PYRKER Nem hiszem, hogy ilyen esetben, amikor ég a Dózse-palota, bármelyik előljárójuk is megbüntetné önöket, hogy segítettek az oltásban.

EZREDES Én nem szeghetem meg az előírást.

PYRKER Akkor majd én vállalom a felelősséget! *(A katonák felé fordul.)* Kérem, vegyenek részt az oltásban!

(A katonák, az ezredes kivételével, elindulnak Pyrker után.)

EGY KATONA Hozzuk ki az árkádok alól a fegyvereket, a löszertáskákat, nehogy berobbanjanak!

EGY MÁSIK KATONA Álljunk sorfalat a lagúnáig, úgy adjuk kézről-kézre a vödröket!

(Javában tart az oltás. Késve megérkezik egy másik katonatiszt, egy őrnagy tűzfecskeendővel és újabb katonákkal. Pyrker megjegyzést tesz a késlekedőkre.)

PYRKER Őrnagy úr! Egy ilyen késés miatt háborút lehet elveszíteni.

ŐRNAGY Én nem szólnék be a nagyok dolgába!

(Pyrker megdöbben a sértő megjegyzésen. Az őrnagy tesz néhány lépést, majd akkor veszi észre, hogy a pátriárkát sértette meg.)

ŐRNAGY Jaj, most látom, hogy eminenciás uram is itt van. Hát azért késtünk, mert a vezérkar kivárt. Nem akartak engedni bennünket tüzet oltani.

7. jelenet

Dózse-palota előtt sétáló velencei emberek.

(Két sétáló beszélget.)

AZ EGYIK SÉTÁLÓ VELENCEI POLGÁR De jó, hogy sikerült a tűztől megmenteni a palotát!

EGY MÁSIK SÉTÁLÓ Ha nincs a pátriárka, most lehet, hogy csak egy kiegészítő épület állna itt.

AZ EGYIK SÉTÁLÓ VELENCEI POLGÁR Hallottad, hogy Pyrker a tűz után jelentést írt Ferenc császárnak? Arra kérte, rakja ki a hatóságokat és az ide szállásolt katonákat a palotából. Merthogy azoknak a festményeknek, csodálatos művészeti alkotásoknak a megsemmisülése hatalmas veszteség lenne. Még arra is javaslatot tett, melyik hivatal hova kerüljön át innen. A múlt héten járt itt Ferenc császár, ő mondta el a város vezetőinek, hogy Pyrkernek köszönhetik, hogy a város tűzvédelme biztosított lett. Azt mondta a császár: Pyrker János László határozott hangú levelet írt nekem.

8. jelenet

Róma, 1823.

(Apponyi Antal gróf, az Osztrák – mm Magyar Monarchia nagykövete és VII. Piusz pápa beszélget.)

APPONYI ANTAL NAGYKÖVET Szentatya! Kérésrel jöttem. Néhány napja Rómában tartózkodik Pyrker János László velencei pátriárka, aki szeretne szentséggel találkozni. Régóta figyelemmel kísérem Pyrker pátriárka életét és méltónak tartom arra, hogy szentséged meghallgassa őt.

VII. PIUSZ Nagykövet úr! Már én is hallottam Pyrker atyáról, de kérem, mondjon róla néhány szót!

APPONYI ANTAL NAGYKÖVET Magyarországon született 1772-ben. Apja uradalmi tisztartó volt. Az ifjú Pyrker kimagasló szellemi képességeit már gimnáziumi tanárai is felismerték. Nehéz, kalandos élete volt. Fiatalemberként egy szicíliai gróf mellett vállalt titkári állást, aki magával hozta Itáliába. Utazásait befejezve 1792-ben Lilienfeldben belépett a ciszterciák rendjébe. A teológiát Sankt Pöltenben végezte, s 1796 őszén szentelték pappá. 1798 elején az apátság gazdasági vezetője lett, majd hét évig a kancelláriát és az erdészeti hivatalt is vezette. Ekkor plébánosnak nevezték ki Tüرنitzbe. 1811-ben visszatért a lilienfeldi rendházba, rá egy évre a kolostor apátjává választották.

VII. PIUSZ Úgy tudom, Pyrker ebben az időszakban ismerkedett meg Ferenc osztrák császárral, magyar és cseh királlyal, amikor a császár a Napóleon fölött aratott győzelemért a máriazelli kegyhelyen adott hálát.

APPONYI ANTAL NAGYKÖVET Pyrker ekkor meghívta az uralkodót, hogy töltsen az éjszakát a közeli lilienfeldi apátságban. Pyrker karrierje ezután gyorsan ívelt felfelé: I. Ferenc a következő évben császári titkos tanácsosnak, majd 1819-ben szeptesi püspöknek, 1820-ban pedig velencei pátriárkának nevezte ki. Pyrker a Velencében töltött első éveiben írta a Rudolf von Habsburg című hősi eposzt, melynek főszereplőjét a császárról mintázta. Pyrker, a császár és egyben patrónusa halála után naplójában így emlékezett meg róla: *„Őtőle kaptam a jólétet, a méltóságot és a kitüntetést, melyekre az olyan születésű ember, mint én soha nem is gondolhatott volna!”*

Velencében nagyon sok itáliai festő értékes festményét mondhatja magáénak.

VII. PIUSZ Író és szereti a képzőművészetet? Ő maga is művész?

APPONYI ANTAL NAGYKÖVET Valóban jelentős író. Német nyelven ír. Először drámával próbálkozott, az 1810-ben megjelent Historische Schauspielen című gyűjteményben. Három magyar témát, Kis Károly, a Hunyadiak és Zrínyi halálának történetét dolgozta fel. Ezt követően az epikára tért át, hexameteres alapokra építve írta meg 1816-ban a Tunisiás című alkotását. Majd 1821-ben a Die Perien der heiligen Vorzeit. Úgy tudom, már készül a Habsburg Rudolfról szóló műve is.

VII. PIUSZ Nagykövet úr! Kíváncsivá tett. Sőt úgy érzem, köszönettel tartozom önnek, hogy egy ilyen nagy formátumú emberre hívta fel a figyelmet. Szeretettel várom Pyrker pátriárkát holnap délelőtt:

APPONYI ANTAL NAGYKÖVET Szentatyám! Köszönöm a meghallgatást!

9. jelenet

Róma, 1823.

(Pyrker találkozása VII. Piusz pápával.)

VII. PIUSZ (Folyamatosan fogja Pyrker kezét.) Annyi sok szépet hallottam emenciádról, de most az érdekelne, hogy egy ilyen széles körű ismeretekkel rendelkező személy, hogyan lett pap?

PYRKER Sia laudato Gesú Cristo! Szentséges Atyám!

VII. PIUSZ Semper laudato!

PYRKER Hosszú ideig katonának készültem. Az egyik tábornok azt ígérte, hogy egy dragonyosezredben kapok helyet. Aztán egy napon találkoztam Wenzel Ignaz Rafael karmesterrel, aki Budáról került Bécsbe. Különleges titkot árult el magáról. Elmondta, hogy egykor ciszterci szerzetes volt az egyik csehországi apátságban. De abban az időben sok kolostort zártak be, amitől megrémült ismerősöm, s otthagytá a kolostort. Maga sem gondolta volna, hogy ezt később megbánja. Rafael úr tanácsolta azt nekem, hogy lépjek be egy kolostorba, legyek szerzetes. Ő ajánlotta nekem a lilienfeldi apátságot, sőt ajánlólevelet is adott nekem, amit átadtam a barátságos Ignaz von Lilienfeld apátnak.

VII. PIUSZ Hol található ez a hely?

PYRKER Az apátság az Alpok lábánál található, varázslatos hely. Itt kaptam meg novícius ruhámat és László rendi nevet. A noviciátus idején a rendszeres imára, a lelkiségi művek és a latin klasszikusok tanulmányozására fordítottam időmet. Cicerot, Líviust, Sallustiust, Tacitust, Terentiust és Vergiliust olvastam. Mindenekelőtt a komoly, nagy emberismerő Tacitus maradt a kedvencem. Ekkor elolvastam az Ó- és Újszövetségi Szentírást is. Egy teljesen új világ tárult fel előttem. A zenetanárom biztatott, hogy fejlesszem klarinét tudásom. Az apátságban az volt a szokás, hogy a novíciusok hegyet másznak, s előfordult, hogy a legmeredekebb csúcsokat is megmásztuk. Teológiai tanulmányaimat a Sankt Pölteni Püspöki Papnevelő Intézetben végeztem.

VII. PIUSZ Itt is az irodalom foglalkoztatta?

PYRKER Itt már a Szentírás érdekelt a legjobban, de nyelveket, franciát és angolt tanultam, így idővel Miltont és Shakespeare-t olvastam eredetiben. Másodéves teológusként megpróbáltam néhány kardalt írni, amit aztán a hatvan növendék közül néhány – a vacsorák után – megpróbált velem együtt elénekelni, egy cselló kíséretével a szabadidő teremben. Az egyik dal ezekkel a szavakkal kezdődött: „Mi szép, ó Testvéreim, vidáman pergetni az öröm óráit!” Boldogok voltunk! Ezért is egyeztek bele előljáróink abba, hogy időnként énekeljünk. Ők is meghallgattak bennünket.

VII. PIUSZ Mikor szentelték fel pappá?

PYRKER 1796-ban. Első misémet is az apátságban mondtam. Később a lelkipásztori munka mellett nagy súlyt fektettem, a Szentírás tudományára, s az ezzel összefüggő görög és latin nyelvekre, mert ezeknek a professzora akartam lenni. A következő években a novíciusoknak én tartottam az egyháztörténeti órákat. Később a kolostor gazdasági igazgatója, majd apátja lettem, de plébánosként is tevékenykedtem. Az 1797-es esztendő végzetes volt, amikor mozgósították a népet, hogy védje meg magát a Bonaparte Napóleon által vezérelt franciákkal szemben.

VII. PIUSZ Napóleonnal nekem is meggyűlt a bajom. Nem is akárhogyan. Már pápaságom 1800-as kezdetétől szembekerültünk egymással, és ez a szembeállítás egészen Bonaparte 1815-ös bukásáig tartott. Napóleont rendszeresen feldühítette, hogy nem voltam hajlandó teljesíteni a követeléseit. De azt is el kell mondanom, hogy még pápaságom előtt, 1796-ban, a francia függetlenségi háborúk idején, Napoleon csapatai megszállták Rómát, ahol elődömet, fogolyként a franciaországi Valence-be hurcolták. Elődöm itt is halt meg 1799-ben.

PYRKER Ő volt VI. Piusz, családi nevén Giovanni Angelo Braschi a 250. római pápa volt?

VII. PIUSZ Igen. Elődöm a nagy francia forradalom idején, 1797-ben elvesztette a franciaországi pápai birtokokat, majd a Direktórium idején megfosztották az egyházi államtól, aztán Bonaparte Napoleon tábornok utasítására elfogták és a franciaországi Valence-be hurcolták. Miután VI. Piusz pápa 1799-ben meghalt a fogságban, a pápai székhely hat hónapig üresen állt.

PYRKER Aztán a következő évben, 1800-ban a konklávén szentségedet választotta pápává.

VII. PIUSZ Igen, s egy nagyon furcsa helyzet állt elő, mivel a franciák VI. Piusz letartóztatásakor lefoglalták a pápai tiarát, így engem 1800. március 21-én egy papír fejdíszsel koronáztak meg.

PYRKER De miért tartotta fogságban a Szentséges Atyát Napoleon?

VII. PIUSZ Napóleonnak útjában volt az Egyház. Egyedül akarta irányítani a világot. Kényszerből kötöttük meg 1801-ben a konkordátumot, amely szigorúan korlátozta a mindenkor pápa franciaországi hatalmát, és jóváhagyta, hogy a forradalmi kormány eladja a katolikus egyház franciaországi földbirtokait. Napoleon az egyház minden engedménye ellenére is kereste annak „tökéletes módját”, hogy kimutassa korlátlan hatalmát. Aztán 1809-ben Napoleon ismét megszállta a pápai államot. Engem is elhurcoltak. Ekkor adtam ki a Quum memoranda című pápai bullát, amelyben kiközösítettem a császárt és mindenki mást, aki részt vett a pápai állam elleni támadásban. Napoleon új konkordátum megkötésére tett nekem ajánlatot, olyan feltételekkel, hogy mondjak le államfői jogaimról, tegyem át a székhelyemet Párizsba, és a császártól fogadjak el javadalmozást. Ezt a megalázó ajánlatot azonban visszautasítottam. A kiközösítés egyértelmű figyelmeztetést jelentett Napoleonék számára.

PYRKER Hallottam, hogy a császár híve, Miollis tábornok csapatai betörték a pápai palotába. Igaz ez a hír?

VII. PIUSZ Igaz. Miollis attól tartott, hogy népfelkelés törhet ki a támogatóinkra, ezért elrendelte, hogy a csapatai haladéktalanul vonuljanak a pápai palotához. A katonák átmásztak a Quirinal palota kertjének falain, majd betörték a palotába, ahol a svájci gárdával vívott véres közelharc után felverték álmomból,

majd elhurcoltak engem. Száműzetésben azzal a szándékkal szenteltem fel a piemonti La Voglina templomát, hogy ez legyen a pápaság lelki bázisa száműzetésem idején. Napóleon azonban 1812 tavaszán ismét elrabolgatott, Piemontból a franciaországi Fontainebleau-ba hurcoltak. Egészségi állapotom ekkor már súlyosan megromlott: az Alpokon átvezető út során bélcsavarodást kaptam és a magas láz miatt félrebeszéltem.

PYRKER Úgy tudom, hogy a Mont Cenis-hágón való fáradságos átkelés idején már az utolsó kenetet is feladták Szentséges Atyámnak...

VII. PIUSZ Igen, mert azt hitték, hogy meghalok. Végül azonban megérkeztem a fontainebleau-i kastélyba, ahol a következő két évben fogoly voltam. Született még egy rám kényszerített konkordátum, de ezen túllépett az idő, mert Napóleon 1814. április 11-én lemondott. Néhány héttel később visszatértem Rómába, ahol a hit védelmezőjeként fogadtak. Sokat szenvedtem, de végül győzedelmeskedett a kintartásunk.

PYRKER Szentséges Atyám! Látom, teljesen felkavarta ez a visszaemlékezés. Elköszönök, de a megbeszéltek szerint holnap is felkeresem. Laudetur Jesus Christus!

10. jelenet

Róma, 1823.

(VII. Piusz pápa és Pyrker pátriárka-érsek beszélget.)

VII. PIUSZ Hogy érzi magát Rómában, excellenciás János pátriárka?

PYRKER Amikor ideértünk, első dolgom volt, hogy meglátogattam a Szent Péter Székesegyházat. Lenyűgözött, amikor beléptem ebbe a hatalmas katedrálisba. Azóta sokszor megnéztem, s majd' minden napszakban más arcát mutatta. Felmásztam a bazilika tetejére is. Kimondhatatlan élmény volt onnan rátekinteni a városra. Többször jártam a Pantheonban, megnéztem a Colosseumot, s ellátogattam kíséreléssel a falakon kívüli Szent Pál Bazilikába, s bejártuk a katakombákat is. Ezek a földalatti helyeken sokat imádkoztunk.

VII.PIUSZ Megtanítana egy szép imára?

PYRKER Még édesanyámtól tanultam, gyerekkoromban Szent Bonaventura imádságát. Így hangzik: „Sebesítsd meg, Uram, az én lelkemet a Te üdvösséges szerelmed sebeivel! Adj az én szívembe tiszta és fölgerjedd apostoli szeretetet, hogy elájuljon, és elolvadjon az én lelkem a Te szerelmed és kívánságod miatt. Tégedet szomjúhózzon, Tehozzád fohászkodjék, testétől megválni, te elődbe menni szüntelen kívánkozzék. Adjad, én Istenem, hogy az én lelkem kívánsága csak Te légy, Angyalok kenyere, lelkünk táplálása, minden napi természet fölött való kenyér, melyben találhatik minden édesség. Téged Uram, kire kívánva néznek az angyalok, éhen kívánjon az én szívem, és az Te gyönyörűséges jó ízeddal

MÁSODIK FELVONÁS

Játszódik Egerben 1827 és 1847 között.

1. jelenet

A régi egri székesegyház sekrestyéje.

(Szereplők: Rajner Károly kanonok és a régi egri székesegyház sekrestyéje. Történik a sekrestyében, a szentmise után, miközben a sekrestyés segít a miseruha levételében a helynöknek.)

SEKRESTYÉS Főtisztelendő Kanonok úr! Igaz a hír, hogy holnap érkezik Egerbe az új főpásztor?

RAJNER KÁROLY Így igaz, János bácsi.

SEKRESTYÉS Hát ezt is sikerült kiböjtölni... Fischer érsek öt éve, hogy eltávozott a Jóistenhez. Azóta nem volt főpásztorunk.

RAJNER KÁROLY Látja, János bácsi, Isten malmai lassan őrölnek ugyan, de lesz újra érsekünk. Pyrker János László, velencei pátriárkát nevezték ki főpásztornak, pápai jóváhagyással. Pyrker érsek megkapta az „egri pátriárka érsek címet. Holnap érkezik, holnapután iktatják be tisztségébe.

SEKRESTYÉS Azt mondják, hatlovas hintóval érkeznek...

RAJNER KÁROLY Holnap után lesz itt a székesegyházban az érseki, ezután pedig a megyeházán a főispáni beiktatása. Nyolcszáz vendéget várunk... Úgy érzem, be sem férünk ennyien, ebbe a kis székesegyházba...

2. jelenet

Az egri érseki palota.

(A színen Pyrker pátriárka-érsek és Rajner Károly kanonok.)

PYRKER Főtisztelendő Kanonok úr! Azért kértem ide, mert nagy szükségem lesz a helyi ismereteire.

RAJNER KÁROLY Örömmel segíték pátriárka-érsekemnek.

PYRKER Ezúton köszönöm meg, hogy helynökként segítette az egyházmegyét érkezésemig. Szeretném kérni, hogy ezután, ha elutazom vegye vállára az Egri Főegyházmegye terhét...

RAJNER KÁROLY Köszönöm megtisztelő bizalmát.

PYRKER Köszönöm, hogy elfogadta felkérésem. Már Velencében is igyekeztem tájékozódni az Egri Főegyházmegye dolgairól. Ma ugyan elfáradtam a beiktatásaimon, de szeretném, ha holnap együtt látogatnánk el templomainkba, a Lyceumba, a várba... Hallottam, hogy melegvíz tört fel a városban... Ennek sorsa is érdekelne. Holnap reggel találkozunk és teszünk egy sétát a városban.

3. jelenet

Az egri várban.

(Pyrker és Rajner az egri vár romjai között beszélget. Utánuk papok, civilek sétálnak.)

PYRKER Főtisztelendő Rajner atya! Köszönöm a mai sétát. Ma különösen a vár látványa ragadott meg. Ez a hely, ahol Dobó István tündökölt. Ez a hely, ahol a Mi Urunk segítette azt a világra szóló csodát, amikor pár ezer keresztény ember megalította a világot elfoglalni akaró mohamedánokat. Látom, hogy romokban hever ez az erődítmény. Nyomát nem őrzi a hajdani szép napoknak. Ráadásul még a köveket is elhordják az építkezők... Azt gondolom, meg kell erősíteni, fel kell újítani a falakat! Mielőbb három keresztet kell állítani a vár legmagasabb pontján. Ez lesz a Kálvária-hegy, s bízom abban, hogy ez által a vár zarándokhellyé válik. Az idelátogatók tiszteleghetnek a várvédők, a keresztény hit védőinek kálváriája előtt. Talán az sem utolsó szempont, hogy gyönyörű innen a kilátás, nagyszerű a panoráma.

RAJNER KÁROLY Pátriárka-érsek úr! Azt mondják, friss szem többet lát. De ez igaz erre a helyzetre is. Itt jártunk el nap, mint nap a vár mellett. Láttuk, hogy széthordják a falakat. Eminenciád egy pillanat alatt megemeli a magasba, ezt a pusztuló, elfeledett helyet.

PYRKER Helynök úr! Nagyon sok lesz majd a teendőnk. Láttam, hogy kicsi a székesegyház, kihasználatlan a Lyceum épülete, elpazaroljuk a melegvizet... Nem beszélve arról, hogy nagyon sok festményt hoztam Velencéből. Szebbnél szebb alkotások... Nos, ezek megfelelő elhelyezéséről is gondoskodnunk kell! De nemcsak festményeket hoztam Velencéből. Négy csodaszépen szóló hegedűt is. Vasárnap délutánra, az érseki palota kertjébe, koncertre hívom a zenekedvelő egrieket.

4. jelenet

Hangverseny az egri érseki palota udvarán.

(Néhány ember, közöttük Pyrker, Rajner tanácstalanul várakozik az udvaron. A vonósnegyes Schubert műveiből játszik.)

PYRKER Velencében többszázszor tolongtak egy ilyen koncerten. Itt viszont alig jöttek páran.

RAJNER KÁROLY Kihirdettük minden szentmisén, hogy lesz ez a hangverseny, s várjuk az érdeklődőket. Sajnos itt nem divat koncertre járni.

PYRKER Itáliából hoztam magammal ezt a négy kvalitásos hangszert, vonósnegyes alapításához. Ezek egyike az 1697-ben készült *Cecília* nevű Stradivari-hegedű. Annnyira bízom benne, hogy itt most sokan élvezhetik a hegedűk hangját. Schubert zenéjét.

RAJNER KÁROLY Úgy hallottam, hogy Érsek úr személyesen is ismeri Schubertet?!

PYRKER Igen. Két évvel ezelőtt Gasteinben találkoztam vele. Franz Schubert éppen az egyik barátját kísérte oda. De mi már előtte is váltottunk vele néhány szót, Caroline Pichler szalonjában. Három dalát ajánlotta nekem. Különösen nagyra értékeltem A vándor című művét. Aztán a legutóbbi Gasteini találkozón Franz megzenésítette két versemet. Az egyik címe: A mindenhatóság. Ez így kezdődik: Mily nagy Jehova, az Úr! Ez a sor A szent hajdani gyöngyei című munkámból való. A második megzenésített költemény címe: Honvágy, ez a gondolat pedig a Tunisiában olvasható.

5. jelenet

Tanévnyitó a tanítóképzőben.

(Szereplők: Rajner Károly kanonok, érseki helynök a képző első igazgatója. Tanárok, diákok. Eléneklük a Boldogasszony Anyánk... című éneket orgonakísérettel, majd az új igazgató, Rajner Károly köszönti a diákokat.)

RAJNER KÁROLY Tisztelt Tanár Urak, Diákok! Kedves Szülők!

Szeretettel köszöntöm a megjelenteket az Egri Tanítóképző első tanévnyitóján, most az 1828. év decemberében kezdjük meg a kántortanítók képzését Pyrker **János pátriárka-érsek kezdeményezésére**. Főpásztorunk már rövid szepesi püspöksége alatt is felismerte, hogy a legtöbbször komolyabb képzettség nélkül tevékenykedő tanítók nem képesek eredményesen tanítani a gyermekeket. Ezért már néhány hónappal Egerbe érkezése után elhatározta, hogy az általa Szepeskáptalanon alapított német nyelvű tanítóképző intézet mintájára Egerben magyar nyelvű tanítóképző intézetet létesít. Szándékáról tudósította az uralkodót, kérve tervének jóváhagyását. A király 1828. február 13-ai leiratában engedélyezte Pyrker pátriárka-érsek tervét. Az intézet ma nyitja meg kapuit itt, a Foglár Intézetben.

Tanítóképzőnk szervezeti és működési szabályzata, a „*Regula et Constitutiones Instituti Praeparandorum ad Ludi-Magisteria*” a szepesi tanítóképző intézet szabályzata alapján készült, első igazgatójának pedig engem nevezett ki. A jelentkezés feltétele a megfelelő testalkat és egészségi állapot volt, a felvételi pedig írásból, számtanból és nyelvismeretből állt. Tanítóképzőnkben az oktatás két évet vesz igénybe, melynek során az első évben hittant, Ó- és Újszövetséget, olvasást, írást és számtant tanítanak a hallgatóknak, de a legfontosabb tantárgynak a pedagógia számított. A második tanévben éneklést és orgonálást tanulnak, mivel a tanítók általában kántori feladatokat is ellátnak. Az intézetbe felvett növendékek ingyenes oktatásban és ellátásban részesülnek. Pyrker érsek kifejezett kívánsága a tanítói állások betöltésénél, hogy az egri intézetben végzetteket előnyben kell részesíteni elhelyezkedésükkor. Bízunk benne, hogy intézetünk kiállja az idő próbáját és elősegíti, hogy érseki városunk „az iskolák városa” címet is elnyerje.

6. jelenet

Érseki palota, 1830.

(*Pyrker János László pátriárka-érsek Rajner Károly, Lonovics József, Barkóczy László, és Bémer László kanonokokkal egy új főszékesegyház építéséről tárgyal.*)

PYRKER Főtisztelendő kanonok testvéreim! Az egri egyházmegyét az elsők között alapította Szent István király. A Szent János evangélista tiszteletére felszentelt püspöki székesegyházat a vár mai területén építették fel. Az egri vár 1552-es ostromát megelőzően a román stílusban felépített, majd gótikus stílusban átépített templomot jelentősen átalakították a kor háborús viszonyaira tekintettel. Az ostrom során a templomban tárolt puszkapor felrobbant, romba döntve a székesegyház maradványainak egy részét. 1566-ban a kanonok testülete úgy döntött, hogy elhagyja a romos épületet és a Szent Mihály plébánia templomba költözött, mely 1580-tól hivatalosan is betöltötte a székesegyház funkcióját és Szent János apostol és evangélista az egri egyházmegye védőszentje is patrónusa lett.

BARKÓCZY LÁSZLÓ A török kiűzése után Telekessy István püspök felújította a Szent Mihály székesegyházat, majd hozzákezdett egy nagyobb templom építéséhez, melyet utóda Erdődy Gábor püspök fejezett be 1727-ben. Ekkor épült fel a barokk katedrális dombjának tövében az új püspöki palota is.

PYRKER 1804-ben három részre osztották fel a hatalmas egri püspökség területét, mint ismert, ekkor jött létre a kassai és a szatmári püspökség. S ekkor VII. Pius pápa a megmaradt egri püspökséget érseki rangra emelte. Már ideérkezésemkor az az érzésem támadt, hogy „az egri érseki székesegyház alig különbözik egy falusi templomtól”. Ezért az elmúlt évben a Rómában tanult Hild Józsefet, a neves építésszt kértem fel az új katedrális tervezésére. A művészi díszítést pedig az Itáliából érkezett Marco Casagrande szobrászművészre bízom.

RAJNER KÁROLY Azóta tárgyalásokat folytattunk a város vezetésével, tájékoztattuk Eger város bíróját és tanácsát az új székesegyház felépítésének szándékáról. A városi tanács gyűlése megértően fogadta Pyrker pátriárka-érsek felhívását, és felajánlott 3600 forintot az új, Egerhez, mint érseki székhelyhez méltó székesegyház építésére. Javasolták, hogy az új katedrális a város plébániatemploma is legyen.

LONOVICS JÓZSEF Magam is támogatom egy új székesegyház építését, s javaslom, hogy a régi templom elbontását még ez évben, 1830 őszen kezdjék el, hogy minél hamarabb állhassanak az új templom falai.

PYRKER Köszönöm támogatásukat. A székesegyház belső díszítésén olyan neves művészek dolgoznak, mint Marco Casagrande, a Velencei Képzőművészeti Akadémia elnöke. A főoltár képét Joseph Danhauser, a mellékoltárokét pedig Adeodato Malatesta, Giovanni Schiavoni, Michelangelo Grigoletti és Giovanni Busato festik, de az Egerben már ismert Johann Lucas Kracker két oltárképe is átkerült az épület-

be az elbontott barokk templomból. Az új székesegyház külső hossza az oszlop soros előcsarnokkal együtt 93 méter, a belső hossza 80 méter, a szélessége 33,6 méter, a kereszthajó pedig 53 méter hosszú lesz. A főhajó centrumában emelkedő kupoladob átmérője 18 méter, a magassága pedig 40 méter. A két torony 54 méter magasra emelkedik a város fölé. A homlokzatára a következő felirat kerül: „Venite adoremus Dominum!”, azaz „Jöjjetek, imádjuk az Urat!”. Fölötte pedig a három isteni erény, a Hit, a Remény és a Szeretet allegorikus alakjai láthatóak majd.

BÉMER LÁSZLÓ: Pyrker pátriárka-érsek úr! Csak megköszönni lehet fáradozását Egerért és az Egri Főegyházmegyéért! Kísérje Isten áldása tervét!

7. jelenet

Pyrker hálaadó imája a főegyházmegyei vizitáció után.

(Pyrker monológja.)

PYRKER Uram! Óh, ég és föld Ura, Istene! Befejeztem a főegyházmegye vizitációját. 1828 tavaszán, nyarán és őszén vizitációs körúton jártam Szabolcs vármegyében, 1829-ben Borsod vármegyében, 1830-ben pedig Heves vármegyében. Végig látogattam a plébániákat. Délutánonként mentem, de előre bejelentettem érkezésemet. A települések határában várt a pap, a tanító és az iskolás gyerekek csoportja, sőt néha a falu református lelkész is. Érkezésemkor megszólaltak a harangok és körmenetben vonultunk a templomba. Közben meglátogattam a temetőt is. Együtt imádkoztunk a halottakért, majd ünnepélyesen vonultunk be a templomba. Megszemléltem a tabernákulumot, a szent edényeket. Megvizsgáltam a liturgikus ruhákat, felszereléseket. Megnéztem az anyakönyveket. Ellenőriztem a plébánia gazdálkodását. Másnap, a szentmisén meghallgattam a plébános prédikációját, részt vettem a diákok hittan vizsgáján, kiszolgáltattam a jelölteknek a bérálás szentségét. Hálát adok néked Uram, hogy ide vezéreltél. Bár láttad, hogy az első időben szívesebben maradtam volna Velencében, de most értettem meg, hogy ezen a szegény vidéken sokkal inkább hasznára lehetek testvéreimnek. Meggyőződhettem róla, hol lenne szükség új templomra, paptestvéreimnek plébániára. Ezek az utazások arra is jók voltak, hogy lássam: sok helyen úttalan utakon közlekednek, hogy a szomszéd falut elérjék. Nagyon sok teendőmre hívtad fel a figyelmet, hogy segítségemmel emberhez méltó életet élhessenek híveid. Dicsőség és hála néked örökké!

8. jelenet

Szarvaskő, a Pyrker-szoros.

(Emberek, sziklák között robbantanak, fúrnak, faragnak.)

SZARVASKŐI IDŐS FÉRFI *(A köveket, szikladarabokat pakolók között.)* Hát maguk meg miért verik szét a sziklákat?

ERŐS FÉRFI Nem hallották, hogy Pyrker pátriárka-érsek elrendelte a sziklák berobbantását?

SZARVASKŐI IDŐS FÉRFI FELESÉGE Ne mondja már, kedvesem. Berobbantani a sziklát? Hát abból nem sok jó lesz.

ERŐS FÉRFI Ki kell szélesíteni az utat, hogy a szekerek biztonságosan tudjanak egymás mellett elhaladni. Ne csússzanak be a szakadékba. Ebben a szarvaskői sziklaszurdokban 140 méter hosszúságban robbantottuk be a sziklafalat. Így sokkal rövidebb lesz az út Bélapátfalva vagy Egercsehi felé. Századokig nem tudták megoldani ezt a gondot. Egyszer erre járt Pyrker pátriárka, Bélapátfalváról Eger felé menet, és itt, Szarvaskőben a négylovas szekérrel elakadtak. Az érsek és kísérete szégyenszemre gyalogosan, az őszi hideg vízben gázolva keltek át. Szekérüket pedig a helyi parasztok szedték szét, hozták át, majd szerelték újra össze a szikla túloldalán.

SZARVASKŐI IDŐS FÉRFI Hát akkor a pátriárka-érsek ösztönzésére robbantották be a sziklafalat és így alakították ki a patak völgyében a széles utat. Javasolom is majd a falumbelieknek, hogy legyen ennek a helynek a neve: Pyrker-szoros.

9. jelenet

Az egri főszékesegyház, a mai bazilika felszentelése.

(Az új székesegyházat 1837. május 6-7-én szentelte föl Pyrker érsek. Hét megyéspüspök, három címzetes püspök, több apát és szerzetes előljáró vett részt a 7 órás szertartáson. A jelenetben Pyrker, Lonovics, a püspökök és a kanonokok láthatók. Az ünnepi beszédet Lonovics József akkori csanádi püspök, majdani egri érsek mondta.)

LONOVICS JÓZSEF Kedves Testvéreim! Izrael fiai rabságuk közepette is csak Siont s annak földig rontott templomát sóhajtozták; s honukba térvén első gondjuk az Úr házának fölépítése volt.

Az egri egyházmegye apostoli buzgóságú pátriárka-érsekét főpásztori hivatala első pillanata óta azon gondolat fárasztotta, mint emelhesen az Úrnak egy oly házat, amely mindannak megfelelően, amit az egri főtemplomban a hajdanok emlékezete, a megye dísze, s századunk ízlése megkívánhatna. Nem adok, így szólt ő a prófétával, nem adok szemeimnek álmot, s napjaimnak nyugalmat, míg nem találok helyet az Úrnak, s hajlékot Jákob Istenének; s főkáptalanjának, a megyebéli papságnak, s híveinek adakozásai által nagylelkűleg támogattatva felépítette nagy Istenünk dicsőítésére, tiszteletére, imáadására, s a hívek lelkiörömeire, vigasztalására, s épülésére ezt a ma fölszentelt pompás anyatemplomot.

Az egykori egri főtemplom ott díszlett ama várban, amelynek falai az egriek dicső tetteinek bizonyosságai. Noha nem lehet ama hajdani főtemplomra mély fájdalom nélkül emlékeznünk, de ha erre a pompás s remekművű szentegyházra

tekintünk, meg vagyunk vigasztalva; mert ebben őseink Istenének tiszteletére s imádására oly templommal bírunk, amely amannak vesztését bőven kipótolja, s ekként hálát mondva az Úrnak egykori látogatásunk napjaiért, a zsoltaáros királlyal méltán énekelhetjük: Meghallgatott az Úr, s könyörülve rajtunk, segítségünk lett! Örömmé változtattad, Uram, zokogásunkat, levontad rólunk gyászos ruháinkat, s bennünket vigassággal öltöztettél.

A templomnak már külső tekintete is tanúsággal teljes. Egekre nyúló tornyai vajon nem azt hirdetik-e, hogy minden jó adomány, minden tökéletes ajándék onnan felülről jön, a világoosság Atyjától; hogy nincs itt maradandó városunk, hanem ama mennyei Jeruzsálemet keressük? A kereszt, amely templomaink s tornyaink csúcán tündöklök, vajon nem arra int-e, hogy távol legyen tőlünk egyébben dicsekedni, mint a mi Urunk, Jézus Krisztus keresztjében? Nem arra emlékeztet-e, hogy azon kereszt, amely valaha a gyalázat fája volt, váltságunk eszköze, reményünk alapja s a diadalmas evangélium jele lett? Harangjaink is komoly hangjuk által az istentiszteletre hívnak, majd azt jelentik, hogy ismét egy keresztény vándortársunk kísértetik a temetőbe.

Lépjünk be most a templomba, s bárhová vessük is szemünket, mindenütt csak oly tárgyakat látunk, amelyek bennünket vigasztaló és üdvösséges érzésekre fakasztanak. A keresztút eszünkbe juttatja azon felbecsülhetetlen méltóságot, amelyet egykor a víz s a Szentlélek ereje által nyertünk; eszünkbe juttatja, hogy ott kint születünk, de itt nemesedtünk, hogy ott emberek, de itt keresztények, ott a világ, de itt a mennyország polgárai lettünk. Ha elvesztettük a kereszttségben nyert ártatlanságunkat, ha rendetlen kívánságaink, s a rossz példák által bűnre csábítottunk, a gyóntatószékben ül az Úr szolgálja, ki látván töredelmességünket, mindenütt csak oly tárgyakat látunk, amelyek bennünket vigasztaló és üdvösséges érzésekre fakasztanak. A keresztút eszünkbe juttatja azon felbecsülhetetlen méltóságot, amelyet egykor a víz, s a Szentlélek ereje által nyertünk; eszünkbe juttatja, hogy ott kint születünk, de itt nemesedtünk, hogy ott emberek, de itt keresztények, ott a világ, de itt a mennyország polgárai lettünk. Ha elvesztettük a kereszttségben nyert ártatlanságunkat, ha rendetlen kívánságaink s a rossz példák által bűnre csábítottunk, a gyóntatószékben ül az Úr szolgálja, ki látván töredelmességünket, bűnbocsátó hatalma szerint azt mondja Jézussal: Bízzál, fiam, bocsánatot nyernek bűneid. S ha az oltárra tekintünk, hol az Úr ama szent rejtekben közöttünk lakozik, érettünk naponként feláldoztatik, s lelkünket testével, s vérével az örök életre táplálja, nem fog-e bennünk minden gondolat, minden érzés szeretetre, hálára s imáadásra olvadni? Nem fogunk-e azon szándékra gerjedni, hogy menyegzői ruhában, tiszta lélekkel és forró kívánsággal járjunk mindenkor ezen asztalhoz, hogy a próféta szerint kóstolhassuk, mily édes az Úr, s mily boldog a férfiú, ki benne bízok? A prédikálószék meg emlékeztet bennünket Üdvözítőnknek amaz isteni intézkedésére, amely szerint tanítókat rendelt nekünk,

kik vallásunk szent igazságait eredeti tisztaságukban, s csalhatatlan tekintettel hirdetik, s bizonyosakká tesznek, hogy a kősziklára épített Anyaszentegyházban a hiba, tévelygés, s földi hatalom tusakodásai soha erőt nem fognak venni.

A templom az imádság háza, s éppen e tekintetben találjuk abban legfőbb örömmünket és vigasztalásunkat. Mindenütt figyelmez ugyan az Úr imádságunkra, de itt az előtte kedvesebb, reánk nézve hathatósabb; mert tulajdon ígérete szerint ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az ő nevében, mindenkor közöttük lesz.

Végre mily nagy vigasztalást nyújt nekünk azon gondolat, hogy itt mindnyájan egyenlők vagyunk! Bármely nagy különbséget állított fel köztünk a születés, hivatal, s tudomány, de itt, a személyválogatást nem ismerő Istenünk házában minden különbség megszűnik. Itt mindnyájunk homlokáról csak a keresztyén méltóság sugárzik, s itt minden címünk csak a keresztyén név.

Íme, mily nagy, s mily sokszoros öröm és vigasztalás vár bennünket templomainkban. Boldogok, Uram, kik a te házában laknak, mert jobb egy nap a te házában ezernyi másnál!

Leborulva kérünk, mindenható Istenünk! Tekints irgalmasan erre a házra. Fogadd hálánkat kegyelmedért, melyet e nagy munka közben velünk éreztettél, s ezen egyház szent pártfogóinak érdemeiért engeddd, hogy mindazon esedezést, melyet a bizalom, s buzgóság itt elődbe terjeszteni fog, hallgasd meg a te égi lakásodból, és könyörülj rajtunk!

10. jelenet

Egy sivár irodai szoba az akadémián.

(Kazinczy Ferenc és Toldy Ferenc vitája Pyrker műveiről.)

TOLDY FERENC (Kazinczy Ferencnek) Uram, a tudomány ítélőszéke előtt soha nem igazolhatja magát azért, hogy egy idegenné vált hazai író egyik munkáját németből magyarra fordította. Pyrker László, a magyar főpap és magyar neves, szűknek ítélte anyanyelvét szelleme megszólaltatására, s Ön mégis megtisztelte azzal, hogy a Szent Hajdan Gyöngyeit megszólaltatta magyarul. Ne feledd el nagy férfiú, ne feledd el magadat, hitedet, éjjeleid mindenkori gondját, tetteid egyetlen célját, ne feledd el érdemeid méltóságát, neved fényét annyira, hogy szennyéből tisztogasd azt, kit tisztítani nem lehet, hogy tetszeni igyekezzél annak, kinek tetszeni nem nagy érdem.

KAZINCZY FERENC Pyrker János László egri érsek, örökös Heves vármegyei főispán nagyobb ismertségre és hírnévre tett szert költőként külföldön, mint hazáján belül, ennek utóhatása pedig mind a mai napig érződik. Műveit elismerik a legnagyobbak, közöttük Goethe is. Nem nevezhetjük műveit értéktelennek azért, mert német nyelven írta őket.

TOLDY FERENC Egy nép fennmaradásának feltétele, hogy legyen nyelve. Nekünk most lehet nyelvünk, amely erősíti nemzeti öntudatunkat. Csak azt tekinthetjük magyarnak, aki sorsközösséget vállal velünk és magyarul írja alkotásait.

KAZINCZY FERENC Pyrker érsek legjelentősebb irodalmi alkotásai külföldi tartózkodása alatt születtek. Először drámákat írt. Az 1810-ben megjelent *Historische Schauspielen* című gyűjteményben három magyar vonatkozású témát, Kis Károly, a Hunyadiak és Zrínyi halálának történetét dolgozta fel. Ezután az epikára tért át, hexameteres alapokra építve írta meg 1816-ban a *Tunisiás*, 1821-ben a *Die Perien der heiligen Vorzeit*, majd 1824-ben a *Rudolph von Habsburg* című műveket. Ez időtájt kevés magyar nyelvű mű jelent meg. Pyrker János László is úgy tartotta, hogy a német nyelvi eszközök sokkal gazdagabbak. De Pyrker pátriárka-érsek magyarországi tevékenységéhez számos pozitív tett köthető. Ezek közül elég csupán a legjelentősebbeket, az egri bazilika építését, az egri tanítóképzés meginđítását, illetve Pyrker páratlan képtárának a Nemzeti Múzeum számára történő felajánlását, amikor is 190 képet ajánlott fel a múzeum indításakor. Mi ez, ha nem egy nemzet identitásának erősítése?! Pyrker János László oly sok alkotással gazdagította Magyarország szellemi és anyagi kultúráját. Fiatal korában, diákként meglepően közel került kora legjelesebb irodalmi személyiségeihez, Ányos Pálhoz és Virágh Benedekhez, akiknek a keze alatt tanult a székesfehérvári gimnáziumban. Róluk utólag megjelent írásaiban rendkívül pozitívan emlékezik meg. A két költőn kívül még Verseghy Ferencsel való személyes kapcsolata is említést érdemel.

TOLDY FERENC Pyrker János László nagy tudásával egy idegen nemzet nyelvét és kultúráját öregbíti ahelyett, hogy a magyart szolgálta volna. De nem csak én gondolom ezt, hanem ezt írta a *Kritikai Lapok* hasábjain Vörösmarty Mihály is névtelenül megírt epigrammájában, amelynek célpontja egyértelműen az egri egyházmegye első embere volt. Így szól a vers:

„Merre van a te hazád, vendég szózatnak írója?

Kedves-e áldozatod és kik az isteneid?

Bujdosol, és nem fogsz, boldogtalan, érni hazába:

Akit imádsz, bálvány, füstbe megy áldozatod...”

KAZINCZY FERENC Ez egy véget nem érő vita volt... Továbbgyűrűzött a Felső-Magyarországi *Minerva* lapjain 1831-ben egy álnév alatt publikáló szerző, majd nem sokkal később egy német nyelvű lapban Romy Károly György is Pyrker mellett foglalt állást.

TOLDY FERENC Pyrker első jelentős művét, a magyar múltat felidéző *Historische Schauspiele*-t is történelmi tárgyú olvasmányok ihlették, ám ezek pontos beazonosítása meglehetősen vitatott. Legkiforrottabb történelmi tárgyú művei a *Rudolph von Habsburg* és a *Tunisiás* a Habsburg-ház dicsőségét hirdették. A témaválasztást ez esetben a császári-ház iránt érzett, a külföldön töltött évek során

megerősödött mély tisztelet, valamint olvasmányai, gyermekkori élményei motíválták. Ez is azt mutatja, Pyrker eltávolodott magyar identitásától.

KAZINCZY FERENC Abban, hogy Pyrker hazatérése után nem kapcsolódott be a magyar irodalom vérkeringésébe, minden bizonnyal szerepe volt az ellene folytatott irodalmi támadásoknak, a külföldön töltött 35 évnek, és egyre rosszabbra forduló egészségi állapotának is. Tudjuk, hogy Pyrker a magyar költők közül többeket is mélyen tisztelte, ám ennek ellenére 1827-es Egerbe érkezésekor azon a véleményen volt, hogy a magyar nyelv állapota még nem alkalmas színvonalas művek előállítására. Tegyük hozzá, hogy Pyrker külföldi tartózkodása miatt kimaradt a magyar irodalom megújulásából, és ezért nem értette, nem is érthette meg annak változásait. Ha volt is szándéka arra, hogy magyar nyelven közreadja néhány művét, az őt ért kritikák dacos ellenszegülést váltottak ki belőle, amelyet jól tükröz sok megnyilvánulása. Az a költő, aki német ajkú közösségbe született, felmenőit tekintve túlnyomórészt német ősökkel büszkélkedhetett, aki élete jelentős részét hazájától távol töltötte, és akire a világirodalom és kora legnagyobb írói, költői, művészei tettek személyes hatást, a pátriárka-érsek világlátott ember, véleményem szerint nem hibáztatható azért, hogy hazájától távol, azon a nyelven tört költői babérokra, amelyhez jobban értett, amelyen többeket tudott megszólítani. Azokkal értek én is egyet, akik azt vallják, hogy valódi költő csak egy nyelven lehet igazán valaki. De kétségbe vonhatja-e bárki is azt, hogy Pyrker szíve Egerért, az Egri Főegyházmegyéért dobog?

11. jelenet

Hangversenyre készülnek 1847-ben a székesegyház zenészei az érseki palota udvarán.

(Első hegedűs, énekes és Zsasskovszky Ferenc karmester társalog az egri zenei életről.)

ELSŐ HEGEDŰS Mióta Zsasskovszky Ferenc lett a székesegyház karnagya teljesen felélénkült itt a zenei élet. Pyrker érseknek hetente kétszer zenei estélyt kellett szervezni az érseki rezidencián. Zsasskovszky elődje, Wilt Antal idejében alapvetően hangszeres művek, duók, triók, vonósnégyesek voltak a műsoron. Leginkább a bécsi klasszikusok szerzeményeiből játszottunk. Zsasskovszky Ferenc irányításával az érseki zeneestélyek nagyobb szabásúvá és változatosabbá váltak, ő ugyanis a hangszeres darabokat vokális darabokkal várokozttatta, így az előadott művek szerzőinek a névsora is kibővült. Ferenc nemcsak énekes szólókat, hanem kórusműveket is megszólaltatott, a rögtönzött kórust testvéreiből és néhány jó hangú papból állította össze.

ÉNEKES A Zsasskovszkyak megjelenése felfrissítette az egri kulturális életet. Nem hiába. Kitűnő iskolákban tanultak zenét, zeneszerzést, hangszeres muzsikát.

Zsasskovszky Ferenc gimnáziumi tanulmányait Rózsahegyen, Vácott és Kassán végezte, 1840-ben nővérel, Júliával Prágába ment, ahol zenei tanulmányokat folytattak. Júlia a Sophia énekaakadémián, míg Ferenc a hírneves orgonaiskolában tanult, de az összhangzattannal és zeneszerzéssel is megismerkedett. Majd 1846-ban megpályázta az Egri Székesegyház megüresedett karmesteri állását. Az Érseki Palotában rendezett színvonalas koncerteken részt vett az új karmester Egerben élő testvére, Endre is. Ferenc és Endre tevékeny szerepet játszott az egri zenészekből összehívott székesegyházi zenekar szervezésében csakúgy, mint a férfidalárda majd a vegyeskar létrehozásában.

ZSASSKOVSZKY FERENC Pyrker érsektől új gondolkozásmódot tanulhatunk. Arra készülünk, hogy megújítjuk a magyar egyházzent. Kérem, játsszuk el most az általunk feldolgozott, s Tárkányi Béla szövegére készült szép egyházi éneket: Te vagy földi éltünk vezércsillaga...

(A zenekar és a kórus elkezd zenélni.)

1. Te vagy földi éltünk vezér csillaga,
Édes reménységünk kegyes Szűzanya.
Téged rendelt jó anyánknak az Isten fia,
Azért áldunk örvendezve, óh, Szűz Mária.

2. Te reménycsillag vagy éltünk tengerén,
Átragyogsz minden bú és baj fellegén.
Téged rendelt jó anyánknak az Isten fia,
Azért áldunk örvendezve, óh, Szűz Mária.

3. Te, mint reménycsillag mosolyogsz felénk,
Ha túrve, Istenbe bízva szenvedénk.
Téged rendelt jó anyánknak az Isten fia,
Azért áldunk örvendezve, óh, Szűz Mária.

4. És ha elközelgett éltünk alkonya,
Te vagy vigaszteljes esti csillaga.
Téged rendelt jó anyánknak az Isten fia,
Azért áldunk örvendezve, óh, Szűz Mária.

12. jelenet

Pyrker számvetése 1847-ben.

(Helyszín: érseki palota, szereplő: Pyrker érsek.)

PYRKER Irgalmas Isten! Két évtizede küldtél ide, hogy Velence után az Egri Főegyházmegyét vezessem. Nehéz szívvel jöttem ide, de napról-napra egyre jobban megszerettem az itteni embereket. Különösen sokat segítettek paptestvéreim, a káptalani testület tagjai, akik mindig nagy figyelemmel és odaadással segítettek munkámat. Feladatok pedig adódtak. Nagy gondot jelentett számomra, hogy a Velencéből hozott képgyűjteményemnek a palotában helyet készítsünk. Aztán az 1836. évi országgyűlésen 140 darabot a Nemzeti Múzeumnak adományoztam. Az adományozást később további negyven képpel egészítettem ki. Meggyőződésemmé vált, hogy az egri várat emlékhellyé kell alakítani. Elsőként egy kálváriát építtettek ki. A kálvária útvonalának a végén kápolnát alakítottak ki. A kápolna feletti dombtetőn, a Kálvária-hegy tetején pedig három keresztet állíttattam fel.

Betegségem miatt különösen fontosnak tartottam a gyógyfürdőket. Ezért az egri gyógyvízű forrásokról, azonnal elrendeltem a fürdőház többszöri bővítését. A gyógyfürdő vezetésével egy orvost bíztam meg, aki népszerűsítette a fürdőt. Az építkezésekkel együtt a fürdő környékét is rendezték és kikövezték.

Uram! Köszönöm, hogy megnyithattuk a magyar nyelvű kántor-tanítóképzőt, hogy felépíthettük a főszékesegyházat, alig 6 év alatt. Hálát adok néked azért is, hogy gyakori betegeskedésem ellenére minden fontos tervem segítettél megvalósítani.

Mivel érzem, hogy magához hív az én Uram-Istenem, ezért végrendeletet készítettem, 10 ezer forintot hagyok a székesegyházra, 6 ezret a Líceumra, 2 ezret a szemináriumra és 20 ezret az irgalmas rendi nővérek számára, egy egri leánynevelő intézet felállítása céljából. Kérem majdani utódom, hogy a leányiskola ügyét is támogassa és karolja fel.

Uram! Porba hullok előtted, hogy kifejezzem a gyenge ember köszönetét a Te irántam tanúsított jóságos gondviselésedért, hogy olyan útra vezettél engem, amelyre császárom kegyéből és bizalmából kerültem, akinek a bizalmából olyan sok jótéteményben részesültem. Nem szolgáltam rá, csak a kötelességemet teljesítettem, mindent a Te kegyelmedből tehettem. Dicsőség és hála néked örökké! Hálát adok néked Uram életemért, köszönöm néked az utat, amelyet végig kellett járnom!

(Függöny.)

Vége!

Wessetzky Dániel

Nyári zsoltár

Fejem felett a tiszta nyári égbolt
kék sátoorként a földre ráborul.
A réten, mint ezernyi földi csillag,
sok vadvirág az ég felé nyomul.
Felét, ha ismerem... Megannyi színnel
kifestett, tarka kendő most a rét.
A zsálya szép lilája messze látszik,
a pipacs lángja harsog szerteszét.
A kerti rózsák, mint kamasz leányok
köszöntik már a nyári, kék eget.
Első virágaikkal incselegnek
s vonzzák a bódult, fürge méheket.
Zsibong a sok rovarnak nyüzsgé népe:
habár sokuk nem hosszú életű,
de oly finom, precíz a teste mindnek,
mint egy parányi, drága óramű.
A szöcske ugrik, fürge, gyors a fűben,
a bűzbogár meg lassan kódorog.
A kék, kövér fadongó énfeltem
mély hanggal elcikázva zúg, donog.
Ha rám borul a csöndes, öreg este
és buzgalomban elszaladt a nap,
pár tücsök zendít rá az est-homályban
a bokrok ágán és a föld alatt.
S ha jó a hajnal első fény-nyalábja
a rigó fütyül rendületlenül,
hogy – hé, hahó, a reggel itt van újra! –
és fújja, fújja, míg beléhevül.
A tarka nyár vidáman int nekem most,
a színek, hangok és az illatok
sokmilliárdja száll felém a légtérben,
mit ember-ész ki nem találhatott.
Bár ennyi kincs tudom, leírhatatlan,
(bevallom én: felét, ha ismerem),
de bennem ámulattal ott a kérdés:
nekem alkottad mindezt, Istenem?

Rokkant jambusok

(Kerekesszékből a világ)

Különc vagyok, de mégis átlagos.
Az élet néha rajtam áttapos.

A súlya olykor: mit egy fél tehén,
de mégis van helyem e féltekén.

A versem erről írom, láthatod:
egész az életem, s nem egyhatod.

Ha közhely is, csak annyit mondanék:
az én fejem felett is kék az ég.

Az ember-had köröttem imbolyog,
mint lábon járó, hosszú oszlopok.

A fejük búbját épp csak látni vélem,
mint fűszálak között bogár a réten...

S ha megfeneklenék egy ronda kátyún,
ne nézz le rám magasból bamba-bárgyún!

A puccos bömbikéd se jár különben,
ha bentragadva fötret épp a földben...

Az élet számtalan helyen bajos,
különc vagyok, de mégis átlagos.

A szívem, mint e jambus, úgy dobog,
ha rám tekint egy lány szeme s ragyog.

Élek közöttetek, mint bárki más,
s kivétel nincs, ha jó a meghalás.

De míg e földön köztetek vagyok,
vigyáznak rám is fenn az angyalok.

Ha szürke, vak közönnyel rám legyintesz,
s rajtam, mint egy poháron, áttekintesz:

ez van. S az életem tovább pereg.
(A hatos sorban említett, kerek...)

Ballada a szeretetéről

Tizenhat éves múltam én a nyáron,
a testem ifjú, gyöngé kisvirág.
De sok dologgal adós még az élet!
Na lásd, megjöttem én, te nagyvilág!
Tudok vigyázni már az életemre,
tehát nekem ne mondja senki meg,
kivel feküdjek ágyba aznap este!
Anyám se prédikálja, mit tegyek!
Bulizni járok én az éjszakába:
a lelkem rajta, hogyha szétesem,
s lerészegedve utcaőre hányok,
maroknyi gyengédségre éhesen.

De engem újra vár az este láza.
Jöhetne már egy kósza alkalom...
Kiévezem, mert úgyis egyszer élünk:
akármit megtehatsz velem, hagyom.
Ne félj, nem tudja senki ezt a titkot,
milyen király e vad, koszos lamúr.
De mégis... Hogyha véget ér, szívemben
megint hideg magány s ború az úr.
Apám nem él velünk. Le nem dorongol,
nem int a rendre, szíd le vérmesen:
miket csinál az ő kicsiny leánya,
maroknyi gyengédségre éhesen.

Ha rossz a kedvem, elmegyek hazulról.
Bedöntök egy felest, amint lehet,
barátaimmal. És röhögve sírunk,
cipelve ezt a mocskos életet.
Talán, ha nem gyötörne annyi kérdés...
Talán, ha nem gyötörne annyi vád...
Talán, ha volna Isten ott az égben...
Talán van... és törött szívemben lát.
S a mocskos élet ennyi volna tényleg?
Belém hasít ez olykor élesen.
Magam már végre össze kéne kapni,
maroknyi gyengédségre éhesen.

AJÁNLÁS

Ajánlom ezt a balladát... kinek?
Őrlöm magam tizenhat évesen,
az élet sűrűjében tétován,
maroknyi szeretetre éhesen...

Szente B. Levente

Az ember viselt dolgai

az embernek ott vannak
a viselt dolgai
a könyvek
amelyeket mások kidobtak
az elfeledett fényképek
a cipők
hajad
a szád
a kezed
tied enyém
menedék
földi kuckó
szép lábaink láncban
másoké sárban
a boltban megfizethetetlen árban
testünk ahogy egymástól
kartávolságban
a szavak félszeg
borotvaéle
lehunyt szemű csók
ó édes álom
te képzelt állapot
illatod fűszál-ének
megrészegít
pohárban száraz vörösbor
zöld-eszű az ölelésem
felmentesz minden alól
naplóba zártál
magaddal viszel –

Handó Péter

Árnyátmenet

Szellőztetem az árnyam.
Fényre tett párnára borítom
busa fejét, hisz' oly anyátlan.
Túlvergődött már az összes kínon,
mely embert gyötörhet...

Itt megálltam.

Könnyebb a földet
szórni esztelen dühödtén.
Már az ég is eltűnik fölültem,
az árnyam is tovacsörtet.
Vagyok-e még én,
a hazátlan,

keveseknél gyötörtebb?
Vagy itt heverek tétlen?
Sok semmilétnél könnyebb
a felhők fölé nézmem.
Tisztára mos majd

bánatával,

ha valahogy
vele ezt
megérem.
Mégkönnyül a test,
és végül belak egy csónakot –

piheszárnnyal.

Könyörület

Húzd ki a számból a halványkék szálkát!
Bőröm viasza fehérül miatta,
akár egy visszafojtott imádság.

Isten nélkül vigyázhatnék magamra?

Angyalszárnyaim folyton visszavágnád.
Nem vegyül ég a mondható szavamba.
Tovább mélyülnek bennem a tárnák.

Vágyaim legjavát hintem a gazra.

Számból véve az örököt találnád.
Betört helyemen tőled mi maradna?
Szánj rám érted is egy megbocsátást!

Cech előtt

„Nem tudhatom,
másnak e” árnyék
„mit jelent”,
de ha félreállnék,
mint a szent,
megbocsátának, hogy vétkezem?

Hazát csodálva
mi vár még?
Moshat majd
kéz kezét?
Lábvizezett
edényben
mit vesz át a képzelet
egészen?

Számolok
és számíthatok.
Ki másra?
A láthatatlan egyre fogy.
Van
az átvilágított.
Hasztalan
léphetek
innen át
egy léleknyi kősziklát.
Tudható, mi van bennem.

Lebben
a dolgok palástja
egy maszkosított lény felett.
És nem futja másra.

Takonyban járok,
mint a nátha.
Leverik érte a lépemet.

Ennek is van ára.

Fizethetek?

Cs. Varga István

A Templeton-díjas Jáki Szaniszló jubileumára

A három Jáki-fiútestvér, Imre, László és Sándor bencés szerzetes tanár lett: Zénó, Szaniszló, Teodóz. Jáki Zénó mindig, mindenütt ragyogóan helytállt, nehéz feladatokat is megoldott: ő a jó ember. Jáki Szaniszló, a Templeton-díjas *tudós* ember, aki életével és műveivel képviselte hivatását, küldetését: „Állíts útmutató oszlopokat, vigyázz az útra, amelyen mentél.” (Jeremiás 32, 21.) Jáki Teodóz: a *művész* ember, a csángómagyarok bencés vándorapostola, tiszteletbeli egri fertálymester, missziós küldetést vállalt. Kalkuttai Szent Teréz tanítását vallotta: „A jót, amit teszel, holnap talán elfelejtik: nem számít, tedd a jót!”

2014. október 28-án, Győrben, a Jáki-testvérek szülőházánál, a Zrínyi

utca 6. sz. ház előtt emléktábla-avató ünnepségre gyűltünk össze. A Bencés Diákok Győri Egyesülete az épület falán emléktáblát helyezett el a Jáki-testvérek tiszteletére. Bíró László tábori püspök szívből jövő, lélekből fakadó avatóbeszédet tartott.

A Püspök úr Szent Páltól olvasott fel példázatos, értelmes igehelyet: „Viseljétek el egymást, és bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek panasa van a másik ellen. Ahogy az Úr megbocsátott nektek, ti is bocsássatok meg egymásnak. Legfőként pedig szeressétek egymást, mert ez a tökéletesség köteléke. S Krisztus békéje töltsen be szíveteket, hiszen erre vagytok hivatva, egy testben.” (Kol 3, 12–17) Arról szólt: mennyire derűs, lélekellátó, hithű szeretet, krisztusi béke, hálaadó öröm jellemezte a Jáki-család életét. Jáki Zénó, Szaniszló és Teodóz hitet erősítő, emberséget és magyarságot szerető, lélekerősítő emlékeket hagyott több ezer bencés diákban.

Az emléktábla-avató ünnepség után, a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium dísztermében, emlékkonferenciára került sor. (Kapiller Ferenc készített róla kiváló beszámolót. *Tudósítások, hírek. Élenjáró előljárók.* Szombathely, Savaria Múzeum, 2014. október 2.) Horváth Dori Tamás, az akkori győri bencés perjel köszöntötte az előadókat, a vegyeskart, Teodóz atya énekes tanítványait, a

A Jáki-testvérek emléktáblája. Lebó Ferenc szobrászművész alkotása.

hallgatóságot, az egybegyűlt bencés „öregdiákokat”. Azt kérte az Égiektől, hogy a tanácskozás előadásai gazdagítsanak bennünket hitben, szeretetben, emberségben, tudásban. A kórus Istent dicsérő, lélekemelő dallamokat énekelt, köztük egy népi vallásos éneket, amelyet Jáki Teodóz gyűjtött: *Térj be hozzám, Istenem!* (Lövete, Hargita megye, 1984.)

Zénó, Szaniszló és Teodóz édesanyjával (1967 körül)

Jáki Zénó, Szaniszló és Teodóz

Prof. Doktor Vizi E. Szilveszter Prof. Dr. Jáki Szaniszlóra, a teológus, filozófus, fizikus, tudománytörténész bencés tudósra emlékezett, akiben diák- és tudóstársát, jó barátját tisztelte. A Szent István-renddel és Corvin-lánccal kitüntetett, kétszeres Széchenyi-díjas orvos, farmakológus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnöke (2002–2008), a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja, a Magyarország Barátai Alapítvány kuratóriumának elnöke Jáki Szaniszló eredményekben, tanulságokban gazdag életéről, munkásságáról nagyhatású, gondolatgazdag előadást tartott.

Jáki Szaniszló 1924. augusztus 17-én száz évvel ezelőtt született, Győrben. 1942. augusztus 6-án lépett a bencés rendbe. 1947-ben ünnepélyes fogadalmat tett. Kiváló tehetsége révén került Rómába, ahol 1950-ben, a bencések Szent Anzelm egyetemének teológiai fakultásán doktorált. Eredeti terv szerint, római tanulmányai után hazatér volna. De a hazatérés meghiúsult az idehaza kialakult diktatúra miatt. Rendi eljárási ügy döntött, maradjon Nyugaton. Pappá szentelésére is Olaszországban, Assisiben került sor. Diákkorában a győri bencés gimnáziumban olyan kitűnően megtanult franciául, hogy teológiai disszertációját is francia nyelven írta. Elöljárói végül Amerikába küldték, hogy Pennsylvániában, a latrobe-i Saint Vincent-szemináriumban franciát tanítson az ottani bencés növendékeknek.

1953-ban súlyos, rosszul sikerült mandulaműtéten esett át. Majdnem egészen elveszítette a hangját. Tíz éven át küzdött betegségével. Arra kényszerült, hogy abahagyja a tanítást. Saját szavaival szólva: emiatt lett *damnatus ad litteras*, írásra ítéltetett. Ekkor határozta el, hogy korábbi matematikai és fizikai előtanulmányait folytatva, tovább képezi magát. Az Egyesült Államokban is kutatott, írt, küzdött a keresztény eszményekért, értékekért. Gondolkodására, bátorságára jellemző: kritizálta és pontosította a Heisenberg-féle bizonytalansági tényezőt. Véleménye szerint a tudomány a keresztény kultúrkörben született meg. Európa a görög filozófia és művészet, a római jog és szervezőkészség, főképpen pedig a kereszténység örökségéből, a Szentírás szellemiségéből, és főleg Róma vonzáskörében alakult ki.

Jáki Szaniszló 1955-ben MSc., 1957-ben pedig PhD. fokozatot szerzett fizikából. 1957-ben a Nobel-díjas Victor Frantz Hess fizikus irányításával kísérleti fizikából doktori diplomát szerzett a radon légköri eloszlásáról. Témavezetőjével együtt ebből a témakörből közös tanulmányt is publikált. 1960-ban Princetonba (NJ) költözött. Az ottani egyetem tanára lett. 1965-ben került a New Jersey Seton Hall Katolikus Egyetemre. Élete végéig Princetonban, a közelében élt, azért is, mert ott kiváló könyvtárak álltak rendelkezésére.

Szent II. János Pál pápa legkedvesebb evangéliumi gondolatához hasonlóan, „az igazság szabaddá tesz titeket” (János 8. fejelet 32.), Jáki Szaniszló legkedvesebb, igen találó, rá jellemző bibliai szakasza: „Mindhalálig küzdj az igazságért, és akkor az Úr, a te Istened harcolni fog érted” (Sirák 4: 33). Analógiaként Németh László *VII. Gergely* c. drámájának címadó hősét idézhetjük: „Szerettem az igazságot, gyűlöltem a méltatlanságot, ezért halok meg számkivetésben.” – „Dilexi iustitiam, odivi iniquitatem, propterea morior in exilio.” József Attila imperatívusza ismert: „az igazat mondd, ne csak a valódit”. Egy ősi angol esküszöveg is ezt rögzíti: „az igazat, csak az igazat, és semmi mást, mint az igazat.”

Jáki Szaniszló a keresztény értékrend szempontjából értelmezi az igazságot. Kitér arra is, mit jelent keresni és megtalálni az igazságot, mely sosem lezárt dolog, hanem mély titok. Ha ezt szem előtt tartjuk, az igazsághoz, az emberhez, és a Jézus-eszmény-

hez is közelebb jutunk: ha „Megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket!” (Jn. 8, 32.) Kedves bibliai szakasza találoán jellemzi az igazság harcosát: „Mindhalálíg küzdj az igazságért, és akkor az Úr, a te Istened harcolni fog érted” (Sirák 4:33).

1966-ban adta ki első jelentős könyvét. A *The Relevance of Physics* Chicagóban jelent meg. (Magyarul: *A fizika látóhatára*). Benne leszögezi: a tudománynak megvannak a korlátai. Nem alkalmas arra, hogy cáfolja a vallást, de arra sem, hogy igazolja. A középkori vallásosság és tudományosság jelentőségét tudatosította. Az ókor után következő *középkor* megnevezés a Nyugat-római Birodalom V. századi megszűnése és a reneszánszkor, a felfedezések kezdete közötti időszakot jelöli. Definíciói szinte országonként változnak. 1469-ből származik a „középkor” szóhoz hasonló kifejezés első használata: „media tempestas” (középső időszak). A korai szóhasználatban feltűnik a „medium aevum” (középső kor), a „media saecula” (középső évszázad vagy középső kor) forma is.

Bizonyítja, hogy a középkor nem volt olyan „sötét”, mint azt az újkor Istentől, vallástól eltávolodott emberei állítják és tanítják, amilyennek a közhiedelem ma is tartja. A középkorban a könyv és az olvasás kevesek kiváltsága volt. A középkori művészet, építészet, zene, festészet, szobrászat is bizonyítja, a maihoz képest fejlettebb volt a spirituális érzék és általa a tapasztalat, amely éppúgy része a valóságnak, mint az egzakt világ. Ismert verdikt: „A vallás a nép ópiuma” – Опиум народа (Opium naroda); Opium des Volkes; Opium of the people. Mindmáig gyakori jelenség a hitet és a vallást, egyházat vissza-visszatérő megbélyegzés, a „sötét középkor” megnevezés: *Темное средневековье* (*Тьомное srednyevekovje*); *Dunkles Mittelalter*; *Dark Middle Ages*.

Prof. Dr. Jáki Szaniszló. (Háttérben postabélyegen: Jedlik Ányos)

1966-ban adta ki első fontos könyvét, *The Relevance of Physics* címmel, majd ezután munkái több mint negyven éven át jelentek meg nagyon sok témakörben.

Foglalkozott tudománytörténettel, kozmológiával, teológiával, etikával, filozófiával és bibliatudománnyal. Jáki Szaniszló „óriási mértékben járult hozzá ahhoz, hogy áthidaljuk a tudomány és vallás közötti szakadékot, és mert a legfejlettebb modern tudományon belül készített helyet a mély és igaz hitnek.” 1990-ben nevezte ki II. János Pál pápa a Pápai Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjának.

Jáki Szaniszló mintegy hatvan -- ebből több mint negyven világszerte elismert -- könyv, több mint nyolcvan tudományos és teológiai esszé, valamint kritikák, könyvelőszavak, enciklopédia cikkek tucatjainak szerzője. Könyvei közül megemlítjük az alábbiakat: *Science and Creation* (a modern tudomány születéséről), *Questions on Science and Religion* (a tudománnyal és vallással kapcsolatos legáltalánosabb ellenvetésekről), *Genesis 1 Through the Ages* (a Teremtés I. könyve, amely érvényt szerez a Sabbath-pihenőnek), *Means to Message: A Treatise on Truth* (filozófiai munka az igazságról), és *A Mind's Matter* (szellemi önéletrajz). Jáki Szaniszló: *Az agy, az elme és a számítógépek*. Kairosz Könyvkiadó Kft. (2011) Wigner Jenő, Nobel-díjas tudós írta az angolul 1963-ban megjelent Jáki-könyvről: „Ez a kötet mind stílusában, mind tartalmában igen szórakoztató. Minden tudós-nak el kellene olvasnia!”

Több könyvet szentelt Newman bíborosnak, Pierre Duhem francia fizikusnak, egyet a katolikus hitre tért Sigrid Undsetnek, aki 1928-ban irodalmi Nobel-díjat kapott. Lefőbb mestereinek Newmant, G. K. Chestertont és Etienne Gilson tekintette. Gilson francia filozófus és filozófiatörténész, a középkori filozófia tudósa volt, az Académie française „halhatatlanjai” közé választotta. Jellemző rá és életművére a katedrálist építő szenvedély, a lényeglátás, legyen szó hitről, igazságról, szabadságról, szeretetről, és önismeretről, avagy, Giordano Brunóról, vagy Galileiről.

Több szempontból is egyedülálló, maradandó olvasmányélményt nyújtó Jáki-könyv *A Galilei-ügy tanulságai*. (Kairosz Kiadó, 2009) Az eddig magyar nyelven megjelent háromtucat (!) önálló Galilei-mű, életrajz, dokumentum és regény közül elsőként érvényesül benne a „hallgattassék meg a másik fél is” -- („et audiat altera pars”. Jáki Szaniszló cáfolja a Galileivel összefüggő, a századok során, a valós tudományos eredményekre „rarakódott” téves állításokat. A Galilei-ügy távlatos tanulságait vonta le...

Amikor Jáki Szaniszlót Győr, a szülővárosa díszpolgárrá választotta, 2000. február 22-én, a győri városháza dísztermében tanulságos előadást tartott. Előadásának írásos anyagát az *Egy város, egy Jedlik, egy egyetem* című különnyomatban publikálta. Történelmi sorstükörként idézte fel a leideni egyetem alapításának történetét. Analogikusan láttatta a Győr városának elmulasztott, egyetemi esélyeit, történéseit. Referátumának felvetése, szinte előterjesztés jellegű volt egyetemeink vonatkozásában. (Tanulságos, például a fennállása alatt nyolc névváltoztatást megért Egri Tanárképző Főiskolára nézve is, amely ma Eszterházy Károly Katolikus Egyetem.)

Leiden a Hollandia függetlenségéért vívott csatákban fontos szerepet játszott. A spanyol csapatok 1574-ben fél éven át ostrom alatt tartották a várost. A győri káptalandombhoz képest magasságban és kiterjedésben feleakkora dombon épült várat kellett megvédeniük. A várvédők a végsőkig ellenálltak. Végül a várost körülölelő csatornarendszer szétrombolásával sikerült visszavonulásra kényszeríteniük a támadókat. Elárasztották a síkságot. A várat megszálló ellenséget öt kilométeres sugárban körbezárta a víz. Az ostromló sereg csak akkor tudott elvonulni a vár alól, amikor a fapapucsos hollandusok lehetővé tették számukra a távozást.

A felszabadult városba visszatérő Orániai Vilmos herceg azzal fejezte ki háláját a várvédőknek, hogy megkérdezte a leideni polgárokat: „Mit akartok: tízéves adómentességet vagy egyetemet?” A holland kereskedelmi érzék, vállalkozói kedv közismert. Azonban a leideni polgárok régóta vágytak egy univerzításra, ezért az egyetem mellett döntöttek. Akkor tették ezt, amikor házaik, földjeik vízben álltak, mezőiken elpusztult a termés, amikor számukra nagyon jól jött volna a tízéves adómentesség.

Jogos kérdés: az adómentesség versus egyetem ügyében miért döntöttek a leideniek az egyetemalapítás mellett? – A város értelmisége az egyetem mellett kardoskodott? Bár aligha tudták, hogy döntésük mekkora előnyt, mekkora anyagi forrást jelent majd a számukra. (Az amerikai egyetemek sem sejtették, hogy a laboratóriumaikban folytatott kutatások, felfedezések egykor majd bevételeik jelentős részét fogják biztosítani. A brit és amerikai törvényhozás az egyetemi laboratóriumokban történt felfedezések hozadékait az egyetemek tulajdonaként értékeli, őket illeti a *copyright*-ből származó bevételek jó része.)

Egy év múlva, 1575. február 8-án, I. Orániai Vilmos herceg megalapította, a fehér apácák egykori kolostorában, a később világhírűvé vált Leideni Egyetemet. Ez az univerzítás lett a holland királyi család tagjainak hagyományos képzési helye. Hollandia legrégebbi egyeteme a *holland aranykor*-ban vált híressé. A *holland aranykor* az önálló holland államiság kivívásával kezdődő időszakban, bő száz évig tartott. Hatalmas gazdasági, kulturális, katonai és művészeti fellendülést hozott az újonnan alakult országban. Rembrandt szülővárosában, a szövetek, a sajt és hering városában egyetem született, és ma is működik.

Leiden „A felfedezések városa” titulust választotta jelmondatának. A tudósok, festők városa, a tulipánok hazája fenn hirdette: „*Leiden* egyetlen becsületes ember szabad belépését nem utasítja vissza, aki a városban szeretne élni, ameddig tisztességesen viselkedik és engedelmeskedik valamennyi törvénynek és rendeletnek. Ilyen körülmények között a jelentkező érkezése tetszésünkre való és örömmel fogadjuk.”

Magyarország századok óta sokirányú kapcsolatot tart Európa nyugati felével. A kapcsolattörténet fontos része a magyar diákok külföldi peregrinációja, „aka-

démia járása” a nyugati egyetemeken. Ennek tanulságos fejezete a magyar diákok koraújkori peregrinációja a Leideni Egyetemen. Az intézmény legszebb, a Leideni csatorna partján, a Rapenburgon álló – impozáns, kis tornyokkal, gótikus ablakokkal ékes épületében, a 17–18. század folyamán több mint hatszáz magyar diák tanult, köztük Apáczai Csere János is.

A magyar peregrinus diákok külföldi tanulmányi éveik során igyekeztek minél több egyetemet felkeresni, hogy mennél szélesebb körű tudományos ismereteket és személyes szakmai és baráti kapcsolatokat szerezzenek. Vonzerőt jelentett, ha az egyetem híres professzorokat tudott meghívni. A tudós tanárok jelentették a leideni egyetem igazi vonzerejét is. A peregrináció fő eredménye a megszerzett tudásban, szemléletváltozásban rejlik. Mindaz, amit a peregrinusok „vámmentesen” hoztak haza a kiművelt fejekben és szívekben, hosszútávon kamatozott. Határozottan segítette az egyház, a magyar társadalom jobbitó változtatásait. (<https://mult-kor.hu/cikk.php?id=11582&pldx=2>)

A Leideni Egyetem alapításának példázatos történetét szem előtt tartva szövegek a győri egyetem történetéről. Széchényi György püspök, a város 4 éves török uralom alóli felszabadulását követően, harminc év után, Győrben olyan jezsuita kollégiumot fundált, amely csak egy szinttel volt lejjebb az egyetemenél. Pázmány Péter bíboros 1624-ben Nagyszombatban alapított egyetemet a nemzeti újjáépítés érdekében. 1777-ben ezt az egyetemet (az alapító eredeti szándékával is egyezően) az ország közepébe, Budára, a királyi palotába költöztették.

1878-tól a kultuszminisztériumban és a városi önkormányzatokban azt vitatták, hova kerüljön a második magyar tudományegyetem, amelyet végül Kolozsvár kapott. Egyértelmű volt, hogy a harmadik egyetemnek az ország nyugati részébe kell kerülnie. Győrnek erre éppen annyi esélye volt, mint Pozsonynak. 1910-ben még nem dőlt el, hogy melyik város kapja az egyetemet. Végül 1914. október 24-én, az új univerzitás – az I. világháború miatt minden ünnepélyességet mellőzve – Pozsonyban nyitotta meg kapuit.

Farkas Mátyás, Győr polgármestere, 1820-ban így értékelte városának mulasztását: „az egyetemre igényt formáló városok igényükkel sorompóba léptek, de Győr szab. kir. város csendben maradt, s nem ment túl a köteles puhatolózáson... Kijelentetett ugyanis, hogy Győr az akkor szóba került egyetemre nem fog a siker reményével pályázni. „A tagadó álláspont ismeretében azzal vigasztalta magát, hogy Győrnek más hivatása van, minthogy egyetemi város legyen. Nem lehet minden fejlődni kívánó város egyetemi székhely... Győr sz. kir. város az ipar s kereskedelem szolgálatára szegődött el.”

1921-ben Győr egy másik kínálkozó lehetőséget is elszalasztott. A győri főispán és polgármestert a kultuszminisztérium arról értesítette, hogy a pozsonyi egyetem Pécsre kerül, de Győrt sem akarja üres kézzel elbocsátani. Ezért felhívta

a várost, hogy terjessze be kérelmét – a város ipari és kereskedelmi fejlettségére apellálva –, hogy közgazdaság-tudományi egyetemet kapjon. Sajnos, azóta bebizonyosodott: nem áll rendelkezésünkre olyan bizonyíték, amely arról tanúskodna, hogy Győr eleget tett volna a miniszter kérésének. Jáki Szaniszló szellemes, keserű konklúziója: „Tehát az ún. kalmár város annyira rossz kalmár volt, hogy nem látott kalmár fantáziát abban, hogy idehozzon egy, a kalmárság művészetére, csínja-bínjára tanító közgazdaság-tudományi egyetemet.”

Az egyetemek feladata, célja évszázados-évezredes diszkussziók tárgya... a legrégebbi és leghíresebb európai egyetemeket és alapításuk dátumát: Bolognai Egyetem (1088), Oxfordi Egyetem (1096), Cambridge-i Egyetem (1209), Padovai Egyetem (1222) stb. Wilhelm von Humboldt jelentőségét hangsúlyozom, aki porosz kultuszminiszterként saját, az újkor egyik legtekintélyesebb és legelismertebb univerzitás-koncepcióját, a berlini egyetem 1809-ben való megalapítása során, érvényre is juttatta.

A humboldti egyetemesszme máig mértékadó. Alapvetően meghatározta az európai egyetemmodell-eszmét kontinensünkön, de még az USA-ban is. Mindmáig hatást gyakorol az egyetemek koncepciójára. A humboldti egyetemmodell mintát adott az emberi létezés, az embereszmény, az emberi tevékenységek, és a hozzájuk szükséges rend kialakításához, az elvi megfontolásokhoz. Koncepciójának lényeges sajátossága: az egyetem célja nem csupán a szaktudás magas fokú elsajátítása, hanem a művelődő képzés (Bildung), a művelt emberré válás elősegítése is. A művelődő képzés eszméjéhez szervesen hozzátartozik a legmagasabb szintű egyetemi autonómia és az autonóm szubjektum idealista emberképe is.

Jáki Szaniszló arra is figyelmeztette a győrieket: „sem az Európai Unió, sem a Budapesten székelő kormány nem képes arra, hogy megteremtse egy olyasfajta bázist az egyetem számára, amit csak egy város értelmiségi közössége alkothat. Egy egyetem egy város nélkül gyökértelen marad, míg egy vidéki város egyetem nélkül egy nagy faluhoz hasonlatos, bármennyire is tele van gyárakkal, hivatalokkal, hotelekkel, könyvtárakkal és múzeumokkal is, hogy a diszkókról ne is beszéljünk.”

Intelemként, ajánlasként számos időszerű, sürgető feladatot is megfogalmazott: „Győrnek meg kell tanulnia azt, hogy miként működjék, mint egyetemi város. Azon kell elgondolkoznunk, hogy van-e Győrött olyan polgári csoport, amely szent ügynek tartja a győri egyetemnek nemcsak a létrehozását, hanem annak igazi szellemi, kulturális életben tartását is, és minden demokratikus eszközt felhasznál ennek előmozdítására.”

Az egyetem és a város kölcsönös kapcsolatainak alapvető követelményrendszeréről is szólt. Támponként adott város és egyetem közös jövőépítéséhez: „Egy egyetemi város mindig sokkal több, mint egy adminisztrációs egység, ahol egye-

tem működik, melynek hivatása az, hogy a kultúra egyetemességét és legmagasabb fokát művelje. És pontosan ez az a kölcsönös reláció, ami arra kötelezi a várost, hogy az egyetem aktív kulturális hátterévé váljék. A városnak tehát gondosan kell művelnie az onnan elszármazott vagy ott működő szellemi nagyságok emlékét.”

Jáki Szaniszló a győri városháza dísztermében Győr városát azért marasztalta el, mert akkor még nem volt egyeteme, és ez által még érezhető volt a hajdan Jedliket is körülvevő szellemi hiány. Pedig Győr a München – Innsbruck – Salzburg – Linz – Bécs – Budapest szellemi autópálya (valamennyi város egyetemi központ) kikerülhetetlen része. Joggal hangsúlyozta: a győri egyetem érdekében „Elsőrangú kulturális hátteret kell kiépítenünk.”

Győr régóta jelentős iskolaváros, akárcsak Eger, amelyet Madách nevezett „Magyar Athénnek”. Egyházi és világi alapfokú, középfokú iskolái mellett a 18. századtól felsőoktatási intézmények is működtek a városban. Az 1718-ban létrehozott *Jezsuita Akadémia* hittudományi, bölcséleti és jogi képzést nyújtott. 1745-től világi hallgatók is tanulhattak az intézményben. A *Győri Királyi Akadémia* 1776-ban kezdte meg működését. A jogtudomány és a magyar irodalom olyan jelentős személyiségei folytatták tanulmányaikat Győrött, mint Batthyány Lajos, Deák Ferenc, a két Kisfaludy, Sándor és Károly, Mikszáth, Gárdonyi. A győri akadémia kisebb-nagyobb megszakításokkal a 19. század végéig, 1892-ig működött a városban. (...) 1968-ban alapították a győri egyetem közvetlen jogelődjét, a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskolát. 1974. szeptember 13-án avatták fel első épületeit. Az intézmény 1986-ban vette fel Széchenyi István nevét. Ez a Főiskola alakult át egyetemmé. Az Európai Unió az egyesített egyetemi rendszert preferálja. Ehhez kellett hozzáigazítani a főiskola meglévő struktúráját.

Jelenleg a győri Széchenyi István Egyetem több mint 90 akkreditált alap- és mesterszakkal, felsőfokú szakképzéssel rendelkezik. Ezek között megtalálhatóak jogi, gazdasági, műszaki, bölcsész, egészségügyi, mezőgazdasági és zeneművészeti képzések is. Rendkívül népszerűek a műszaki szakok, ezen belül különösen kedveltek a gépészmérnök, a mérnökinformatikus és a villamosmérnök alapszakok. Gazdasági képzései között nagy hallgatói létszámú a gazdálkodási és menedzsment, illetve a kereskedelem és marketing szak. Hallgatóinak létszáma mintegy 15 000 fő. A THE rangsorában a világ 29 ezer egyeteme közül a legjobb

Győr. Széchenyi István Egyetem

öt százalékba tartozik. A top 1000 között szerepel a QS felsőoktatási minősítő szervezet világranglistáján.

Ami a jeles elődök örökségének a megbecsülését illeti, Jáki professzor Jedlik Ányost a legnagyobb magyar fizikusnak nevezte. Érvelése: „Ne feledjük: a kerék föltalálója mindig nagyobb zseni marad, mint az első hatkerekű hintó megszerkesztője.” A győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban Jedlik Ányos-kiállítás található. Első tárlójában, dokumentumok alapján, fogalmat alkothatunk Jedlik életéről, mely majdnem átfogja az egész XIX. századot. A második tárló gyűjteménye az elektromos áram hatására történő mozgás témakörét mutatja be. A harmadik tárló témaköre: a galvánelemek, a villanyvilágítás. A múlt század közepének nagy szenzációjához, az elektromos világításhoz kapcsolódik. A negyedik tárló, az áramfejlesztők, galvánelemek fejlődését prezentálja. Jedlik sokat foglalkozott az acélmágneses egyenáramú generátorok tökéletesítésével. Az ötödik tárló az optika, a fénytán és a hullámtan történetének mustrája.

A Jedlik-kiállítás célját Jáki Szaniszló így összegezte: „E terem valóban muzeális érték. A muzeális szó a múzeum szó változata. De mielőtt lettek volna a múzeumok, voltak a múzsák. ...A legfiatalabb, Uránia a csillagászatot, azaz a tudományt pártfogolta. Pártfogó szerepük elsősorban abban állt, hogy ihlették, sugallták azokat, akik a kultúra, a tudomány és a művészetek egyikét vagy másikat művelték. Ebből az ihletésből teremtődtek meg a múzeumok, azok a helyek, ahol az emberi ész és lélek maradandó alkotásait őrzik.”

Jáki Szaniszló 2009. március 31-én, Madridban visszaadta lelkét Teremtőjének. Hamvainak hazahozatalában fontos vállalást tett Bogányi Gergely Kossuth- és Liszt-díjas zongoraművész. Szaniszló atya temetésére 2009. április 29-én került sor. A pannonhalmi bazilikában engesztelő szentmisét tartottak. A Boldogasszony kápolnában ma egymás mellett található Jáki Zénó, Szaniszló és Teodóz hamvai.

Jáki Szaniszló a Pápai Tudományos Akadémia tagja volt. Több mint 60 könyvet publikált, főleg angolul. Mintegy 40 opusa magyarul is olvasható. XVI. Benedek pápa 2006-ban, a Pápai Tudományos Akadémia pápai audienciáján mondta neki: Többek között a tudomány, a vallás és a teremtés témaköreiben végzett korszakalkotó tevékenységet, amit XVI. Benedek pápa személyesen is megköszönt neki, de Jáki Szaniszló nagysága kritikusan számára is teljesen egyértelmű. Nekünk pedig nyilvánvaló kötelességünk, hogy a világhírű tudós és szentéletű ember hagyatékát méltóképpen értelmezzük. XVI. Benedek ezt mondta Jáki Szaniszlónak 2006. nov. 5-én: „Pater Jaki, I thank you for the books you write on science, religion, and creation. – „Páter Jáki, köszönöm a könyveit, melyeket a tudományról, a vallásról és a teremtésről írt.”

1987-ben Templeton-díjjal ismerték el Jáki Szaniszló munkásságát. Ez az 1972-ben alapított kitüntetés kiemelkedő vallási, szellemi-spirituális eredményért ado-

mányozható. Alapítója Sir Sir John Templeton (1913-2008) presbiteriánus üzletember, akinek szándéka szerint a díj amolyan vallási Nobel-díjként funkcionál. Erre a díjra csak élő személy nevezhető. Ez a világ legnagyobb összegű olyan díja, amelyet a Templeton Alapítvány Londonban ítél oda, és évente csak egyetlen személy kaphat meg. Az alapító szándéka szerint a díj anyagi jutalma nagyobb a Nobel-díjjal járó összegnél, hogy jelezze, a hit területén elért eredmények nagyobb hatásúak a tudományos eredményeknél. A Templeton-díjnak Jáki Szaniszló mellett még egy magyar származású díjazottja van: 1998-ban Sir Sigmund Sternberg, eredeti nevén Sternberg Zsigmond, magyar származású brit üzletember, filantrop. (Budapest, 1921. június 2. – 2016. október 18.)

Tapasztalati tény, hogy Jáki Szaniszló életében művei iránt a magyar kortársak lanyha érdeklődést mutattak. Könyveit magam is palackpostának gondoltam. Azt reméltem, hogy teológiai, filozófiai, szellemi-lelki hagyatéka a jövő kor emberei számára fontos örökség lesz. Eljött az idő, melyben életműve eredményeiből a felelős gondolkodók okulni fognak. Örvedetes, hogy utóéletében tudományos életműve iránt az érdeklődés növekszik.

Jáki Szaniszló halálának első évfordulóján nemzetközi tanácskozást tartottak Rómában: International Meeting Commemoration of Fr. Stanley L. Jaki OSB In the first anniversary of his death. Ateneo Pontificio *Regina Apostolorum* (Via degli Aldobrandeschi 190) Rome, 13 April 2010. – Nemzetközi Találkozó Megemlékezés Fr. Stanley L. Jáki OSB halálának első évfordulóján. Ateneo Pontificio Regina Apostolorum (Apostolok Királynéja Pápai Egyetem) Via degli Aldobrandeschi 190) Róma, 2010. április 13. (Az *Ateneo Pontificio Regina Apostolorum Pápai Athenaeum* Katolikus Nevelés Kongregációja 1993. szeptember 15-én kanonikusan alapította. Papokat, seminaristákat, laikusokat, kompetens, hallgatókat oktat a világ minden tájáról. II. János Pál pápa 1998. július 11-én adott engedélyt, hogy az intézmény Pápai Egyetemnek minősítse magát.)

A konferencia résztvevői több országból érkeztek A vendégszónok Öexcellenciája Msgr. Marcelo Sánchez Sorondo, a Pápai Tudományos Akadémia kancellárja volt. Felidézte, amikor a Lateráni Egyetem Filozófia Karának dékánjaként megkérdezte az akkor még bíboros Joseph Ratzingert: kit lehetne meghívni egy természetfilozófiával kapcsolatos kongresszusra? Ezt a választ kapta: „Van egy bencés, Jáki, aki segíthet...”

Útjaik 1998-ban keresztettk egymást, amikor Msgr. Sánchez Sorondo a Pápai Tudományos Akadémia kancellárja lett, Jáki Szaniszló már az Akadémia tiszteletbeli tagja volt, akit a híres francia tudós, a Concorde kifejlesztésében résztvevő Paul Germain javaslatára hívtak meg. Msgr. Sánchez Sorondo felidézte, hogy Jáki atya folyamatosan hangsúlyozta a tudomány fontosságát a modern világban, a modern tudomány keresztény eredetét. Ez utóbbi azt is bizonyítja az

Egyház egyáltalán nem a tudomány ellensége, a a „főáramlat” tömegtájékoztatás és akadémiai nézetek ellenére sem.

Jáki Teodóz a római Jáki Szaniszló-emlékkonferencián, Msgr. Sánchez Sorondóval

2024. február 9-10-én, a győri Széchenyi István Egyetem Vallás és Tudomány kutatócsoportja és a győri Szent Mór Perjelség szervezésében, *A tudomány látóhatára* címmel kétnapos emlékkonferenciát rendezett a Czuczor Gergely Bencés Gimnázium dísztermében Szaniszló születésének 100. évfordulójára. A Templeton-díjas bencésre tudósra emlékeztek. Művei történeti bemutatásán túl továbbgondolásra is törekedtek. A konferencia Pannonhalmán, Jáki Szaniszlóért tartott engesztelő szentmisével és sírjának megkoszorúzásával zárult. Az elhangzott előadások anyaga kötetben fog megjelenni.)

Lehet, hogy jámbor szándék, de felvetése lelkiismereti kérdés: illő és méltó lenne, ha a csángókutatás, egyházzene, ének- és kóruskultúra, népi vallásosság, néprajzi kutatás, stb. témakörben is, jeles szakemberek bevonásával sor kerülhetne egy Jáki Sándor Teodóz szellemi hagyatékának szentelt, sokrétű emlékkonferenciára is.

Balogh Ferenc

Reggeli dicséret

láttam a reggeli tengert,
hullámos csipkenyoszolyádat
s a napot: aranyló igédet
pillanatnyi öröklét,
mely összeházasít
– szeretetteddel

Ptujska Gora

szlovén hegyek közt
felhőidbe kapaszkodva
égi Anyánk köpenyén
térdeltem templom hűvösén
s irdatlan terhet mostam
könnyeimben éléd

Kérdés

mennyi egy emberöltő?
mimóza nyílás
szívdobbanásnyi idő
egy kereszthordozásnyi
öröklét-szikra
mért szeretet-pillanat

misericordia

vérvörös hajnal:
bűneinken végtelen
irgalma izzik

Kontinuitás

mint Péter, túl a harmadik
áruláson. Tekinteted
és a kakas hangja dermeszt.
néma sírásom keserves.
Belőled csúfot űztek,
ádázul ütött és vert
a tömeg. A főpapok,
vének és írástudók,
Pilátus, katonák,
a gyilkos Barabás,
szeg és a kalapács
külön és egyben:
Uram, ó Uram!
– mind magam vagyok.

Ne félj!

irgalmas igazságmorzsák
szelíd árnyakként a falon,
hogyan ne félj
van remény

2004–2024

ötvenből a húsz:
harminc évnyi lobogás
– fáztam nélküled

Szemeid, szeretett szemeim

(Katának)

szemeid,
szeretett szemeim,
kék varázst rejtenek

zafír ragyogásuk
csordultig étellel
titkokkal és vággyal

felragyog a lelkem
mikor reám néznek
örök pillantással:

szemeid,
szeretett szemeim,
áldott, szép, kék szemek

fotó: Gergely Gábor

Katona Kálmán

Nyári dal

Eső utáni reggel
esőcsepp-forma ember
ajtót tár a fénybe.

Kinőtt hálóruhában
a kert szegfűszagában
ámuló legényke.

Az égbe fecske hussan
nyár van július van
láng a rózsza szirma.

Megáll lelkébe lendül
csukott szemén keresztül
az éden emléke mintha

Csillagok angyali hangot
trillázó rigók s galambok
lelke volna társa.

Dúdogat kiolthatatlan
fényvel megszólítottan
titkokra hallgatásra.

Tűnődő

Gyerekkézbe símuló
nyárba fehérén villanó
kopott kövek.
Patak felett suhanva hosszan
hová hullottak el?

Éjükön homokba zárt
szivárványos derengés.
Pelyhező harangszó.
Csendhavazás.
S alig maradt kevés kihűlt
tékozolható áhítat
ínségesebb időkre.

Mégis olykor víz fölé hajolva
felhők tükröződnek
Isten arcaként -
Hogy megszólíttassék
külön-külön
minden megváltatlan bodzaág.

Felszállt a ház

Felszállt a ház is az égbe
már csak csillagfény – derengő
kútmély – nagyanyám szemére
felhő leng fekete kendő.

Mészipor-meggyötörte fáról
levél hull nyomasincs kertre.
Vonatfütty. Árva madártoll.
Szégyenén vádol az elme.

Elsimult ráncok a hanton
nincs ami körvonalazza:
hol van a sárban a lábnyom
s György Margit árnyteli arca.

Felszállt a ház is az égbe
már csak csillagfény – derengő
kútmély – nagyanyám szemére
felhő leng fekete kendő.

A varázsló kertje

(Gulácsy Lajos képei előtt)

Végtelen világban időkarám –
kötöznek indák liánok és
fűszerek füstje áldozat nyakán.
Akad pallos is, ha kell kiűzetés.

Fut homlokomból delejes erő,
vállamra bűvölöm kedvesem kezét.
Volna hát kertem, minden rózsatő
hordozza kibomló szirmok lényegét.

Bolondos népség vonul a hídon,
Világöl a vízcsatorna rácsa,
hol a szenny zubog. S jól tudom,

konok az angyalok hallgatása.
Sárból-ágyamon tövistakaró –
Na'Conxipan-ban elolvadt a hó.

fotó: Gergely Gábor

Visszaszámlálás

Akár a nyárfa égbe tör
gótikus torony
acéltemplom palástja ring
máglya-torlaszon.

De vártam ezt a hajnali
visszaszámlást
az álmok füstje átölel
hófehér palást.

Vizekre hordja szét a csönd
kék darabjait
aranymadár pihéje leng
lobban és vakít.

Fényéveken átsuhanó
csillagfény a csók
beléd hatolnak expozív
vágydimenziók.

Csillagködök pulzárok de
legbelül ha van
a lényeg akkor is hűvös
és boldogtalan.

De vártam ezt de hívtam ezt
mániás madár
hiába cikkan ég felé
várja lent a sár.

Négy ezüstharang

1.

Háromezerben üveglap alatt
sárgállik csontja. Fekszik hanyatt.
Bíbor virág holt ölébe olvad.
Körötte csend a fény a holtak.

2.

Négyszer négy ezüstharang a rend.
A vers mégis könyörtelenebb
törvény. Acélütem-sor ám a vége
felszáll rímes-puhán az égbe.

3.

Kilökték ne lássa más. Elízi
barna rózsza fodra. Barna kőfalon
máló szírom. Nincs több alkalom
a tájat kék ködökkel körbeírni.

4.

Kondenzsávon - fonálon a pók -
rángatóznak vadászgéprajok.
Teremtést ígéz vágyunk az ágyban.
S apokalipszist. Délután van.

Zsuzsanna sétál

Zsuzsanna sétál a parton,
tajtékból ruhája gyolcsa.
Léptei nyomát ötven
év hullámverése mossa.

Kószál az őszi fűzek közt,
rálép a vízre a nádra –
Régen volt. A fél világot
körbefagattam utána.

Zsuzsanna tizennyolc éves.
Zsuzsanna hatvannyolc éves.
Nézem az arcom tükörben,
arcom, s a tükör is véres.

Zsuzsanna sétál a parton,
rőt hínár szőtte be arcom.
Végtelen vitorlás csendbe
hív a tél, hogy behavazzon.

Huszonhat

Huszonhat éve hull a hó
és végtelen a pillanat.
Véges örökkévaló.

Huszonhat démon-éjszaka
holdtalan csillagtalan.
Forog huszonhat év hava.

Huszonhat porló rózsató.
Keserű dalba kárhozott
borostyánkőbe zárt idő.

Huszonhat éve hordom át
homlokomtól homlokomig
azt az átkozott éjszakát

fotó: Gergely Gábor

Kalandozások kora

Éjbe sziszegő vonatokon,
hideg füstben. Várótermek
neonfény-szötte sűrűjében, hol
álomba halkult a zakatolás.

Vasúti töltés rozsdafűvén,
s berregő Csepel-platón hanyatt.
Visszametszett szárnyú délutánok
kollégiumban, laktanyákban.

Sátor-hajnalok ázott ponyva-égbolt.
Merültünk izmusok szájszagába, s léha
szalmazsákos angyalok hevültek
albérleteink vaságyain.

Ténferegünk hajnali hóban,
flaszterre bukva, dőlve dérbe,
görnyedőn, akárha dobna
koszlott takarót ránk az ég.

Huhogó fekete hallgatások
árkába földeltek minket.
S szűkölt felénk a rádió, míg
el nem fáradt a laposelem.

Kié maradt a kert? Kié a fák,
kié a szétdobált ezüstpénz?
Őzek és ölyvek ünnepelnek,
fehér abrosszá simult a múlt.

Bíró József

SZÉ(?)GYEN

:

magyar
elkötelezett – keresztény
heteroszexuális
fehérbőrű

...

ember mondja -,hogy

...

:

nagyon nagyon nagyon

elege – van

a

neomarxista – globalista – homofób – kommunista – fasiszta – terroristák

bólbólból

a

glóbuszt – behálózó – *rule of law* – dumákat – ontó – önjelölt – politikusok

bólbólból

a

kötelezően – legalizáltatott – európai – lakosságcserét – szorgalmazó – migránsinvázió

bólbólból

a

nemzetállamokat – felszámolni – óhajtó – hangyás – open society – guruk

bólbólból

a

gender – ideológiák – mocsokszennyét – terjesztő – haladárok

bólbólból

a

tele – pofával

világháborúra – uszító – korrupt – választott – coryphaeusok

bólbólból

- etc. -

:

kékbolygónk – kontinensünk

...

el

ve

szej

tő

i

bólbólból

Ambrus József

szép akcentussal

a vers nem tud kibontakozni könnyen
- de beszédes megértő társaságom
szűk kemencében forró öbölben
szelíd hangokkal fölszerelt állomásom
szép akcentussal hallása ékeőbb
néha balzsamoz - halandzsája rövid
megérteni a tartalmat ritkán lehet
de az olvasót péntek este bővölik
szabályos sóhaj amit az ember érez
- lassú a tollam – lomha a kezem
csak vérem csapódik a széphez
melynek nyomában új élet terem

tartalmat szabok valamennyi résznek
- a világot bővölöm új érintéssel
védőbástyája és kezese a szépnek
amit a szív jókedvében pénzelt
és egy ritka sor formál ki téged
ahányszor csak nektek panaszkodom
összetartanak a feszes kötelékek
érett akcentussal a címlapokon

csak a rangos vers tud kibeszélni
mindent leírok ami elmémben forog
leginkább magyarul de lehet szuahéli
kalandra készen világnyelven hódolok

hajnali meditáció

szép napomat emészti a harag
- de jó szimattal meditálok
csak az alkalom bizonytalanabb
minden ölelésben megbocsátok
meddő futamok csapódnak egymásba
ma úgy ébredtem hogy lássalak
feltámadt ösztönökkel a világra
hideg vérembe kovácsoltalak
- égő éjszakáim felizzanak
ellenem portyáznak a tények
szerelem-pénzelte rosszakarat
belsejében kikoptak az erények

sorok között a világ lüktetése
a hangsúly percnként változik
- édesszájú csókok ellenére
mégiscsak a harag gyámkodik
dallamaim válladnak feszülnek
- naponta változott a színdarab
sosem kérted hogy szeresselek
amíg csordogált a szerelempatak

nincs több hajnali játék veled
- kifosztott a lassú bizalom
távozáskor megcsókolom kezéd
mint azon a gyönyörteli szombat

nemes gesztusok

valami rossz parancs nemes gesztusok
 valami sejtelmek ígérete vakít
 naponta három négy verset olvasok
 - parancsra ha bírják csontjaid
 képtelen vagyok az önvédelemre
 eszembe sem jut ellenszegülni
 visznek a vezényszavak kétségbeesve
 felsőbb parancsokkal szembesülni
 miközben könyvet olvasok és újságot
 - az idő vicces kedve molesztál
 borral keverem az egyhangúságot
 de a mondanivaló hosszasan körbe zár

és begyűjtöm Apolló híreit
 a bölcsesség percenként kisarjad
 mert a tájak és hegyek figyelik
 csak a rossz látásnak értelmet adjak
 mert az érték alig több mint semmi
 nemes parancsra a lényeg felszakad
 - és a versekben megfog jelenni
 mely százezer gesztusnál tágasabb

a rangos gesztusra egy másik ügyel
 - néhány ábrázatot kell lecserélni
 dallamát a mennyezetre kényszerítem fel
 hogy a nemes parancs tudjon közeledni

népies bulvárom

a jövő ellen harcolok
 sorsom fillérekért eladták
 mert gyűlölnék és szeretnek
 pénzes hivatásból manapság
 tetteidért rendre megfizetsz
 perceket zsákmányol a lélek
 ünneplőbe öltözve siethetsz
 lebontani falait a létnek
 semmivé olvad arcomon a holnap
 mert a fényes jövő sötétre zárva
 megható emlékek gyakorolnak
 amíg belesimulok az éjszakába

magam ellen büntetett a csend
 mert a jövő ha bánt is sajátom
 mégis csak filléreket jelent
 följegyezve népies bulvárom
 rám sújtott csókjával a végzet
 kudarcaim mind alám omlanak
 és mint a napsugár elenyészek
 mitől félsz – engedd el hát magad

jövő ellen üzenetem készítek
 csak a bulvárom összhangban legyen
 jóízlésből féltem az egészet
 mely próbatétel valós intelem

délutáni visszhang

(Vári Fábián László *A szitakötő című verse margójára!*)

selejtes tűz robban a folyóra
- asztalomon kétarcú levél
szivárvány nincs - tépett a vitorla
kifosztott lelkekkel mit kezd a szél

hamis pecsét szökött a levélre
- élesre vált ló lesen a vadász
neved napján szitakötő lennék
ha csőre töltött a rozsdá verte frász

nincs bennem félelem ösztön
- a vajúdó gondolat alámerül
hogya a költeménynek lelket keressen
a márciusi napsugárban féktelenül

még három nap és elringat a csónak
- de kiköt lelkem a bazalthegyen
megfestem kontúrját a jónak –
és visszhangot gerjeszt az engedelem

káromkodás legyen embernek az útja
- percekre megáll árnyékos szíve
sorok között elfogyott a lelke
csak az igazság szökött a semmibe

a születő vers nem jöhet össze
- kínokat dajkál a februári tél
egy pillanat elég az árnyékos löszre
mert a hideg tűzében félrebeszél

pipacsos mederbe visszatérek én is
- szél sodorta el a szitakötőt
versednek csókja csak én lehetnék
aki virággal köszönti az időt

Hraboczki Márton

[Tied az elfogadás...]

Tied az elfogadás,
Enyém a fejlődés,
Tied a nyugalom,
Enyém a megismerés,
Tied a türelem,
Enyém a tudni akarom,
Tied a békéltetés,
Enyém a kiállítás eszméért,
Tied a jó' van az úgy,
Enyém a mi a franc ez,
Tied az amin amúgy se,
Enyém a nekem ne szólj be,
Tied a mindenkit úgy ahogy,
Enyém a változtass a hibáidon,
Tied az én már nem fogok,
Enyém a kedvedért megpróbálom,
Tied a lelki egyensúly,
Én ezt a szót nem ismerem,
Te nem érted miről beszélek,
Te nem érted miért kiabálok,
Mégis nekem fogy el a türelmem.

Simek Valéria

Szemben a széllel

Vacogón jöttem a fényre,
síró csecsemőnek szült anyám.
Betakart altatódallal, s magát
adta enni. Most faggatózó
kérdéseket mondok neki.
A világ kitágult előttem,
kiöblösödött a föld és az ég.
S féltem ezt a belakott tájat,
az otthont. A láthatatlan
zümmögést, méhek döngését
a habosan virágzó fák alatt.
Kulcsolt ujjaid között billegő
virágot, az együvé tartozás
reményét. Arcod a távoli
domboké, virágoké, füveké.
Gyertek! – hívsz, csakhog
együtt legyünk végre minden.
Suttogod a zúgó széllel szemben,
élni kell, élni, semmitől sem félni.

Nem jön

Tekintetem az égboltra tágul.
Már egy diófalevelet sem
adhatok neked anyánk
udvarából. Kesernyész illatát
is elfújta az ősz. Tavaszra
kertjében sárga pitypang
gombok virítanak, mint a
fogásra akasztott mellényén.
Nem megy kapára támaszkodva
a kert barázdái között. Lassan
lépve a hantokon egész délután,
mint a Nap. Tekintete nem
csalogatja elő az ébredést.
Nem jár cipőjét szorosra fűzve,
hogy egyensúlyából ne billentse
ki éveinek száma.

Ragaszkodsz hozzá

A szülőföld szeretete olyan,
mint a szerelem.
Gyerekként csodálsz, majd
amikor megismered előbújó,
éltető, kuncogó forrásait,
békésen csordogáló patakjait,
a távoli dombokon, völgyeken
kapálókat, szőlőket művelő
embereket, az erdőben fát vágó,
téli tüzelőre gyűjtőket.
Őket köszöntöd gyalog,
biciklin, vagy lovaskocsin
ülve, ismered őket, falubeliek.
Amint öregszel, annál jobban
ragaszkodsz hozzá, mint a
hegyen termett édes gyümölcsökhöz,
emlékképekhez, az itt élő emberekhez.

fotó: Gergely Gábor

Erki-Szabóné Bognár Anna

Gondolatok az akvaduktnál

Tisztelgés Hubay Miklós emléke előtt

Kijöttem Róma szélére,
van itt egy park, nagy a csend.
A nyüzsgő, hangos tülekedést
olykor felváltja a rend.

Feldarabolt gilisztaként
kanyarog az akvadukt,
nem mesél, s már nem hoz vizet.
Nekidőlök, hallgatunk.

Az Örök Város szíve dobban,
nyughatatlan, kapkodó,
itt kint ez az érhálózat
őreg véna, elhaló.

Itt vagyok, hol jártak sokan,
Krisztus után 2000,
rámszakad a múlt, a jövő,
sajgó szívem félve ver.

Itt vagyok, de miért most élek?
Mivégre kel fel napom?
Régi kérdés, és a választ
az akvaduktól megkapom?

Lehettem volna szolgál, papnő,
patrícius úrilány,
messzi földről elrabolt,
festettarcú kurtizán.

Előkelő, gazdag, rangos,
vagy rongyos koldus, éhező,
vagy Vesta-szűz, a templom ormán
napnyugtáig térdelő.

Honnan jöttem? Hova tartok?
Magyarságom kötelez.
Hun és székely büszke ősök,
szólítalak, jöjjetek!

Jöjjetek és mutassátok,
miért élek, hol az út?
A sorsotok minden álma, vágya
bennem összefut.

Melyikötök volt a költő?
Művészete hova lett?
Megbecsülték? Boldog volt-e?
Vagy félredobva szenvedett?

És szerelme, szíve lángja
méltó társért lobogott?
Vagy lelke búja, tüzes vulkán,
lenn a mélyben dohogott?

Kővé dermedt akvadukt,
múltunk őre, ferde ív,
kérdéseim visszhangját
az est árnyai elnyelik.

Csák Gyöngyi

Mindig

Mindig magányosan
mint egy idegenbe
tévedt utazó,
fázva vonszolódtam
járatlan, rögös utakon

kitől nagy szükségemben
meleget reméltem
zárt ablakok mögött
gyáván meglapult

gonosz létpróbák közben
az Isten segített,
hogy mentsen, pörös számra,
gyakran vert lakatot..

Szétesőben

Szétesőben e széteső világban,
tehetetlen, rémült várakozásban
időm vágataiba befészkel
magát iszonyú üresség,
reggelre az álmok szétrohadnak ,csak
kísértet- foszlányai lebegnek
agy- elszívó,mindennapokban,

hullóban szétesőben
készülődök szikárölű anyaföldbe
mely érdemek nélkül is befogad.

Csontos Márta

Sötétedés után a kertben

Még sötétedéskor is moccan
kezed alatt a szőlőtőkék körül
magasodó homokbuckák
Vénusz-dombja, homlokodon
a fejlámpa kés-éles sugara
hasít az égre, mintha te töltenéd
fel a csillagokat is, hogy tükörképük
a pocsolókból felröppenhessen a helyére.
Kicsit megpihensz, megbillen alattad
a sámli, mert lehajolva már neked
sem megy. Érzed, elől vagy utolsó az
egyenlők között, nincs helycsere.

Fekete árnyék siklik a fákon,
tested átrajzolja a béke körvonala,
ujjaid, akár a gyökerek a mélyben,
nem engednek a lazításban, mintha
összefognának ellened a küzdelemben,
mert ők még tudják, mi a törvény
Ég és Föld között.
Csak benned zavarodott meg a
szokásos bioritmus, fáj lelkedben
a karanténba zárt személyes mikrovilág.

Ajkadon egy ott felejtett fohász
keresi útját, felkéredzkedne Isten
udvarába, bizonytalanul tévelyeg
aurád körül, s reméli, nem sodorja
magával az ördögzagú éjszaka.

Szabaddlábbon a gyűlölet

Mintha megnyílt volna fejünk fölött
az ég, hogy lássuk a vészjeleket,
mintha a felhők parancsszóra
vonulnának a tengerek mélyéből,
mintha pokolbéli átkot mantráznának
az idegen jövevények, az erőszaktevők.

Jönnek örökös támadásra készen,
az hiszik számukra itt az Idő, a
homályos vízfenevéről áradnak
szakadatlan, ajkukon szennyes pondrók
dalolnak, mérget fröcskölnék az olajágaknak.
Jönnek kifosztott kertek s pálmaligetek
között, - jönnek szétszórt szövetségek
véres körvonalán, csak jönnek, jönnek....

De te nem állsz meg, nem cserélsz hitet,
várod, hogy új hajók jöjjenek a vizen,
Prométeusz kiöntse kelyhéből a tüzet,
hadirendbe álljanak a réten a kardlevelek,
s elégjenek a fénysebzett üldözők.

*Drotleff Zoltán***Hordozom múltamat...**

Hordozom múltamat,
gyermeki világom,
szüleim emlékét,
ifjúi virágom,

iskolák padjait,
tanárok szavait,
társaim arcait,
emlékek hamvait...

Szerelmem gyöngyeit,
szép lányok illatát,
csalódás könnyeit,
kikelet vigaszát.

Dobjaim hangjait,
sikerek útjait,
zenészek nagyjait,
szép lelkük húrjait...

Egyetem tanait,
vizsgáim viharját,
diplomám dalait,
búcsúzás visszhangját,

nagy kaland kezdetét,
felkelő hajnalát,
a munkám kenyerét,
sorsom sok kanyarját,

házasság álmait,
utódok életét,
családunk vágyait,
s eltépett értelmét...

Unokák bájait,
csicsergő énekét,
éledő lángjaik
csillogó ékszerét...

Cipelem koromat,
költői véretem,
nyugdíjas voltomat,
mégis a végtelent...

Viszem víg jelenem,
egy viruló tavaszt,
hátamon mindenem...
Ki, mikor húz ravaszt?!

Mámorba bújtam még,
érzelmem pajzsa ég,
remélem ez megvéd,
nem jön el rám a vég!

Bár testem erőtlen,
de énem tettere kész,
e temérdek teher,
némán mind elenyész?!

Ha betakar a csend,
lelkem mit visz tovább?
Amit felírtak fent:
Létem élő porát?...

Van, amit itt hagyok,
megmarad örökre?
Mert, aki most vagyok,
gondol az ősökre!...

Emlékezés

Te ébresztesz reggel meleg napsugárral,
Te zengesz édes dalt együtt a madárral,
Téged hallak a szellő fuvallatában,
Te búcsúzol alkony csodás ruhájában.

Nekem, Te vagy ékje a legszebb virágnak,
Te voltál legdrágább kincse e világnak,
lelked Istenünknel menedéket leljen,
soha, soha többé szenvedned ne kelljen.

fotó: Gergely Gábor

Győrffi Réka

Lakótér da Vinci

Gulyások, Nemesek, Sárkányok
(lakó)társak a névtáblán, egymás mellett élnek.
s a hétköznapok kínos tükörképe
vágódik fentről lábaik elé.

Az üvegtáblák aknamocsarában
megrándul egy fotocellás ajtó,
sarkaiból két napja kifordult,
ma is vergődik, szárnyszegett madár.

(Budapest, 2024 tavaszán)

fotó: Gergely Gábor

Kaiser László

Ködök otthonában

Ködök gomolyogtak
bennem és köröttem,
ködök otthonában
valahogy felnőttem.

Mi végre volt minden,
önmagamtól kértem,
s nem kapok rá választ,
soha, semmiképpen.

Hallgatag ködöknek
lettem hű barátja:
örökkön örökké
titkokban bezárva.

Felemás nyugalom

Örökre vágyom rád,
hogy megtaláljalak,
így szólok hozzád én,
bár nincsenek szavak.

Bár nincsenek szavak:
némaságban mélység,
s nincsen már sötétség,
mindenütt csak kékség.

Felemás nyugalom:
az idő még rettenet ,
hallgatok és hallgatsz,
nézem a szemedet.

Hallgatok és hallgatsz,
felemás nyugalom,
magad nekem adtad,
magam neked adom.

Jámbor Ildikó

Ki nékem Petőfi?

Ki nékem Petőfi?

Tőle való az első mese,
a János vitéz, mit apám
elalvás előtt olvasott egy régi
fehér vászonkötéses könyvből.
Gyakorta szavalta fejből is, hogy
Kukorica János
mint bánt el a boszorkányokkal,
vitéz huszárként hogyan hágott át
a francia Alpokon,
s az Óriások birodalmában
hogy bánt el a legnagyobbal.

Ki nékem Petőfi?

A népmesék szegénylegénye,
királyfi, aki nem fogadta el
a francia királynő kezét.
Karakán parasztleány,
akit igazságérzete
vezérelt a zsványtanyán, s aki
nem, nem kért Tündérországból,
mert körömszakadtig odahúzott szíve
a falujához, szívszerelméhez Iluskához.

Ki nékem Petőfi?

Pató Pál úr bírāja,
a királyok ostorozója,
a kuttyák és farkasok dalnoka.
Ki nékem Petőfi?
A szeget szeggel furfangos fickója,
kocsmák, pincék ismerője,
vándorkomédiás, és
vándorszínészek barátja.
Maga is vándorkomédiás,
gyalogló vagabund,
komája A helység kalapácsa,
még inkább a fondor lelkületű egyházi.

Ki nékem Petőfi?

Övé az Alföld, az én Alföldem is.
Hórihorgas kútgém ismerője,
a kalapján árvalányhaj,
lába alatt királydinnyés homok,
és számárkenyér.
Áll a Tisza parton,
a kis Túrral szemközt,
s nem riad, mert ismeri
a folyó vad sodrását.

A tengert csak hírből idézi:

akkor is a népek tengerét
nézi,
a szabadság, szerelem
dalnoka,
jó barátom, pajtásom, példaképem.
Petőfi bennem él.

Juhos-Kiss János

Emberek és robotok

Robotok túlélési technikájával –
versenyezhetünk?
Nem jó a hóvirág hullását látni –
jó hervadozni!
Nem jó az elesettet magára hagyni –
rossz átérezni!
Jó érzés szállani a tavasz illatán –
Ibolya báján!
Jó érzés örülni a nap ragyogásán –
asszonyunk karján!
Nem baj eltévedni a hegyek csúcsán –
ormok sóhaján!
Jó a védett havasigyopárt szemlélni –
jól megszeretni!
Jó a fiatal párokban gyönyörködni –
nem irigykedni!
Jó a dús ajkak keménységét érezni –
boldogan élni!

Malejko Norbert

fehérerdők

fehér erdők vagyunk
nagy, cukor pehely a Nap
bennünk szorong a jövő
nem enyhül évezredek alatt

sugáridő

sugárnyaláb ragyog körbe
jelez, élém fénylik a földre
megriadva a zajló árnytól
védelmet kér az elmúlástól

karcsú

gyökeret ereszt a hajnal
a reggel ébreszti ágait
karcsú csillag csókolja
az éj törött szárnyait

fekvőnyolcas

nemzetek születnek
birodalmak halnak
az ég üres lesz holnapra
elrepülnek a darvak

ami nem voltam még

a kelet-antarktisi régióban
pálmafa pollenjét fedezték fel
cserélődnek a pólusok
a jó helyén rossz, újra jó

ködben gomolygó árnyak
közelednek felém
az idő méltósággal bólogat
ők lesznek ami nem voltam még

fenyegetés

csak a szokásos:
temetőben anyagtómeggyűlés
a fény fölgyülemlik a levélben
szemhéjam boltíve felett évezredek

én még fenyegetem a világot jelenlétemmel
hogy éhségem kioltásául megölöm
hízott vadjait, háziállatait
lelövöm szárnyaló madarait

letépem frissen szült növényeit
összegyűjtöm ízes fűszereit
ellopom fáiról a gyümölcsöket
a vízben úszó halait meggyilkolom

holnap újra éhes leszek
ölni fogok, vérengzek
sohasem lesz ennek vége
újabb éhes szájakat nemzek

*Radnai István***kis testámentom**

ördöggel vagy angyalokkal sorsom
a láthatáron már a vég
sok ivócimborával megosztom
az idő felejtí nevét

lám azért vagyok a pálya szélén
szárazra ittam torkomat
csak hígan osztóztam meg a lőrén
róttam józan verslábakat

csavarognék és akasztófámat
könnyen meglelni nem fogom
ne emésszen el ezért a bánat
nem oktat iskolás fokon

a kor néha az ujjamhoz ragad
a nyomdafesték ritkuló szavak

esély

rózsák az arcon kiül a láz
a tejúton botlanak a csillagok
felverik az égi út porát
didergek a hőmérére pillantok

mintha pislog az élet
a gyertyán hajnalra konyul a kanóc
de amíg lángol addig éget
az idő lopja a lelked martalóc

aztán hűs szellő szárnya villan
kapaszkodik mint karón szőlőkacsok
mielőtt az élet elillan
a jövőre nyílnak napos ablakok

jöjj el

*áldott szép pümkösdnek gyönyörű ideje
sok halott vitéznek szablya kell kezébe
szablya kell kezébe csillogjon pengéje
a hitet megvédje a karja ereje*

a hitet megvédje hős karja ereje
minden égtáj felé élezett pengéje
miért hadakozzon ránk ragyog a béke
ránk ragyog a béke sötét a fellege

sötét a fellege ég sötét sarkának
jég kopog ablakon hull rózsza szirmára

hol jár a galamb szítsa hitedet
kopik imádságod elernyed erénye
kardot nyújt feléje ha rád tör merénye
feléled az ősbűn lázadó siheder

tudatlan siheder árnyéka leteper
vénségek imája úristen elébe
hasztalan életét leteszi kezébe
pümkösdnek vitéze a lován heveder

felnyergel az isten lesújtson haragja
a gyáva népekre nem száll le galambja

kegyelem lángnyelve oldozd fel nyelvemet
nyelvem a vitézed szál kardja a fénye
mutasd meg népednek ereje elég-e
üldözött lelkeknek ez adjon ihletet

lángnyelvek ihlete adj bátor ünnepet
tetteknek szavaknak ereje erélye
lelkednek áldása szálljon is feléje
áldjon meg engemet és minden nemzetet

Szűk Balázs

Könyörgés eső után

Fényesség esős év után,
Békesség fájdalom múltán,
Jöjj felénk térdeplő órán,
Adj reményt szökő őszt várván.

Húvösség forró délután,
Kímélj még, ne hagyjál árván,
Jöjj megint, teríts leplet ránk.
Te legyél éltető hazánk.

Csepel, 2023.10.18.

Magaslat árja: fehérség

Magaslat árja, szívem hazája:
Távoli ország bátor madárja,
Bátor madárnak felhőnyi szárnya,
Terüljön rám most lelkednek sátra;
Ha érkezel majd távol egekből,
Messzi magasból, dárdázó fényből,
Szállj alá miránk fehérségedből,
Hozz jó híradást égi mezőkből.

Csepel, 2024. 04.08.

Interlaken

Hazád is már két tó közt lesz,
Mikor küzdve emlékezel
Fölnövésed szép helyére:
Bárányok hús mezejére,
Jura dunnás tetejére,
A jeges-mély tengerszemre,
Alábukó kék forrásra,
Bűbájoló békanyájra.
Tó vizében merülj bálba,
Vigyél minket palotádba;
Két kezedet ketten fogva
Vezess a te birtokodba:
Mikor mi is emlékezünk,
Lelkeinkkel emelkedünk.

2024.04.07.

Rüti bei Büren–Debrecen–Kisújszállás

Lovaglója tejutaknak

Hős lovaglója
Hegyi pataknak:
Jöjj felénk,
Úgy várunk!

Hidak hercege
Szállj párák felett:
Jöjj felénk,
Úgy várunk!

Kacajok bölcse,
Ne vess vizekbe.
Jöjj felénk,
Úgy várunk!

Szépség gyümölcse
Mélységből kélve:
Jöjj felénk,
Úgy várunk!

Csillagok vetése,
Tejút révésze:
Jöjj felénk,
Úgy várunk!

Repülj hozzánk
Tíz csúcson át,
Átölel édesanyád:
E kis kucorgó ország.

Csepel–Keleti pályaudvar, 2023.12.15.

Tamás Tímea

Lélegzetvétel

Bon soir!

Jó estét! A *bon soir*-ra böktem rá az idegen szavak szótárában, és arra gondoltam, hogy valóban este van. Az emberiség estéje. Kint szikrázik a nap, fényárban úszik minden, de este van. Hanyatlás, alkony, háború, halál. Az ész elköszönése. Az emberiség Alzheimer kora. Merthogy semmire nem emlékszünk, elment a rövidtávú memóriánk, leköszönt a hosszú távú és nyaral valahol Balin, mi pedig itt maradtunk, egy álomban, egy mátrixban, valamiben, ami tele van rémképekkel, izzadunk, vergődünk, és nem akarunk, egyre kevésbé akarunk józanok lenni.

Hát, ez így elég sok volt első gondolatnak és pátosznak, de voltaképpen csak így írásban sok. Az agy+lélek keveréke, ami = voltaképpen az ember, egészen másként működik. A valóságban mindez egy pillanattöredék volt bennem, egy érzelmcsóva, egy gyors kis kósza üstökös, ami végigrohant a lényem érdemibb részén akkor, amikor megpillantottam azt, hogy bon soir! Merthogy így van leírva a szótárban, kisbetűvel. Után már jött is a másik pillanat, ami azt mondta, hogy hát erre bizony bármit írhatok. Ez a szó – voltaképpen két szó – nem irányít semmire. Ez hagyja, hogy elkalandozzak, a világrengető és világmegváltó dolgoktól egészen odáig, hogy jó estét nyár, bon soir szerelem, a haláltól, ami valahogy itt lebeg körülöttem, a csendes és csendesen elérhető művészetekig, egy pár jó írott sorig, egy versig, egészen addig a gondolatig, hogy valamennyien rabok vagyok, valaminek a rabjai, Isten rabjai.

Harmadik gondolatpillanatom már nem volt. Helyette csak írok. Csak folyik, folyik az ujjaim alól ez a sok betű, Isteni csoda, hogy összeáll valamivé, néha tudatában vagyok, hogy nem egyedül írom ezeket a sorokat, néha nem; néha tudom, hogy minden, ami jó bennem, belém van teremtve, nem az én érdemem; néha tudom, hogy talán én is adtam hozzá ezekhez a teremtett dolgokhoz, néha pedig nem. Mindig félek attól, hogy a szövegem irányíthatatlan lesz, s mint olyan élvezhetetlen, ugyanakkor mindenféle spirituális tan azt tanítja, hogy a dolgok lényege voltaképpen a félelem legyőzésében van. De ember marad-e az, aki nem fél? Az örült vajon ember marad? És ha már nem félünk, akkor valóban valamilyenféle isteni lényeg marad csak meg belőlünk? Jézus is félt. Az emberi része félt. Amikor megszabadult attól, az emberi részétől, már nem volt többé félelem számára. Már nem félt. Ami isteni bennünk, az nem fél. Ezért nem szabad félnem. Attól, hogy fékezhetetlenül írok, hogy zagyvaságokat írok, hogy senki nem fogja elolvasni azt, amit írok, hogy unalmas lesz az, amit írok, mindettől nem szabad félnem. Szaladnak az ujjaim a számítógép betűkészletén, gyorsan írok, nagyon gyorsan, tíz ujjal, arra gondolok, hogy egyike vagyok a száz gépelő majomnak, s mint ilyen hozzájárulok majd a remekművek megírásához. Tudják ugye a 100 gépelő majom elmé-

letét? Ha 100 majomnak 100 írógépet adnak, és a majmok folyamatosan, egészen pontosan végtelen ideig ütik az írógépek billentyűzetét, akkor a nemcsak esély, hanem bizonyosság is van arra, hogy a végül a világirodalom összes remekműve kikerüljön a kezeik alól. Megszületik maga Shakespeare is. Mármint a művei.

Bon soir írógépelő majmok! Talán én vagyok az egyik. Biztos ti sem félték gépe-
lés közben, és ha igen, akkor sem attól, hogy mi kerül majd ki kezetek alól a papí-
ron. Milyen szöveg. Sokkal valószínűbb félelmeitek vannak, másfajta fenyegetésektől
félték, sokkal életszagúbbak, a remekművek pedig így, vagy úgy, de mindenképpen
megszületnek majd a kezeitek alatt.

Bon soir emberiség! Csakis úgy tudlak tételezni most titeket, hogy ti vagytok
az írógépelő majmok. Fogalmatok sincs, hogy mit csináltok, de mivel valaki vagy
valami, egy rajtatok kívül erő odaadta nektek az írógépeket, öntudatlanul is meg
fogjátok írni a remekműveket a végtelen időben, az idő fennmaradó részében, ak-
kor, amikor épp nem a gépet püfölitek, akkor teljesen majomként viselkedtek. Vi-
sítóztok, verekedtek, vezéreket követték, elnyomjátok és kiközösítitek a gyengét,
igen, azért emberi is van bennetek, épp annyi, amennyi a majmokban.

Bon soir mindenki! Ez az írógépelő majom, aki most épp a billentyűzetet veri
igen sebesen, most öntudatra ébredt. Fél. Attól fél, hogy ha megszakítja a sort,
ha nem gépel valamennyit, mint a végtelen majom egyike a végtelen időben, ak-
kor nem jön majd létre minden remekmű. Akkor szegényebb lesz az emberiség.
De várjunk, az emberiség nem a gépelő majmok sokasága? Mert, ha igen, akkor
nincs baj, hisz senki, de senki nem képes elolvasni a létrehozott remekműveket.
Jobb ez, mint egy paradoxon, bár valójában az, egy nagyon jó paradoxon. De én,
az öntudatra ébredt gépelő majom, el tudok olvasni mindent. És ha én öntudatra
ébredtem, talán más is, talán sokan el tudjuk már olvasni az általunk gyártott
könyveket, legyenek azok bármilyenek. Remekművek, vagy kevésbé azok.

Bon soir öntudatra ébredt gépelő majmok! Jó nektek itt a földön? Aligha. Öntu-
datra ébredni nem jó. Öntudatra ébredni fáradságos! Öntudatra ébredni annyit
tesz: kiűzetni a paradicsomból! Együtt jár a félelemmel, az étellel és a halállal.
Marad ugyan az öröklét is, a végtelen idő és tér, de nem az egyénnek. Az egyén-
nek, hát neki nem jó. Azt mondd, hogy vissza szeretnél térni öntudatlanul gépelő
majomállapotba? Hja, hát azt nem lehet. Keresd meg, hogy hol volt a pillanat,
amikor ébredtél. Mitől ébredtél? Az almától, vagy a zöld színű pirulától, mint Neó
a Mátrixban? Vagy a hittől, mint Noé, attól a hittől, ami beléd volt teremtve és
csak beléd? Bármi is volt, kívülről jött, és valljuk be, elég kevésbé befolyásolhattad.
Mert, mint majomnak, alapvető tulajdonságod a kíváncsiság. Mindent megfogsz,
megkóstolsz, meg akarsz ismerni. Csapdában vagy. A teremtésében.

Bon soir olvasó! Szerintem nem is létezel. Még senki nem olvassa ezt a blogot,
még tart a végtelen idő, még gépelnem kell. De egyszer majd a végtelen időben
megszületik a ∞ remekmű! Csak várjatok nyugodtan. De addig is: gépeljetek!

Török Nándor

Erátó dala I. (A pánt)

Vállad érzéki gömbölyűsége
könnyedén ma a veszem lehet,
nyakad ívének szomszédos éke
megbabonázza két szememet.

Észre se veszem lenge ruhádat,
hiába kapdos alá a szél.
Nyugtalan vérem vétlenül lázad:
vonzóbb a pánt, mi életre kél.

Mozdulatoddal mozdul a pánt is,
kacér siklóként csusszan alább,
s képzeletemben e csábos áspis
nem tartja tovább már a ruhád.

(Csecsemők éhe lesz ajkam vágya,
tejmeleg halmod képzelem el,
s gyönyörök rejtett fészket kítárva
lúktető erem éroszi jel.)

Félénk gyermekké válok e ponton,
sok ezer sejtem érted nyafog,
s a pillanatot lehet, elrontom,
mozdulni karom feléd, ha fog.

Megáll az idő, s kételyt szül bármi,
néma kérdés lesz aggó hitem:
-E bűnös pánttal el tudok bánni?-
Szemhunyasodban ott az Igen.

Erátó dala II. (A forrás)

Ősi forrásod íze, mi csábít,
végtelen szomjam öledbe űz.
Oltsd, amíg lehet, ments meg egy mártírt!
Halálvagyam huny, s éled a tűz.

Ma lángra gyúlva csak élni vágyok:
dekoltázsodnak ligete vonz,
fénylő dombok közt árnyékvont árok,
két horizontján bimbózó bronz.

S míg kalandozom e ringó tájon,
arcodon rózsáall véráramod.
Nyíló virágod tüzemmé váljon,
ha majd apránként magad adod.

Add oda szemed, s fényét is vele:
Érintéseim érezd, ne lásd!
Add oda ajkad csókokkal tele:
Ne biztasson Az, sohase mást!

Add oda karod! Add oda lábad!
Kalodám legyen mind végtagod!
Ölelj magadba, s tudd, hogy imámat
teljesíteni vénuszi jog.

Add oda, amit tilt a szemérmed!
Legjobb irányt szab csípőd, hasad.
Vágyak völgyében vár az igézet:
csöppnyi rés, hol az élet fakad.

Erató dala III. (A tunika)

Kivillan combod fehérlő selyme,
s zezugod rejti ügyetlenül.
Ösztönöm éled, bomlik az elme:
kékülő vérem érted hevül.

Tétova kézzel tapintom forró,
gyöngyöző tested domb-völgyeit.
Sóhajaidból tudom, mikor jó,
s ajkad kútjából ajkam merit.

Csókod nektárja, mint méz a borban
édesíti a pillanatot.
Többé már soha nem leszek józan:
kurta az élet, boldog vagyok.

Halandó létem szomját, ha oltod
női eszményként, rítus szerint,
istenné válok, ez nem koholt ok.
Rám égi mámort csókolj megint.

Adakozol, s én követelőzőm.
Húsom és vérem jussára vár.
Tavaszi szelíd lelked legyőzőn
jöjjön egy örült éroszi nyár.

Világít combod fehérlő selyme,
megbabonázta Olümp' urát.
Rajtunk van örök, óvó kegyelme:
lassan oldom ki szép tunikád.

Juhász Pál

A Kékes teteje

Ködbe bújt a Kékes teteje,
lecsillapult a szél ereje.
Álmodik a csend erdő szépet,
fest magáról egy téli képet.

Bóklászó, fázó szarvasokat,
zsákmányt cserkésző farkasokat.
Magvakat kereső cinegét,
megriadt, szökkenő őzikét.

Kérgekben hasadnak a hangok,
megszületnek a pillanatok.
Havazás selyme fehér vászon,
a bús őszből semmi sem látsszon!

Havas lett a Kékes teteje,
erősödik lelkem ereje.

Parádsasvár, 2024. január 22.

Törő István

A Mátrában kétszer

I.

A csúcs alatt még üde zöld van,
díszik benne az augusztusi nyár,
villámok, viharok előbb szórták meg,
Parádsasváron egykor üveggyár
virágoztatta fel a lankás kis falut,
pár fős csiszoló manufaktúra
izzítja a lángot, a formát kiméri,
s hosszú pipából az üveget fújja,
mintha tüzet élesztgetne, szikrát,
az olvadt homokba mintákat lehel,
s míg bámulod a csiszolás titkát,
a színes pohár is életre kel -
mondják, a Mátra talány és rejtély,
picinyke tavak, őspatakos fák,
a híres kastély, a régi lovarda,
Ilonka vízesés hívogat, hogy lásd,
megáradt erecske terelget, térít,
többször átléped, odaátrol vissza,
és egy kanyar után kinyílik a szépség,
s zúduló patak e csodát leírja,
a savanyú víz kútja olyan kapós,
a nagy túra után bőven belefér,
palackok telnek, fürgébb lesz a láb,
e gyalogút kárpótol mindenért.

II.

Milyen lehet a téli Mátra?
a kristálytisza fagyos levegő,
a negyven centis hónap varázsa,
s csend, mely a tájból jön elő,

jég-kásás gyalogút halkán ropog,
lágú Nap, erős szél örök magánya,
fagyöngy-lavinák és madárneszek,
télbe fagyott fák harmóniája,

a Kékestető szikrázó fénye,
szánkók, síelők futnak a lejtőn,
nézed az utat csodára vágyva,
szíved fellobban az ország-tetőn,

völgyek, dombhátak, csalitosok közt,
iránytű csupán a tiszta égbolt,
mikor a csúcs felé elindultál
sok várakozás, öröm és fény volt

arról, hogy alföldi emberként jársz,
s legyőzheted a magasságot,
a végtelenség elvonul előtted,
s újra élheted gyerekálmod -

most még az út kitaposatlan,
pár eltévedt, s felriadt madár
sokáig sírja téli bánatát,
s örül a szem, ha zöldet talál,

mikor a Nap alkonyba hajlik,
tévétoronnyból fogható a táj,
fáradtan nézzük a kihunyó napot,
elgyalogolt óránk szívünkbe száll.

Jónás Péter verseivel és Zalai Károly festőművész képeivel

Megjelent Az örökkévalóság tisztaszobája kötet

Két éve megjelent egy szép verseskötet magánkiadásban, Az örökkévalóság tisztaszobája címmel. Zalai Károly festő képeihez verseket írt Jónás Péter.

Az a Jónás Péter, aki hosszú ideig Egerben élt. S aki a publikálásról másfél évtizede leszokott (ahogy írja egy helyen) főleg rejtőzködő lelki alkata miatt. Számára a vers személyes lelki párbeszéd önmagával és a világgal.

Mivel a versek tetszenek, a képek pedig szépek, többet érdemelnek, minthogy visszhangtalanul eltűnjenek a süllyesztőben.

Ezért gondoltam, hogy az *Agriában* bemutatjuk a kötet néhány versét és a hozzá tartozó képet.

Jónás Péter 1973-ban született Gyöngyösön. Egerben érettségizett, Debrecenben szerzett magyar–angol szakos tanári diplomát. Családjával először 1998 és 2005 között élt Németországban, ahol sokféle foglalkozást űzött. Majd hazaköltözött és 2011-ig az egeri Gárdonyi Géza Színház dramaturgjaként tevékenykedett. Ezt követően családjával újra Németországban próbált szerencsét. Jelenleg Kölnben dolgozik óvóbácsiként, fordít, dalszövegeket és verseket is ír. Publikációi: *Fényfoltok* (2000, versek, Felsőmagyarország Kiadó, Faludy György ajánlásával), *Sven Regener: Berlin blues* (2007, regényfordítás, Kalligram Kiadó), *Nyitva* (2016, a debreceni Éva Presszó zenekar CD-je, dalszövegek), *Az örökkévalóság tisztaszobája* (2022, versek Zalai Károly festményeihez, magánkiadás).

Magáról így ír: „2000-ben jelent meg verseskötetem Faludy György ajánlásával *Fényfoltok* címmel a Felsőmagyarország kiadónál. A kétezres évek elején publikáltam még verseket néhány folyóiratban. Azóta éltem. Magamnak írtam. Voltam postás, színházi dramaturg, családapa, emigráns, depressziós, jogatanár, a bennem élő kisgyerek és néha ember is. Jelenleg Kölnben vagyok óvóbácsí.

És költő.”

Zalai Károly 1953-ban született Budapesten. 1977-ben szerzett jogi diplomát, majd 1981-ben Németországba költözött, ahol festeni és írni kezdett. 1986-tól Kölnben a Deutschlandfunk szerkesztőjeként dolgozott. 2002-ben visszaköltözött Magyarországra. Továbbra is fest és ír. Regényei: *Mesék* könyve (1993, Ékezet kiadó), *Japán a kávéházban* (2006, Fekete Sas kiadó), *Huszonegy nagyapám története* (2007, Fekete Sas kiadó), *Végtelen végzet* (2008, Fekete Sas kiadó), *Túr dö Fransz* (2010, Fekete Sas kiadó), *Minden hétre macska* (2019, Scolar), *Leonardo Ferrárijia* (2020, Scolar), *Mindenképpen novella* (2023, Scolar). www.zalai-karoly.hu

Jónás Péter írja a kötetről:

Ha tudnék festeni, így festenék, ahogy Zalai Károly. És szerintem ha ő tudna verset írni, így írna verset, ahogy én.

Károly költőien fest. Én meg festőien költök.

Ránézek Károly egy festményére, és megnyílik egy ajtó. Belépek a festménybe. Belépek Károly lelkébe, érzem az ő érzéseit és gondolatait. És megszűnik „ő” és „én”. Azonosak leszünk egy nagyon mély szinten.

Pedig saját magamról beszélek ezekben a versekben. De az ő „festett gondolataiban” látom meg magam. A festék a képről átfolyik rajtam és tinta, majd szó lesz belőle.

Együtt alkotunk. A műalkotás akkor lesz teljes, akkor készül el, ha megírtam a képhez a verset. Szavakkal fejezem be, amit ő festéssel kezdett el.

22 éve vagyunk barátok. Kezdetől fogva vágytam erre, hogy egymás lelkébe be tudjunk lépni. Hiszen erről szól egy igazi barátság. Folyamatosan tárva a lelkek ajtaja és attól vagyunk barátok, hogy ki-be sétálhatunk, mert otthon érezzük magunkat együtt – egy közös lélekszobában lakunk.

De a közös alkotás ennek a lélekszobának egy magasabb létformája. A lakásban a tisztaszoba. A közös alkotás közben olyan átlátszóan látom magam, magunkat, mint a fényesre mosott ablaküvegen át egy kivilágított, üres szobát. Látom minden valaha volt gondolatunkat és érzésünket, mindkettőnk összes korábbi énjét. Látom a barátságunk tisztaszobáját.

Ránézek egy-egy képére és elsírom magam. Mert látom, hogy a képen egy ember összegez és búcsúzik. Mert a barátom előtt már sokkal kevesebb idő van, mint mögötte.

Én pedig, amikor írok, legyőzöm az időt. Mert ezekben a közös alkotásokban mi már mindig együtt leszünk. A barátságunk, ami olyan állandó, mint a tenger hullámozása, örökre itt marad ebben a kivilágított „tisztaszobában”. Ahol nem csak mi válunk azonossá, hanem azok is velünk, akik benéznek és a szó legszebb értelmében meglátnak minket és bennünk magukra ismernek.

Isten hozott mindenkit az örökkévalóság tisztaszobájában!

Jónás Péter

A régmúlt puha melegében

Azt az utcát akkor látom,
ha fölveszem a nagykabátom,
s a régmúlt puha melegében
félve didergek egy széken,

majd elalszom és jön az álom:
fölvettem a nagykabátom,
s egy utca lettem álmomban,
hol dideregve álmodtam,

hogy a házak bácsik voltak,
szunyókálni sámlit hoztak,
s félve dideregtek szépen
a régmúlt puha melegében.

Maradok

Vannak olyan furcsa utcák,
hol a kövek rögtön tudják,
hogy a szívem hogyan dobog:
a járda szívritmusban kopog.

Engem néz az összes ablak.
Azt suttogják, hogy maradjak.
Motyognak a házfalfoltok:
„Hazajöttél. Itt vagy boldog.“

Meglapulok. Ott maradok.
Ház oldalán koszfolt vagyok.
Háztetőn hó, járdán kavics.
Ott leszek, ha meghaltam is.

Ködből minden lánytest

Szürke ködben állok.
Szürke ködre látok.
Nyakig könnyben fázok.
Emlékekre várok.

Szürke köd előttem.
Régóta felnöttem.
Magamat szétszórtam
sok-sok női sorsban.

Ködből minden lánytest.
Szürkére ha átfest
mindent már az emlék:
hív a híd. Már mennék.

Bemutatjuk Orosz Margit tanárt, költőt, újságírót

A Bánvölgye szépséges tája az otthona. A bánhorváti Kazinczy Gábor Általános Iskolában több mint négy évtizedig vezetgette tanítványait az irodalom rejtelmeiben, velük együtt ápolta, őrizte anyanyelvünk szépségét. Rendhagyó irodalomórákon ma is ezt teszi. A hosszú évtizedek alatt irodalmi színpad, színjátszó kör, számtalan vers-és prózamondó verseny városi, megyei, országos eredményei, tanítványai sikerei bizonyítják ezt. A Montázmagazin újságírójaként hírt ad szűkebb és tágabb környezete kulturális eseményeiről és az ott élő művészek tevékenységéről. A Montázmagazin Íróklub rovatának vezetője, de rendszeresen publikál a magazin Kultúra rovatában, a Klárisban, a Magyar Múzsában.

Németh László-díjas és Borsod Abaúj Zemplén Vármegyei Pedagógiai-díjas tanár, Mécs László Irodalmi-díjas, bronz okleveles, Krúdy-ezüstérmes költő, Bánhorváti díszpolgára, a Magyar Kultúra Lovagja.

A nyolcvanas évektől jelentek meg írásai.

„E hektikus, tisztességtől sokszor elrugaszkodott világban írásaim kapaszkodót jelentenek. A nyolcadik kötetben található versek gondolatok, a mindennapjainkból felvillantott képek, érzések és a gyorsuló idő reflexióinak sokaságából tevődnek össze. Magasba emelnek vagy mélybe taszítanak, végül mindenképpen összeraknak. Hittel hiszem: A vers örök, mindenkihez szól. Lelki táplálék, mely az öröm húrjait pengeti, de erőt is meríthetünk belőle életünk nehéz napjaiban. Nyelvünk szellemében él, s általa valamennyien összetalálkozunk” – vallja Orosz Margit

Tagja több irodalmi, művészeti csoportnak.

*Orosz Margit***Tél-maradásban**

arcom mögött vidék
 porlepte utak nyújtózkodnak
 fehér falak tisztességörzők
 rendre magamra hagynak
 anyám őrzi minden léptem
 csönd zajában együtt haladunk
 zúzmarás reggel ébresztget
 űzött-didergésben egyedül vagyunk
 bedőlt léckerítések mellett
 hiába rázom a rácsot
 tél-maradásban élek
 örökölt sorssal félem a világot

Mai Miatyánk

Uram, mindennapi kenyerünket
 add meg nekünk ma, és munka után
 a csendet, a pihenést, az ígét,
 mellyel e zűrés világunk törd szét,
 napunk fényes sugarát, est húsét,
 tündöklő csillagát veled éljem,
 és búcsúzó nappal kocinthatassak
 előtted állva, meztelen magam
 kitárva a végső szeretetnek.

A vers után

A vers után mi lesz?
 Zajosabb lesz a folyók szívverése?
 Hangosabb az erdők madárcsicsergése?
 Letérdepel az ember, fölmagasodik?
 A vers után
 a világcsönd magába omlik?

A vers után mi lesz?
 Hová repülnek tőlem az ígék?
 Szétporlad vagy szárnyra kel a szó,
 mint a beoldalgott bizodalom?

A vers után?
 Iramodunk haza, hogy utol ne érjen
 a trappolás vagy a csend rémítő zaja,
 a magunkra égetett döbbenet üszkös
 hamuja, mikor emberek vérét issza
 a föld, mely pokolnak torka.

A vers után
 valami más:
 remény és akarat
 élni az életet.

Jámbor Ildikó

„Egy kicsi csillag sétál szembe véled...”

Elismerték Püski Imre civil fáradozásait

A református egyház presbitere, a Kálvin Ház alapítvány elnöke Püski Imre, nemrégiben díszes elismerő oklevelet és egy nagyon szép festményt kapott egyháztól, melyet Tóth Imre református lelkész adott át a gyülekezet előtt. A világi elismerés is ehhez járult. Az Egri Civil Kerekasztal Közművelődési szekciója egy Zichy Mihály által illusztrált hasonmás Arany Balladák kötettel köszönte meg Egerben végzett kulturális munkáját. Számos kiemelkedő program szervezője, létrehozója és részese volt az elmúlt évtizedekben. Versmondása mindig megállásra készítette barátait az Ismert Egriek más szerepben gáláján. Nyolcvanadik születése napján joggal érte az elismerés. Ez alkalomból beszélgettünk.

– *Eredetileg vegyésztechnikusi végzettséggel működött Egerben. A műszaki pálya mellett, hogyan került a civil közösségbe?*

– A Református Egyház égisze alatt. 1996-ban lettem presbiter (azaz a lelkész világi segítője), és 1998-tól 2012-ig a gyülekezet gondnoka is. Még dr. Kádár Zsolt szolgálata alatt kerültem a gyülekezetbe vezetőnek. Ekkor kaptam vissza az egyház Egerben a Kálvin Házat, mely sok évig egy ötlakásos társasház volt. Szinte kétkezi munkával hódítottuk vissza: a meglévő eredeti tervek alapján állítottuk helyre a Házat. Így alakítottunk ki imatermet, iroda és közösségi helyeket, s egy nagyobb teremben már nagyrendezvényeket is meg tudtunk tartani, ahová később vettünk egy hangversenyzongorát. Az Alapítvány létrehozásában segítőnk volt dr. Kovács Tibor a Vitézi Rend nagypriorja. Itt tartottuk a Szent György lovagrend éves pályázatának díjkiosztó ünnepségeit. Az épület belső udvarában 2000. december 10-én felavathattuk a Kálvin szobrot Kutas László szobrászművész remek alkotását.

– *Mely rendezvényekre emlékeznek legszívesebben?*

– Magamban úgy említem: a Sándorok fellépésére. Akkoriban az egri főiskola ének-zene tanszékével közösen több zenei rendezvényt tartottunk. Így léphetett fel nálunk Sólyom Nagy Sándor Kossuth-díjas operaénekes, az Egerhez is kötődő Szokolay Sándor zeneszerző, akinek az Ima rontás ellen című kórusművét az Eszterházy Károly Főiskola kórusa, a szerző vezényletével adta elő. Majd költői estet tartott nálunk Kányády Sándor és vendégünk volt Püski Sándor, az Amerikából akkor hazatelepült legendás könyvkiadó is.

– *Tudom, hogy a névegyezés nem véletlen. Talán rokoni szálak is fűzik a legendás Püski házaspárral?*

– Bizonyosan. Amikor 90 évesen eljöttek hozzánk a csodálatos feleségével Ilus néniel együtt, akkor megkérdeztem Sándor bácsit. Azt mondta, nem tudom fiam, hogyan, de biztosan rokonok vagyunk. A lelki rokonság azonban mindig, sőt haláluk után is megmaradt köztünk. Az én édesapám Békés város Ibrány városrészében született, ott, ahol Sándor bácsi is. Édesapám – aki református lelkész volt - egy Debrecen-Józsai kitérő után, 1948-tól Bélmegyeren szolgált, ahol Püski Sándorék is sokat megfordultak. Én ott gyerekeskedtem. Később, 1958-ban édesapámat megválasztották Köröstarcsára. Ez még mind Békés megyében történt. Aztán a tanulmányok elszólítottak Debrecenbe 1958-tól 1962-ig az ottani vegyipari technikumban töltöttem a felejthetetlen diákéveket.

– *Emlékezetes irodalmi rendezvények zajlottak a Kálvin Házban a kétezres években.*

– Cs. Varga István tanár úrral hoztuk létre a Kálvin Házi Katedrát, ahol sok Egerhez kötődő irodalomtörténész, alkotó tartott előadást: Bitskey István debreceni irodalomtörténész, Imre László, Bertha Zoltán, Berta Csilla, Nagy Gáspár, Cs. Nagy Ibolya, Márkus Béla, az Alföld, a Hitel folyóirat szerkesztői.

– *S a Kálvin Házhhoz kapcsolható a Tőkés Lászlóval való ismeretség is...*

– Az egri várban tartott Rákóczi Konferencia meghívottja volt Tőkés László református püspök. Őt és kíséretét a Kálvin Ház vendégszobáiban helyeztük el. Onnan én kísértem el Seregély István érsek úrhoz, akinek vezetésével egy feledhetetlen ökumenikus istentiszteleti alkalmon vettünk részt. Érsek úr határozott kérésére, mint a Tőkés püspök úr delegációjának tagja, az oltár melletti széksorokban, a szentélyben ültem le. Felemelő érzés volt a zsúfolásig megtelt bazilikában az oltár mögött állva együtt énekelni a Magyar, majd a Székely Himnusz. Onnan én kísértem őt a várba, s az egri programokon velem voltam végig. A hivatalosságon túl egy kis borozásra kötetlen beszélgetésre is adódott alkalom. A napot a Kis-Dobó téren, majd Cseh Bandikénál a Szenátor Házban zártuk. Remek apropó volt a baráti beszélgetésekre, csakúgy, mint a Partiumi Írótabor Nagyváradon, ahová az Agria folyóirattal együtt jutottam el. Ott ismertem meg a határon túli nagyszerű

költőket, színészeket, többek között Barabás Zoltánt, Meleg Vilmost, akik aztán eljöttek hozzánk fellépni.

– *A lelkész-váltás után más irányt vett az egyesületi munka. Az új lelkipásztorral Tóth Imrével is nagyszerű akciókat bonyolítottak le.*

– A pályázati lehetőségek bővültek. Megmaradt a közösségépítő, hitmélyítő, kultúrmisszió funkciója az alapítványnak, de a gyülekezeti kiszabadulás ideje jött el. Erdélyben, Nagyszebennel alakítottunk ki testvérgyülekezeti kapcsolatot. Eljutottunk Gyulafehérvárra, Torockóra, Marosvásárhelyre. A Varga Vilmos - Kistörék Ildikó házaspár remek műsorokat hozott el Egerbe, a mi közösségünk épülésére. A pályázati munkánk másik iránya Kárpátalja lett, ahová személyes kötődésem is van, hiszen édesanyám Munkácson született, kétéves volt, amikor 1920-ban kénytelenek voltak áttelepülni Debrecenbe. A kárpátaljai református egyház gyülekezetével is felvettük a kapcsolatot, s számos alkalommal adományt is vittünk, amihez nem kis leleményesség kellett. S ennek a kapcsolatnak köszönhetem, hogy olyan nagyszerű emberekkel is megismerkedtem, mint Vári Fábrián László Kossuth-díjas költő. Az irodalmi barátságok elvittek a nyugati határon túlra is. Bécsben, és Felsőőrön is jártunk az Agria folyóirattal.

– *A gyerekek, a családtagok is szorosán kötődnek a kultúra terjesztéshez.*

– A fiam Püski Imre környezetmérnök, a felesége Udvarhelyi Boglárka operanékes, aki többek között most hangképzést tanít az Eszterházy Károly Egyetemen. Egerben, mint énekművész is ismert. Játszott a Gárdonyi Géza Színház Bál a Szavoyban című operettjében, számtalan műsor kiemelkedő részese volt a Kálvin Házban, majd a Líceum kápolnájában, egy alkalommal pedig a nyári játékokon a Líceum udvarában Marica Grófnő volt. Legutóbb a nagyhéten a bazilikában énekelt Liszt Ferenc Via Crucis című művében. Az ő fia, a nagyfiú unokám a Corvinus Egyetemen végzett, a kishúga – még csak 13 éves – a Földessy Margit Színitanodájában próbálgatja szárnyait. A lányom Viktória dolgozott az Ifjúsági Házban. Ő vezette a sokak által kedvelt Művész Mozit, egy ideig volt az EKMK megbízott igazgatója is. Jelenleg a Bródy Sándor Könyvtárban dolgozik, s noha van egy művelődésszervező diplomája, most könyvtár informatikát tanul az egyetemen. Gyermekük a sportban jeleskednek. Nagyon büszke vagyok Botond unokámra, aki az Eszterházy Károly SZSE U18-as kézilabda csapatának irányítója, csapatkapitánya. Mindenképpen szót kell ejtenem feleségemről is, aki a munka világában okleveles vegyészmérnök. Utána jöttem Egerbe, már ötvenhat éve élünk harmonikus házasságban. Nélküle nem lettem volna az, aki vagyok!

– *Nemrég zajlott az Ismert egriek más szerepben gálaműsora az egri művelődési házban. Évekig mindig hallhattuk egy-egy-Radnóti, Petőfi, Kányády vagy Reményik verset tolmácsolni.*

– A versszeretet még diákkoromból jött. A Debreceni Vegyipari Technikumban volt egy magyart tanárom, aki bízott bennem. Minden iskolai ünnepségen verset mondtam, sőt művészeti seregszemplén is szerepeltem (Sárközy Zoltán a neves debreceni színész „bezsűrített” a megyei döntőbe), majd 1965-66-ban Hajdúszoboszlón voltam egy irodalmi színpad versmondója. Ez megmaradt bennem az évek során, s nehéz pillanatokban is támaszt nyújtott. Amikor a Debreceni Klinikán elkeseredetten feküdtem egy hosszan tartó sugárkezelés közben, egyszer csak megtaláltak Reményik verssorai a Kegyelemről, arról a pillanatról, ami a legnehezebb helyzetben is erőt ad:” Egy kicsi csillag sétál szembe veled.” Rám köszöntött a kegyelem. A „kicsi csillag” a tenyerembe hullt.

fotó: Gergely Gábor

Bérczessy András

Megújuló székesegyház

Végéhez közeledik az egeri bazilika felújítása, a komplex rekonstrukcióról minden bizonnyal nagy terjedelemben születnek majd szakmai anyagok, összefoglalók. A város látképét, s identitását is meghatározó épület újjászületése Eger egyik legnagyobb léptékű beruházása.

A patinás város számos kiemelkedő építészeti remekkel rendelkezik, ezek legtöbbje az egyházmegyéhez kötődik az építő főpásztorok szolgálata nyomán. Eger egyik jellegzetes épülete a Szent Mihály és Szent János Főszékesegyház, katedrális mely 55 méterre magasodó tornyaival a város második legmagasabb épülete, s az ország második legnagyobb temploma. A katedrális szó arra utal, hogy a templomban van a főpásztor széke, vagyis katedrája. VI. Pál pápa az egeri székesegyházat 1970. március 14-én bazilika minor rangra emelte.

Szent István király 1004-ben alapította az egeri egyházmegyéjét. Ezután kezdték el építeni a vár területén a székesegyházat. Az idők során többször lerombolták az először román, majd gót stílusú templomot, így a kanonokok testülete a mai Bazilika helyén álló Szent Mihály plébániatemplomba költözött, mely 1580-tól hivatalosan is betöltötte a székesegyház funkcióját és Szent János apostol és evangélista az egeri egyházmegye védőszentje és patrónusa lett. A város és az egyházmegye növekedésével szükségessé vált egy nagyobb templom építése, melyet Telekessy István kezdett meg, majd Erdődy Gábor, az eredeti terveket jelentősen megváltoztatva, és a templomot majdnem kétszeresére bővítve fejezett be 1727-ben. Az 1800-as évek elejére azonban az ország lakossága úgy megnövekedett, hogy az immár érseki rangot kapott egeri főpásztorok még nagyobb főszékesegyház építését határozták el. Az 1827-ben egeri érseknek kinevezett Pyrker János László méltó székesegyházat akart Egernek, így a jó nevű építész, Hild Józsefet bízta meg a tervek elkészítésével. 1831. február 2-án indult el az építkezés, Marco Casagrande főszobrász olasz művész közreműködésével. A Bazilika nyugati végén két 55 méteres torony magasodik, melyekben ma négy harang lakik. A legnagyobb az északi, három kisebb a déli toronyban. Az épített érsek mindent rendelkezésre bocsátott, és az építész is remek munkát végzett, így rekordidő, öt év alatt készült el az épület. 1837 májusában szentelték fel ünnepélyesen az épületet, melynek belső alakító munkálatai, az oltárok kialakítása, a freskók festése további 120 évet vett igénybe. Az 1950-es évekre készültek el a mennyezet freskói.

Az egeri főszékesegyház több felújításon is átesett története során, legutóbb a 20. század elején történt hasonló mértékű beavatkozás, akkor hat éven keresztül tartottak a munkálatok.

A mostani felújítást gondosan előkészítették. 2018. áprilisában közösen tanácskozott a Főegyházmegyei Fejlesztési Bizottság, a Főegyházmegyei Egyházművészeti Bizottság és Ternyák Csaba egri érsek vendégként Piero Marini érsek, aki Szent II. János Pál pápa ceremonáriusa volt és a liturgikus építészet szakértője, Valenziano Chrispino professzor atya, aki szakértőként a II. Vatikáni zsinaton is jelen volt. A főpásztor úgy fogalmazott ekkor, fontos, hogy az építkezésnél a teológiai alapok, a liturgikus szempontok is érvényesüljenek.

A 2019 októberében kezdődött rekonstrukció teljes körű, az épület külső és belső részét érinti, s vele együtt a környezetét is. A bazilika körül körmeneti utat alakítottak ki, megújult a főbejárat előtti lépcsősor is. Bővülnek a turisztikai lehetőségek, látogatható lesz például az északi torony. A tervező munkát a Hadas Építész Kft. végezte, míg a kivitelezés lebonyolítását a Hadas Műterem Kft folyamatosan végzi. A munkálatokat nehezíti, hogy a felújítás idején is működik a bazilika, a megszokott rend szerint tartják a szentmiséket, de alapvető szempont volt már a tervezésnél is, hogy ne maradjon a templom imádság nélkül – árulta el Rudolf Mihály építész, a két cég vezetője.

A beruházás két ütemben készül, elsőként a templom főbejáratától a kupoláig tartó épületbelsőt újították meg. Ez idő alatt a déli oldalbejáraton lehetett bejutni a bazilikába. A jóval kisebb térben korlátozottabb számban lehettek jelen a szertartásokon a hívek, s ebben az időszakban a járványügyi megfontolások miatt is nagyobb szerep jutott az élő rádiós és televíziós közvetítéseknek.

2022. nyarán lebontották belül az úgynevezett ütemelhatároló állványt, ez választotta ketté az épületbelsőt, s biztosította, hogy a munkálatok ne zavarják a szertartásokat. Ekkor jól lehetett látni az eredeti állapot és a felújított felület közötti különbséget. Az állványt néhány méterrel arrébb újraépítették, hogy védje a felújított részt a portól.

2022. augusztus 20-án vehették birtokba a hívek az I. ütem szerinti felújított részt, az ünnepi szentmisét Ternyák Csaba egri érsek mutatta be. 2022. októberétől a vasárnapi káptalani szentmiséken különleges zenei szolgálat várja a híveket, a szertartásokat zeneművekkel színesítik azóta, kórusok és énekművészek szereplésével.

A felújítást a sajtó is nagy érdeklődéssel követi, talán az egyik legjobban dokumentált rekonstrukció az egri bazilika felújítása. Számtalan híranyag, kisfilm készült a munkálatokról. Nem csoda, hiszen ilyen nagyszabású és minden részletre kiterjedő munka ritkán fordul elő. A tudósításokban szerepelt a festmények felújítása, az aranyozási munkálatok, az oltárképek restaurálása, az oszlopok műmárványozása, a szobrok ki- és beemelése, a harangrendszer hangolása, az új oltár faragása, díszítése.

Olyan technikai megoldásokat is alkalmaztak, amikre a szakmai közvélemény is felfigyelt, többek között az épület különleges állványozása kapcsán.

A közösségi fórumokon számos helyen volt téma a bazilika külső színe. Ezzel kapcsolatban Rudolf Mihály elmondta, az új szín kiválasztásához az Egri Érseki Levéltárban őrzött alkotás, Joó János 1836-ban készült akvarellje adott támpont-

tot, ezen egy kicsit finomítva választották ki a megfelelő árnyalatot. A korábbi festés pozitív éleken történt – a szakmai szempontból hibás - színváltásokat most kijavították és használtak egy új, a demjéni kőre hasonlító tónust is. Ezekkel még jobban tudják hangsúlyozni az épület szépségét a szakember szerint.

A főszékesegyház külső, nyugati oldalánál oszlopsort építettek, melynek az a funkciója, hogy elhatárolja a teret. A tervező szerint ez az oszlopsor nem zár le, légies a kialakítása, s az oszlopközökbe szobrok is kerülhetnek majd.

A közelmúltban került helyére az új szembemiséző oltár és az ambó, melyeket a liturgikus szempontoknak megfelelően és magas művészi igénnyel faragtak ki. A tömbköveket ugyanabból a Brác szigeti pucsiscei kőbányából hozták, ahonnan 120 éve a szószék akkor tömbjeit szekereztek.

Egy beruházásnál mindig felteszik a kérdést, mikorra készül el, s közben számos hátráltató külső tényező alakítja a határidőket. A tervekről Ternyák Csaba egri érsek újévi körlevelében szól:

„Az idei év nagy örömet tartogat számunkra azzal, hogy Isten segítségével befejeződik az egri bazilika közel öt éven át tartó teljes körű felújítása. Amikor főszékesegyházunkra rásütnek reggel a nap sugarai, homlokzatán az arany felirat ragyogva hirdeti: »Venite adoremus Dominum«. A megújult egri bazilika ünnepelésére szeretettel hívom főegyházmegyénk papságát, hitoktatóinkat, pedagógusainkat, fiataljainkat, és mindazokat, akik szeretnének bekapcsolódni a hálaadásba. A homlokzaton olvasható felirattal hívok mindenkit: »Jöjjetek, imádjuk az Urat!«. Kérem, hogy 2024. szeptember 28-án, aki teheti, vegyen részt nagy egyházmegyei ünnepünkön, amely legyen lelki megújulásunk különleges alkalma.”

A munkálatok fontos fázisait nyomok követte a Szent István Televízió kamerája, a több éves folyamatot dokumentumfilmben összegzik majd.

fotó: Gergely Gábor

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Ádám Tamás (1954) Budapest
Ambrus József (1966) Lajosmizse
Balogh Ferenc (1974) Noszvaj
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy András (1975) Eger
Bíró József (1951) Budapest
Büki Attila (1948) Érd
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Cs. Varga István (1946) Eger
Drotleff Zoltán (1940) Székesfehérvár
Erki-Szabóné Bognár Anna (1987)
Budapest
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Gergely Gábor (1981) Eger
Győrffi Réka (1978) Eger, Budapest
Handó Péter (1961) Sóshartyán
H. Móra Éva (1958) Eger
Homa János (1956) Eger
Hraboczki Márton (2000) Fót
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Jánosi Zoltán (1954) Budapest
Jónás Péter (1973) Köln
Juhász Pál (1967) Parádsasvár
Juhos-Kiss János (1959) Budapest
Kaiser László (1953) Budapest
Katona Kálmán (1956) Mezőkövesd
Konczek József (1942) Pomáz
Lipcsey Emőke (1957) Göteborg
Lőkös Péter (1966) Eger
Madarász Imre (1962) Üröm
Malejko Norbert (1968) Miskolc
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Oláh András (1959) Mátészalka
Oravecz Imre (1943) Szajla
Orosz Margit, Bánhorváti
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Simek Valéria (1953) Bakonycsérnye
Sípos Anna (1956) Miskolc
Szente B. Levente (1972)
Székelykeresztúr
Sziráki Márta (1963) Gyöngyös
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tornai Xénia (1968) Budapest
Török Nándor (1965) Budapest
Törő István (1949) Diósd
Wessetzky Dániel (1997) Veszprém
Zalai Károly (1953) Budapest
Zentai László (1950) Sopron